Erasmus+
Jean Monnet Programme

DIRUT
•sustainability•creativity•

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ КОМПЛЕМЕНТАРНОГО РОЗВИТКУ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ТА КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

2023

Монографія

Видання здійснено за підтримки проєкту Жана Моне за програмою Erasmus+ 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні»

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ КОМПЛЕМЕНТАРНОГО РОЗВИТКУ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ТА КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Монографія

За загальною редакцією
доктора економічних наук, професора А. В. Череп,
кандидата економічних наук, доцента Н. С. Венгерської

Видання здійснено за підтримки програми Європейського Союзу Erasmus+, напрям Жан Моне Модуль,
проєкт 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE
«Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні»

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union

Видавничий дім
«Гельветика»
2023

УДК 005.941(4):338.48-44(1-22)-043.86(477)
І-54

Авторський колектив:
А. В. Череп, Н. С. Венгерська, Л. В. Безкоровайна, В. Г. Воронкова, О. Г. Череп, О. А. Бойка, С. В. Омельянчик

Рецензенти:
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри туристичного,
готельного та ресторанного бізнесу
Національного університету «Запорізька політехніка»
Андрій Віндюк;
доктор PhD соціальних наук (менеджмент),
доктор Лектор Литовського університету спорту,
доцент SMK Університету прикладних наук (Литва)
Регіна Андрюкайтене;
кандидат наук, доцент Талліннського Університету (Естонія)
Март Рейманн

Рекомендовано до друку Вченою радою
Запорізького національного університету
(*протокол № 12 від 27 червня 2023 року*)

І-54 **Імплементація** європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій : монографія / А. В. Череп, Н. С. Венгерська, Л. В. Безкоровайна та ін. ; за загальною редакцією доктора економічних наук, професора А. В. Череп, кандидата економічних наук, доцента Н. С. Венгерської. – Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2023. – 224 с.

ISBN 978-617-554-188-3

Монографія представляє унікальну точку зору щодо імплементації європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій в Україні. Розділи монографії розкривають теоретичні основи організації сільського туризму, моделі та стратегії європейського сільського креативного туристичного бізнесу, проблеми диверсифікації сільського туризму України та перспективи його розвитку на основі європейського досвіду. Для науковців, освітян, студентів, представників органів управління різних рівнів, бізнесу, громадських організацій та усіх, хто цікавиться проблематикою сільського креативного туризму.

Монографію підготовлено та здійснено в рамках проєкту Європейського Союзу за програмою Еразмус+, напрям Жан Моне, 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні», що реалізується в Запорізькому національному університеті.

Підтримка Європейської Комісії в створенні цього видання не означає схвалення змісту, що відображає лише думки авторів, і Комісія не може нести відповідальність за будь-яке використання інформації, що міститься в ньому.

УДК 005.941(4):338.48-44(1-22)-043.86(477)

© Автори, 2023
© Запорізький національний університет, 2023

ISBN 978-617-554-188-3

IMPLEMENTATION OF THE EUROPEAN EXPERIENCE OF SUSTAINABLE RURAL TOURISM AND CREATIVE INDUSTRIES COMPLEMENTARY DEVELOPMENT

Monograph

Under the general editorship of Prof. A. V. Cherep,
Doctor of Economics, Assoc. Prof., PhD in Economics N. S. Venherska

Publication prepared and funded under Erasmus+: Jean Monnet actions 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Diversification of rural tourism through sustainability and creativity: disseminating European experience in Ukraine»

With the support of the Erasmus+ Programme of the European Union

Publishing house
«Helvetica»
2023

UDC 005.941(4):338.48-44(1-22)-043.86(477)
I-56

Authors:
A. Cherep, N. Venherska, L. Bezkorovaina, V. Voronkova, O. Cherep, O. Boika, S. Omel'yanchyk

Reviewers:
Doctor of Pedagogy, professor, professor of
Tourism and Hospitality department, National university
"Zaporizhzhia Polytechnic" (Ukraine)
Andrii Vindiuk;
PhD in Social Sciences (Management),
Dr. Lecturer, Lithuanian University of Sports,
Associate Professor SMK, University of Applied Sciences (Lithuania)
Regina Andriukaitienė;
PhD, associate professor, Tallinn University (Estonia)
Mart Reimann

Recommended for publication by Academic Council
of Zaporizhzhia National University
(Protocol No 12, June, 27, 2023)

I-56 **Implementation** of the European experience of sustainable rural tourism and creative industries complementary development : monograph / A. Cherep, N. Venherska, L. Bezkorovaina et al. ; under the general editorship of Prof. A. V. Cherep, Doctor of Economics, Assoc. Prof., PhD in Economics N. S. Venherska. – Zaporizhzhia : Publishing house «Helvetica», 2023. – 226 p.

ISBN 978-617-554-188-3

The monograph presents a unique point of view for the implementation of the European experience of complementary development of sustainable rural tourism and creative industries in Ukraine. The chapters of the monograph reveal the theoretical foundations of the organization of rural tourism, models and strategies of European rural creative tourism business, problems of diversification of rural tourism in Ukraine and prospects for its development based on European experience. For scholars, educators, students, managers and practical workers of governing bodies of different levels, businesses, public organizations, all those who are interested in the issues of rural creative tourism.

The monograph prepared and funded under the Erasmus+ Programme of the European Union, Jean Monnet Actions, project 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Diversification of rural tourism through sustainability and creativity: disseminating European experience in Ukraine» at Zaporizhzhia National University.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

UDC 005.941(4):338.48-44(1-22)-043.86(477)

ISBN 978-617-554-188-3

© Authors, 2023
© Zaporizhzhya National University, 2023

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА . . . 11

PREFACE . . . 13

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ . . . 15

1.1 Сільський туризм як частина концепції сталого розвитку . . . 15

1.1.1 Сільський туризм в умовах парадигми сталого розвитку (*Безкоровайна Л. В.*) . . . 15

1.2 Передумови розвитку сільського туризму в Україні та в ЄС . . . 20

1.2.1 Концепція диверсифікації сільського туризму в контексті поширення європейського досвіду в Україні (*Воронкова В. Г.*) . . . 20

1.3 Роль євроінтеграційних процесів у розвитку сільського туризму в Україні . . . 27

1.3.1 Роль євроінтеграційних процесів у розвитку сільського туризму в Україні (*Череп А. В.*) . . . 27

1.4 Фактори та ризики розвитку сільського туризму малого та середнього бізнесу . . . 35

1.4.1 Стримуючі фактори, проблеми та ризики розвитку сільського туризму у прифронтових громадах України (*Венгерська Н. С.*) . . . 35

1.4.2 Проблеми та напрями стратегічного розвитку екотуризму (*Череп О. Г.*) . . . 47

РОЗДІЛ 2
МОДЕЛІ ТА СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕАТИВНОГО СІЛЬСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ: ДОСВІД ЄС . . . 63

2.1 Регіональна та туристична європейська політика . . . 63

2.1.1 Вплив розвитку сільського туризму на регіональний розвиток в європейських країнах (*Безкоровайна Л. В.*) . . . 63

2.1.1.1 Європейські програми розвитку туризму в сільських територіях (*Безкоровайна Л. В.*) . . . 68

2.1.2 Резолюції та стратегії розвитку туристичної галузі в ЄС з огляду на питання збереження та відновлення біорізноманіття та запобігання змінам клімату (*Бойка О. А.*) 73

2.2 Аналіз Європейської моделі розвитку сільського туризму 90

2.2.1 Моделі розвитку сільського туризму в країнах ЄС (*Омельянчик С. В.*) 90

2.2.2 Особливості бізнес-моделей із сільського туризму в європейських країнах (*Безкоровайна Л. В.*) 97

2.3 Сучасний європейський ринок послуг сільського туризму 101

2.3.1 Європейські бізнес-моделі на ринку сільського, гастрономічного та екологічного туризму: комплементарний підхід (*Венгерська Н. С.*) 101

2.3.2 Європейські практики екотуризму на засадах сталого розвитку (*Череп О. Г.*) 109

2.4 Креативні індустрії та сільська економіка 122

2.4.1 Моделі та стратегії розвитку сільського креативного туризму (*Воронкова В. Г.*) 122

2.4.2 Нові технології та напрями розвитку розумного сільського туризму (*Воронкова В. Г.*) 128

2.4.3 Європейський досвід розвитку сільського креативного туризму (*Венгерська Н. С.*) 134

РОЗДІЛ 3
ПРОБЛЕМИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ 142

3.1 Сучасний стан та шляхи покращення інфраструктури розвитку сільського туризму 142

3.1.1 Сучасний стан та шляхи покращення інфраструктури розвитку сільського туризму (*Череп А. В.*) 142

3.2 Конкурентоспроможність агропромислових регіонів у напрямі сталого та креативного розвитку сільського туризму 151

3.2.1 Вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму та проблеми диверсифікації сільського туризму в Україні (*Воронкова В. Г.*) 151

РОЗДІЛ 4
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ 158

4.1 Державне регулювання сільського туризму в Україні на основі досвіду європейських країн 158

4.1.1 Загальна характеристика державного регулювання сільського туризму в Україні (*Омельянчик С. В.*) 158

4.1.2 Правове регулювання здійснення діяльності у сфері сільського туризму в запитаннях та відповідях (*Омельянчик С. В.*) 164

4.2 Розвиток сільського туризму в рамках співробітництва з проєктами та програмами європейських організацій та установ 171

4.2.1 Інтернаціоналізація агропромислового сектору, включаючи сільський туризм (*Бойка О. А.*) 171

4.2.2 Кейси та перспективи успішних партнерств проєкту Erasmus+ JMM DIRUT у контексті сталого сільського розвитку (*Венгерська Н. С.*) 176

4.2.3 Перспективи післявоєнного розвитку сільського туризму України в умовах євроінтеграції (*Венгерська Н. С.*) 185

ANNOTATIONS 199

CONTENTS

PREFACE . . . 13

CHAPTER 1
THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE ORGANIZATION OF RURAL TOURISM . . . 15

1.1 Rural Tourism as Part of the Concept of Sustainable Development . . . 15

1.1.1 Rural Tourism in the Conditions of Sustainable Development Paradigm (*L. Bezkorovaina*) . . . 15

1.2 Preconditions for the Development of Rural Tourism in Ukraine and the EU . . . 20

1.2.1 The Concept of Rural Tourism Diversification in the Context of Dissemination of the European Experience in Ukraine (*V. Voronkova*) . . . 20

1.3 The Role of European Integration Processes in the Development of Rural Tourism in Ukraine (A. Cherep) . . . 27

1.3.1. The Role of European Integration Processes in the Development of Rural Tourism in Ukraine (*A. Cherep*) . . . 27

1.4 Factors and Risks of Rural Tourism Development for Small and Medium-sized Businesses . . . 35

1.4.1 Constraining Factors, Problems and Risks of the Rural Tourism Development in the Frontline Communities of Ukraine (*N. Venherska*) . . . 35

1.4.2 Problems and Directions of Strategic Development of Eco-tourism (*O. Cherep*) . . . 47

CHAPTER 2. MODELS AND STRATEGIES FOR ORGANIZATION OF A CREATIVE RURAL TOURISM BUSINESS: THE EU EXPERIENCE . . . 63

2.1 Regional and Tourism European Policy . . . 63

2.1.1 The Impact of the Development of Rural Tourism on Regional Development in European Countries (*L. Bezkorovaina*) . . . 63

2.1.1.1 European Tourism Development Programmes in Rural Areas (*L. Bezkorovaina*) . . . 68

2.1.2 Resolutions and Strategies for the Development of the Tourism Industry Development in the EU with a View to Preserving and Restoring Biodiversity, and Preventing Climate Change (*O. Boika*) . . . 73

2.2 Analysis of the European Model of Rural Tourism Development 90
2.2.1 Experience of certain EU Countries in Rural Tourism Development (*S. Omel'yanchyk*) 90
2.2.2 Features of Business Models for Rural Tourism in European Countries (*L. Bezkorovaina*) 97
2.3 The Modern European Market of Rural Tourism Services 101
2.3.1 European Business Models in the Market of Rural, Gastronomic and Ecological Tourism: Synergistic Approach (*N. Venherska*) 101
2.3.2 European Practices of Ecotourism on the Basis of Sustainable Development (*O. Cherep*) 109
2.4 Creative Industries and the Rural Economy 122
2.4.1 Models and Strategies of Rural Creative Tourism Development (*V. Voronkova*) 122
2.4.2 New Technologies and Trends for the Development of Smart Rural Tourism (*V. Voronkova*) 128
2.4.3. European Experience in the Rural Creative Tourism Development (*N. Venherska*) 134

CHAPTER 3. PROBLEMS OF DIVERSIFICATION OF RURAL TOURISM IN UKRAINE BASED ON SUSTAINABILITY AND CREATIVITY 142
3.1 The Current State and Ways of Improving the Rural Tourism Network Infrastructure 142
3.1.1. The Current State and Ways of Improving the Rural Tourism Network Infrastructure (*A. Cherep*) 142
3.2 Competitiveness of Rural Areas Directed at Sustainable and Creative Tourism Development 151
3.2.1 The Impact of Creative Technologies on the Development of Rural Tourism and the Problems of Rural Tourism Diversification in Ukraine (*V. Voronkova*) 151

CHAPTER 4. PROSPECTS FOR RURAL TOURISM DEVELOPMENT BASED ON EUROPEAN EXPERIENCE 158
4.1 Integration of Authorities, Science and Rural Tourism Representatives in Ukraine Based on the Experience of European Countries 158

4.1.1 General Overview of State Regulation of Rural Tourism in Ukraine (*S. Omel'yanchyk*) . . . 158
4.1.2 Legal Regulation of Activities in the Field of Rural Tourism in Questions and Answers (*S. Omel'yanchyk*) . . . 164

4.2 Rural Tourism Development in Cooperation with Projects and Programmes of the European Organizations and Institutions . . . 171
4.2.1 Internationalization of the Agro-industrial Sector, Including Rural Tourism (*O. Boika*) . . . 171
4.2.2 Cases and Perspectives of Erasmus+ JMM DIRUT Project Successful Partnerships in the Context of Sustainable Rural Development (*N. Venherska*) . . . 176
4.2.3 Prospects of Rural Tourism Post-war Development of Ukraine amid European Integration (*N. Venherska*) . . . 185

ANNOTATIONS . . . 199

ПЕРЕДМОВА

В країнах Європейського Союзу популярними є моделі сільського туризму, що передбачають синергію з креативними індустріями. Комплементарний підхід до сталого креативного розвитку туризму є найбільш поширеним у Португалії, Іспанії, Франції, Італії. Креативний туризм є каталізатором створення нових збалансованих моделей, котрі поєднують не лише культурний, сільський, гастрономічний, екологічний туризм, а й технологічні інновації Індустрії 4.0 та зелені інновації циркулярної економіки. Україна має значний потенціал у сфері сільського, креативного та культурного туризму. Аналіз синергії сільського туризму та креативних індустрій актуалізує пошук шляхів імплементації європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій в Україні з урахуванням трендів цифрової та зеленої економіки.

Деякі аспекти вирішення зазначених питань для галузі освіти та науки розкриває монографія «Імплементація європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій». Монографію розроблено в межах проєкту Європейського Союзу за програмою Еразмус+, напрям Жана Моне, 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні» (Erasmus+ JMM DIRUT), що в 2020–2023 рр. виконується в Запорізькому національному університеті (м. Запоріжжя, Україна). Монографія містить значну кількість європейських кейсів комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій, приклади диверсифікації та практичні рекомендації для бізнесу, громад, наукових установ, представників місцевої й державної влади.

Автори монографії узагальнили та систематизували теоретичні й практичні здобутки в галузі синергії сільського туризму та креативних індустрій. Монографія складається з чотирьох розділів: теоретичні основи організації сільського туризму; моделі та стратегії організації креативного сільського туристичного бізнесу: досвід ЄС; проблеми диверсифікації сільського туризму в Україні; перспективи розвитку сільського туризму на основі європейського досвіду. Враховуючи воєнний стан у країні через російсько-українську війну, автори значну увагу приділили питанням розвитку туризму у прифронтових громадах України та потреби бізнесу у знаннях із європейських практик. У монографії схарактеризовано сільський туризм як частину концепції сталого розвитку (Л. В. Безкоровайна); розкрито передумови розвитку сільського туризму в Україні та Європейському Союзі (В. Г. Воронкова);

з'ясовано роль євроінтеграційних процесів у розвитку сільського туризму в Україні (А. В. Череп); здійснено аналіз факторів та ризиків розвитку сільського туризму малого та середнього бізнесу (Н. С. Венгерська, О. Г. Череп); розкриті питання формування регіональної та туристичної європейської політики (Л. В. Безкоровайна, О. А. Бойка); проаналізовані Європейські моделі розвитку сільського туризму (Л. В. Безкоровайна, С. В. Омельянчик); висвітлено особливості сучасного європейського ринку послуг сільського туризму (Н. С. Венгерська, О. Г. Череп); продемонстрована компліментарність креативних індустрій та сільської економіки (В. Г. Воронкова, Н. С. Венгерська); висвітлені проблеми, сучасний стан та шляхи покращення інфраструктури розвитку сільського туризму (А. В. Череп); показний вплив креативних технологій як фактору конкурентоспроможності агропромислових регіонів в напрямі сталого та креативного розвитку сільського туризму (В. Г. Воронкова); висвітлено проблеми державного регулювання сільського туризму в Україні на основі досвіду європейських країн (С. В. Омельянчик); наведено кейси розвитку сільського туризму в рамках співробітництва з проєктами та програмами європейських організацій та установ (О. А. Бойка, Н. С. Венгерська).

Матеріали монографії можуть бути використані студентами, аспірантами, науковцями при проведенні та поглибленні наукових досліджень. Бізнес-сектор отримає користь від використання досвіду Європейського Союзу щодо моделей розвитку сільського туризму при розробці та реалізації власних проєктів. Влада скористається досвідом ЄС у реформуванні державного регулювання розвитку сільського туризму в Україні.

Отже, на наше переконання, монографія «Імплементація європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій» має теоретико-практичну цінність та буде корисною як для здобувачів спеціальностей «Економіка», «Готельно-ресторанна справа», «Туризм», так і для фахівців у галузі управління та соціально-поведінкових наук, викладачів та науковців, представників підприємств сільського, екологічного, відповідального та креативного туризму, бізнес-інкубаторів, туристичних кластерів, мереж та платформ, громадськості, місцевої та держаної влади, що в результаті сприятиме поширенню європейських практик комплементарного розвитку сталого сільського туризму в Україні та їх імплементації з урахуванням національної, регіональної та місцевої специфіки.

Наталя Венгерська,
академічний координатор проєкту Erasmus+ JMM DIRUT
к.е.н., доцент, Запорізький національний університет
(м. Запоріжжя, Україна).

PREFACE

Rural tourism models, which involve synergy with creative industries, are popular in the countries of the European Union. A complementary approach to the sustainable creative development of tourism is most common in Portugal, Spain, France, and Italy. Creative tourism has become a catalyst for the creation of new balanced models, which combine not only cultural, rural, gastronomic, and ecological tourism, but also technological innovations of Industry 4.0 and green innovations of the circular economy. Ukraine has significant potential in the field of rural, creative, and cultural tourism. Considering the synergy of rural tourism and creative industries, it is urgent to find ways to implement the European experience of complementary development of sustainable rural tourism and creative industries in Ukraine, taking into account trends of the digital and green economy.

In this context, the monograph «Implementation of the European experience of sustainable rural tourism and creative industries complementary development» is important for the field of education and science. The monograph prepared within the European Union project under the Erasmus+ programme Jean Monet 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Diversification of rural tourism through sustainability and creativity: disseminating European experience in Ukraine» (Erasmus+ JMM DIRUT). It has been implemented at Zaporizhzhia National University (Zaporizhzhia, Ukraine) during 2020–2023. The monograph contains a significant number of European cases of complementary development of sustainable rural tourism and creative industries, examples of diversification and practical recommendations for businesses, communities, scientific institutions, and representatives of local and state authorities.

The authors of the monograph summarized and systematized theoretical and practical achievements in the field of synergy of rural tourism and creative industries. The monograph consists of four sections: theoretical foundations of the organization of rural tourism; models and strategies of creative rural tourism business organization: EU experience; problems of rural tourism diversification in Ukraine; prospects for the development of rural tourism based on European experience. Considering the state of war in the country due to the Russian-Ukrainian war, the authors paid considerable attention to the issues of tourism development in the front-line communities of Ukraine and business needs referring to European practices.

The monograph reveals characteristics of rural tourism as part of the concept of sustainable development (L. Bezkorovaina); the prerequisites for the development of rural tourism in Ukraine and the European Union

are described (V. Voronkova); the role of European integration processes in the development of rural tourism in Ukraine is shown (A. Cherep); factors and risks analysis of rural tourism development of small and medium-sized businesses is carried out (N. Venherska, O. Cherep); issues of regional and tourism European policy formation are revealed (L. Bezkorovaina, O. Boika); European models of rural tourism development are analyzed (L. Bezkorovaina, S. Omel'yanchyk); features of modern European market of rural tourism services are highlighted (N. Venherska, O. Cherep); complementarity of creative industries and the rural economy are demonstrated (V. Voronkova, N. Venherska); problems, current state and ways to improve the infrastructure of rural tourism development are highlighted (A. Cherep); impact of creative technologies as a factor of agro-industrial regions' competitiveness directed at sustainable and creative development of rural tourism is presented (V. Voronkova); problems of state regulation of rural tourism in Ukraine are revealed based on the experience of European countries (S. Omel'yanchyk); cases of rural tourism development within the framework of cooperation with projects and programmes of European organizations and institutions are given (O. Boika, N. Venherska).

Monograph materials can be used by students, graduate students, academics in conducting and deepening their research. Business sector will receive benefit from the European Union experience in rural tourism development models when developing and implementing their own projects. Authorities will receive advantage from the EU experience in state regulation reforms in the field of rural tourism development in Ukraine.

In our opinion, the monograph «Implementation of the European experience of sustainable rural tourism and creative industries complementary development» has theoretical and practical value and will be useful both for students of the specialties «Economics», «Hospitality business», «Tourism» and for other specialists in the field of management and socio-behavioural sciences, teachers and scientists, rural, ecological, responsible and creative tourism businesses, business incubators, tourist clusters, networks and platforms, representatives of public, local and state authorities. It will promote dissemination of European practices of complementary development of sustainable rural tourism in Ukraine and their implementation taking into account national, regional and local specifics.

Natalia Venherska,
Erasmus+ JMM DIRUT project's academic coordinator,
PhD in Economics, associate professor, Zaporizhzhia National University
(Zaporizhzhia, Ukraine)

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

1.1 СІЛЬСЬКИЙ ТУРИЗМ ЯК ЧАСТИНА КОНЦЕПЦІЇ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

1.1.1 Сільський туризм в умовах парадигми сталого розвитку (*Безкоровайна Л. В.*)

Сталий розвиток туризму означає повне врахування поточних і майбутніх економічних, соціальних та екологічних наслідків туристичної діяльності відповідно до вимог мандрівників, специфіки туристичної індустрії, умов навколишнього середовища та приймаючих громад [1]. Цілі сталого розвитку (ЦСР) або Глобальні цілі – це набір із 17 взаємопов'язаних глобальних цілей, сформульованих як план для кращого і більш сталого майбутнього для всіх. У вересні 2015 року в Нью-Йорку в межах 70-ї Генеральної Асамблеї ООН відбувся Саміт ООН зі сталого розвитку, на якому було прийнято Порядок денний розвитку після 2015 року, що затвердив новітню стратегію розвитку. Підсумковий документ саміту «Перетворення нашого світу: порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року» ухвалив 17 цілей сталого розвитку та визначив 169 відповідних завдань [2] (рис. 1.1.1).

Рисунок 1.1.1 – Цілі сталого розвитку

Джерело: [2]

Слід зазначити, що відповідно до Глобальної стратегії розвитку, Ціль 8 безпосередньо стосується туристичного сектору і декларує реалізацію стратегії сприяння сталому туризму до 2030 року в такий спосіб: сприяти створенню робочих місць, розвитку місцевої культури та виробництву місцевої продукції; сприяти економічному зростанню та повній і продуктивній зайнятості для всіх громадян; сприяти підтримці темпів зростання валового внутрішнього продукту найменш розвинених країн (щонайменше7 % на рік); підтримувати економічну продуктивність шляхом диверсифікації, модернізації та інновацій [3]. Відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН 70/193, 2017 рік був проголошений Міжнародним роком сталого туризму на підтримку цього зростання.

Варто зауважити, що в підсумковому документі конференції ООН «Ріо+20» (2012 р.) у пункті 130 під назвою «Майбутнє, якого ми прагнемо» сталий туризм може зробити значний внесок «у всі три складники сталого розвитку» завдяки тісній співпраці з іншими секторами та його здатності створювати гідні робочі місця й можливості для торгівлі. Стверджується, що він може це зробити. В цьому контексті державам-членам необхідно підтримувати діяльність у сфері сталого туризму та розбудову потенціалу, що сприяють підвищенню екологічної обізнаності, збереженню та захисту навколишнього середовища, дикої природи, флори, біорізноманіття, екосистемі культурного розмаїття, підвищенню добробуту та збільшенню доходів місцевих громад, підтримці місцевої економіки та покращенню стану навколишнього середовища для людини й природи в цілому [2].

В пункті 130 документа конференції Ріо+20 також міститься заклик до держав-членів «надавати більшу підтримку діяльності в сфері сталого туризму та відповідних заходів із розбудови потенціалу в країнах, що розвиваються, з метою підтримки сталого розвитку». Параграф 131 цього ж документа рекомендує державам-членам «заохочувати інвестиції в сталий туризм, включаючи еко-туризм і культурний туризм, що може містити створення малих і середніх підприємств та сприяння доступу до фінансових ресурсів за допомогою ініціатив мікрокредитування на користь бідних, корінних і місцевих громад в регіонах зі значним потенціалом еко-туризму. Вона рекомендує, щоби це могло включати сприяння доступу». В зв'язку з цим держави-члени також звертають особливу увагу на «важливість розроблення відповідних керівних принципів і правил для просування та підтримки сталого туризму, де це доцільно, відповідно до національних переваг і законодавства» [2].

Слід підкреслити, що Україна, як і інші держави-члени Організації Об'єднаних Націй (ООН), бере участь у глобальному процесі сталого розвитку. З метою встановлення стратегічних меж національного розвитку

України до 2030 року розпочато комплексний процес адаптації ЦСР, в основу якого покладено положення «ніхто не залишиться поза увагою» [2].

Концептуальною основою, в рамках якої реалізується розвиток сільського туризму, є нормативно-правові документи на різних рівнях, зокрема: *на міжнародному рівні* (Глобальні 17 цілей сталого розвитку до 2030 року (2015) [3]; Паризька кліматична угода (2015) [4]; Програма ООН із навколишнього середовища (1972) [6]); *на національному рівні* (Концепція популяризації України у світі та забезпечення її інтересів у світовому інформаційному просторі (2016) [7]; Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року (2017) [8]; Закон «Про туризм» (1995, зі змінами та доповненнями) [9]; Закон «Про особисте селянське господарство» (2003) [9]; Постанова про затвердження порядку надання послуг із тимчасового розміщення (2006 р., зі змінами) [11]; Постанова про встановлення класифікації готелів та інших об'єктів, призначених для надання послуг з тимчасового розміщення (2009) [12]). Також, відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством із атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (2017 р.), та її статті 403, здійснюється співробітництво з метою сприяння розвитку сільського господарства та сільських територій, зокрема шляхом поступового наближення політики та законодавства [13].

Вплив туризму як потужного механізму забезпечення соціально-економічного розвитку країн та регіонів стає можливим завдяки розвитку внутрішнього й в'їзного туризму, наданню туристичних послуг, що відповідають світовим та європейським тенденціям, із урахуванням національних та регіональних особливостей, встановленню новітніх вимог до виробництва нових туристичних продуктів [14].

Слід підкреслити, що соціально-економічна важливість розвитку сільського туризму повинна відповідати таким умовам, як: заохочення розвитку фермерів; посилення розвитку інфраструктури регіону; стимулювання ринку праці в регіоні, підвищення зайнятості населення; підтримка продажу сільськогосподарських залишків; збільшення додаткових доходів фермерів; внесок у місцеві державні фінанси; збереження етнокультурної ідентичності українців та відповідних етнічних меншин; підвищення культурних стандартів та екологічної свідомості сільського населення; створення змістовного дозвілля для бідних верств населення.

Що стосується розвитку сільського туризму та еко-туризму в Україні, то наразі цими питаннями займається Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму. Спілка консолідує дані про сільський туризм у різних регіонах країни та організовує його промоцію, конференції, тематичні виставки, тренінги та семінари [15].

Виходячи з вищезазначеного, слід зауважити, що хоча з моменту прийняття ЦСР у вересні 2015 року минуло багато років, і, незважаючи на багато важливих досягнень у підвищенні обізнаності щодо Порядку денного в сфері сталого розвитку до 2030 року, жоден сектор ще не досягнув кінцевого терміну досягнення Цілей [16]. З огляду на це, ООН вважає важливим не лише реалізацію відповідних програм і політик, а й побудову партнерства із урядами, громадянським суспільством та окремими особами для залучення ресурсів, розвитку інноваційного мислення та досвіду для втілення ідей, відображених у Порядку денному до 2030 року, в реальність. Глобальний договір ООН надає особливу можливість сприяти співпраці між галузями та організаціями для розробки рішень глобальних проблем. Цей договір закликає компанії привести свою політику та практику у відповідність до десяти всеохоплюючих принципів у сфері прав людини, праці, навколишнього середовища та боротьби з корупцією, а також вжити заходів для досягнення соціальних цілей та ЦСР [16].

Залучаючи тисячі великих і малих компаній по всьому світу, що представляють різні галузі, ООН прагне створити справді глобальний рух відповідального бізнесу, котрий керується прагненням до сталого розвитку, з фундаментальними стратегіями та практиками – не тільки для добробуту суспільства, а й також на благо окремих людей [13].

Десять ключових елементів Глобального договору ООН, засновані на Основних конвенціях і Статуті ООН, визнані й задокументовані в низці міжурядових резолюцій та підсумкових документів, включаючи резолюції Генеральної Асамблеї. Підприємства гостинності в сільському туризмі повинні дотримуватися цих правил у своїй діяльності та при визначенні стратегій для нових розробок й ефективного функціонування [16]. Отже, уточнимо зміст принципів Глобального договору ООН, що полягають у такому: захист проголошених на міжнародному рівні прав людини повинен підтримуватися і поважаться; ділові круги зобов'язані: підтримувати свободу асоціацій та право на колективні переговори; прагнути до ліквідації всіх форм примусової та обов'язкової праці; прагнути до ліквідації дитячої праці; прагнути до ліквідації дискримінації в галузі праці та занять; підтримувати запобіжний підхід до екологічних питань; підтримувати ініціативи, спрямовані на підвищення екологічної відповідальності; підтримувати розвиток і поширення екологічно чистих технологій; протидіяти корупції в усіх її формах, включаючи здирництво та хабарництво; не повинні бути співучасниками порушень прав людини [16].

Дотримання положень Глобального договору ООН надає індустрії гостинності та туризму, в тому числі сільського туризму, можливість розробити обґрунтовану концепцію сталого розвитку та конкурентоспроможності туристичної галузі в ринкових умовах бізнес-середовища,

засновану на продуктивному корпоративному управлінні, діловій етиці та корпоративній культурі надання послуг в індустрії туризму Надає перспективу для розвитку туристичної галузі. Сьогоднішні прогнози щодо агробізнесу, є оптимістичними. Всі розуміють, що це єдиний актив, котрий потрібно захищати під час кризи [17]. Інтегрування в світову систему туризму і гостинності вимагає переходу українських готельних, ресторанних, туристичних підприємств на світові стандарти обслуговування, зміни форм організації та управління в готельно-ресторанному й туристичному бізнесі [18].

Список використаних джерел

1. World Tourism Organization. URL: http://surl.li/hjuzh
2. Організація Об'єднаних Націй. Україна. URL: http://surl.li/dhefr
3. Resolution adopted by the General Assembly on 22 December 2015 (2015). Global Code of Ethics for Tourism. URL: http://surl.li/hkhmr
4. The Paris Agreement under the United Nations Framework Convention on Climate Change. United Nations. 12 Dec. 2015 (2015). URL: http://surl.li/hjuvv
5. United Nations Environment Programme (UNEP). URL: http://surl.li/hjuwb
6. Про схвалення Концепції популяризації України у світі та просування інтересів України у світовому інформаційному просторі від 11 жовт. 2016 р. № 739-р Київ. URL: http://surl.li/hjuyf1
7. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 : розпорядження КМ України від 16.03.2017 р. № 168-р. *Урядовий портал.* 2017. № 168-2017-р. URL: http://surl.li/hjuwh
8. Про туризм : Закон України від 15.09.1995 р. № 324/95-ВР. *Відом. ВР України.* 1995. № 31. Ст. 241. Із змінами, внесеними згідно із Законом № 222-VIII (222-19) від 02.03.2015 р., *Відом. ВР України*. 2015. № 23. ст. 158. URL: http://surl.li/bupcs
9. Закон України Про особисте селянське господарство. *Відом. ВР України (ВВР).* 2003. № 29. Ст. 232. URL: http://surl.li/hgrdn
10. Про затвердження Порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання). Постанова КМ України від 15 бер. 2006 р. N 297 Київ. URL: http://surl.li/hjuxd
11. Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) : Постанова КМ України від 29 лип. 2009 р. № 803. Київ. URL: http://surl.li/hjuxg
12. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014. URL: http://surl.li/cesny
13. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо державної підтримки сфери культури, креативних індустрій, туризму, малого та середнього бізнесу у зв'язку з дією обмежувальних заходів, пов'язаних із поширенням коронавірусної хвороби COVID-19 (2020). *Відом. ВР (ВВР).* 2020. № 43. Ст. 371. URL: http://surl.li/hebac

14. Спілка Сприяння Розвитку Сільського Зеленого Туризму України. URL: https://www.facebook.com/spilkaszt/
15. The United Nations. URL: http://surl.li/ceexz
16. Безкоровайна Л. Корпоративне управління в конкурентному туристичному середовищі: етика і культура гостинності. *Економічний форум*. Луцький нац. техн. ун-т. Луцьк, 2021. С. 39–45.
17. Пенцак Є. «Економічні сценарії майбутнього: нові правила чи нові гравці?». URL: http://surl.li/cecsu
18. Безкоровайна Л. В. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх фахівців з туризмознавства у вищих навчальних закладах : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.04. Запоріжжя, 2018. 713 с. URL: http://surl.li/cidsq

1.2 ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА В ЄС

1.2.1 Концепція диверсифікації сільського туризму в контексті поширення європейського досвіду в Україні (*Воронкова В. Г.*)

Сільський туризм є важливим напрямом розвитку сільських територій, який може принести користь як місцевим громадам, так і туристам. Концепція диверсифікації сільського туризму у контексті поширення європейського досвіду в Україні – це процес розширення туристичних пропозицій та послуг з метою задовольнити різноманітні інтереси відвідувачів. Збалансованість і креативність відіграють важливу роль у розвитку цього сектору, а європейський досвід у сільському туризмі може бути корисним для України, оскільки більшість країн Європи вже досягли значного успіху у цій галузі.

Важливими напрямами розвитку сільського туризму є агротуризм, що включає в себе відвідування фермерських господарств, сільських ферм або сільських господарств. Туристи можуть брати участь у сільськогосподарських роботах, дегустуванні місцевих продуктів, екскурсіях по фермі та знайомстві з сільським способом життя. Можна назвати екологічний туризм, головна увага якого акцентується на взаємодії з природою та оточуючим середовищем. Туристи можуть відвідувати заповідники, природні парки або екологічно чисті сільські території, проводити екскурсії по лісах, річках, горах, займатися екоактивістською діяльністю, пішими прогулянками, велосипедними поїздками, спостереженнями за птахами тощо. Цікавим є гастрономічний туризм, який фокусується на місцевій кухні, стравах та традиціях їх приготування. Туристи можуть відвідувати сільські ферми, виноробні сади, де вони матимуть можливість дегустувати напої, брати участь у кулінарних майстер-класах,

проводити збори фруктів чи овочів, вирощувати місцеві продукти. Рекреаційний туризм є популярним напрямом у багатьох європейських країнах і включає в себе різноманітні види відпочинку та розваг. Основні форми рекреаційного туризму, які приваблюють туристів до сільських районів, включають: велосипедний туризм: піші прогулянки та трекінг; водний туризм; гольф та теніс, розвиваючи стратегію диверсифікації послуг в сільському туризмі на засадах європейської практики сталого розвитку та креативності туризму [1, с. 54–58].

Концепція диверсифікації сільського туризму через збалансованість та креативність полягає у розширенні та удосконаленні різноманітних видів туристичних послуг, що надаються у сільських районах, з метою залучення більшого числа відвідувачів та підвищення їхньої задоволеності. Концепцію диверсифікації сільського туризму через збалансованість та креативність є численні науковці, експерти та практики у галузі туризму, що передбачають використання різноманітних інноваційних підходів. Одним з провідних фахівців даного напряму є професор Джонсон Аллен (Швеція), який активно досліджує та розробляє концепції сталого розвитку сільського туризму та є прихильником ідеї диверсифікації через збалансованість та креативність. Слід назвати Девіда Ащкрофта (David Ashcroft), який є автором книги «Розвиток сільського туризму: теорія та практика», активним дослідником у галузі розвитку сільського туризму та сталого розвитку; Жаклін Морін-Дюшен (Jacqueline Morin-Durocher) – канадська вчена, яка є експертом у галузі сільського туризму та автором численних досліджень та публікацій на цю тему; Симонетта Лонгі (Simonetta Longhi) – італійська експертка з сільського туризму, авторка книги «Сільський туризм та регіональний розвиток: стратегії та інструменти»; Жерар Граньє (Gerard Granier) – французький дослідник, який присвятив свою кар'єру розвитку сільського туризму та розробці концепцій збалансованого розвитку сільських територій [2].

Багато країн Європи, таких як Німеччина, Франція, Італія та Швейцарія, мають успішний досвід у розвитку сільського туризму та його диверсифікації, тому досвід цих країн дуже важливий для України. Європейські країни вдало поєднують різноманітні напрями розвитку сільського туризму та його атрибутів – сільські готелі, агротуризм, гастрономічний туризм, культурний обмін тощо. Концепція сталого розвитку сільського туризму забезпечує збалансовану взаємодію між туристичною активною діяльністю та природним, культурним та соціальним середовищем. Вона відповідає потребам туристів, сприяє збереженню природних ресурсів та культурної спадщини, забезпечує розвиток місцевих спільнот. Концепція агротуризму передбачає поєднання сільського господарства та туризму, стимулює відвідувачів до участі в сільськогосподарських діях, надає можливість ознайомитися зі способом життя сільського

населення, туристи можуть спробувати страви зі свіжих продуктів, придбати місцеві сільськогосподарські товари. Концепція гастрономічного туризму фокусується на кулінарних традиціях та стравах сільських регіонів. Вона сприяє розвитку сільського туризму шляхом пропозиції гастрономічних екскурсій, дегустацій місцевих страв, участі в кулінарних майстер-класах. Сільські регіони Європи привертають туристів своєю природною красою та екологічно чистим середовищем. Піші прогулянки, велосипедні поїздки, екскурсії до природних заповідників і парків можуть бути привабливими для відвідувачів, які цінують активний відпочинок на природі. Сільські регіони Європи зберігають багатий культурний спадок, який може бути привабливим для туристів. Традиційні фестивалі, майстер-класи з ремесел, відвідування історичних пам'яток та етнографічних музеїв – усе це можна використовувати для залучення туристів до культурної спадщини. В Європі поширена практика обладнання сільських будинків, особняків та ферм у готелях або гостьових будинках для туристів. Це дає можливість відвідувачам жити в затишному сільському середовищі, насолоджуючись гостинністю місцевих мешканців та атмосферою сільського життя. Європейські країни пропонують різноманітні форми розваг та активного відпочинку у сільській місцевості, такі як верхова їзда, риболовля, катання на велосипеді, плавання, скульптурні та музичні майстер-класи. Цей досвід можна і вже використовується в Україні з метою привернути туристів з різними інтересами.

Щоб поширити європейський досвід у сільському туризмі в Україні, важливо розвивати інфраструктуру, покращувати доступність транспорту та рекламувати сільські регіони як привабливі туристичні напрямки. Також необхідно сприяти співпраці між громадами, туристичними підприємствами та органами місцевого самоврядування. Особливу увагу слід приділити навчанню та підтримці місцевих жителів, які стануть провідними фахівцями у галузі сільського туризму та використання креативних технологій. В Україні багато сільських районів з чудовими природними пейзажами, унікальною культурною спадщиною та традиціями, що створює потенціал для розвитку сільського туризму.

Одним із способів поширення європейського досвіду в Україні є обмін знаннями та досвідом між науковцями, практиками та представниками сільського туризму. Організація семінарів, конференцій та тренінгів, які присвячені розвитку сільського туризму, дозволяє українським фахівцям отримати нові ідеї та підходи. Також важливо вивчати європейські моделі та принципи успішного розвитку сільського туризму та адаптувати їх до умов України. Наприклад, це може включати створення сільських готелів та гостьових будинків, організацію екскурсій та активного відпочинку на природі, розвиток агротуризму та гастрономічного туризму, привернення уваги до національних традицій та ремесел.

Залучення міжнародних інвестицій та партнерств з європейськими країнами може сприяти поширенню європейського досвіду у сільському туризмі. Це може включати спільні проєкти розвитку туристичних маршрутів, обмін досвідом у сфері маркетингу та просування туристичних послуг, розробку спільних програм підтримки для місцевих послуг сільського туризму через диверсифікацію та використання європейського досвіду [2, с. 134–136].

Для успішного поширення європейського досвіду слід використовувати наступні напрями розвитку та відповідні заходи:

1) організувати обмін досвідом між українськими та європейськими експертами з сільського туризму: це можуть бути семінари, конференції, робочі групи, де фахівці зможуть обговорювати кращі практики, стратегії розвитку та інноваційні підходи;

2) створити партнерства та мережі між українськими та європейськими сільськими регіонами, які будуть займатися розвитком сільського туризму, що дозволить обмінюватись знаннями, ресурсами та підтримкою, сприятиме спільному маркетингу та продажу туристичних послуг;

3) з метою залучення інвестицій для розвитку інфраструктури та послуг сільського туризму слід використовувати європейські програми фінансування, такі як Європейський союз або програми регіонального розвитку, які можуть бути цінним джерелом фінансування для проєктів у сільському туризмі;

4) розробити ефективну стратегію маркетингу та просування сільського туризму в Україні. Це може включати створення привабливих туристичних маршрутів, вебсайтів, маркетингових кампаній, участь у туристичних виставках та заходах, використання соціальних медіа для просування сільського туризму. Це допоможе залучити увагу туристів та позиціонувати Україну як привабливий сільський туристичний напрямок;

5) сприяти розвитку місцевих ініціатив у сільському туризмі шляхом надання фінансової та консультативної підтримки. Це можуть бути гранти або програми, спрямовані на підтримку підприємництва, підвищення кваліфікації та навчання місцевих жителів, розвиток інфраструктури для сільського туризму;

6) сприяти упровадженню концепцій забезпечення сталого розвитку сільського туризму шляхом впровадження екологічної, соціальної та економічної сталості. Формування екологічної свідомості, використання сталого споживання та виробництва, залучення місцевого населення у процес прийняття рішень – важливі складові сталого розвитку сільського туризму.

Впровадження європейського досвіду у сільський туризм в Україні потребує комплексного підходу, узгодженого співробітництва та взаємодії

між різними зацікавленими сторонами. Запозичення успішних практик та інновацій з Європи, адаптація їх до українських реалій та специфіки сільських регіонів, допоможе розвивати сільський туризм, вивести його на вищий щабель розвитку. Концепції сільського туризму можуть сприяти привабливості та унікальності сільських територій для туристів; створення туристичних продуктів та послуг, збереження природних ресурсів, підтримку місцевих жителів та розвиток зеленої економіки та зеленого менеджменту [3, с. 13–15]. Імплементація європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій може бути корисною для розвитку сільського туризму та стимулювання креативних індустрій як в Україні, так і в Запоріжжі. Європейська концепція створення інфраструктури сталого сільського туризму включає гостьові будинки, готелі, кемпінги, ресторани та інші зручності для туристів, враховувати доступність транспорту та інформаційну підтримку для відвідувачів. Важливо визначити унікальні риси вашої місцевості, культури, традицій та природних ресурсів, що можуть зацікавити туристів. Це можуть бути екскурсії до місцевих ферм, участь у зборі врожаю, культурні події та фестивалі, майстер-класи з мистецтва та ремесел тощо. Розвиток креативних індустрій може бути спрямований на підтримку місцевих художників, ремісників та інших творчих професій.

Європейська концепція диверсифікації сільського туризму свідчить, що важливо залучати місцевих жителів до розвитку сільського туризму та креативних індустрій. Їхні знання, навички та культурна спадщина можуть стати цінним ресурсом для розвитку туризму. Крім того, це може сприяти збереженню традицій та розвитку місцевої економіки. Європейська концепція диверсифікації сільського туризму свідчить, що при розвитку сільського туризму та креативних індустрій важливо забезпечити сталість та збереження природних та культурних ресурсів. Це можна зробити шляхом використання екологічно чистих практик, відновлюваної енергії, використання місцевих продуктів та послуг, а також заохочення туристів до поведінки, що не завдає шкоди навколишньому середовищу.

Досягненню сталості може допомогти креативний маркетинг, просування сільського туризму та креативних індустрій, які важливі для привертання туристів та забезпечення їх задоволення. Слід використовувати мережі соціальних медіа, веб-сайти, туристичні портали та інші канали комунікації для просування пропозиції та привертання уваги. Розвиток сільського туризму та креативних індустрій часто потребує співпраці між різними зацікавленими сторонами, такими як місцеві організації, урядові структури, підприємства та громадські організації, створення мереж та об'єднань може сприяти обміну знаннями, ресурсами та взаємній підтримці.

Важливо здійснювати оцінку та моніторинг розвитку сільського туризму та креативних індустрій, що допоможе визначити ефективність заходів, виявити проблеми та змінити стратегію, якщо це необхідно. Важливо також враховувати, що імплементація європейського досвіду не означає простого копіювання, але адаптацію та врахування місцевих особливостей. Приймаючи європейський досвід, слід аналізувати його сильні сторони та успішні практики, адаптувати до української конкретної ситуації та розвивати власний унікальний підхід. Крім того, важливо залучати зацікавлені сторони до процесу планування та реалізації: це можуть бути місцеві жителі, власники бізнесу, організації громадського сектору, туристичні оператори та інші зацікавлені сторони. Для цього слід використовувати можливість проведення консультацій, форумів та зустрічей з метою залучення різних груп та отримання різноманітних поглядів, важливо розвивати здатність до навчання та адаптації. Цифровий розвиток сучасного туризму свідчить, що туристичний ринок та креативні індустрії вимагають постійного оновлення знань та навичок підтримка навчання, інновацій та обміну досвідом сприятиме сталому розвитку сільського туризму та креативних індустрій [4, с. 570–578].

Концепція диверсифікації сільського туризму в контексті поширення європейського досвіду в Україні націлена на імплементацію європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій, яка може бути цінним досвідом для України для досягнення її сталого розвитку. Варто не тільки вивчити успішні практики, але й адаптувати їх до місцевих умов та врахувати особливості місцевої культури та природних ресурсів. Вивчення європейського досвіду розвитку сільського розумного туризму показало, що імплементація європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій вимагає наступних підходів та рекомендацій.

Слід провести детальний аналіз європейських країн, де успішно розвиваються сталий сільський туризм та креативні індустрії, досліджуючи їх стратегії, моделі бізнесу, підходи до сталості та залучення громадськості. Провести оцінку потенціалу регіону для розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій, враховуючи природні ресурси, культурну спадщину, ремесла та місцеві традиції. Розробити стратегію, що враховує місцевий потенціал та елементи європейського досвіду, формулюючи візію, місію та конкретні цілі для розвитку сільського туризму та креативних індустрій в Україні. Для цього слід забезпечити належну інфраструктуру для розвитку сільського туризму та креативних індустрій, таку як готелі, гастрономічні заклади, культурні центри, ремесельні майстерні. Слід працювати над залученням інвестицій для розвитку інфраструктури, маркетингу, просування та підтримки місцевих

підприємств у сільському туризмі та креативних індустріях, розвивати можливості партнерства з приватним сектором, фондами та донорськими організаціями.

Встановити зв'язки з іншими регіонами, котрі також працюють над розвитком сталого сільського туризму та креативних індустрій для обміну досвідом, навчатися кращому європейському досвіду, щоб впроваджувати передові європейські практики розвитку сільського туризму. Використовувати сучасні технології для просування та маркетингу сільського туризму та креативних індустрій, розглянути можливості впровадження цифрових рішень, веб-сайтів, мобільних додатків, соціальних медіа тощо. Концепція імплементації європейського досвіду комплементарного розвитку сталого сільського туризму та креативних індустрій націлена на те, що: 1) необхідно працювати з туристичними операторами та агентствами, щоб просувати регіони України як популярні туристичні дестинації; 2) укласти партнерські угоди та розробити спеціальні пакети та пропозиції для туристів, програми підтримки для місцевих підприємців, що працюють у сфері сільського туризму та креативних індустрій; 3) підтримувати розвиток культурних та креативних індустрій в Україні, виокремлювати успішні практики та стратегії розвитку сільського розумного туризму та креативних технологій, що впливають на їх розвиток, використовуючи стратегії зеленої економіки та зеленого менеджменту [5, с. 251–255].

Список використаних джерел

1. Череп А. В., Воронкова В. Г. Концепція креативних технологій у туристичному бізнесі. *Виклики європейської регіональної політики в умовах пандемії COVID-19* : збірник матеріалів міжнародного круглого столу. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. С. 54–58.

2. Безкоровайна Л., Череп А., Воронкова В., Череп О., Венгерська Н. Стратегія диверсифікації послуг в сільському туризмі на засадах європейської практики сталого розвитку та креативності туризму. *Формування сучасних концепцій управління туризмом та готельно-ресторанним бізнесом в умовах парадигми сталого розвитку* : збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 9–10 грудня 2021 р.) / за заг. ред. Н. В. Маковецької, Л. В. Безкоровайної. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. С. 134–136.

3. Венгерська Н. С., Воронкова В. Г., Безкоровайна Л. В. Креативні індустрії як нова модель зростання туристичної економіки. *Теоретико-прикладні аспекти розвитку туризму та гостинності в умовах міжнародної економічної інтеграції :* Всеукраїнська науково-практична конференція (27 травня 2022 року). Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2022. С. 13–15.

4. Череп А., Воронкова В., Андрюкайтене Р., Череп О. Напрями відновлення туристичного сектору та його перетворення на високоефективну галузь розвитку у контексті європейської парадигми. *Формування сучасних концепцій*

менеджменту організацій та адміністрування в умовах цифровізації : матеріали міжнародної науково-практичної конференції 23–24 вересня 2021 року / ред.-упорядник д.філософ.н., проф. В. Г. Воронкова. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 570–578.

5. Череп А. В., Воронкова В. Г., & Нікітенко В. О. Вплив зелених ІКТ на сталий розвиток зеленої економіки та зеленого менеджменту. *Green Construction (Зелене будівництво)* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Київський національний університет будівництва і архітектури, 2023. С. 251–255.

1.3 РОЛЬ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

1.3.1 Роль євроінтеграційних процесів у розвитку сільського туризму в Україні (*Череп А. В.*)

Інновації в туризмі неможливі без підвищення інвестиційної активності, оскільки фінансова підтримка є основою реалізації всіх елементів туристичного потенціалу країни. Водночас в Україні динаміка інвестиційних процесів не повною мірою відповідає потребам економічного зростання та супроводжується постійними протиріччями через багатоаспектність цих процесів та невирішеність питань забезпечення інноваційної діяльності підприємств туристичної галузі. Для туристичних підприємств інноваційна діяльність залежатиме від ринкового середовища, кон'юнктури ринку, обсягу туристичних послуг, ступеня конкуренції, конкурентних переваг суб'єктів господарювання на ринку туристичних послуг, маркетингової діяльності, життєвого циклу туристичних послуг, ефективності стратегічного планування, найманих працівників. Гостинність, конкурентоспроможність туристичних послуг.

У всьому світі немає єдиної точки зору щодо формування системи зеленого розвитку сільських територій, хоча існує багато точок зору науковців з приводу теоретико- методичних підходів до визначення сутності та загальноприйнятих принципів і підходів до їх впровадження.

Оскільки сільський туризм дуже активний в зарубіжних країнах і є важливою частиною індустрії туризму, рекомендується провести дослідження практики розвитку його інфраструктури в зарубіжних країнах, щоб визначити найбільш успішний шлях розвитку сільського зеленого туризму. Сільський зелений туризм має багато різних концепцій і різних цілей. Водночас у багатьох країнах сільський зелений туризм вважається одним із провідних напрямів розвитку внутрішнього туризму, що відображено в концепції розвитку національного туризму.

Світова практика показує, що розвиток сільського зеленого туризму у формі малих готелів сімейного типу є серйозним соціально-економічним проєктом переведення частини аграрного населення з виробництва у сферу обслуговування. Його місія полягає в стимулюванні розвитку сільськогосподарських територій та їхнього населення шляхом організації нових специфічних секторів місцевої економіки. Крім економіки, ця національна політика ще переслідує соціальні Соціально-культурні цілі: зупинити деградацію села, депопуляцію та зростання негативних соціальних явищ, зберегти та частково відтворити культурну спадщину та національну ідентичність. Згідно з даними EuroGites, Європейської федерації сільського туризму, за останні 10–15 років середньорічний темп зростання сільського туризму становив 10–15 %, що набагато вище, ніж загальний рівень туризму в Європі (4–5 %).

Для портрету сільських споживачів європейського зеленого туризму експерти EuroGites відзначили такі характеристики [1]:

1) 95 % туристів є внутрішніми туристами, і 80 % з них проживають протягом трьох годин після транспортування;

2) середній час перебування коливається від 1,5 дня (місцевий ринок), 3,6 дня (4 години зі зручним транспортом) до приблизно 8 днів (іноземні туристи);

3) група найпопулярніших номерів із мінімальним обслуговуванням або без обслуговування;

4) більше 80 % туристів віддають перевагу самостійному розміщенню.

Так, у Франції є частина галузі сільського зеленого туризму в туристичному потоці досягає 33 %, у Великобританії це близько 10 % підприємців, які працюють у сільській місцевості, в Німеччині це трохи менше 4 % підприємців, які обслуговують до 13 % внутрішнього туристичного ринку [1].

Важливо враховувати досвід країн ЄС у моделях розвитку зеленого та сільського туризму, представлених у таблиці 1.3.1.

В умовах глобалізації бажано враховувати досвід країн ЄС. Це пов'язано з тим, що в країнах ЄС прийняті дуже ефективні організаційно-економічні форми взаємодії між науково-дослідними установами та туристичними операторами, які в останні десятиліття набули різних інноваційних форм через сучасні організаційно-правові структури.

Для туристичної галузі найбільш прийнятною інноваційною організаційно-правовою формою є кластер.

Кластери – це галузеві та регіональні добровільні об'єднання підприємств, які тісно співпрацюють із науково-дослідними установами та місцевими органами влади з метою підвищення конкурентоспроможності власної туристичної пропозиції, тим самим здійснюючи значний вплив на регіональне економічне зростання. Кластеризація відображає тенденцію до концентрації виробничої структури відповідного сектору бізнесу на регіональній основі.

Таблиця 1.3.1 – Моделі розвитку зеленого та сільського туризму

Моделі розвитку зеленого та сільського туризму	**Характерні особливості моделей**
Французька модель	1) Використовуються різноманітні види сільського зеленого туризму, які враховують віддаленість від морського побережжя; 2) значна увага приділяється розвитку туризму, який пов'язаний із виноробством та виробництвом сільськогосподарської продукції; 3) різноманітні форми розміщення туристів у будиночках, які за своїми характеристиками відрізняються від зручностей в сільській садибі.
Німецька модель	1) Організація відпочинку з урахуванням харчування у фермерських садибах; 2) сільський зелений туризм переплітається із діяльністю у сільській садибі та історичним туризмом; 3) передбачається поєднання роботи по догляду за тваринами із роботами по догляду за рослинами.
Італійська модель	1) Сільський зелений туризм поєднується із відновлювальним відпочинком, підсиленням позитивного впливу природи на здоров'я, зайняття активним спортом; 2) розміщення туристів у квартирах; 3) наметові табори є звичайним явищем.
Чеська модель	1) Орієнтована на виробничі регіони та регіони, які наближені до заповідних територій; 2) є бюджетним видом відпочинку; 3) поселення в фермерських будинках з елементами автентичного сільського життя.
Іспанська модель	1) Широко поширений відпочинок в сільській місцевості, у фермерських господарствах; 2) знайомство з сільським господарством, спілкування з живою природою та домашніми тваринами.
Польська модель	1) Характеризується виокремленням та акцентуванні уваги на перевагах «туристичних» ферм, які можуть виступати як основний дохід або ж як додатковий дохід; 2) об'єкти туристичних послуг можуть надавати їх в різному асортименті, різної якості та, відповідно, за різною ціною.
Латвійська модель	1) Ознайомлення з традиціями, культурною спадщиною даної місцевості та історичними її особливостями.

Розроблено на основі [2]

Інкубатори – це багатофункціональні комплекси, спрямовані на сприяння фізичним та юридичним особам у процесі формування та реалізації інноваційних бізнес-стартапів.

Технопарки як інноваційна бізнес-структура сьогодні можуть забезпечити зручне та престижне розташування лише для деяких високотехнологічних компаній.

Водночас, відповідно до чинного законодавства, компанії, географічно розташовані в технологічних парках, не можуть отримати суттєвої вигоди від науково-технічних, економічних та ділових зв'язків із науково-дослідними установами. Більше того, спектр спеціальних послуг, які пропонують технологічні парки, не завжди відповідає потребам підприємств, особливо малих інноваційних підприємств.

По суті, інноваційні структури всіх типів, побудовані на чіткій функціональній основі, являють собою конгломерат академічних, освітніх, науково-дослідних, виробничих і бізнесових установ з розвиненою і динамічною системою матеріально-технічного забезпечення, комунікацій, соціально-культурних закладів, інформаційно-консультаційних послуг, підготовки кваліфікованих кадрів тощо. Ці інституції мають значний вплив на соціально-економічний розвиток регіону.

Основною метою діяльності цих суб'єктів є максимізація науково-виробничої кооперації та створення сприятливих умов для розвитку наукового, промислового та соціально-економічного потенціалу регіону.

Дійсно, така структура відображає інтенсифікацію процесу міжгосподарського співробітництва, відносно нову форму стратегічного альянсу наукових і рекреаційних ресурсів.

Інновації є джерелом доходу для туристичних підприємств. В Україні туристична галузь фінансується з різних джерел; у країнах ЄС розвиток туристичної галузі переважно фінансується за рахунок грантів, субсидій та кредитів. Ці кошти переважно спрямовані на розвиток зеленого туризму в сільській місцевості. Подібний процес відбувається і в західних областях України. У Львівській, Івано-Франківській та Закарпатській областях практика державно-приватного партнерства спрямована на підтримку туристичної галузі, що базується на принципах сталого розвитку сільських територій.

Концепції управління розвитком зеленого та сільського туризму Західна Європа – акцент на екологічних аспектах (рис. 1.3.1). Східна Європа – акцент на сільській рекреації, з головною роллю системної державної підтримки розвитку зеленого та сільського туризму.

На основі наданої інформації запропоновано напрями формування стратегій розвитку СЗТ, серед яких розробка туристичних продуктів на основі історичної спадщини сільських поселень, інтеграція з екологічно орієнтованим аграрним сектором та розвиток соціального туризму.

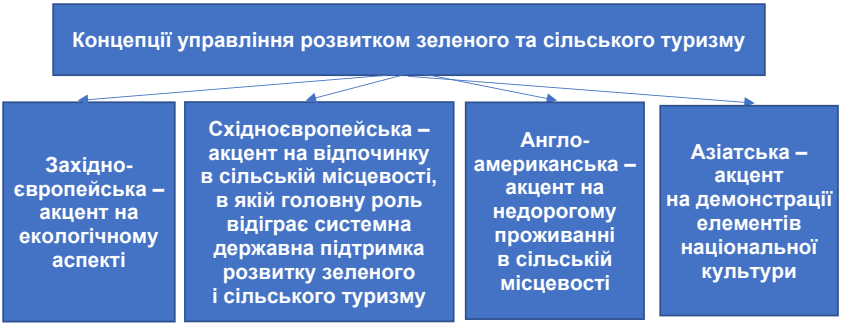

Рисунок 1.3.1 – Концепції управління розвитком зеленого та сільського туризму

Узагальнено автором на основі [5]

На тактичному рівні здійснюється технічний розвиток для створення туристичних продуктів. Це включає пошук партнерів, навчання та реєстрацію підрядників для технічної фази. Для досягнення успіху важливо чітко визначити цільових споживачів і, оскільки від цього залежить їхня лояльність, необхідні методи роботи з ними.

Оскільки економічна ефективність туристичної діяльності визначається прямими і непрямими ефектами, велику увагу слід приділяти непрямим ефектам туристичної діяльності і враховувати їх для комплексної оцінки розвитку території. Непрямі ефекти проявляються у збільшенні доходів населення, підвищенні якості життя, зростанні попиту, збільшенні зайнятості та розвитку соціальної сфери.

Таким чином, аналіз зарубіжного досвіду показує, що інтеграція різних видів туризму з сільським та зеленим туризмом має велике значення для успішного розвитку. Для України сільський зелений туризм може стати реальним напрямом диверсифікації діяльності сільського населення. Враховуючи соціально-економічну ситуацію в нашій країні, оптимальними були б такі варіанти розвитку сільського зеленого туризму Розвиток досліджуваної сфери послуг шляхом будівництва нових або реконструкції старих об'єктів, виходячи з наявних ресурсів або з урахуванням сучасних будівельних норм, потреб споживачів та зон відпочинку для туристів.

Крім того, для розвитку сільського зеленого туризму в спеціалізованих секторах може бути використаний зарубіжний досвід.

Стратегічним напрямом розвитку сільського зеленого туризму в Україні вважається спеціалізація на створенні інтегрованих туристичних продуктів. Його відмінною рисою є те, що, окрім традиційних пропозицій, джерелом споживання розглядаються лише органічні продукти, вироблені в сільській місцевості.

Як видно з наведених вище даних, сільський зелений туризм в Україні розвивається самостійно і нерегульовано, використовуючи власні наявні ресурси без залучення інвестицій. За таких умов не можна очікувати кардинальних змін у бік покращення соціально-економічних показників. Для ефективного розвитку сільського зеленого туризму в Україні необхідно розробити Стратегію розвитку сільського зеленого туризму, в основу якої має бути покладений принцип кластеризації регіонів. Безперечно, кожен регіон України є унікальним і може визначити свою спеціалізацію. Доцільно залучати до кластерів сільського зеленого туризму дрібних фермерів. Це значно підвищить конкурентоспроможність, оскільки малі виробники зможуть продавати свою продукцію за стабільними цінами та отримають реальний канал збуту.

Слід визнати, що на розвиток сільських територій сильно впливають сезонні фактори, які слід компенсувати шляхом диверсифікації туристичної діяльності та впровадження нових та інноваційних форм туризму. Приклади включають розвиток пішохідних та велосипедних доріжок, гірського активного туризму, місць для пікніків та атракцій, апітерапії, бджолотерапії, гірськолижного відпочинку та зимових лижних канікул.

Отримані результати будуть враховані при підвищенні рівня організації та якості послуг у сфері сільського зеленого туризму та формуванні стратегій розвитку сільських територій на основі досвіду країн ЄС.

Розглядаючи туристичну привабливість сільських територій та її оцінку, важливо враховувати туристичні потоки, наявні в тій чи іншій місцевості, які повинні бути оцінені в туристичній галузі.

Хоча внутрішній туристичний ринок демонструє позитивні тенденції, про що свідчить зростання внутрішньої активності та приплив іноземних відвідувачів, виїзні потоки мають тенденцію переважати в'їзні потоки через структуру міжнародного туризму. Темпи виїзного туризму, його мотивація та географічний перерозподіл мають бути дещо нижчими, що є позитивною ознакою змін на внутрішньому туристичному ринку.

У районах, де збільшується кількість фермерів, зростає і працездатне населення, що пов'язано з розвитком сільського туризму, який, у свою чергу, позитивно впливає на такі об'єкти інфраструктури, як транспортна, соціальна та ринкова інфраструктура. Водночас, однак, бажано розглянути і негативні аспекти, які слід враховувати в процесі формування агротуристичної привабливості регіонів та громад [3].

Наразі туристичний сектор економіки широко представлений у всіх регіонах України і є важливим чинником її подальшого розвитку. Проте, в одних регіонах туризм має локальний характер, а в інших – впливає на економіку не лише на національному, а й на міжнародному рівні. Водночас слід зазначити, що структура туризму в Україні є такою, що на відпочинок та лікування туристів на курортах припадає 43 %,

тоді як на сільський, мисливський та інші спеціальні види туризму – лише 9 % [4].

Основною передумовою організації сільського зеленого туризму є наявність рекреаційних ресурсів – природних, історико-культурних та соціально-економічних – на відповідній території.

Агротуризм не може бути просто нішею на місцевому ринку, оскільки дозволяє розвивати дорожню інфраструктуру, системи водо- та газопостачання, транспорт, збут сільськогосподарської продукції, культурні заходи тощо.

Таким чином, слід зазначити, що диверсифікація сільського господарства має позитивний вплив на розвиток сільських територій. Для власного економічного, культурного та соціального розвитку фермери повинні успішно розвивати всі сфери, які можуть бути використані та розвинені в сільській місцевості, включаючи ремесла, переробку сільськогосподарської продукції, сферу послуг та сільський зелений туризм [7].

Туристична галузь може бути ефективною, якщо оператори зеленого туризму та відповідні державні органи влади забезпечуватимуть зворотній зв'язок у різний спосіб, щоб з'ясувати, наскільки туристи задоволені послугами, які вони пропонують. Це може слугувати якісною інформаційною базою для прийняття рішень щодо подальшого вдосконалення зеленого туризму.

Сільський відпочинок в Україні має довгу історію, але його майбутнє залишається невизначеним. Наразі незрозуміло, чи стане цей вид відпочинку повноцінним учасником туристичного ринку країни. За відсутності ефективної державної політики у цій сфері сільський відпочинок може залишитися напівлегальним, без чіткої організаційної структури, без інформаційної та маркетингової діяльності на належному рівні, а просто як вид додатку до інших напрямів туризму [6].

Сільський туризм є перспективним видом туризму в нинішній економічній та демографічній ситуації, який може реально допомогти вижити малим населеним пунктам в Україні. Це пов'язано з тим, що саме невеликі села приваблюють туристів своєю специфікою.

Для пріоритетного розвитку сільського зеленого туризму в Україні та наближення його до стандартів ЄС бажано було б:

1) спростити нормативно-правову базу шляхом прийняття Верховною Радою Закону «Про сільський зелений туризм» та Постанови Кабінету Міністрів про стандартизацію його діяльності «Туристичні послуги. Сільський зелений туризм. Основні вимоги»;

2) розробити регіональні стратегії розвитку туристичної галузі та сільського зеленого туризму з метою їх подальшого включення до програми розвитку сільського зеленого туризму в Україні, що затверджується Урядом;

3) визначити методологію розробки та впровадження моніторингу досягнення цілей цих програм на місцевому та національному рівнях;

4) завершити реформування національної системи статистики та здійснити її модернізацію, зокрема, забезпечити створення електронної системи моніторингу регіональних та загальнодержавних програм розвитку сільського зеленого туризму;

5) розвивати інфраструктуру приватного партнерства у сфері туризму та забезпечити державну фінансову підтримку розвитку сільського зеленого туризму;

6) організувати проведення досліджень професійного попиту туристичного ринку та регулювання набору до вищих навчальних закладів на засадах приватного партнерства у цільових регіонах країни;

7) надання інформаційно-аналітичної підтримки туристичному бізнесу та популяризація переваг сільського зеленого туризму як частини національної інформаційної системи.

Кожен з вищезазначених напрямів формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму в Україні спрямований на забезпечення її ефективної реалізації та сталого розвитку регіональної та національної економіки.

Реалізація запропонованих рекомендацій сприятиме налагодженню взаємовигідної співпраці між місцевими суб'єктами сільського зеленого туризму та місцевими органами влади з питань охорони довкілля та сталого розвитку сільських територій, що відповідає 17-му принципу сталого розвитку, а саме: партнерство заради сталого розвитку.

Дослідження у цій сфері показують, що сільський зелений туризм може бути способом диверсифікації економічного розвитку сільських територій, зменшення скорочення чисельності населення та вирішення нагальних місцевих проблем. Наразі в середньому 31,1 % населення України проживає у сільській місцевості. У західних регіонах ця цифра значно вища. Тому Уряду необхідно вжити невідкладних заходів для забезпечення розвитку сільських територій та громад. Для цього необхідно диверсифікувати економіку та розвивати галузі, які мають залучати робочу силу.

Таким чином, на даному етапі сільський зелений туризм є дуже перспективною галуззю туризму, важливою для економіки України, яка приваблює туристів не тільки зсередини країни, а й з багатьох інших країн та сприяє розвитку зовнішніх економічних зв'язків з іншими країнами.

Список використаних джерел

1. Chunyan Liu, Xueting Dou, Jiangfeng Li, Liping A. Cai. Analyzing government role in rural tourism development: An empirical investigation from China. *Journal of Rural Studies*. 2020. Vol. 79. P. 177–188. ISSN 0743-0167. URL: https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.08.046

2. Шевчук А. В. Туризм та інформаційні технології у фокусі досягнень і нових перспектив. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2017. № 1 (79). С. 148–155.

3. Попрозман Н. В. Методологічні засади формування стратегії розвитку агропромислового виробництва на основі системного аналізу. *Економіка АПК*. 2015. Випуск № 4 (246). С. 35–41.

4. В'їздний туризм як основний елемент в розвитку національної туристичної індустрії. URL: 1152371/turizm/vyizdniy_turizm

5. Дишлюк Н. І. Сільський зелений туризм як альтернатива розвитку сільських територій. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України.* 2011. Вип. 163. Ч. 1. С. 29–34.

6. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України. *Стратегічні пріоритети.* 2008. № 1 (6). С. 138–143.

7. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність : навчально-практичний посібник / за ред. А. В. Череп, Н. С. Венгерської. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика». 2022. 272 с.

1.4 ФАКТОРИ ТА РИЗИКИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

1.4.1 Стримуючі фактори, проблеми та ризики розвитку сільського туризму у прифронтових громадах України (*Венгерська Н. С.*)

Важливим напрямом дослідження розвитку сільського туризму є виявлення стримуючих факторів, проблем та ризиків, котрі перешкоджають повноцінному його розвитку. Підприємці у сфері сільського туризму України у довоєнний період мали значну кількість проблем, що лише посилилися або трансформувалися з огляду на виклики війни.

По-перше, можна зазначити основні стримуючі фактори макрорівня щодо розвитку бізнесу в секторі сільського туризму в Україні, зокрема:

1. Відсутність концепції розвитку сільського туризму на загальнонаціональному рівні.

2. Наявність нечітко сформульованої державної політики з сільського туризму та системи нормативно-правового забезпечення цього виду діяльності.

3. Відсутність комплексної оцінки потенціалу сільського туризму в регіонах України та внесення його як пріоритетного виду туризму до державних та регіональних стратегій розвитку.

По-друге, існують фактори мезо- та мікро- рівня. Задля виявлення цих факторів авторкою як представницею проєкту Erasmus+ JMM DIRUT Запорізького національного університету та запрошеною науковою дослідницею Талліннського університету були здійснені дослідження в рамках естонсько-українського науково-дослідницького проєкту «Розвиток українських прифронтових громад і туристичного

бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє». Проєкт був реалізований на базі Центру ландшафту та культури Школи гуманітарних наук Талліннського університету за підтримки Естонського дослідницького агентства у співпраці з представниками Криворізького державного педагогічного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Харківської державної академії культури. В ході дослідження було проведено опитування в період із 2 по 15 лютого 2023 року. Респондентами виступили 144 особи з п'яти регіонів України: Дніпропетровська область – 45 (31,3 %), Донецька – 18 (12,5 %), Запорізька – 15 (10,4 %), Сумська – 29 (20,1 %), Харківська область – 37 (25,7 %). Це були переважно власники туристичного бізнесу, працівники закладів туристичної інфраструктури та атракцій, представники громадських організацій туристичного спрямування та виконавчої влади, котра координує туристичну діяльність на прифронтових територіях України [1–4] (рис. 1.4.1.1).

До початку повномасштабної війни прифронтові громади Запорізької, Дніпропетровської, Сумської, Харківської та Донецької областей України мали великий туристичний потенціал і галузь туризму стабільно розвивалася. Проте, внаслідок російської агресії в Україні було зруйновано значну кількість цінних туристичних об'єктів та інфраструктури, багато туристичних підприємств були закриті, а сільський туризм на території Запорізької, Харківської та Донецької областей майже припинив своє існування.

Згідно з результатами опитування, до початку повномасштабної війни в Запорізькій, Дніпропетровській, Сумській, Харківській та Донецькій областях головні характеристики туристичного бізнесу на прифронтових територіях включали екскурсійну (27,1 %) та турагентську діяльність (17,6 %). У розрізі сільської та міської місцевості бачимо (рис. 1.4.1.2),

Рисунок 1.4.1.1 – Розподіл респондентів за місцем проживання

Джерело: [1]

що до початку повномасштабної війни в Україні головною особливістю туристичного бізнесу міської місцевості були екскурсійна (47,3 %); турагентська діяльність (40,9 %) та організаційна й координуюча діяльність в туристичній сфері (32,7 %). Головною суттю туристичного бізнесу сільської місцевості також була екскурсійна діяльність (55,9 %)

Основними видами туризму до повномасштабної війни в цих регіонах були: культурно-пізнавальний (19,1 %), спортивний (11,2 %) та фестивальний (10,5 %) (рис. 1.4.1.3.). За відповідями респондентів, з початку повномасштабної війни в прифронтових громадах України відбулися такі зміни в туристичній галузі: по-перше, знизився рівень платоспроможності населення (22,6 %); по-друге, атрактивні туристичні об'єкти припинили функціонувати або не приймають туристів (22,3 %); по-третє, знизився інтерес до відвідування туристичних об'єктів (18,3 %) [1].

Рисунок 1.4.1.2 – Відповіді респондентів на питання: «В чому полягала суть та особливості вашого туристичного бізнесу до початку повномасштабної війни?»

Джерело: розрахунки автора

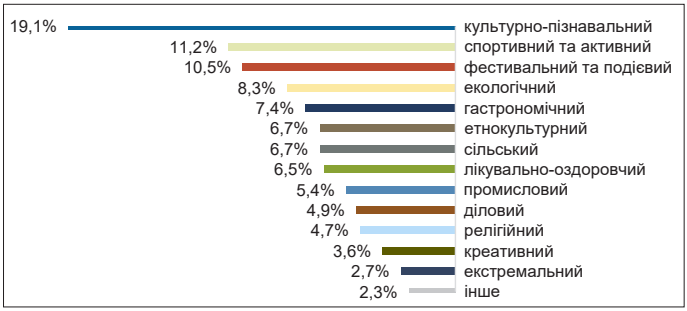

Рисунок 1.4.1.3 – Відповіді респондентів на питання: «Які основні види туризму практикувались у вашій громаді до початку військових дій?» (N = 144)

Джерело: [1]

Серед респондентів сільської місцевості основними видами туризму, що практикувались до повномасштабної війни були зазначені: культурно-пізнавальний (61,8 %) та сільський (52,9 %) туризм. Найменше в сільській місцевості практикувались до війни релігійний (5,9 %) та креативний (8,8 %) види туризму (таблиця 1.4.1.1).

Таблиця 1.4.1.1 – Відповіді респондентів на питання:
«Які основні види туризму практикувались у вашій громаді до початку повномасштабних військових дій?»

Вид туризму	Міська місцевість	Сільська місцевість
культурно-пізнавальний	77,3 %	61,8 %
сільський	17,3 %	52,9 %
екологічний	30,9 %	35,3 %
релігійний	21,8 %	5,9 %
лікувально-оздоровчий	29,1 %	11,8 %
промисловий	27,3 %	0 %
спортивний та активний	47,3 %	29,4 %
екстремальний	13,6 %	0 %
етнокультурний	26,4 %	23,5 %
гастрономічний	33,6 %	11,8 %
фестивальний та подієвий	43,6 %	29,4 %
креативний	15,5 %	8,8 %
діловий	24,5 %	0 %
інше	8,2 %	11,8 %
Всього	110	34

Джерело: розрахунки автора

Основним видом туризму в Запорізькій області респонденти визначили культурно-пізнавальний (16,9 %) туризм. По 9,2 % опитаних обрали: сільський, етнокультурний, фестивальний та подієвий туризм. По 7,7 % – діловий туризм, спортивний та активний, лікувально-оздоровчий та екологічний туризм. 6,2 % – практикували гастрономічний туризм; по 4,6 % – промисловий та релігійний туризм. Ще по 3,1 % опитаних обрали креативний, екстремальний туризм та інший варіант (рис. 1.4.1.4).

З огляду на сільську та міську місцевості з'ясовано, що основними видами туризму в Запорізькій області респонденти міської місцевості визначили культурно-пізнавальний (81,8 %) туризм. Респонденти сільської місцевості визначили культурно-пізнавальний туризм (50,0 %), фестивальний та подієвий (50,0 %), екологічний (75,0 %), спортивний та активний (75,0 %), етнокультурний (75,0 %) та сільський (100,0 %) (табл. 1.4.1.2).

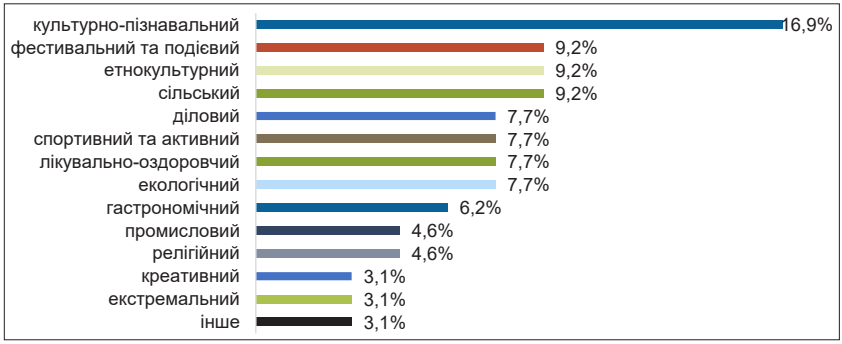

Рисунок 1.4.1.4 – Відповіді респондентів на питання: «Які основні види туризму практикувались у вашій громаді до початку військових дій у Запорізькій області?» (N = 15)

Джерело: розрахунки автора

Таблиця 1.4.1.2 – Відповіді респондентів на питання: «Які основні види туризму практикувались у вашій громаді до початку військових дій у Запорізькій області?»

Вид туризму	Міська місцевість	Сільська місцевість
культурно-пізнавальний	81,8 %	50,0 %
сільський	18,2 %	100,0 %
екологічний	18,2 %	75,0 %
релігійний	27,3 %	
лікувально-оздоровчий	45,5 %	
промисловий	27,3 %	
спортивний та активний	18,2 %	75,0 %
екстремальний	18,2 %	
етнокультурний	27,3 %	75,0 %
гастрономічний	36,4 %	
фестивальний та подієвий	36,4 %	50,0 %
креативний	9,1 %	25,0 %
діловий	45,5 %	
інше	18,2 %	

Джерело: розрахунки автора

Від початку повномасштабної війни у прифронтових громадах України відбулися такі зміни туристичної галузі як:

по-перше, знизився рівень платоспроможності населення (22,6 %);

по-друге, атрактивні туристичні об'єкти припинили функціонування або прийом туристів (22,3 %);

по-третє, знизився рівень інтересу до відвідування туристичних об'єктів (18,3 %).

Важливо відмітити, що 16,8 % респондентів зазначили, що деякі туристичні локації зазнали пошкоджень; 7,2 % вказали, що активізувалася співпраця між волонтерами, громадами та представниками туризму. 6,7 % опитаних зазначили, що збільшився потік переселенців та їх зацікавленість до місцевих туристичних об'єктів. Категорія «інше» (6,1 %) містить такі відповіді, як: все зупинилось повністю; туризм зник; війна, обстріли; зруйнована інфраструктура та логістика.

В громадах сільської місцевості відбулися такі зміни туристичної галузі, як:

по-перше, атрактивні туристичні об'єкти припинили функціонування або прийом туристів (38,2 %);

по-друге, знизився рівень інтересу до відвідування туристичних об'єктів (35,3 %) (таблиця 1.4.1.3).

Рисунок 1.4.1.5 – Відповіді респондентів на питання: «Яким чином змінився туризм у Вашій громаді від початку повномасштабної війни в Україні?» (N = 144)

Джерело: [1]

Таблиця 1.4.1.3 – Відповіді респондентів на питання:
«Яким чином змінився туризм у Вашій громаді від початку повномасштабної війни в Україні (за місцем локації)?»

Зміна	Міська місцевість	Сільська місцевість
деякі туристичні локації зазнали пошкоджень	42,7 %	32,4 %
атрактивні туристичні об'єкти припинили функціонування або прийом туристів	58,2 %	38,2 %
знизився рівень платоспроможності населення	61,8 %	29,4 %
збільшився потік переселенців та їх зацікавленість до місцевих туристичних об'єктів	16,4 %	14,7 %
знизився рівень інтересу до відвідування туристичних об'єктів	46,4 %	35,3 %
активізувалася співпраця між волонтерами, громадами та представниками туризму	19,1 %	11,8 %
Інше	13,6 %	17,6 %

Джерело: розрахунки автора

В громадах Запорізької області відбулися такі зміни туристичної галузі як: по-перше, знизився рівень платоспроможності населення (22,7 %); по-друге, атрактивні туристичні об'єкти припинили функціонування або прийом туристів (20,5 %); по-третє, деякі туристичні локації зазнали пошкоджень (18,2 %). 15,9 % опитаних зазначили, що знизився рівень інтересу до відвідування туристичних об'єктів. По 9,1 % опитаних указали, що активізувалася співпраця між волонтерами, громадами та представниками туризму та збільшився потік переселенців та їх зацікавленість до місцевих туристичних об'єктів. Щодо іншого варіанту відповіді (4,5 %), опитані зазначили такі зміни в розвитку туристичної сфери, як: війна, обстріли, туристична локація стала шелтером (рис. 1.4.1.6).

Від початку повномасштабної війни в громадах Запорізької області сільської місцевості відбулися такі основні зміни туристичної галузі, як: деякі туристичні локації зазнали пошкоджень (75,0 %); атрактивні туристичні об'єкти припинили функціонування або прийом туристів (50,0 %); знизився рівень платоспроможності населення (50,0 %). Респонденти міської місцевості Запорізької області визначили такі найголовніші зміни, як: атрактивні туристичні об'єкти припинили функціонування або прийом туристів (63,6 %); деякі туристичні локації зазнали пошкоджень (72,7 %); знизився рівень інтересу до відвідування туристичних об'єктів (63,6 %) (таблиця 1.4.1.4).

Рисунок 1.4.1.6 – Відповіді респондентів на питання:
«Яким чином змінився туризм у Вашій громаді від початку війни
в Запорізькій області?» (N = 15)

Джерело: розрахунки автора

Таблиця 1.4.1.4 – Відповіді респондентів на питання:
«Яким чином змінився туризм у Вашій громаді від початку війни
в Запорізькій області?»

Зміна	Міська місцевість	Сільська місцевість
деякі туристичні локації зазнали пошкоджень	45,5 %	75,0 %
атрактивні туристичні об'єкти припинили функціонування або прийом туристів	63,6 %	50,0 %
знизився рівень платоспроможності населення	72,7 %	50,0 %
збільшився потік переселенців та їх зацікавленість до місцевих туристичних об'єктів	36,4 %	
знизився рівень інтересу до відвідування туристичних об'єктів	63,6 %	
активізувалася співпраця між волонтерами, громадами та представниками туризму	27,3 %	25,0 %
Інше		50,0 %

Джерело: розрахунки автора

Серед проблем, із якими довелося зіткнутися підприємствам туристичної сфери, респонденти зазначили такі, як: туристичні об'єкти, з якими був пов'язаний бізнес, потрапили в зону окупації або активних бойових дій і стали недоступними (16,1 %); через низький попит було вирішено тимчасово призупинити діяльність (13,6 %); партнери по туристичній діяльності припинили своє функціонування або не приймали туристів (13,2 %); працівники поїхали за кордон (11,9 %); довелося повністю переорієнтувати свою діяльність із туристичної діяльності на інше спрямування (10,3 %); довелося повністю припинити функціонування через відсутність економічної рентабельності (10,0 %); емоційне виснаження працівників та їх моральна неготовність працювати в сфері послуг (9,4 %); працівники були призвані на службу до ЗСУ (6,5 %) [1–4] (рис. 1.4.1.7).

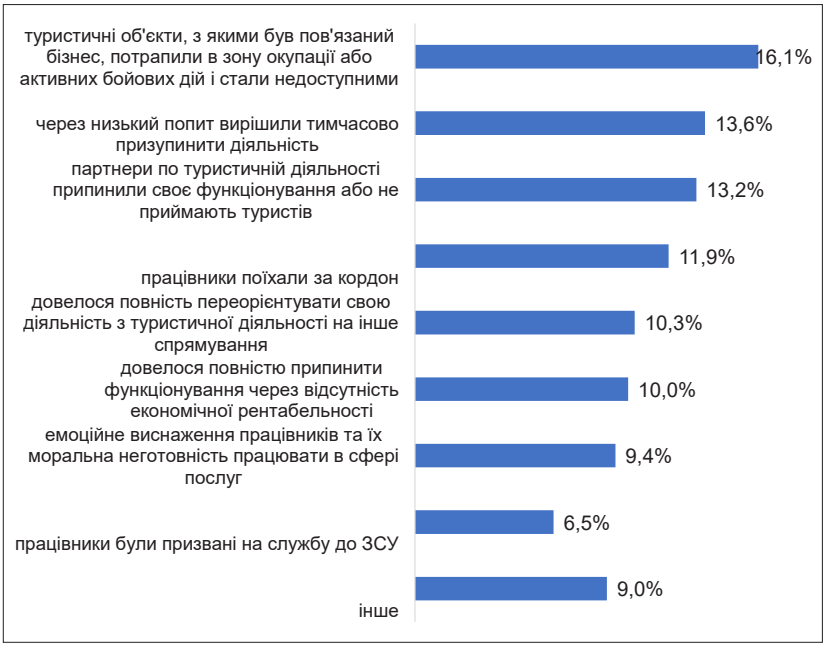

Рисунок 1.4.1.7 – Відповіді респондентів на питання:
«З якими проблемами довелося зіткнутися саме вашому підприємству?»
(N = 144)

Джерело: [1]

Серед основних проблем, із якими довелося зіткнутися підприємствам туристичної сфери сільської місцевості, респонденти зазначили: емоційне виснаження працівників та їх моральна неготовність

працювати в сфері послуг (35,3 %); довелося повність переорієнтувати свою діяльність із туристичної діяльності на інше спрямування (35,3 %) (таблиця 1.4.1.5).

Після початку повномасштабної військової агресії туристичні об'єкти на прифронтових громадах надавали різні види туристичних послуг, а саме: екскурсії, тури, інформаційні послуги та консультування, а також волонтерську допомогу для учасників антитерористичної операції та ін.

Таблиця 1.4.1.5 – Відповіді респондентів на питання: «З якими проблемами довелося зіткнутися саме вашому підприємству?»

Суть проблеми	Міська місцевість	Сільська місцевість
партнери по туристичній діяльності припинили своє функціонування або не приймають туристів	31,8 %	17,6 %
довелося повністю припинити функціонування через відсутність економічної рентабельності	22,7 %	17,6 %
через низький попит було вирішено тимчасово призупинити діяльність	32,7 %	17,6 %
туристичні об'єкти, з якими був пов'язаний бізнес, потрапили в зону окупації або активних бойових дій і стали недоступними	40,9 %	14,7 %
працівники поїхали за кордон	29,1 %	14,7 %
працівники були призвані на службу до ЗСУ	12,7 %	17,6 %
емоційне виснаження працівників та їх моральна неготовність працювати в сфері послуг	15,5 %	35,3 %
довелося повністю переорієнтувати свою діяльність із туристичної на інше спрямування	18,2 %	35,3 %
Інше	20,0 %	17,6 %

Джерело: розрахунки автора

Найбільшими загрозами для туристичного розвитку громад, на думку опитаних, є: загроза втрати культурних цінностей на окупованих та прифронтових територіях (72,7 %), небезпечність території через її надмірну замінованість (59,7 %), суттєве погіршення матеріальної спроможності клієнтів (57,5 %) [1–3] (таблиця 1.4.1.6).

Іншим методом збору інформації щодо проблем бізнесу в сфері сільського туризму був метод проведення брейнштормів із підприємцями Запорізької області.

Таблиця 1.4.1.6 – Відповіді респондентів на питання:
«Які загрози Ви вбачаєте найбільшими для вашої громади з точки зору розвитку туристичного бізнесу в умовах війни та після війни?» (N = 144)

Загрози	Високий рівень загрози	Середній рівень загрози	Низький рівень загрози
загроза втрати матеріальних культурних цінностей в окупованих та прифронтових територіях	72,7 %	18,2 %	9,1 %
негативний імідж території збройного конфлікту	44,0 %	23,2 %	32,8 %
загроза втрати етнокультурної ідентичності народів в окупованих та прифронтових територіях	34,1 %	34,1 %	31,7 %
анексія територій	48,4 %	26,2 %	25,4 %
деструктивний вплив російської пропаганди, русифікації	29,0 %	37,9 %	33,1 %
небезпечність території через її надмірну замінованість	59,7 %	20,9 %	19,4 %
відтік кваліфікованих кадрів за кордон	44,2 %	35,6 %	20,2 %
суттєве погіршення матеріальної спроможності клієнтів	57,5 %	32,1 %	10,4 %
загроза знелюднення території	36,4 %	38,0 %	25,6 %

Джерело: [1–3]

Зокрема було обговорено основні проблеми, з якими вони стикаються на шляху диверсифікації сільської економіки через туризм. Брейнштормінг, як одна із форм роботи з підприємцями, надав можливість визначити основні інфраструктурні, економічні, кадрові та освітні, маркетингові, комунікаційні, дозвільні та сертифікаційні проблеми (таблиця 1.4.1.7).

Отже, проведене дослідження свідчить, що підприємці сільського туризму в прифронтових громадах мають значний перелік проблем та загроз. Проте їх наявність не зупинила функціонування бізнесу повністю, а стала викликом для диверсифікації, переорієнтації та релокації бізнесу.

Таблиця 1.4.1.7 – Характеристика проблем розвитку сільського туризму прифронтових громад в контексті диверсифікації сільської економіки в Запорізькій області

Група проблем	Характеристика проблем
Інфраструктурні	Погана інфраструктура та дороги в сільській місцевості Логістичні складнощі Розмінування доріг, велошляхів Відсутність води Відсутність вказівників садиб Відсутність можливостей для людей із обмеженими можливостями Поганий інтернет та мобільний зв'язок
Економічні	Відсутність локальних бізнесів Відсутність робочих місць Фінансова підтримка власників садиб із державного та місцевого бюджетів
Кадрові та освітні	Відтік кадрів Проблеми фахової освіти, підготовки кваліфікованих кадрів Незначна кількість досвідчених фахівців, які надають консультаційні послуги в сфері зеленого туризму Незацікавленість сільської молоді в навчанні у сфері сільського туризму Незацікавленість підприємців у розвитку сільського туризму
Маркетингові	Відсутня інформація та реклама бренду садиб на єдиному сайті в Запорізькій області Відсутність підтримки та популяризації сільського туризму з боку місцевої влади Відсутність інформації щодо України як туристичного бренду з сільського туризму
Комунікаційні	Відсутність комунікацій між господарями садиб Неефективність діяльності консультаційних центрів у сфері сільського туризму
Дозвільні та сертифікаційні	Проблеми сертифікації якості продукції, зберігання та переробка продукції Складність оформлення дозвільної документації

Джерело: складено автором на основі брейнтормінгу з підприємцями з сільського туризму в Запорізькій області

Список використаних джерел

1. Рейманн М., Венгерська Н., Корнус О., Пацюк В., Холодок В., Паланг Х. Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє : аналітичний звіт за результатами міжнародного дослідницького проєкту (кінц.) / за ред. М. Рейманна. Суми : Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2023. 123 с.
2. Рейманн М., Корнус О., Венгерська Н., Холодок В., Пацюк В., Паланг Х. Розвиток туристичного бізнесу прифронтових громад в умовах війни: зарубіжний та український досвід. *Регіональна економіка.* 2023. № 1. С. 105–113. DOI: https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-14
3. Рейманн М., Корнус О., Паланг Х., Корнус А. Особливості розвитку туристичної діяльності у Сумській області в умовах війни та перспективи на майбутнє. *Наукові записки СумДПУ ім. А. С. Макаренка. Географічні науки.* 2023. Том. 3 Вип. 4. С. 42–58. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7812068
4. Рейманн М., Корнус О. Г., Венгерська Н. С., Корнус А. О., Паланг Х. Розвиток туризму у сільській місцевості Сумської області в умовах російсько-української війни та перспективи на майбутнє. *Актуальні проблеми дослідження довкілля* : матеріали X Міжнародної наукової конференції (Суми-Тростянець, 25–27 травня 2023 року) / ред. кол.: А. О. Корнус, Л. П. Міронець та ін. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. С. 171–174.

1.4.2 Проблеми та напрями стратегічного розвитку екотуризму (*Череп О. Г.*)

Екотуризм – це вид пізнавального туризму, який відбувається в природному середовищі і, крім того, має кілька визначальних характеристик, притаманних саме цьому виду діяльності, згідно з міжнародними стандартами. Екотуризм також можна визначити як науково-пізнавальний вид сільського зеленого туризму, характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку.

Концепція екотуризму виникла в 1960–1970-х роках, особливо в національних парках і заповідних територіях Північної Америки, де туристична діяльність вважалася загрозою для екосистеми. Екотуризм – це форма туризму, яка покликана зберігати та поважати природу та культурну спадщину місця, яке відвідується; акцентує увагу на стійкості, охороні навколишнього середовища та залученні місцевого населення у розвиток та управління туристичними місцями.

Заснування екотуризму пов'язані з низкою чинників, як-от усвідомлення важливості збереження природи та біорізноманіття, розвиток екологічної свідомості та підвищення інтересу до екологічних проблем.

Заснування екотуризму пов'язані з низкою чинників, як-от усвідомлення важливості збереження природи та біорізноманіття, розвиток екологічної свідомості та підвищення інтересу до екологічних проблем. У розвитку екотуризму відігравали роль безліч факторів і діячів, включаючи активістів, організації, вчених та підприємців.

Діяльність екологічного туризму повинна мати:

1) найменший вплив на навколишнє середовище;
2) поважати місцеву культуру та зменшити вплив;
3) сприяти економічним вигодам, максимізувати рівноправну участь місцевих жителів;
4) отримати найкраще задоволення від відпочинку.

Екотуризм – це форма туризму, яка спрямована на збереження природного середовища та підтримку місцевих спільнот. Цей вид туризму став все більш популярним у світі, оскільки люди стають більш свідомими про екологічні проблеми та потребу зберігання природи для майбутніх поколінь.

У 1982 році Програма ООН з навколишнього середовища підкреслила, що будь-який розвиток туризму повинен бути добре захищений. Екотуризм розуміється як відповідальна туристична діяльність на природних територіях, спрямована на збереження природного середовища, одночасно покращуючи добробут місцевих жителів.

Основний зміст екотуризму:

1) має базуватися на навколишньому середовищі;
2) бути стійким;
3) поважати місцеву культуру;
4) бути обмеженим місцевою економічною системою;
5) мати екологічне освітнє значення;
6) розвиток екотуризму повинен приймати належне управління та контроль.

Екотуризм включає обмеженість ресурсів і несе освітню та моральну відповідальність, враховує збереження природних ресурсів, місцеві людські, соціальні та економічні умови, сприяє природному туристичному досвіду для збереження навколишнього середовища, що допомагає інтегрувати природу та екологічну культуру.

Екотуризм став новою стратегією балансу між охороною навколишнього середовища та економічними чинниками, новою силою, яка враховує як природу, так і розвиток.

Екотуризм – новий тип туристичної моделі, розроблений шляхом поєднання екологічного збереження визначних пам'яток, наголошує на тому, що не потрібно жертвувати природним середовищем через розвиток туризму.

Це концепція подорожі з почуттям відповідальності та місі завдяки належному та досконалому плануванню може збільшити життєвий добробут місцевих жителів і сприяти сталості екологічних ресурсів.

Екотуризм є від'ємною частиною сфери сталого туризму, визнано потенційно ефективним інструментом для сталого розвитку, що є основною причиною, що його інтегрують в економічний розвиток і стратегії збереження. Екотуризм передбачає відвідування природних територій з метою дослідження, яка не завдає шкоди навколишньому середовищу, тому це вид туризму, заснований на дослідженні природи. Екотуризм надає місцевим громадам більш стійкі ресурси для існування, допомагає громадам розвиватися. Його мета полягає в захисті ресурсів, особливо біорізноманіття, підтримці сталого використання ресурсів, формуванню екологічного досвіду туристам і захисту екологічного середовища з метою отримання економічної вигоди.

Реалізація мети екотуризму залежить від того, чи є застосування екотуризму стійким з точки зору навколишнього середовища та екології. Екотуризм допомагає залучити місцеві громади до збереження екології та біорізноманіття регіону, що, у свою чергу, створює економічні стимули для місцевих громад. Екотуризм сприяє збереженню біорізноманіття, підтримує добробут місцевого населення, включає відповідальну поведінку з боку туристів і індустрії туризму, вимагаючи мінімального споживання природних ресурсів і можливостей для бізнесу і, що найважливіше, досвіду навчання.

Екотуризм поєднує концепцію сталого розвитку, визначає екотуризм як систему екологічно відповідального туризму, яка включає збереження природи, повагу до місцевих громад і сталий туризм. Екотуризм є формою туризму, яка покликана зберегти природу та підтримувати екологічні системи, одночасно надаючи можливість подорожувати та досліджувати природні регіони. Цей вид туризму спрямований на збереження біорізноманіття, охорону навколишнього середовища та сприяння економічному розвитку місцевих громад.

Екотуризм включає зменшення впливу на навколишнє середовище та місцеву культуру, повагу до місцевої культури та врахування її економічних інтересів, наголошує на збереженні та сталому розвитку. Екотуризм має тісний зв'язок з природою, освіта є невід'ємною частиною досягнення екологічно сталого розвитку. Існує багато авторів та концепцій, пов'язаних з екотуризмом.

1. Концепція «м'якого» туризму (Soft Tourism): Ця концепція передбачає, що туризм повинен бути найменш можливою навантаженням на навколишнє середовище. Вона акцентує на невеликому масштабі туристичних заходів, збереженні культурної спадщини та створенні позитивного впливу на місцеве населення.

2. Концепція «зеленого» туризму (Green Tourism): Ця концепція підкреслює важливість екологічної сталості в туризмі. Вона спрямована на мінімізацію негативного впливу туризму на природу шляхом

впровадження екологічних практик, використання відновлюваних джерел енергії та заохочення екологічно відповідальних поведінок туристів.

3. Концепція «соціального» туризму (Social Tourism): Ця концепція акцентує на соціальній відповідальності туризму. Вона підтримує включення місцевого населення у туристичні процеси, сприяє розвитку місцевих економік та підтримці соціальних проектів.

4. Концепція «біорізноманіття» туризму ставить перед собою мету збереження та підтримки біорізноманіття в туристичних місцях. Цей вид екотуризму спрямований на заохочення туристів досліджувати і дізнаватись про унікальні екосистеми, види рослин і тварин, що є особливими для конкретного регіону. Він пропонує туристам екологічно освічені інтерактивні досвіди, де вони можуть спостерігати та вивчати природу, не завдаючи шкоди довкіллю.

5. Концепція «відповідального» туризму (Responsible Tourism) наголошує на відповідальному ставленні туристів, туроператорів і місцевих спільнот до природи та культурних цінностей місцевості. Вона ставить завдання привернути увагу до соціальних, екологічних та економічних аспектів туризму, забезпечуючи справедливий розподіл користей між місцевими жителями та збереження природних ресурсів. Ця концепція прагне досягти позитивного впливу туризму на природу та місцеві спільноти, перевищуючи лише збереження статус-кво. Вона акцентує на відновленні та покращенні природних та соціокультурних ресурсів шляхом співпраці між туристами, місцевими жителями та органами управління. Ці концепції та автори враховують важливість збереження природи, культурної спадщини та благополуччя місцевих спільнот при розвитку туризму.

Основні принципи екотуризму включають:

1) екотуризм спрямований на збереження природних ландшафтів, флори і фауни. Туристичні активності повинні мінімізувати негативний вплив на довкілля та допомагати зберегти природні ресурси;

2) екотуризм має сприяти підтримці місцевих громад, залученню їх до прийняття рішень та розподілу прибутків від туризму. Розвиток екотуризму може забезпечити нові можливості для зайнятості та створення прибутку для місцевих жителів;

3) екотуризм повинен сприяти поширенню екологічної освіти серед туристів, надавати їм інформацію про природні ресурси, їх значення та способи їх збереження. Це сприяє підвищенню екологічної свідомості та розумінню важливості охорони природи;

4) мінімізація негативного впливу: екотуризм повинен мінімізувати негативний вплив на навколишнє середовище, включаючи обмеження використання шкідливих речовин. Екотуризм є відповідальним туризмом у природних зонах і має включати: захист навколишнього середовища, підтримувати соціальний та економічний добробут місцевого населення,

а також створює знання та розуміння шляхом інтерпретації та навчання всіх учасників (включаючи персонал, мандрівників та жителів громади).

Глобальна мережа екотуризму (GEN) була заснована в 2015 році всім колишнім дорадчим комітетом TIES. Члени-засновники GEN складаються з групи талановитих професіоналів екотуризму, які разом мають понад 300 років досвіду в PR-активності екотуризму, з усього світу. Екотуризм повинен формувати екологічну свідомість, дотримуватись екологічно орієнтованих цінностей та етичної концепції співіснування та спільного процвітання з природою.

Зокрема, до основних характеристик екотуризму належать:

– освітній компонент, тобто ознайомлення з цінностями природи;

– екологічна складова: безпосередня участь або внесок у захист навколишнього середовища; та

– соціальна складова, тобто залучення місцевої громади до екотуристичної діяльності [1].

На основі опитування мешканців та туристів у соціальних мережах за допомогою анкет, у цьому дослідженні зроблено спробу проаналізувати найкращі місця для екотуризму в Україні.

В результаті було обрано п'ять найбільш придатних туристичних дестинацій для екотуризму в Україні.

1. На узбережжі Чорного та Азовського морів розташована **Херсонська область**, яка є унікальним регіоном України. Олешківська пустеля, найбільша пустеля в Європі, також знаходиться в Херсонській області, що робить її дуже привабливим регіоном для туристів. Херсонська область також характеризується дуже красивими безлюдними островами Джалігрч і Білуха. Красива річка Дніпро є потужною і впадає в Чорне море. Чарівним місцем духовного і морального відпочинку в Україні є біосферний заповідник «Асканія-Нова» – заповідник площею близько 110 квадратних кілометрів із зоопарками, ботанічними садами і незайманими луками. Заповідник є домом для коней Пржевальського, а також зебр, буйволів і косуль, що робить його найбільш відвідуваним місцем у Херсонській області. Щоб познайомитися з Херсонщиною, її красою та унікальністю, рекомендуємо відвідати регіон у денкількох турах.

2. Справжнім природним дивом є **Подільські Товтри**, які представляють собою залишки прибережних рифів уздовж доісторичного узбережжя. «Насправді, це унікальне місце. Його можна порівняти лише з подібними геологічними утвореннями у Великобританії та США», – пояснює турист, який відвідав це дивовижне місце. Товтри пропонують прекрасні пам'ятки з мальовничими краєвидами на річку Дністер, Зубрух, Смотрич і Бакотську затоку, а також середньовічні замки і фортеці в Товтрах і навколо них, такі як Кам'янець-Подільський замок

і Хотинська фортеця, які були названі чудесами української архітектури. справжнє диво природи, залишки прибережних рифів, що тягнуться вздовж стародавньої берегової лінії.

3. **Карпатські гори** займають величезну територію, здебільшого вкриту пралісами. В межах величних Карпатських гір лежить таємниче озеро Синевир (частина Національного природного заповідника Синевир). У його центрі знаходиться невеликий острів площею всього кілька квадратних метрів, який називається Морське око. Карпати також містять низку цікавих об'єктів з багатою історією, включаючи природні заповідники, природні парки та мальовничі парки. Перевагою Карпатських гір є те, що вони знаходяться недалеко від потужних технополісів і туристичних міст, таких як Львів, Івано-Франківськ та Галич.

4. **Каньйони Миколаївського** регіону розташовані в долинах річки Південний Буг та її приток. Скелясті каньйони, викладені величезними валунами, буквально випирають із землі. Вважається, що це залишки стародавніх гір, які простягалися на 1000 км з північного заходу на південний схід. Ця частина країни не була затоплена протягом останніх 60 мільйонів років. Встановлено, що за геологічними та ландшафтними особливостями Актовський каньйон у Миколаївській області дуже точно відображає всесвітньо відомі каньйони Північної Америки. Миколаївський каньйон – ідеальне місце для екстремального відпочинку.

5. **Береги Дніпра в Черкаській області** є дуже важливою історико-географічною частиною України, де розташовані скелясті береги Дніпра, Букський яр, Канівський державний природний заповідник тощо, – пояснює автор нотації. Туристів цікавить не тільки краса природи. Для історичного туризму на Черкащині дуже важливою є наявність парку «Софіївка» – найкращого зразка ландшафтного дизайну початку 19 століття, перлини та культурної скарбниці України. Важливим об'єктом культурно-історичного туризму в Черкаській області є Шевченківський національний заповідник на берегах Дніпра, до складу якого входить Тарасова гора (Чернеча) [2].

В Україні екотуризм тільки починає формуватися і може розвиватися у двох напрямках.

Перший (США) передбачає формування заходів з організації спортивних походів і туризму з екстремальними природними умовами.

Другий (європейський) базується на дозвіллі в сільській місцевості з акцентом на традиційній національній культурі. Цей вид туризму в Україні називають аграрним або сільським зеленим туризмом. Отже, щодо класифікації видів туризму можна сказати, що аграрний туризм і зелений сільський туризм є різновидом екотуризму [3].

Україна багата на природні туристичні ресурси, що є важливою передумовою для розвитку екотуризму. До цих ресурсів належать природні

ресурси, ландшафт, клімат, біологія, гідрологія, мінеральні джерела, лікувальні грязі тощо. Загальна площа земель, придатних для рекреаційно-туристичних цілей, становить 9,4 млн га або 15,6 % території України. З них 7,1 мільйона донгів 100 тис. га в зоні відпочинку, 2,3 млн га в горах (1,9 млн га в Карпатах і 0,4 млн га в Криму). 7,8 млн гектар території України з придатними умовами для туристичних цілей [4].

В Україні, незважаючи на зростання попиту на вітчизняних та іноземних туристів (переважно з пострадянських країн, а також з ЄС, де 35 % громадян віддають перевагу відпочинку в сільській місцевості), є просторові можливості для розвитку екотуризму. обмеження. Це потребує не лише вдосконалення мережі об'єктів ПЗФ в рамках реалізації довгострокової екологічної стратегії, а й оптимізації правових та економічних засад використання малонаселених об'єктів і територій, навколишньої урбанізації для створення інфраструктури та покращення змісту, послуги екотуризму [5]. Проблеми та стратегічні орієнтири розвитку курортного екотуризму в парках розваг представлено в табл. 1.4.2.1.

На ефективність екотуризму впливають як позитивні, так і негативні чинники, зокрема до негативних можна віднести:

– низький рівень формування ефективної інвестиційної привабливості екологічного туризму, не дивлячись на розробку та використання в практичній діяльності Постанови КМУ «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися бюджетними установами природно-заповідного фонду»;

– нездатність національних природних парків України надавати послуги високої якості, які користуються попитом у туристів як внутрішніх, так і закордонних;

– недостатнє рекламування рекреаційних територій національних природних парків в засобах масової інформації, від якого залежить успіх екологічного туризму та задоволеність туристів щодо достовірності рекламних кампаній про екологічні послуги;

– не відповідність вітчизняного туристичного продукту вимогам туристів з різних країн світу та міжнародного туристичного ринку (недосконалі спеціалізовані маршрути і програми для різних категорій екотуристів);

– малий досвід і низький рівень знань з питань розвитку екотуризму, використання маркетингових інструментів, спрямованих на популяризацію екотуризму, формування «розумних цін» для різних типів туристів, різні календарі;

– розрив між ціною та якістю туристичних послуг, що надаються в екотуризмі;

– низький рівень управління рекреаційно-туристичними ресурсами підприємств екотуризму;

– недооцінена роль місцевої влади у розвитку екотуризму.

Таблиця 1.4.2.1 – Проблеми та стратегічні орієнтири розвитку екотуризму в парках розваг [6]

Проблеми	Напрями розвитку
1. Відсутність стратегічного планування розвитку екотуризму	– активізація міжнародної співпраці на основі застосування транскордонних підходів управління екологічною рівновагою з можливістю спрощення візового режиму; – фінансування за рахунок участі відповідних фондів та інших джерел, пов'язаних з управлінням екотуризмом; – сформулювати стратегію розвитку екотуризму за принципом збалансованого розвитку відповідно до державної політики з урахуванням соціально-економічних та екологічних впливів.
2. Недосконалий розрахунок і розподіл економічних і соціальних наслідків екотуристської діяльності	– реалізація екотуристичних проектів та ініціатив на некомерційній основі; – орієнтувати та розвивати сферу екологічного туризму в напрямку збалансування переваг із суміжними галузями (особливо гірничодобувною, лісовою, сільським господарством, …).
3. Відсутність інструментів для забезпечення участі місцевого населення в управлінні розвитком екотуризму	– розробити та вдосконалити інструменти для забезпечення управлінської діяльності на основі участі місцевого населення в наданні екотуристичних послуг, враховуючи восьмий принцип – стабільність гідної праці та економічне зростання; – забезпечити робочі місця та покращити інфраструктуру трудових ресурсів.
4. Низький рівень сертифікації та системи контролю якості екотуристичних послуг	– розробити план стандартизації та сертифікації екотуристичних послуг з урахуванням культурної та історичної самобутності людей і регіонів; – розвивати та узагальнювати досвід розвитку екотуристичних послуг та впроваджувати міжнародні стандарти та показники для українців у своїй сфері пропозиції з метою усунення зворотного зв'язку та дезінформації споживачів.
5. Негативний екологічний деструктивний вплив туризму на екосистему	– розумне планування та управління екотуристичною діяльністю; – регулювання екотуристичної діяльності з урахуванням фінансових інструментів та інфраструктури; – розробляти та впроваджувати сталий розвиток безпечної транспортної мережі з екологічної точки зору; – розробляти та використовувати інструменти для мотивації та заохочення природоохоронної діяльності в індустрії туризму.
6. Низький рівень розвитку системи інформаційного забезпечення	– розробити та використовувати в секторі туризму інструменти інформаційної підтримки для підтримки фінансування, організації та управління в наданні переваг екотуризму.

Вищезазначені фактори негативно впливають, в більшій мірі, на внутрішньому туризму, в той час як виїзний туризм продовжує розвиватися. При цьому відсутній баланс між в'їздним та виїзний туризмом, що призводить до того, що валюту, яку можна інвестувати у розвиток екологічного туризму, вивозять з України.

Здебільшого це економічні та організаційні фактори впливу.

Серед економічних: варто згадати про низький рівень стартового капіталу з метою фінансового забезпечення робіт зі створення науково-природознавчих центрів, планування програм розвитку екологічного туризму; брак інвестицій у туристичну інфраструктуру; недоліки менеджменту та маркетингу екотуризму; відсутність цілеспрямованих наукових досліджень, а також недосконала система підготовки кадрів.

Негативний вплив на розвиток екотуризму справляють і організаційні фактори. Низький рівень проектування туристичних маршрутів та обмеженість екотуризму. Недостатня кількість спеціалізованих туристичних агентств у сфері екотуризму. Наявність бюрократичних перепон, які унеможливлюють відвідування туристами визначних місць екологічного бізнесу. Невелика кількість екологічних послуг для туристів. Відсутність ефективного просування зеленого туризму. Невелика кількість кваліфікованих працівників, особливо у сфері екологічного туризму. Відсутність належної законодавчої бази для екотуризму. Основними завданнями Програми формування та розвитку екологічного туризму в Україні є:

– забезпечують регулювання та законодавство про екотуризм;

– впровадження інструментів економічного регулювання послуг, що надаються в екотуризмі; навчання на основі самоорганізованої, самокерованої та прибуткової туристичної діяльності;

– створення в національних природних парках інфраструктури рекреаційного туризму, що відповідає міжнародним стандартам;

– розробка науково-пізнавальних туристичних маршрутів і туристичних маршрутів з урахуванням особливостей даної території відповідно до біорізноманіття туристичного ландшафту.

Сьогодні в країнах Європейського Союзу та в Україні розуміють, що екотуризм є невід'ємною частиною сталого розвитку природно-заповідних територій і визнають, що необхідно послабити чинники, які негативно впливають на екотуризм. і позитивні сторони потрібно посилити.

Сталий розвиток екотуризму має потенціал довести економіку країни до 5 % ВВП.

Результати експертного дослідження для туристичного кластеру відображають сильні чинники розвитку: культурне розмаїття та історичні пам'ятки, географічне розташування (країна, що межує зі Сходом і Заходом), привітні та доброзичливі місцеві жителі, вишукана та різноманітна кухня.

Серед слабких факторів – низький рівень державної підтримки туризму та безпеки, неналежний розвиток інфраструктури та незадовільний екологічний стан, а також високий рівень корупції. Загрозами для розвитку туризму є низький рівень освіти в сфері туристичних послуг, високий рівень злочинності та корупції, низька та нестабільна якість управління, рівень медичного обслуговування, низька економіка.

Водночас культурно-історичне різноманіття, вигідне географічне положення, розвиток менеджменту туризму та посилення державної підтримки є факторами, які дозволяють розвивати туризм в Україні.

Різновидом екотуризму є агротуризм, який залучає туристів і волонтерів до сільської культури. Він заохочує туристів досліджувати сільськогосподарське життя в сільських громадах з перших рук, допомагаючи підвищити доходи місцевого населення. Метою є покращення економічного розвитку малих фермерських господарств та сільських громад. Туристи можуть вийти в поле, щоб попрацювати з фермерами, тралити з рибалками та допомогти з худобою на пасовищах. Навіть під час відпустки покупки на товарних стендах місцевих фермерів можуть стати засобом сприяння покращенню розвитку села.

Види послуг, діяльності та товарів, які можна вважати продуктом сільського туризму:

- садиби, гостинні будинки та заїжджі двори;
- продаж сувенірів місцевих майстрів;
- етнічні та культурні виступи;
- фестивалі та спеціальні заходи;
- екскурсії в сільській місцевості;
- пізнавальні екскурсії та командні ігри;
- відвідування ферм;
- відвідування природних парків;
- пригодницький туризм та екотуризм;
- велотури.

Загалом підприємства сільського туризму невеликі за масштабом і мають чіткий зв'язок із відкритим простором, природою та традиційним суспільством. Вони, як правило, помітно відрізняються за дизайном і підходом, а також за своєю місцевою культурою та спадщиною.

Екотуризм, заснований на громаді, пропонує туристам можливість відчути реальну культуру та економіку, переважно в країнах, що розвиваються. Туристи живуть у місцевих родинах і дізнаються про повсякденне життя, звичаї, традиції та способи принести користь громаді. Приймаюча громада виграє від отримання доходу, що підвищує економічну стабільність, а також зменшує участь громади в менш стійких формах економічної підтримки, таких як видобуток ресурсів. Особи, які приймають, заробляють гроші, надаючи харчування та житло, а громада

отримує вигоду, коли частина доходу використовується для більших проектів. Екологічний похід покликаний покращити розуміння туристами природного та культурного середовища конкретної місцевості. Туристи знають про загрози місцевому середовищу та середовищам існування, а також про поточні та потенційні методи збереження. Еко-походи часто організовують комерційні організації, і частина доходів іноді йде на підтримку місцевих жителів. Ті, хто цікавиться еко-походами, мають різноманітні варіанти для різних напрямків, від екскурсій до екзотичних місць. Заходи можуть включати рафтинг, скелелазіння, альпінізм, спостереження за птахами та прогулянки на природі. Відпочинок у місцях екотуризму дарує людям відчуття тепла та комфорту.

Екотуристи дізнаються про екосистему, традиції та культуру місця призначення, не пропускаючи можливості для пригод, хвилювань і відпочинку. Це безпрограшний досвід для місцевих громад, оскільки екотуризм забезпечує їх підтримку через працевлаштування та інші засоби, а не за рахунок місцевого середовища. Перш ніж бронювати відпустку, пошукайте списки на авторитетних сайтах, щоб уникнути недобросовісних компаній, які не пропонують справжніх можливостей екотуризму. Екотуризм дозволяє країнам і громадам розвивати свою економіку без шкоди для навколишнього середовища, тобто місцева дика природа може процвітати, а туристи можуть насолоджуватися незайманими напрямками. Можливості місцевого працевлаштування є лише однією з економічних переваг екотуризму. Крім того, екологічний туризм не тільки забезпечує дохід для працівників, які працюють на місці, але й дає їм можливість отримати навички, які можна перенести на інші сфери роботи, і вони навіть можуть їсти поживну їжу, коли йдуть на роботу. Надлишковий дохід дозволяє працівникам або членам сім'ї розпочинати малий бізнес або передавати гроші іншим членам громади, купуючи місцеві товари, оплачуючи догляд за дітьми чи інші послуги. Компанії, що займаються екотуризмом, також можуть допомогти суспільству, забезпечуючи навчання корисним навичкам.

Переваги екотуризму для туристів є особистими, але його вплив широко поширений. Відвідуючи захоплюючу природну красу, спостерігаючи за тваринами в їхньому природному середовищі існування та зустрічаючись з членами місцевої громади, туристи можуть підвищити обізнаність про важливість збереження ресурсів і уникнення відходів. Заохочуйте мандрівників до більш екологічного життя вдома, підвищуючи обізнаність і чутливість до інших культур. Хоча однією з головних цілей екотуризму є захист навколишнього середовища, натомість він має негативні наслідки. Зі зростанням популярності напрямків ресурси іноді перевантажуються, а природні пам'ятки страждають від надмірного використання. Туристи можуть турбувати дику природу, змінюючи

її звички годування та спаровування. Крім того, багато напрямків екотуризму розташовані у віддалених районах, і для подорожі потрібна велика кількість літаків і транспортних засобів, що призводить до вуглецевого сліду.

Сільський туризм також характеризується великою кількістю відносно неорганізованих малих підприємств, які працюють у різних регіонах України. Маркетинг підприємств сільського туризму представляє особливі проблеми, оскільки часто важко досягти бажаного цільового ринку та змусити їх відвідати віддалені місця. Цей факт ускладнює зв'язок між постачальниками та споживачами продукту сільського туризму та послуг. Хоча цифрові технології та сучасна економіка «обміну» полегшили це завдання, проблеми залишаються.

Однак, як і з багатьма продуктами, орієнтованими на надання послуг, існують складні ситуації, пов'язані з маркетингом сільського туризму, зокрема:

1) нематеріальність: продукти та послуги сільського туризму є абстрактними і їх неможливо спробувати до покупки; та

2) відокремлюваність: споживання продуктів та послуг сільського туризму вимагає взаємодії між виробниками та споживачами, оскільки фізичні джерела виробництва пов'язані з їх споживанням; та

3) варіативність: незважаючи на зусилля зі стандартизації, якість та надання продуктів і послуг сільського туризму, ймовірно, буде відрізнятися від відвідувача до відвідувача; і

4) швидкоплинність: продукти та послуги сільського туризму неможливо зберігати або інвентаризувати; і

5) право власності: багато продуктів та послуг сільського туризму не можуть бути власністю через їх нематеріальну природу, і в багатьох випадках користувачі просто купують право на користування спадщиною або іншими активами.

Негативний вплив цих факторів на діяльність сільського туризму можна контролювати за допомогою відповідних маркетингових стратегій та планування. Більшість успішних планів охоплюють щонайменше чотири ключові сфери, включаючи аналіз ситуації, маркетингові цілі, стратегію та моніторинг.

Через відносний брак розуміння динаміки бізнесу багато підприємців у сфері сільського туризму не дотримуються маркетингових принципів. Це пов'язано з недостатнім розумінням переваг, які можна отримати, та обмеженим фінансовим і маркетинговим досвідом.

У сільському туризмі маркетинг допомагає збалансувати товари та ринки.

Підтримуйте підприємства та напрямки, задовольняючи потреби клієнтів. За відсутності великої бази ресурсів або досвіду маркетингу

регіональні туристичні організації (RTO) можуть надати важливу послугу в координації та нагляді за маркетинговими зусиллями місцевих МСП. Переваги спільного маркетингу місцевими туристичними організаціями:

Представник групи, інформаційне забезпечення, навчання та навчання, підвищення якості обслуговування, нетворкінг, співпраця, кооперація [7].

Загалом у рамках екотуризму господарі села можуть організувати:

– спортивні та дитячі майданчики;
– розробити маршрути велосипедних турів. коротка прогулянка;
– доставку харчів з екологічно чистих продуктів;
– відпочинок на берегах річок і ставків;
– риболовлю та полювання;
– вечорниці та розповіді про традиції, обряди та історію рідного краю [8].

Екотуристичні послуги можуть включати наступні компоненти, а саме:

1) екологічні послуги в туризмі надаються організаторами, а саме: туроператорами та турагентами, природоохоронними організаціями та підприємствами агропромислового комплексу, транспортними організаціями, підприємствами громадського харчування, культурно-видовищними організаціями та іншими організаціями, що надають готельні послуги;

2) діяльність, пов'язана з наданням та споживанням екотуристичних послуг;

3) організація, яка реалізує відповідну продукцію, характерну для певного регіону чи регіону.

Всі перераховані вище складові екотуризму сприяють розвитку туризму в цілому. Їх розвиток значною мірою залежить від стратегічних цілей розвитку та кваліфікації персоналу організацій екотуризму. Освіта та наука, пов'язані з удосконаленням розвитку та управління екотуризмом, мають особливе значення; стимулювати та здійснювати правове та правове забезпечення формування якісного екологічного продукту туристичної діяльності; сформувати вектор стратегії розвитку екотуризму [4].

Стандартизація туристичного бізнесу – це діяльність, яка направлена на простеження якості та системи управління туристичними послугами від заявки на них до надарння цих послуг та відгуків клієнтів.

Завданням системи державної стандартизації туристичного бізнесу є:

• врахування побажань клієнтів та зацікавленості держави щодо розвитку екотуризму в Україні, захист їх інтересів з питань забезпечення споживачів туристичних послуг безпеки життя і здоров'я, охорони їх майна та екосистеми;

• врахування, захист та охорона природно- рекреаційних, історико-культурних ресурсів України;

• забезпечення високої якості обслуговування туристів, врахування їх потреб в залежності від розвитку внутрішнього та зовнішнього туристичного ринків;

• зниження та зневілювання ризику в умовах війн, природних катаклізм та аварій і умовах надзвичайних ситуацій та інше;

• взаємозамінність та взаємодоповнення туристичних послуг з урахуванням їх уніфікації;

• формування нормативно- правової бази щодо забезпечення проведення процедур контролю якості туристичних послуг з урахуванням проведення їх стандартизації і сертифікації тощо.

Враховуючи досвід країн Євросоюзу можна дійти висновку, що весь асортимент туристичних послуг сертифікований за міжнародними стандартами (ISO). Україна є діючим членом Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), Світової організації туризму (UNWTO), Світової організації торгівлі (WTO), а отже, зобов'язана виконувати умови Генеральної угоди про торгівлю послугами (GATS) [9].

Міжнародний стандарт ISO/TS 10004:2010 містить настанови для організацій щодо побудови ефективних процесів моніторингу та вимірювання задоволеності клієнтів і заслуговує на особливу увагу.

Задоволеність клієнтів є одним з ключових елементів організаційного успіху, незалежно від типу, розміру або продукції організації. Інформація, отримана в результаті моніторингу та вимірювання задоволеності клієнтів, може допомогти визначити сфери для вдосконалення стратегій, продуктів, процесів та організаційних характеристик, орієнтованих на клієнта. Такі вдосконалення можуть підвищити довіру клієнтів і принести комерційні та інші вигоди.

Міжнародний стандарт ISO/TS 10004:2010 «Управління якістю. Задоволеність замовника. Настанови щодо моніторингу та вимірювання» включає: основні поняття та принципи задоволеності споживачів; структури для моніторингу та вимірювання задоволеності споживачів; плани для моніторингу та оцінювання задоволеності споживачів; процеси для моніторингу та оцінювання задоволеності споживачів; підтримку та поліпшення процесів моніторингу та вимірювання. Цей стандарт призначено для замовників за межами організації. Він не призначений для сертифікації чи укладання контрактів і не має на меті змінювати права чи обов'язки, передбачені законодавчими чи нормативними вимогами [3].

Європейська парадигма екотуризму покладає основний акцент на збереження природи та культурного спадку регіонів, які відвідуються туристами. Ця парадигма спрямована на розвиток туризму, який є екологічно стійким, соціально відповідальним і економічно корисним для місцевих громад.

Основні принципи європейської парадигми екотуризму включають:

1) екотуризм повинен бути здатним зберігати і збалансовано використовувати природні та культурні ресурси без їхнього зруйнування або виснаження;

2) екотуризм повинен сприяти збереженню природних середовищ, зменшенню негативного впливу на екосистеми та пропагуванню охорони біорізноманіття;

3) екотуризм повинен сприяти економічному зростанню та соціальному розвитку місцевих громад, забезпечувати участь місцевих жителів у прибутках і управлінні туристичними проектами;

4) екотуристи повинні бути освіченими щодо екологічних проблем та бути відповідальними споживачами, зберігати природу та культуру місцевих регіонів;

5) екотуризм повинен підтримувати співпрацю між різними зацікавленими сторонами, такими як місцеві жителі, громадські організації, відомства туризму, бізнес-сектор та наукові установи, для спільного розвитку та управління екотуристичними проектами.

У рамках європейської парадигми екотуризму реалізуються різні практичні заходи, такі як:

1) розробка та виконання планів сталого розвитку: визначення стратегій та дійових планів для збереження природних та культурних ресурсів, забезпечення участі місцевих громад та забезпечення економічної стійкості;

2) екотуристичне сертифікування: встановлення стандартів і критеріїв для оцінки та сертифікації екотуристичних об'єктів та послуг з метою ідентифікації та просування сталого екотуризму;

3) залучення місцевих громад: підтримка місцевих жителів у розвитку та управлінні екотуристичними проектами, забезпечення їхньої участі у процесах прийняття рішень та отриманні користі від туристичної діяльності;

4) екологічне освітнє виховання: проведення навчальних програм, інформаційних кампаній та підготовки туристів до екологічно відповідальної поведінки та поваги до природи та культурного спадку місцевості;

5) збереження природних та культурних об'єктів: організація заходів для захисту та відновлення природних резерватів, природних парків, археологічних пам'яток та інших культурних об'єктів, що є привабливими для туристів;

6) розвиток і покращення туристичної інфраструктури, зокрема енергоефективних готелів, екологічних транспортних засобів, системи управління відходами та водопостачання, з метою зниження негативного впливу на навколишнє середовище.

Ці принципи та заходи європейської парадигми екотуризму спрямовані на створення туристичного сектору, який сприяє збереженню навколишнього середовища, підтримці місцевих громад та збагаченню культурного спадку.

Список використаних джерел

1. Тимчук С. Екологічний туризм як напрям соціально-економічного розвитку сільських територій. *Вісник ТНЕУ.* 2016. № 1. С. 35–41. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/jspui/bitstream/316497/3922/1/%D0%A2%D0%B8%D0%BC%D1%87%D1%83%D0%BA%20%D0%A1..pdf
2. Піменов В. Г. Розвиток екологічного туризму в Україні: основні поняття, проблеми, сучасний стан. *Вісник Харківської державної академії культури. Серія: Соціальні комунікації.* 2018. Вип. 52. С. 198–208. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/haksk_2018_52_21
3. Столярчук П., Домінюк В. Міжнародна стандартизація туристичних послуг. Стандартизація. Сертифікація. Якість. 2010. № 4. С. 14–18. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ssia_2010_4_3
4. Дмитрук О. Ю. Екологічний туризм: Сучасні концепції менеджменту і маркетингу : навч. посіб. 2-ге вид., перероб та доп. Київ : Альтерпрес, 2004. 192 с.
5. Максимів Л. І., Гарматій Т. А., Бець М. Т. Соціо-еколого-економічні аспекти розвитку екологічного туризму в Українських Карпатах. *Наукові праці Лісівничої академії наук України*. 2020. Вип. 20. С. 149–161. URL: https://www.researchgate.net/publication/343789597_Socio-ekologo-ekonomicni_aspekti_rozvitku_ekologicnogo_turizmu_v_Ukrainskih_Karpatah
6. Національна туристична організація України. Про сільський туризм. URL: http://www.ntoukraine.org/year2020_ua.html
7. Ступень Н. М. Світовий досвід розвитку екологічного туризму на рекреаційних територіях. *Збалансоване природокористування.* 2016. № 3. С. 94–99. URL: http://natureus.org.ua/repec/archive/3_2016/15.pdf
8. Транченко Л. В. Сільський туризм як перспективний напрям зайнятості на селі. *Економічний форум.* 2014. № 3. С. 104–110. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2014_3_17
9. Мілінчук О. В., Кирієнко Ю. О. Стандартизація вітчизняних туристичних послуг в контексті європейської інтеграції. *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. № 2. С. 169–174. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vzhdtu_econ_2015_2_26
10. Про екологічну мережу України : Закон України від 19.04.2018 № 2362-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1864-15#Text
11. Національний екологічний центр України. Екомережа. URL: https://necu.org.ua/ekonet/
12. Екомережа. URL: https://ecolog.at.ua/publ/ekomerezha/3-1-0-173
13. Екомережа. URL: https://necu.org.ua/ekonet/

РОЗДІЛ 2
МОДЕЛІ ТА СТРАТЕГІЇ ОРГАНІЗАЦІЇ КРЕАТИВНОГО СІЛЬСЬКОГО ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ: ДОСВІД ЄС

2.1 РЕГІОНАЛЬНА ТА ТУРИСТИЧНА ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА

2.1.1. Вплив розвитку сільського туризму на регіональний розвиток в європейських країнах (*Безкоровайна Л. В.*)

Нині галузь туризму є однією з поглиблених галузей, що позначається на загальному стані та тенденціях розвитку економіки в європейських країнах, зокрема, на сільських територіях.

Туризм визначається не як ціль розвитку, а як певний інструмент. Тож, проблеми впливу розвитку сільського туризму на інакші сфери існування людей та галузі економіки в Європі є дуже важливими.

Доцільно наголосити, що туризм пов'язаний із функціонуванням більш ніж 50 галузей, його розвиток підтримує такі визначні напрями, як:

- підвищення ступеня зайнятості населення Європи;
- гармонізація взаємовідносин між різноманітними державами та народами;
- підняття ступеня інноваційності національної економіки європейських держав;
- збереження й піднесення культурного запасу;
- диверсифікація національної економіки;
- збереження екологічно нешкідливого навколишнього природного середовища;
- реалізація зовнішньої поведінки європейських держав.

За попереднє десятиліття сільське господарювання приваблює інвесторів та бізнесменів у державах-членах Європейського Союзу.

Варто зазначити, що кількість закладів сільського туризму перевищує 100 000, що становить приблизно15 % від усього європейського туризму.

Сільський туризм варіюється від розміщення з ночівлею та сніданком і самообслуговуванням у приватних будинках та фермах до невеликих сімейних готелів і пансіонатів.

Як зазначає Аріас Сегура, міжнародний технічний співробітник Центру аналізу аграрної політики (CAESPA), сільське господарство

має важливе значення для зменшення бідності та сприяння розвитку сільських територій. Цей сектор має тісні зв'язки з рештою економіки та є одним із найпотужніших способів сприяння економічному зростанню й підтримці розбудови держави. Коли зростає сільське господарство, зростає економіка в цілому і прискорюється скорочення бідності в сільській місцевості [1].

Слід підкреслити, що Європа була визнана одним із центрів туризму завдяки низці факторів, серед яких: високий ступінь територіальної освоєності; високий рівень життя населення європейських країн; розвиненість залізничного, повітряного, автомобільного, водного сполучення та комунікаційних мереж; компактна географічна близькість європейських країн одна до одної; визначена хвилястість берегових ліній, наявність заток, бухт і внутрішніх водойм; переважна щільність міського населення; велика кількість мегаполісів, концентрація природних, історичних, культурних та туристичних ресурсів; велика кількість мегаполісів, концентрація природних, історичних, культурних та туристичних ресурсів [2].

Із точки зору туристичної політики слід зазначити, що важливою передумовою успішного управління туризмом є саме позитивна репутація країни. Деякі країни вже набули такого іміджу відносно давно (Франція, Іспанія, Німеччина та Італія), інші – лише формують його на сьогодні (Литва, Естонія, Латвія та Румунія).

Туристична привабливість є одним із факторів, що розкриває характер туристичної хвилі та відповідно систему заходів туристичної політики, котра за умови правильної побудови системи заходів, що регулюються державою, може гарантувати ефективний розвиток туризму в довгостроковій перспективі [2].

Щодо питання: «Які європейські країни та регіони найкраще організовані для сільського туризму?». На нього слід відповісти, що сільський туризм традиційно базується на внутрішніх потребах.

Як наслідок, в Європі паралельно розвивалися різні концепції та підходи, й лише кілька країн робили значні спроби щодо просування себе на міжнародному ринку.

На національному та регіональному рівнях у Франції, Німеччині, Австрії та Великобританії існують потужні організації, котрі займаються сільським та агротуризмом. Італія також має чудові умови для розвитку агротуризму. Нові країни-члени Європейського Союзу докладають значних зусиль для розвитку сільського туризму.

Такі країни, як Румунія і Болгарія мають схожі способи прийому туристів по всій країні, а Латвія є гарним прикладом того, як розвиток туризму і бізнес-розуміння туристичної діяльності дуже добре пов'язані між собою.

Сільський туризм в європейських країнах – це вид економічної діяльності, що передбачає залучення до роботи на приватних сільськогосподарських угіддях через надання таких послуг, як:

- тимчасове розміщення та харчування;
- рекреація та відпочинок (риболовля, катання на конях, купання в басейнах, озерах та річках);
- практичні демонстрації з землеробства, догляду за рослинами, тваринами та бджолами, ліплення з глини, вишивання, різьблення по дереву та лозоплетіння;
- участь у народних обрядах та святах;
- ознайомлення відвідувачів із життям і побутом селянства минулого століття, особливостями регіону, пам'ятками та природними ландшафтами.

Варто підкреслити, що сьогодні в Європі існує три види сільського туризму:

- зелений туризм – це безпосередня участь відвідувачів у сільськогосподарській діяльності;
- сільський відпочинок – у цьому виді відпочинку туристи зупиняються в будинках місцевих жителів або в спеціально побудованих садибах і знайомляться з місцевою природою, рекреацією, історією, архітектурою, культурою та сімейними традиціями;
- екотуризм – вид науково-освітнього сільського туризму, характерний для сільської місцевості з національними парками та заповідними територіями.

Варто зазначити, що одним із видів диверсифікації сільського туризму є агротуризм, котрий сформувався у 80-х роках минулого століття і наразі набуває все більшої популярності в Європі.

Виникає питання: «Чи можна сказати, що сільський туризм й агротуризм – це одне і те ж саме?».

Акцентуємо, що сільський туризм – це будь-який вид туристичних послуг, що пропонуються в сільській місцевості та надаються місцевими жителями. Ідея полягає в тому, щоби зберегти більшу частину економічної вигоди в межах місцевої території.

Водночас агротуризм є одним із елементів цього виду відпочинку, що зазвичай надається (принаймні, на неповний робочий день) на фермах або в сільських домогосподарствах.

У будь-якому випадку, споживачі туристичних обслуговувань можуть розраховувати на особистий прийом у сільській родині, автентичну сільську атмосферу та відчуття національної культури, смачну домашню їжу з місцевих продуктів, а також комфортне, але необов'язково розкішне житло [3].

Поняття агротуризму стосується певного виду рекреаційного або пізнавального туризму, пов'язаного з використанням сільськогосподарських

активів, де туристи займаються агротуризмом під час короткого перебування в сільському поселенні.

Водночас агротуристична діяльність стосується приватної сільськогосподарської практики, спрямованої на задоволення потреб туристів та надання агротуристичних послуг.

Таким чином, агротуристичні послуги включають короткострокове розміщення, харчування, туристичні, спортивні, розважальні, культурні, освітні та інші послуги для туристів.

Сільські садиби – це житлові будинки, розташовані в сільській місцевості і призначені для короткострокового проживання туристів на присадибних ділянках, що перебувають у власності фермерських господарств.

Агрооселі є обов'язковою умовою сільського туризму в європейських країнах і становлять основу продукту.

Агрооселі є основою комплексного пакету послуг для клієнтів, а також платформою для формування супутніх послуг, а саме:

- привабливі для туристів регіони;
- місцеві традиції та практики гостинності;
- історична та культурна спадщина;
- розмаїття гастрономії тощо.

Варто зазначити, що з розвитком сільського туризму в європейських країнах сільські території мають змогу запропонувати туристам надзвичайно різноманітний асортимент сільських туристичних продуктів, серед яких:

- оригінальний спосіб життя;
- історичну та архітектурну народну спадщину;
- екологічно чисті продукти харчування;
- мальовничі ландшафти тощо.

Крім того, до заходів, що сприяють розвитку сільського туризму в європейських країнах, належать:

- підвищення кваліфікації фахівців у галузі сільського туризму;
- перепідготовка кадрів для надання послуг у сфері сільського туризму;
- вивчення організаційних, правових та економічних питань, пов'язаних із сучасним станом та розвитком сільського туризму;
- навчання громадян, які бажають започаткувати власну справу в сільській місцевості, в сфері сільського туризму;
- надання послуг та організація семінарів із питань розвитку сільського туризму.

Сільський туризм має можливість вирішити соціальні проблеми села. Агротуризм може вирішити проблеми зайнятості сільського населення, а кошти, отримані від його реалізації, можуть бути використані місцевими громадами для покращення місцевої інфраструктури.

Зазначимо, що С. Аммірато та А. Фелікетті, дослідники з Університету Калабрії, Італія, вивчаючи агротуризм як засіб сталого розвитку сільських територій, виявили, що на відміну від попередніх стратегій розвитку, котрі були зосереджені в першу чергу на економічному зростанні (наслідками такого невибіркового зростання є: високі соціальні витрати, нерозбірливе використання природних ресурсів, загальне забруднення тощо), парадигма постійного економічного зростання як способу задоволення потреб сільських громад на сьогодні є сумнівною.

Концепція сільського розвитку в Європі стає дедалі складнішою, з акцентом уваги на позаекономічну сферу та використання природних ресурсів і ландшафтів, а також на просування та валоризацію матеріальних (інфраструктура, пам'ятники, типова місцева кухня тощо) і нематеріальних (культурна спадщина, традиції та історія) цінностей (урядові заходи з переоцінки капіталу та збільшення вартості) [4]. Одним із інструментів насичення місцевого туристичного ринку є диверсифікація туристичних послуг на основі креативності та стійкості (екотуризм, гастрономічний, розважальний, культурний та пізнавальний туризм, SMART-спільнота, креативні хаби села, фестивалі народного ремесла тощо) [5].

Список використаних джерел

1. Centro de Análisis Estratégico para la Agricultura (CAESPA). URL: http://surl.li/cehwn
2. Кожушко С. П., Ключник Р. М. Туристична політика в умовах глобальних викликів: європейський досвід. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Педагогіка і психологія.* Університет імені Альфреда Нобеля. 2021. № 1 (30). С. 56–66. URL: http://surl.li/hitai
3. Faría C. del P., Angarita J. L., Pérez Laurens L., Ochoa A. C. Modelo de planificación estratégica del turismorural sostenible. *Multiciencias*. 2017. 16 (3). 267–273. URL: https://produccioncientificaluz.org/index.php/multiciencias/article/view/2298
4. Ammirato, S., Feliketti, A. M. (2014). The Agritourism as a means of sustainable development for rural communities: a research from the field. *International Journal of Interdisciplinary Environmental Studies.* 8 (1). P. 17–29. URL: http://surl.li/cecvl
5. Венгерська Н. С., Череп А. В., Воронкова В. Г., Безкоровайна Л. В., Осаул А. О. Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: досвід Європи та України. *Інтеграція освіти, науки і бізнесу* / за загальною редакцією Череп А. В. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика». 2021. С. 56–61.

2.1.1.1 Європейські програми розвитку туризму в сільських територіях (Безкоровайна Л. В.)

У 2018 році Європейська Комісія запропонувала Спільну аграрну політику (САП) на період 2021–2027 років. Після виділення коштів на реформування САП із довгострокового бюджету ЄС були запроваджені проміжні керівні принципи на 2021–2022 роки та включені нові екологічні амбіції. Пропозиції Комісії спрямовані на сприяння сталому та конкурентоспроможному сільськогосподарському сектору й включають: забезпечення справедливої угоди та стабільного економічного майбутнього для фермерів; встановлення високих амбіцій із охорони навколишнього середовища та боротьби зі зміною клімату; збереження позиції сільського господарства в європейському суспільстві. На період 2023–2027 років САП має бути побудована навколо десяти ключових цілей, котрі, зосереджуючись на соціальних, екологічних, економічних напрямах, сформують основу, на якій країни ЄС розробляють свої стратегічні плани, як показано на рис. 2.1.1.1 [1].

Зміст цілей САП включає: забезпечення фермерів справедливими доходами; підвищення конкурентоспроможності; покращення якості продуктів харчування та позиції фермерів у продовольчому ланцюгу; покращення якості життя фермерів; вирішення проблеми зміни клімату;

Рисунок 2.1.1.1 – Основоположні цілі САП на період 2023–2027 років

Джерело: [1]

збереження навколишнього середовища, ландшафтів та біорізноманіття; сприяння обміну між поколіннями; підтримку активних сільських громад; захист якості продуктів харчування та здоров'я населення; підтримку розвитку знань та інновацій [2].

В рамках переорієнтації САП ЄС започаткували інноваційні програми розвитку сільських територій, такі як LEADER, PRODER та Територіальні пакти, що ґрунтуються на територіальній логіці, багатогалузевій диверсифікації та державному фінансуванні. Існують також внутрішні процеси розвитку сільських територій, де участь громадськості не настільки важлива, як у промисловому та агропродовольчому секторах. Аналогічно, може бути корисним «перевідкриття» більш традиційних інституцій, котрі сприяли розвитку сільського господарства в багатьох частинах Європи (сільськогосподарські кооперативи та іригаційні асоціації). Як інноваційні механізми, так і ці традиційні інституції можуть сприяти зміцненню конкурентоспроможності малих та середніх підприємств. Першою спробою запровадити новий регіональний, інтегрований підхід до розвитку сільських територій є інноваційна програма LEADER. На основі визначення проблем та можливостей окремих сільських територій розробляються плани та заохочуються пріоритетні інвестиції. Три основні принципи цієї програми: інновації; партнерство; міжсекторальна інтеграція. Кожна програма LEADER працює у відносно невеликому (10 000–100 000 мешканців) та однорідному регіоні. Вертикальні партнерства між різними установами (муніципалітетами, регіонами, країнами та Комісією) встановлюють спільні керівні принципи, правила відбору та затвердження проєктів, надання грантів або співфінансування кожному партнеру, а також обов'язки щодо моніторингу всього процесу. Горизонтальне партнерство (Local Action Group – LAG) організоване як асоціації, що об'єднують державних і приватних суб'єктів місцевої економіки та суспільства (мери, асоціації виробників і торговців, кооперативи, профспілки, промисловців, неурядові організації, сільські та ощадні банки, групи громадянського суспільства). Більшість партнерів є представниками приватного/соціального сектору. LAG за допомогою невеликої технічної команди створюють стратегічний план для регіону, враховуючи ресурси та кошти з різних джерел, а не лише від LEADER, у рамках регіональної операційної програми та програми розвитку сільських територій; розроблюють певний план дій для Програми на п'ять-шість років; здійснюють розгляд, затвердження та моніторинг реалізації проєктів, поданих заявниками на фінансування в рамках програми LEADER. В межах правил, встановлених вертикальним партнерством, LAG має широке поле діяльності. Заохочується інтегрована, інноваційна та багатогалузева діяльність, основною метою котрої є використання порівняльних переваг і специфіки регіону як фактору регіональної конкурентоспроможності

та створення синергії й взаємодоповнення між галузевими кластерами та секторами. Оскільки аграрний сектор охоплений іншими інструментами CAP, LEADER взагалі виступає за диверсифікацію у галузях маркетингу, спадщини та покращення стану довкілля, доданої вартості основних продуктів, малої промисловості, ремесла, сільського туризму та місцевих послуг. Проєкти фінансуються за рахунок європейських державних фондів, фінансових ресурсів держав-членів та прямих внесків приватних інвесторів. Інші заходи, спрямовані на уникнення ізоляції LAG та інтеграцію регіону в ринок, включають технічну допомогу LAG (особливо на ранніх стадіях), створення мереж на базі «обсерваторій» у Брюсселі й у кожній країні, співпрацю між регіональними ініціативними групами. Програма LEADER, розпочата як експеримент у 1991 році, була розширена і продовжена на основі отриманого досвіду. Програма LEADER I (1991–1994) реалізовувала проєкти в 217 районах у відсталих і неблагополучних сільських місцевостях. Її основним внеском було створення та функціонування LAG як інструментів активізації, координації та мережевої взаємодії місцевих суб'єктів. Все це було спрямовано на підвищення цінності території та диверсифікацію виробничої діяльності. Тим часом програма LEADER II (1994–1999) була реалізована в понад 1000 районів і наголошувала на інноваційності заохочуваних впливів (просування місцевої продукції, контроль за найменуваннями місць походження, дрібнотоварне виробництво, сільський туризм, ремесла) та співробітництво між LAG. Програма LEADER+, котра діяла до 2006 року, надавала перевагу інтеграційним стратегіям, що обертаються навколо одного-двох регіонів, та об'єднанню регіональних зв'язків із метою посилення регіональної конкурентоспроможності. Вона має вплив на інновації, мережу та елементи співпраці з іншими регіонами ЄС і третіми країнами. Наразі програма LEADER охоплює більше половини сільських територій Європи. Незважаючи на досить обмежені місцеві ресурси, виділені на програму, результати є успішними. Зокрема, інноваційність програми, оцінка попередніх місцевих ресурсів і нематеріальних інвестицій (навчання, місцеві партнерства), гнучкість і широка сфера діяльності LAG відкрили можливості для створення соціального капіталу і робочих місць у відсталих сільських районах, залучення інвестицій. Методологія LEADER збагатила сільську політику в Швеції, Бельгії, Австрії, а також була застосована в національних програмах (PRODER в Іспанії, POMO у Фінляндії) та використана в частково схожих програмах (із розвитку сільських територій в Ірландії).

Щодо інноваційної програми PRODER – це операційна програма розвитку та економічної диверсифікації сільських територій (PRODER), що базується на теорії LEADER і використовує європейське фінансування. Однак, це не громадська ініціатива, а програма, започаткована

Іспанією. Координована Міністерством сільського господарства, рибальства та продовольства, програма PRODER фінансується з європейських структурних фондів та іспанських ресурсів (національних, регіональних, місцевих органів влади). Основна її мета – сприяти внутрішньому та сталому розвитку відсталих сільських територій шляхом диверсифікації економіки та зменшення відтоку сільського населення. Цільові заходи включають покращення сільської та регіональної спадщини (благоустрій та обладнання центрів малих міст та невеликих промислових зон). На відміну від LEADER, PRODER фінансує агролісомеліоративну діяльність, але лише для інноваційних проєктів. Із іншого боку, транскордонне співробітництво не пропонується. Прикладом цієї програми є програма PRODER 2000–2006 років в Андалусії, котра співфінансується EAGGF-O та ERDF у рамках діяльності з диверсифікації несільськогосподарського сектору. Програма спрямована на підтримку сільських територій, котрі об'єднуються в «асоціації розвитку сільських територій» і розробляють плани місцевого розвитку, що складаються з діагностики, цілей розвитку, стратегій і детальних планів дій. Реалізація кожної програми значною мірою відповідає керівним принципам LEADER. Що стосується інноваційних програм, зазначимо, що Ірландія (1992) та Італія (1995) були піонерами програм регіонального розвитку, заснованих на широких регіональних партнерствах, організованих із метою сприяння виробничій діяльності та розвитку інфраструктури в менш розвинених сільських районах. Спираючись на цей досвід, ЄС запровадив регіональні угоди про зайнятість у 1998 році та до 2002 року профінансував 89 пропозицій у 15 країнах-членах [3].

Характеристики PTE подібні до характеристик італійських пактів. Територіальні угоди – це угоди між державним і приватним секторами щодо реалізації комплексних програм інвестицій у промисловість, агропромисловість, сільське господарство та сферу послуг. Вони мають право на державні субсидії лише під час реалізації на неблагополучних територіях. Максимальний внесок уряду в кожну угоду становить приблизно 50 мільйонів євро, і щонайменше 30 % інвестицій має бути профінансовано з приватних джерел [3]. Метою є сприяння регіональному розвитку через створення місцевих альянсів. На першому етапі спільної роботи місцеві суб'єкти визначають регіон, аналізують його проблеми, розробляють стратегію реалізації та визначають ідеальні проєкти для втілення цієї стратегії. Вони також беруть на себе зобов'язання підтримувати успіх Пакту. Наприклад: державні та муніципальні органи влади можуть спростити та скоротити бюрократичні процедури; профспілки визнають особливі умови оплати праці та гнучкість робочих місць; місцеві громади забезпечують більшу зайнятість і навчання для працівників; банки встановлюють вигідні умови кредитування для своїх клієнтів. Цей етап може

тривати два-три роки і спрямований на покращення взаємовідносин між місцевими установами та зацікавленими сторонами та сприяння скоординованим діям в усьому регіоні. На цьому етапі укладаються угоди і подаються на розгляд банку, регіональної влади та Міністерства фінансів, котре відповідає за затвердження програм розвитку та фінансових стимулів для конкретних інвестицій у регіоні. Наступним кроком учасники створюють компанію, відповідальну за підтримку реалізації всієї операційної діяльності в рамках угоди. Зокрема, ця компанія співпрацюватиме в мобілізації фінансових, технічних, організаційних ресурсів, необхідних для досягнення поставлених цілей, здійснюватиме моніторинг виконання зобов'язань, взятих на себе учасниками, та оцінюватиме досягнуті результати. Отже, економічною метою регіональної угоди є реалізація комплексної програми для досягнення пріоритетів, обраних учасниками, використовуючи наявні в регіоні ресурси. Однак, Угода також спрямована на підтримку створення соціальних та інституційних умов, що сприяють економічному зростанню в менш розвинених регіонах, головним чином через державно-приватне співробітництво, взаємну довіру, колективні дії та навчання [3].

Домовленості, досягнуті в ході створення Пакту, визнані сталими і довгостроковими, а Пакт розглядається як нова перехідна інституція, що має відігравати важливу роль у розвитку регіону. Соціальне та інституційне відродження, спричинене Пактом, має широку основу. Він стимулював злиття й пожвавив діяльність місцевих асоціацій. У сфері інвестицій та виробництва приватних і суспільних благ його результати були менш важливими й доказовими. Це пояснюється тим, що підтримані проєкти не мали особливих привілеїв порівняно з іншими формами стимулювання. Негативні результати іноді були спричинені опортуністичними домовленостями зацікавлених сторін, котрі розглядали угоди як новий політичний інструмент для слабких державних ресурсів [3]. Отже, європейська сільська політика базується на таких елементах, як: диверсифікація продуктивності; валоризація місцевих цінностей; розвиток сільського туризму [3]. Професійною організацією, що бере активну участь у всіх європейських дискусіях та структурах, пов'язаних із туризмом, є RURALTOUR (Європейська федерація сільського туризму (EuroGites)). Вона відповідає за проведення раз на два роки Європейської конференції з сільського туризму, що була організована у 2003 році. Основна мета організації – сприяти розвитку сільського туризму та інвестувати в проєкти в цій галузі. Вона представляє 36 асоціацій із 29 країн Європи та Ізраїлю [4]. Зважаючи на те, що сьогодні літні мандрівники становлять третину клієнтів сільського туризму, RURALTOUR приділяє більше уваги розробці туристичних продуктів, що відповідають їх потребам та інтересам. До найпопулярніших видів діяльності в сільському

туризмі належать: легкі види спорту (верхова їзда, піші прогулянки, їзда на велосипеді); дослідження сільської місцевості на автомобілі; відпочинок в саду або біля басейну; дегустація вин.

Список використаних джерел

1. An official website of the European Union. URL: http://surl.li/ceepd
2. Faría C. del P., Angarita J. L., Pérez Laurens L., Ochoa A. C. Modelo de planificación estratégica del turismorural sostenible. *Multiciencias*. 2017. 16 (3). P. 267–273. URL: http://surl.li/hozlf
3. Programas, acciones e instituciones rurales europeas. URL: http://surl.li/ceety
4. Rural tourism. URL: https://www.unwto.org/rural-tourism.

2.1.2 Резолюції та стратегії розвитку туристичної галузі в ЄС з огляду на питання збереження та відновлення біорізноманіття та запобігання змінам клімату (*Бойка О. А.*)

Країни ЄС дуже уважно ставляться до питань збереження і відновлення біорізноманіття, а, також, до питань запобігання змінам клімату. Це є одним з пріоритетів політики ЄС та підкріплено кількома Директивами та Резолюціями, закріплено в кількох стратегіях.

Туристична галузь – це одна з саме тих галузей діяльності людини, яка з одного боку дуже залежить від біорізноманіття, а з іншого сама спричинює відчутний негативний вплив на оточуюче середовище та біорізноманіття. Туристичне природокористування можна розглядати з двох фокусів:

- Засоби споживання, які використовуються безпосередньо туристами.
- Засоби виробництва, що використовуються туристичними господарюючими суб'єктами.

Фактичні зміни у використанні туристичною галуззю природних ресурсів можна визначити використавши ряд показників. Найважливішими показниками які застосовуються у ЄС є:

- Споживання матеріалів на одиницю послуги (MIPS);
- Потенціал навколишнього середовища;
- Екологічна ємність;
- Показники стійкого процесу (SPI);
- Екологічний «слід» (footprint).

Також до уваги беруть і інші показники, серед яких можна відзначити природну туристичну ємність територій, екологічний обсяг, економічну ємність територій, соціопсихологічний обсяг, культурно-історичний обсяг та підсумовуючий обсяг [1].

На думку Європейської комісії в середині ЄС спостерігається різне відношення до питань сталого розвитку туристичної галузі з урахуванням питання природокористування та збереження і відновлення біорізноманіття серед країн-членів. Північні країни приділяють цим питанням набагато більше уваги та краще розуміють екологічні проблеми. Туристичні пропозиції цих країн не агресивні щодо навколишнього середовища та одними з найважливіших елементів їх туристичних пропозицій є саме якість навколишнього середовища у місцях перебування туристів.

Південні країни-члени ЄС будують свою туристичну активність на засадах збільшення кількості туристичних відвідувань та орієнтуються на масовий туризм без урахування екологічних збитків.

Для країн Центральної та Східної Європи останнім часом властиве орієнтування саме на сільський туризм. ЕК пропонує цим країнам розвивати туристичну галузь не за рахунок розширення готельних мереж у містах, а за рахунок використання можливостей дрібних та середніх підприємців агропромислового сектору надавати додаткові послуги туристичного профілю, тобто диверсифікувати свої виробництва [1].

Таким чином, ми бачимо що такі складні відносини між розвитком та функціонуванням туристичного бізнесу та проблемами збереження та відновлення біорізноманіття мають бути ретельно врегульовані та підлягати контролю та якісному управлінню. Цьому повинна сприяти нова Стратегія ЄС щодо сталого туризму (Резолюція Європейського парламенту від 25 березня 2021 року про створення стратегії ЄС для сталого туризму (2020/2038(INI)).

Цей документ складається з 4 основних частин:

1. Перебудова: плани реагування на наслідки COVID-19.
2. Ре-фокус: політика управління в рамках Союзу.
3. Посилення: перехід до сталого, відповідального та розумного туризму.
4. Переосмислити: планування майбутнього індустрії туризму.

Розпочинається цей документ безпосередньо з обґрунтування – перерахування того що було взято до уваги під час розробки цієї нової стратегії.

Особливо важливими чинниками серед них є такі:

А. враховуючи, що туризм є наскрізною економічною діяльністю з широким впливом на навколишнє середовище та клімат, а також на економіку ЄС в цілому, зокрема на економічне зростання регіонів, зайнятість, соціальний і сталий розвиток;

В. оскільки в індустрії туризму прямо чи опосередковано працює 27 мільйонів людей, що становить 11,2 % від загальної зайнятості в ЄС, а у 2019 році це становило 10,3 % валового внутрішнього продукту (ВВП) ЄС; оскільки туризм допомагає сприяти збалансованій регіональній

структурі, має позитивний вплив на регіональний розвиток і повинен сприяти збереженню біорізноманіття, соціальному добробуту та економічній безпеці місцевих громад;

C. враховуючи, що туристичний ланцюг створення вартості є однією з головних промислових екосистем Європи визначений Комісією, і враховуючи, що він є складним і складається з чотирьох тісно пов'язаних ключових векторів транспорту, розміщення, досвіду та посередництва; оскільки успіх галузі залежить від ступеня впливу між цими чотирма векторами; оскільки туризм впливає на зміну клімату, спричиняючи 8 % глобальних викидів CO22; враховуючи, що туристичний сектор охоплює велику різноманітність послуг і професій; враховуючи, що в цьому секторі переважно домінують малі та середні підприємства (МСП), діяльність яких створює робочі місця та добробут у залежних від нього регіонах;

D. враховуючи, що у 2018 році 51,7 % туристичних закладів розміщення в ЄС були в прибережних і морських районах, які особливо вразливі до наслідків зміни клімату, тоді як 32,9 % з них були в сільській місцевості; оскільки найвіддаленіші регіони характеризуються своєю віддаленістю, замкнутістю та сильною економічною та соціальною залежністю від секторів туризму та транспорту, що робить їх ще більш уразливими до наслідків пандемії COVID-19; враховуючи, що сектор прагне прискорити та впровадити заходи та дії, які роблять його більш сталим та стійким і наближають його до досягнення цілей щодо зменшення екологічного сліду та досягнення цілей Європейської зеленої угоди, зокрема кліматичної нейтральності до 2050 року в останній;

E. враховуючи, що з'являються нові тенденції в туризмі, головним чином завдяки цифровізації, включаючи альтернативні форми туризму, такі як екотуризм, агро- та сільський туризм та медичний туризм [2].

Щодо першої частини цієї стратегії то вона присвячена подоланню наслідків пандемії, яка суттєво вдарила саме по туристичній галузі, та розробляє стратегії та заходи для попередження такого у майбутньому, для відновлення та пом'якшення наслідків. Серед цікавих тверджень можна виділити два дуже цікавих та дієвих. А саме:

11. Закликає Комісію заохочувати держави-члени тимчасово встановлювати знижені ставки ПДВ на подорожі та туристичні послуги, що супроводжується спеціальним пакетом стимулів для всіх мікропідприємств і МСП на період 2020–2024 років, щоб мінімізувати кількість банкрутств і зберегти робочі місця та права працівників у європейській туристичній індустрії, одночасно використовуючи інвестиції для сприяння переходу до більш цифрової та стійкої екосистеми туризму;

12. Закликає держави-члени та регіональні органи влади включити туризм як горизонтальний пріоритет у свої операційні програми, стратегії

розумної спеціалізації та угоди про партнерство на 2021–2027 роки з метою фінансування туристичних проєктів [2].

Друга частина, яка стосується безпосередньо політики управління туристичною галуззю у межах ЄС більш конкретна у висловлюваннях та містить заклики да Європейської Комісії. Зокрема такі:

15. Закликає Комісію створити нову модель управління між ЄС інституціями, зміцнення організаційної, фінансової та кадрової структури шляхом створення спеціального Директорату, який займатиметься саме туризмом, підтриманий достатнім фінансуванням, з метою використання комплексного та ефективного підходу до туризму, підтримки відновлення туризму в європейських регіонах та допомоги підприємства для здійснення заходів, необхідних для досягнення ключових цілей у сферах сталого розвитку та інновацій, підвищення їх конкурентоспроможності та привабливості;

16. Крім того, закликає Комісію взяти до уваги можливу взаємодію між різними генеральними директоратами з огляду на наскрізний характер туризму в таких сферах, як сільське господарство, транспорт, культура, мореплавство, регіональний розвиток, працевлаштування та клімат;

17. Закликає розпочати дискусію на Конференції щодо майбутнього Європи щодо того, щоб допомогти туризму стати спільною компетенцією ЄС, а не додатковою, як це відбувається зараз; підкреслює, що Договори наразі забезпечують значну гнучкість політики ЄС у сфері туризму, яка не повністю використовується Комісією; тому закликає Комісію почати повною мірою використовувати Договори для розробки комплексної європейської туристичної політики до створення Європейського туристичного союзу;

20. Дякує Комісії за організацію Європейської туристичної конвенції у 2020 році та закликає її представити план дій у 2021 році та своєчасно розробити стратегію ЄС щодо сталого та стратегічного туризму, узгоджену з Цифровим порядком денним, Зеленою угодою. І Цілі сталого розвитку ООН, які замінюють стратегію 2010 року, щоб зберегти позицію Європи як провідного місця призначення; нагадує, що при розробці цієї стратегії повинні бути проведені консультації з професіоналами в туристичному секторі; у зв'язку з цим наголошує на важливості конкретних дій для подолання нинішньої кризи та сприяння альтернативним формам туризму, таким як культурний та стійкий туризм, агротуризм, туризм дикої природи, екотуризм та інші види досвіду, які мають поважати навколишнє середовище та культурну спадщину місцевого населення, щоб уникнути надмірного туризму;

23. Закликає Комісію створити Європейське агентство з туризму в наступній МФФ та розробити короткострокове рішення шляхом створення відділу туризму в одному з існуючих виконавчих агентств, зокрема

Виконавчому агентстві з питань МСП (EASME) або майбутнє Виконавче агентство з охорони здоров'я та цифрових технологій; Європейське агентство з туризму має відповідати, зокрема, за: – надання ЄС та його державам-членам фактичного огляду та даних для політиків, що дозволяє їм розробляти обґрунтовані стратегії на основі зібраних та проаналізованих даних про туризм, у тому числі щодо можливих соціальних, їх економічний і екологічний вплив;

– запровадження механізму врегулювання кризових ситуацій, щоб гарантувати належну підготовленість туристичного сектору до майбутніх криз, якщо національні відповіді виявилися недостатніми;

– надання технічної та адміністративної підтримки мікропідприємствам і малим і середнім підприємствам для підвищення їхньої спроможності отримати доступ і використовувати фінансування та фінансові інструменти ЄС;

– підтримка екосистеми туризму шляхом, наприклад, обміну передовими практиками для прийняття обґрунтованих рішень щодо вдосконалення туристичної політики;

– просування європейського бренду в третіх країнах та зосередження на диверсифікації європейського туристичного продукту [2].

А ось третя частина цієї Стратегії містить вже безпосередньо вказівки та заходи щодо переходу до сталого, відповідального та розумного туризму. І, серед них, привертають найбільше увагу наступні твердження:

24. Зазначає, що сталий туризм повинен враховувати поточні та майбутні економічні, соціальні та екологічні наслідки, задовольняючи потреби відвідувачів, промисловості, навколишнього середовища та місцевих громад; нагадує, що індустрія туризму та подорожей створює екологічний слід у всьому світі; підкреслює необхідність розробки стійких і гнучких рішень для мультимодального транспорту та розробки політики для збереження природної спадщини та біорізноманіття, поваги до соціокультурної автентичності приймаючих громад, забезпечення стійкості та надання соціально-економічних переваг усім зацікавленим сторонам;

25. Закликає Комісію швидко розробити дорожню карту для сталого туризму, яка включає інноваційні заходи щодо зменшення кліматичного та екологічного сліду сектору шляхом розробки більш стійких форм туризму, диверсифікації пропозиції, стимулювання нових ініціатив щодо співпраці та розробки нових цифрових послуг;

26. Закликає держави-члени розробити плани дій щодо сталого туризму на національному та регіональному рівнях у консультаціях із зацікавленими сторонами та громадянським суспільством і відповідно до майбутньої європейської дорожньої карти для сталого туризму, а також повною мірою використовувати фонди ЄС наступного покоління для фінансування плани дій переходу до туризму;

27. Підкреслює, що пандемія COVID-19 призвела до зміни характеру вимог мандрівників до безпечного, чистого та більш стійкого туризму; підкреслює, що місцеві ремесла, агротуризм, сільський туризм та екотуризм є невід'ємною частиною сталого туризму, з наголосом на відкритті природи та сільської місцевості в Європі через маршрути, придатні для піших прогулянок, їзди на велосипеді або верхової їзди зі спільним доступом;

28. Закликає Комісію ввести в дію Європейську систему туристичних індикаторів (ETIS), оснастити її постійною структурою управління та запровадити її в туристичних напрямках зі статичними індикаторами та даними в реальному часі для їх управління та оцінки, у партнерстві з регіонами; підкреслює, що метою табло ETIS є моніторинг економічного, соціального та екологічного впливу туризму;

29. Закликає Комісію вивчити перешкоди для отримання екомаркування та розширити його сферу дії на інші туристичні послуги, як доповнення до Схеми екологічного менеджменту та аудиту ЄС (EMAS) для туризму, а також створити механізми для підтримки такої сертифікації схем і просування туристичних операторів, які отримали ці схеми;

30. Закликає держави-члени, національні туристичні органи та індустрію посилити координацію критеріїв і застосування існуючих знаків якості в Союзі, а також заохочувати Комісію виконувати свою координаційну роль і підтримувати місцеві ініціативи;

31. Дякує Комісії за створення Групи сталого розвитку туризму та закликає групу відновити свою роботу та переглянути Європейську хартію сталого та відповідального туризму 2012 року як засіб заохочення участі та впровадження передового досвіду на національному, регіональному та місцевому рівнях. рівні; вважає, що група може слугувати орієнтиром для європейської мережі зацікавлених сторін у сфері сталого туризму, представляти нові інструменти та ініціативи для оцінки економічного, соціального та екологічного впливу діяльності, пов'язаної з туризмом, залучати мандрівників і сприяти як мандрівникам, так і туризму компанії, щоб зрозуміти свій екологічний слід;

36. Вважає не менш важливим забезпечення співпраці між спільнотами знань та інновацій у секторах харчування та культури; вважає, що сприяння поінформованості про ринок, підвищенню кваліфікації, підвищенню ефективності управління, партнерству в реальному житті та цілеспрямованим мережевим можливостям, а також розробці інноваційних заходів на майбутнє є ключовими факторами успіху агротуризму; також вважає, що для покращення соціальної, економічної та екологічної ефективності агротуризму необхідні покращені авторитети в галузі туризму та дослідження ринку, а також професійні комунікаційні та маркетингові стратегії;

37. Закликає Комісію поважати право місцевих органів влади регулювати шкідливий вплив надмірного туризму;

46. Закликає Комісію представити результати пілотного проекту «Розумні напрямки туризму» та окреслити, як вона має намір реалізувати схему, пов'язуючи інновації з захистом ЮНЕСКО та природних об'єктів, традиційних місцевих особливостей і центрів культури;

49. Дякує Комісії за її роботу над 14 діями, які складають Стратегію прибережного та морського туризму, та пропонує їй представити результати, які можуть бути використані для спрямування фінансування на інфраструктуру (порти та пристані), матеріально-технічну та операційну підтримку, запобігання утворенню відходів і використання відновлюваної енергії; підкреслює необхідність поваги до морської екосистеми, сприяння діалогу між державами-членами, регіональними та місцевими органами влади, зацікавленими сторонами та громадянським суспільством, а також сприяння сталому розвитку прибережного та морського туризму; закликає Комісію, за згодою з державами-членами, вжити заходів для підтримки круїзної індустрії, яка продовжує серйозно постраждати від пандемії COVID-19, і сприяти її відновленню, дотримуючись соціальних та екологічних стандартів;

51. Заохочує Комісію залучати місцевих учасників, які працюють у сільських та прибережних районах, до ініціатив диверсифікації доходів шляхом створення туристичних продуктів, послуг або досвіду, до розробки нових ініціатив та пошуку синергії між існуючими; заохочує зусилля щодо залучення виробників із первинного сектору (сільське господарство, тваринництво та рибальство) до цих ініціатив та дослідження того, чи можна використовувати ці ініціативи як засіб маркетингу їхньої продукції та поширення їхніх культурних або гастрономічних традицій;

52. Підкреслює потенційні можливості працевлаштування в сільській місцевості для громадян третіх країн, які проживають на законних підставах, сприяючи тим самим їх соціальній та економічній інтеграції;

53. Підкреслює позитивний внесок сільського туризму у захист дрібного та різноманітного сільського господарства, подолання соціальної нерівності та створення можливостей працевлаштування для жінок, причому частка жінок у цьому секторі в ЄС становить близько 50 %, що сприяє оновленню поколінь та звернення до депопуляції;

54. Наголошує на необхідності включення оздоровчого туризму, зокрема курортного та оздоровчого туризму, як окремої галузі з високим конкурентоспроможним та інноваційним потенціалом у майбутні заходи щодо розвитку туризму в Європі з огляду на демографічні зміни та підвищення обізнаності громадськості про здоров'я [2].

Остання ж частина Стратегії присвячена майбутньому та розвитку туристичної галузі на теренах Європи. Тут окреслено кілька важливих

кроків для розвитку туристичної галузі саме в напрямку стійкого розвитку та дії які необхідно починати виконувати вже зараз задля майбутнього. Нам хотілось б звернути увагу на окремі положення цієї частини Стратегії які мають вплинути на розвиток в тому числі і сільського туризму, агротуризму, екотуризму.

Ось вони:

55. Наголошує на необхідності підтримки індустрії туризму у впровадженні принципів циркулярної економіки, наприклад, шляхом збільшення пропозиції кліматично нейтральних продуктів, використання чистої енергії, зменшення використання шкідливих хімікатів і одноразового пластику, покращення енергоспоживання ефективність будівель шляхом стимулювання реконструкції туристичного фонду будівель, впровадження процесів переробки дощової води та побутових стічних вод, полегшення переробки та запобігання утворенню відходів;

58. Закликає Комісію разом з Європейським інвестиційним банком створити достатню спеціальну підтримку для декарбонізації туристичного сектору, цифровізації та інноваційних проектів, а також умови доступу для мікропідприємств і МСП до InvestEU, щоб нові можна отримати навички та створити більше якісних робочих місць; наголошує на необхідності кращої координації між ЄС та місцевим рівнем для вирішення питання доступу до фінансування; підкреслює, що нові технології, такі як штучний інтелект, робототехніка та віртуальна та доповнена реальність, можуть мати значний вплив на індустрію туризму; зазначає, що для їх впровадження потрібне належне фінансування для туристичних закладів, зокрема мікропідприємств і МСП;

59. Закликає Комісію запропонувати нові програми для підтримки інновацій у туристичному секторі через дизайнерське мислення;

62. Вважає, що просування європейського туристичного бренду в третіх країнах має зосереджуватися на диверсифікації туристичного продукту для залучення ширшого кола туристів і збільшення частки ринку, одночасно просуваючи ключові напрямки, які пропонують альтернативу сферам масового туризму; підкреслює привабливість загальноєвропейських туристичних продуктів і послуг, таких як транснаціональні маршрути;

65. Закликає Комісію сприяти мистецьким і традиційним ремісничим професіям, які є прикладом досконалості продукції, виробленої в Європі, як вираження самобутності та традицій європейських територій, у тому числі в контексті індустрії туризму, шляхом офіційного визнання частиною європейська культурна спадщина;

75. Закликаємо Комісію звернути особливу увагу на гірські регіони, острови та острівні регіони та сільські райони та підкреслюємо важливість добре структурованої інституційної співпраці з усіма зацікавленими регіональними учасниками, а також Комітетом регіонів;

76. Заохочує Комісію та держави-члени забезпечити мобільність на територіях, які страждають від подвійної та потрійної замкнутості, враховуючи різке зниження пропозиції; наголошує на можливості встановлення безпечних транспортних коридорів до та з найвіддаленіших регіонів та островів, щоб допомогти пом'якшити постійні обмеження, з якими вони стикаються;

77. Підкреслює, що заходи ЄС щодо розвитку сільської місцевості сприяють зміцненню агропродовольчого сектору ЄС, екологічній стійкості та добробуту сільських районів [2].

Дуже цікаво також проаналізувати дві Резолюції дотичні до цієї Стратегії. Перша – Резолюція Генеральної асамблеї № 65/173 «Сприяння екотуризму для викорінення бідності та захисту навколишнього середовища» ухвалена 20 грудня 2010 року та друга – Резолюція Генеральної Асамблеї № 77/178. «Сприяння сталому та стійкому туризму, включаючи екотуризм, для викорінення бідності та захисту навколишнього середовища» ухвалена 14грудня 2022 року. Як ми бачимо за 12 років які розділяють ці дві резолюції навіть з назв їх випливає зміщення фокусу та конкретизація напряму розвитку туристичної галузі. На перше місце виходить саме сталий та стійкій розвиток туризму. Так само збільшилась і кількість пунктів у цих резолюціях та вдосконались і розширились заходи.

Текст першої Резолюції

Генеральна Асамблея:

1. Визнає, що розвиток екотуризму в рамках сталого туризму може мати позитивний вплив на отримання прибутку, створення робочих місць і освіту, а отже, на боротьбу з бідністю та голодом, і може зробити прямий внесок у досягнення узгодженого на міжнародному рівні розвитку цілі, включаючи Цілі розвитку тисячоліття;

2. Наголошує на необхідності максимізації економічних, соціальних та екологічних переваг, що випливають з екотуристичної діяльності в усіх країнах, особливо в країнах, що розвиваються, включаючи африканські країни, найменш розвинені країни та малі острівні держави, що розвиваються;

3. Також підкреслює, що екотуризм може сприяти сталому розвитку, зокрема захисту навколишнього середовища, і покращувати добробут місцевих і корінних громад;

4. Визнає, що екотуризм створює значні можливості для збереження, захисту та сталого використання природних територій, заохочуючи місцеві та корінні громади в приймаючих країнах і туристів зберігати та поважати природну та культурну спадщину;

5. Також визнає потенціал екотуризму для зменшення бідності шляхом покращення індивідуальних засобів до існування в місцевих громадах і для отримання ресурсів для проектів розвитку громад;

6. Підкреслює, у зв'язку з цим, важливість створення на національному рівні та відповідно до національних пріоритетів відповідних керівних принципів і правил для сприяння та підтримки екотуризму та мінімізації його потенційного негативного впливу, і закликає держави-члени сприяти інвестиціям в екотуризм, відповідно до національного законодавства, яке може включати створення малих і середніх підприємств і полегшення доступу до фінансування, в тому числі через мікрокредитні ініціативи для бідних, місцевих і корінних громад у районах з високим потенціалом екотуризму, включаючи сільські райони;

7. Також підкреслює важливість проведення оцінки впливу на навколишнє середовище відповідно до національного законодавства для розвитку можливостей екотуризму;

8. Підкреслює, що культури, традиції та знання корінних народів у всіх їхніх аспектах необхідно повністю враховувати, поважати та заохочувати при розробці політики екотуризму, і підкреслює важливість сприяння повній участі та залученню місцевих та корінних громад до рішень, які впливають на їх та інтеграції корінних і місцевих знань, спадщини та цінностей в ініціативи екотуризму, якщо це доцільно;

9. Наголошує на необхідності ефективних заходів у контексті ініціатив з екотуризму для забезпечення повного розширення прав і можливостей жінок, включаючи рівну участь жінок і чоловіків на всіх рівнях і в процесах прийняття рішень у всіх сферах;

10. Закликає систему Організації Об'єднаних Націй, у контексті глобальної кампанії за досягнення Цілей розвитку тисячоліття, сприяти екотуризму як інструменту, який може сприяти досягненню цих Цілей, зокрема Цілей щодо викорінення крайньої бідності та забезпечення екологічної стійкості, а також підтримувати зусилля та політику країн, що розвиваються, у цій сфері;

11. Заохочує регіональні та міжнародні фінансові установи надавати адекватну підтримку програмам і проектам, пов'язаним з екотуризмом, беручи до уваги економічні та екологічні переваги такої діяльності;

12. Визнає роль співпраці Північ-Південь у просуванні екотуризму як засобу досягнення економічного зростання, зменшення нерівності та підвищення рівня життя в країнах, що розвиваються, а також визнає, що співпраця Південь-Південь і тристороння співпраця є доповненням до Північ-Півдня. співробітництво, мають потенціал для просування екотуризму;

13. Просить Генерального секретаря подати Генеральній Асамблеї на її шістдесят сьомій сесії у співпраці зі Всесвітньою туристичною організацією та іншими відповідними установами та програмами Організації Об'єднаних Націй звіт про виконання цієї резолюції, включаючи рекомендації щодо шляхів а також засоби сприяння екотуризму як інструменту боротьби з бідністю та сприяння сталому розвитку. [3].

Друга резолюція наразі діє та виглядає наступним чином:

Генеральна Асамблея:

1. Вітає доповідь Генерального секретаря Всесвітньої туристичної організації, передану Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй;

2. Визнає, що сталий туризм, включаючи екотуризм, є важливою рушійною силою сталого економічного зростання, соціального та культурного розвитку, а також створення гідних робочих місць і підприємництва для всіх, що може мати позитивний вплив на засоби до існування, отримання доходу та освіту, незалежно від віку, статі, обмежених можливостей, раси, етнічного походження, релігії, економічного чи іншого статусу, і, таким чином, може сприяти боротьбі з бідністю та голодом, і що це може сприяти безпосередньому досягненню Порядку денного сталого розвитку до 2030 року та Цілей сталого розвитку;

3. Також визнає потенціал сталого туризму, включаючи екотуризм, у викоріненні бідності шляхом покращення економічних засобів існування в місцевих громадах, генерації ресурсів для програм і проектів розвитку громад та створення можливостей для працевлаштування;

4. Заохочує держави-члени, систему Організації Об'єднаних Націй та інші міжнародні та регіональні організації, приватний сектор і громадянське суспільство поставити добробут теперішнього та майбутніх поколінь у центр відновлення, зміцнюючи співпрацю між ключовими відповідними зацікавленими сторонами в галузі туризму. Узгоджувати ланцюжок створення вартості з діями щодо відновлення, які повинні бути узгоджені з потребами людей, планети та процвітанням, щоб прискорити перехід до сталого, низьковуглецевого та соціально інклюзивного туристичного шляху;

5. Також заохочує держави-члени, міжнародне співтовариство та приватний сектор підтримувати створення довгострокової синергії між охороною здоров'я та туризмом не лише для конкурентоспроможності туристичного сектору, але й як природний бар'єр для майбутніх пандемій;

6. Визнає важливість допоміжних фіскальних заходів для захисту та стимулювання економічної ефективності та зайнятості в секторі під час та після кризи COVID-19, включаючи інвестиційні та фінансові заходи, посилення управління та адміністративної спроможності, підтримки створення гідних робочих місць, підприємництва, креативності та інновацій для всіх, які створюють новий імпульс для економічного зростання та розширення можливостей, у тому числі для жінок і молоді, використання цифрових технологій, інновацій, сприяння навчанню та розвитку людського потенціалу, для успішного відновлення та стійкості туристичного сектора;

7. Наголошує на необхідності оптимізації економічних, соціальних, культурних та екологічних переваг, що випливають із сталого туризму, включно з екотуризмом, у всіх країнах, включаючи африканські країни, найменш розвинені країни, країни, що не мають виходу до моря, що розвиваються, малі острівні держави, що розвиваються, і країни із середнім рівнем доходу країни;

8. Також підкреслює, що сталий туризм, включаючи екотуризм, може сприяти сталому розвитку, зокрема, збереженню та сталому використанню біорізноманіття та природних ресурсів, а також може покращити здоров'я та добробут корінних народів і місцевих громад, включаючи жінок і молодь і може створити значні можливості для збереження та сталого використання біорізноманіття та захисту природних територій, заохочуючи корінні народи та місцеві громади в приймаючих країнах і туристів зберігати та поважати природну та культурну спадщину;

9. Підкреслює, що культура, традиції та знання корінних народів і місцевих громад у всіх їхніх аспектах, включаючи жінок і молодь, повинні повністю враховуватися, поважаться та заохочуватися, якщо це доцільно, у розробці політики для сталого туризму, включаючи екотуризм і підкреслює важливість сприяння їх участі в прийнятті рішень і всіх туристичних операціях, які їх стосуються, а також необхідність забезпечення їх вільної, попередньої та інформованої згоди на інтеграцію їхніх знань, спадщини та цінностей у сталий туризм, включаючи ініціативи екотуризму, в міру необхідності;

10. Відзначає, що Генеральний секретар Всесвітньої туристичної організації у своїй доповіді запрошує держави-члени, міжнародні агентства та інші відповідні організації включити збереження біорізноманіття в туристичний сектор і в плани та стратегії щодо змін клімату, переплітаючи економічні, соціальні та культурні елементи з підходами до адаптації до зміни клімату та збереженням відповідних екосистемних послуг;

11. Підкреслює, у зв'язку з цим, важливість створення на національному рівні, де це необхідно, відповідної політики, керівних принципів, інституцій та нормативних актів відповідно до національних пріоритетів і законодавства для просування та підтримки сталого туризму, включаючи екотуризм, і мінімізації будь-який потенційний негативний вплив;

12. Запрошує держави-члени посилити політику інституційної узгодженості, яка підтримує механізми фінансування та ініціативи для програм і проектів з викорінення бідності, включаючи ініціативи громадських організацій та мікро- та малих суб'єктів приватного сектору;

13. Заохочує держави-члени використовувати сталий туризм, у тому числі екотуризм, а також культурний і сільський туризм, як інструмент для сприяння стійкому та інклюзивному економічному зростанню, соціальному розвитку та фінансовому охопленню, а також уможливити

формалізацію неформального сектора, сприяння внутрішньому мобілізація ресурсів і захист навколишнього середовища та викорінення бідності та голоду, включаючи збереження та стале використання біорізноманіття та природних ресурсів, а також сприяння інвестиціям і підприємництву в сталому туризмі, включаючи екотуризм, відповідно до національної політики розвитку та законодавства, яке може включають сприяння розвитку малих і середніх підприємств та їх стійкості та формалізації, сприяння кооперативам і полегшення доступу до фінансування через інклюзивні фінансові послуги, включаючи мікрокредитні ініціативи для бідних, жінок і молоді, корінних народів, людей похилого віку, людей з обмеженими можливостями та місцевих громад у всіх регіонах, включаючи сільські райони;

14. Заохочує розвиток туристичної інфраструктури та сприяння диверсифікації туризму, в тому числі через державно-приватне партнерство, як спосіб сприяння створенню робочих місць для місцевих громад, збереженню їхнього способу життя, культури та спадщини та просуванню трьох аспекти сталого розвитку, водночас запрошуючи держави-члени вжити заходів для захисту навколишнього середовища та соціально-культурної спадщини місця призначення;

15. Заохочує уряди, Організацію Об'єднаних Націй та спеціалізовані установи підтримувати координацію регіональних та/або міжнародних механізмів сталого розвитку туризму, у відповідних випадках, з метою надання допомоги країнам у просуванні сталого туризму, включаючи екотуризм, для викорінення бідності та захисту навколишнього середовища;

16. Підкреслює важливість забезпечення відповідального управління ресурсами, усунення негативних наслідків незбалансованого туризму, поваги до екологічних і соціально-культурних можливостей і проведення оцінки впливу на навколишнє середовище, яка не передбачає додаткових витрат, відповідно до національного законодавства, для розвитку сталого туризму, включаючи можливості екотуризму;

17. Наголошує на необхідності забезпечення інтеграції моделей сталого споживання та виробництва в туристичному секторі, в тому числі шляхом визначення та впровадження підходів до планування туризму, спрямованих на підвищення ефективності використання ресурсів;

18. Заохочує держави-члени та інші зацікавлені сторони використовувати «платформу «Туризм для ЦСР», започатковану під час політичного форуму високого рівня зі сталого розвитку у 2018 році, як інструмент партнерства, спрямований на сприяння сталому розвитку туризму та його внеску в сталий розвиток Цілі;

19. Підкреслює необхідність сприяти стійкому розвитку туризму для подолання потрясінь, беручи до уваги вразливість туристичного сектору до надзвичайних ситуацій, і пропонує державам-членам розробити

національні стратегії реабілітації після потрясінь, у тому числі шляхом приватно-державної співпраці та диверсифікації діяльність і продукти;

20. Наголошує на необхідності ефективних заходів у контексті сталого туризму, включаючи ініціативи екотуризму, для забезпечення повного розширення прав і можливостей жінок, включаючи рівну участь жінок і чоловіків на всіх рівнях і в процесах прийняття рішень у всіх сферах;

21. Також наголошує на необхідності ефективних заходів у контексті сталого туризму, включаючи ініціативи екотуризму, щоб допомогти забезпечити рівну участь молоді та жінок, людей з обмеженими можливостями та людей похилого віку на всіх рівнях і в процесах прийняття рішень у у всіх сферах та сприяти ефективному розширенню економічних можливостей, у тому числі через міжнародне співробітництво, жінок, молоді, людей з обмеженими можливостями та людей похилого віку в сфері сталого туризму, включаючи діяльність у сфері екотуризму, головним чином через створення гідної роботи та доходу;

22. Закликає органи системи Організації Об'єднаних Націй, у контексті Цілей сталого розвитку, сприяти сталому туризму, включаючи екотуризм, як інструменту, який може сприяти досягненню цих Цілей, зокрема, коли йдеться про викорінення крайньої бідності та забезпечення екологічної стійкості та підтримки зусиль і політики країн, що розвиваються, у цій сфері;

23. Запрошує держави-члени та відповідні зацікавлені сторони вітати численні можливості, які відкриває нова цифрова трансформація туристичного сектору, і тому закликає їх сприяти розумним рішенням, які об'єднують знання з традиційних і нетрадиційних джерел даних, підтримуючи відповідну спроможність – побудова діяльності та забезпечення довгострокової участі місцевих громад і загальне зміцнення більш цілісного підходу до сталого розвитку туризму, що базується на фактичних даних;

24. Закликає органи системи Організації Об'єднаних Націй надавати підтримку зацікавленим сторонам у сфері туризму на всіх рівнях у їхніх зусиллях здобувати та використовувати досвід, необхідний для цифрової трансформації їх бізнесу та напрямків, а також підтримувати зусилля з покращення наявних даних за допомогою географічної прив'язки, просторові компоненти для генерації більш точної та своєчасної інформації для туризму;

25. Визнає важливість інвестицій в освіту та професійну підготовку, зосереджуючись на питаннях, що стосуються туризму, з метою підвищення конкурентоспроможності, і заохочує регіональні та міжнародні установи надавати належну підтримку програмам і проектам, пов'язаним зі сталим туризмом, включаючи екотуризм, беручи до уваги економічні, соціальні, культурні та екологічні переваги такої діяльності;

26. Запрошує відповідні спеціалізовані установи, зокрема Всесвітню туристичну організацію, органи Організації Об'єднаних Націй та інші організації, надавати технічну допомогу державам-членам, за запитом, і допомагати, у відповідних випадках, у зміцненні законодавчих або політичних рамок для сталого туризму, в тому числі екотуризм, у тому числі з метою захисту навколишнього середовища та збереження природної та культурної спадщини;

27. Запрошує відповідні спеціалізовані установи, органи Організації Об'єднаних Націй, інші організації та багатосторонні фінансові інституції надавати технічну допомогу урядам, за запитом і в разі необхідності, у визначенні потреб, а також можливостей для покращення внеску сталого туризму, включаючи екотуризм, у боротьбу з бідністю викорінення, у тому числі шляхом забезпечення ширшого кола переваг від сталого туризму, включаючи діяльність у сфері екотуризму, як життєздатного та сталого варіанту економічного розвитку;

28. Заохочує Організацію Об'єднаних Націй, спеціалізовані установи та інші організації, в межах існуючих мандатів і ресурсів, державний і приватний сектори та інші відповідні зацікавлені сторони розробляти матеріали для підвищення обізнаності, спрямовані на місцевий розвиток, розширення прав і можливостей жінок, корінних народів, місцевих громад, молодіжне підприємництво та інновації, а також захист традиційних знань і традиційних проявів культури з метою забезпечення стійкості туристичного сектору та його внеску в цілі розвитку країни;

29. Запрошує відповідних зацікавлених сторін надавати, за запитом і в разі необхідності, технічну допомогу для сприяння у розбудові спроможності, в тому числі для маркетингу та позиціонування продукту, місцевих громад, організацій соціальної та солідарної економіки та підприємств, включаючи кооперативи та мікро-, малі та середні підприємства, що займаються сталим туризмом, включаючи екотуризм;

30. Визнає роль співпраці Північ-Південь у просуванні сталого туризму, включаючи екотуризм, як засобу досягнення економічного зростання, зменшення нерівності та підвищення рівня життя в країнах, що розвиваються, а також визнає, що співпраця Південь-Південь і тристороннє співробітництво, як доповнення до Співпраця Північ-Південь має потенціал для сприяння сталому туризму, включаючи екотуризм;

31. Запрошує уряди та інші зацікавлені сторони розглянути можливість приєднання до Міжнародної мережі обсерваторій сталого туризму Всесвітньої туристичної організації як спосіб сприяння соціально-економічним та екологічним сталому туризму, включаючи екотуризм, і підтримувати більш обґрунтовану політику сталого туризму в усьому світі, головним чином шляхом виявлення та розповсюдження передового досвіду та підвищення обізнаності та нарощування потенціалу для сталого розвитку серед зацікавлених сторін туризму;

32. Закликає до підтримки та залучення держав-членів, системи Організації Об'єднаних Націй та інших міжнародних і регіональних організацій, зокрема Всесвітньої туристичної організації, фінансових установ, приватного сектору, громадянського суспільства та всіх відповідних зацікавлених сторін для забезпечення інклюзивних процесів під час розробки планів відновлення та політичні відповіді на пандемію COVID-19 з метою просування сталого туризму як засобу сталого розвитку для місцевих громад і задоволення потреб населення та підприємств, зокрема мікро-, малих і середніх підприємств, для яких туризм представляє основне джерело доходу, щоб диверсифікувати їхні навички, клієнтську базу та потоки доходів, у тому числі шляхом достатніх інвестицій у розвиток навичок та програми навчання, доступ до науки та технологій, сприяння збереженню та сталому використанню біорізноманіття та природних ресурсів, щоб зміцнити підходи, які зменшують викиди парникових газів, забезпечуючи стійкі моделі споживання та виробництва, усі з яких мають потенціал для стимулювання інновацій у туризмі до сталого розвитку та, окрім пом'якшення його впливу на клімат та навколишнє середовище, можуть призвести до сталого управління обмеженими природними ресурсами та крихкими екосистемами. і закликає всі зацікавлені сторони взяти до уваги, що стійкість туризму залежатиме від здатності сектора збалансувати потреби людей і планети для процвітання;

33. Визнає, що вирішення проблем, таких як посилення заходів щодо охорони здоров'я та гігієни для підвищення безпеки та впевненості мандрівників і покращення безпечних транскордонних подорожей, продовжує бути актуальним, і закликає посилити обізнаність громадськості щодо важливої ролі сталого та стійкий туризм для сталого розвитку країни та необхідність створення більш стійких та інклюзивних громад і підприємств;

34. Заохочує проведення подальших тематичних заходів високого рівня з туризму, які будуть скликані, як і в 2022 році, Президентом Генеральної Асамблеї у співпраці зі Всесвітньою туристичною організацією, як регулярну платформу для консультацій з питань туризму в Організації Об'єднаних Націй систему, щоб спиратися на вже розпочату роботу з метою просування до узгодженого підходу до туризму на найвищому рівні та максимізації його внеску в порядок денний сталого розвитку;

35. Просить Генерального секретаря подати Генеральній Асамблеї на її сімдесят дев'ятій сесії у співпраці зі Всесвітньою туристичною організацією та іншими відповідними установами та програмами Організації Об'єднаних Націй звіт про виконання цієї резолюції, включаючи рекомендації щодо шляхи та засоби сприяння сталому туризму, включно

з екотуризмом, як інструменту боротьби з бідністю та сприяння сталому розвитку в трьох його вимірах – економічному, соціальному та екологічному – у збалансований та інтегрований спосіб, беручи до уваги відповідні звіти, підготовлені Всесвітньою туристичною організацією в цій галузі, якщо інше не домовлено [4].

Таким чином, ми бачимо що у ЄС вже продумано, розроблено та створено нові підходи до питання сталого та стійкого розвитку туристичної галузі з фокусуванням на раціональному природокористуванні, збереженні та відновленні природних ресурсів, біорізноманіття та підтримки нових секторів туризму, зокрема екотуризму, агротуризму та розвитку сільського туризму.

Окрім цих документів дуже важливими є ще дві Стратегії ЄС:

- Стратегія щодо Біорізноманіття до 2030 року [5].
- Програма дій щодо охорони навколишнього середовища до 2030 року [6].

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що країни-члени ЄС відповідально ставляться до питань раціонального природокористування, збереження біорізноманіття та намагаються протидіяти змінам клімату в тому числі при здійсненні туристичної діяльності.

Список використаних джерел

1. Школа І. М., Корольчук О. П. Менеджмент туризму : підручник. Чернівці : Книги – ХХІ, 2011. 464 с.
2. EU strategy for sustainable tourism. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0109_EN.html
3. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2022-11/A_RES_65_173-EN.pdf?VersionId=Vq_yvbOTeVmK_MEEf4L5ypFiL1Pe3N0v]
4. UN General Assembly. Eradication of poverty and other development issues. 14 December 2022. URL: https://webunwto.s3.eu-west-1.amazonaws.com/s3fs-public/2023-01/Resolution_A_RES_77_178_ENG.pdf?VersionId=jfpCQCnhCVjH1bgRlSHnxYi.ClSVFmKe
5. Biodiversity strategy for 2030. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/biodiversity-strategy-2030_en
6. Environment action programme to 2030. URL: https://environment.ec.europa.eu/strategy/environment-action-programme-2030_en

2.2 АНАЛІЗ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

2.2.1 Моделі розвитку сільського туризму в країнах ЄС (*Омельянчик С. В.*)

Європейський Союз має провідну позицію у світі щодо розвитку туризму загалом, включаючи сільський туризм. Сільський туризм набуває все більшої популярності і його внесок у доходи становить 1 млрд доларів для державного бюджету Франції та 3 млрд доларів для бюджетів її регіонів. Сільський туризм також розповсюджений у інших країнах, таких як Австрія, Англія, Німеччина, Італія і Іспанія. У 1992 році ЄС провів реформу своєї Загальної сільськогосподарської політики, вклавши значні кошти у розвиток цього виду туризму, зокрема у будівництво сільських доріг. За даними міжнародних експертів, витрати на переселення сільських мешканців до міста у двадцять разів перевищують витрати на створення умов для їх проживання та праці в сільській місцевості. Також експерти розрахували, що дохід від одного місця для відпочинку в сільській місцевості дорівнює доходу, який фермер отримує від утримання однієї корови протягом року. Наразі країни Західної Європи мають приблизно таку ж кількість місць для відпочинку в приватних агрооселях, як і в готелях усього ЄС [1, с. 148].

Також слід підтримати думку Папп В. В., який висловлює переконання, що сільський туризм на сьогоднішній день розвивається швидкими темпами і в певних країнах привертає значну кількість іноземних туристів. Виконання цільових програм розвитку сприяє мультиплікативному впливу сільського туризму, що допомагає збереженню та розвитку сільських територій, раціональному використанню їх ресурсного потенціалу та стимулює розвиток приватних селянських господарств. Цей процес супроводжується збільшенням попиту на екологічно чисті та натуральні харчові продукти, а також на розвиток сільської інфраструктури, сільського будівництва, народного промислу, культури та збереження національної самобутності. Всі ці фактори в кінцевому підсумку впливають на підвищення конкурентоспроможності сільських територій і покращують добробут місцевих жителів [2, с. 18].

Аналізуючи європейський досвід з розвитку сільського туризму можна окремо виділити таку організацію як RURALTOUR – Європейську федерацію сільського туризму. Основними завданнями цієї організації є сприяння розвитку сільського туризму і цільове інвестування в проекти розвитку сільського туризму. Крім того, організація має унікальну можливість надавати туристичні послуги завдяки співпраці з 30 професійними організаціями з 26 країн світу, які забезпечують понад 100 тисяч місць для відпочинку. Серед країн-учасниць: Австрія, Бельгія,

Боснія і Герцеговина, Болгарія, Греція, Грузія, Хорватія, Кіпр, Чеська Республіка, Естонія, Франція, Німеччина, Норвегія, Угорщина, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Польща, Португалія, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Іспанія та Швейцарія [3].

У Європейській федерації сільського туризму закріплено, що сільський туризм в Європі ґрунтується на трьох основних підходах, які ще називають «трьома китами»:

1. Агротуризм: це діяльність, що базується на функціонуванні активних сільськогосподарських туристичних ферм, розташованих у сільських територіях.

2. Сільський туризм: це форма відпочинку у гостинних зелених садибах, що знаходяться у сільській місцевості.

3. Туризм у сільських територіях: це проживання в сільських готелях, що розташовані у сільських районах.

Основні туристичні послуги, що пропонуються в рамках сільського (зеленого) туризму згідно цієї класифікації, включають гастрономію, розміщення, активний туризм, відвідування історичних пам'яток, знайомство з місцевою культурою, участь у спеціальних подіях та інше [4].

У сфері сільського туризму в ЄС лідерські позиції займають Іспанія, Італія та Франція.

У Франції сільський туризм ґрунтується на п'яти основних принципах:

1. Якість житла: забезпечення комфорту, чистоти, простору помешкання та регулярного контролю.

2. Якість оточення: забезпечення тиші, чистоти у господарстві та його навколишньому середовищі.

3. Якість гостинності: надання родинного та теплого прийому гостей.

4. Солідарність: постійна співпраця між недержавними організаціями, державними органами влади та посередниками, наприклад, туристичними агенціями.

5. Лояльність бізнесу: надання точної та зрозумілої інформації, стабільних цін та умов для гостей [5, с. 125].

Ці принципи є основою для забезпечення високої якості послуг у сільському туризмі Франції та забезпечення задоволення гостей. Також сільський туризм у Франції має свої особливості, які сприяють його розвитку:

1. Вузька спеціалізація селянських господарств: власники господарств відповідно до своїх можливостей та ресурсів спеціалізуються на наданні послуг розміщення, харчування чи рекреаційно-спортивних активностей, а також на продажі продуктів, отриманих з власного господарства.

2. Аутентичність старих селищ: привабливість для туристів полягає в тому, що сільські селища зберігають свою старовинну атмосферу без імітацій та поєднують її з сучасним рівнем комфорту.

3. Спеціальні категорії агроосель: існують спеціальні категорії сільських господарств, які пропонують відпочинок для інвалідів, дитячий відпочинок у сільській місцевості та навіть відпочинок для господарів разом з їх домашніми улюбленцями.

4. Підтримка місцевою владою: місцеві органи влади активно підтримують розвиток сільського туризму, надаючи дотації від 10 до 30 відсотків для створення одного місця розміщення.

5. Фінансова підтримка сільських господарів: сільські господарі отримують значну фінансову підтримку завдяки розробленим механізмам кредитування, які надаються Міністерством сільського господарства, Кредитним аграрним фондом, Фондом кредитування готельної діяльності та іншими установами і програмами [5, с. 125; 6; 7; 9].

Сільський туризм також розвинений у Іспанії та Італії, де власники агроосель теж дотримуються певних організаційних принципів. У Іспанії власники агроосель об'єднані в асоціації, які займаються категоризацією місць розміщення туристів. Асоціації сільського туризму Іспанії пропонують такі типи розміщення:

1. Розміщення на фермах і в садибах, де туристи перебувають в одному будинку чи на одній території з власниками, в окремих кімнатах, спеціально обладнаних для прийому туристів. Забезпечується спокій та повага до особистого життя туристів.

2. Розміщення в номерах сільських готелів, спеціально обладнаних для прийому туристів (HR).

3. Розміщення в історичних будинках, таких як замки, палаци та монастирі, що розташовані у сільській місцевості чи невеликих містечках (CA).

4. Оренда цілого будинку однією родиною чи групою туристів (CR).

Оподаткування діяльності з розміщення туристів у сільській місцевості залежить від класу закладу розміщення (HR), (CA), (CR) [6–9].

Сільський туризм в Італії має свої особливості, серед яких можна виділити наступні:

1. Розвиток сільського туризму в Італії почався як основна форма підприємницької діяльності. Він став важливим джерелом заробітку для місцевих жителів і сприяв розвитку сільських господарств та сільського господарського сектору загалом.

2. Сільський туризм в Італії має тісні зв'язки з курортним туризмом. Багато сільських туристичних комплексів розташовані поруч з популярними курортами або недалеко від моря, що сприяє привабливості цього виду туризму.

3. В Італії сильно розвинуті окремі види сільського туризму, такі як винний туризм, сирний туризм, кінний туризм, гастрономічний туризм, релігійний туризм. Це дозволяє туристам отримати унікальний досвід, пов'язаний з конкретними аспектами сільського життя та культури.

4. Італія має розгалужену базу елітних відпочинкових котеджів і пансіонатів з розвиненою рекреаційною інфраструктурою. Туристи можуть насолоджуватись комфортом і відпочинком у мальовничих сільських місцевостях.

5. Варто зазначити, що значна частина агротуристичного бізнесу в Італії знаходиться в тіні. Багато підприємців не проходять сертифікацію, ліцензування та уникають сплати податків [6–9].

У Німеччині правове регулювання сільського туризму здійснюється на трьох рівнях: державному, регіональному і локальному. При цьому недержавні організації, зокрема Німецьке сільськогосподарське товариство, Головний офіс сільського туризму і Асоціація «Відпочинок на фермі», мають значний вплив на всі рівні регулювання [10, с. 95].

Ці організації виконують роль посередників між урядовими органами та суб'єктами сільського туризму, сприяючи розвитку цієї галузі та захисту інтересів господарів і туристів. Вони активно співпрацюють з усіма рівнями влади і виконують завдання, пов'язані з нормативно-правовим регулюванням, стандартизацією, сертифікацією та просуванням сільського туризму. Недержавні організації вносять пропозиції щодо розробки і вдосконалення законодавства, сприяють обміну досвідом між господарями та розробкою стандартів якості. Вони також надають інформаційну підтримку, консультують господарів щодо організації туристичного бізнесу та сприяють популяризації сільського туризму як виду відпочинку.

Такий спільний підхід державних і недержавних організацій сприяє розвитку сільського туризму в Німеччині, забезпечуючи ефективне правове регулювання, підтримку господарів та забезпечення якості туристичних послуг для відвідувачів.

Серед інших особливостей правового регулювання сільського туризму Німеччини можна виділити наступні:

1. Чітке визначення і розмежування двох типів сільського туризму: підприємницької діяльності і діяльності у сфері підсобного господарства. Поріг 8-х ліжок використовується для визначення типу діяльності. Ферми з менше ніж вісьмома ліжками вважаються підсобним господарством, а ті, що надають більше ніж вісім ліжок, розглядаються як підприємницька діяльність. Різні типи діяльності оподатковуються по-різному.

2. Відсутність окремого законодавчого документу про сільський туризм в Німеччині. Законодавче регулювання здійснюється на рівні держави, регіону і місцевості.

3. Сільські туристичні підприємства в Німеччині використовують страхування, яке захищає права та майно господарів і туристів. Це допомагає уникнути великих витрат у випадку непередбачуваних ситуацій.

4. Розумна податкова політика відповідно до сільського туризму. Господарі, займаючись сільським туризмом, можуть користуватись

неоподаткованим мінімумом прибутку (приблизно 24 000 євро на рік), що сприяє розвитку малих агроосель і приваблює стартапи.

5. Укладання контракту між господарем і туристами, який захищає права та обумовлює обов'язки обох сторін. Цей контракт є обов'язковим для всіх туристів, навіть якщо вони перебувають на фермі лише один день [10, с. 96].

Даний регулятивний підхід дозволяє забезпечити чітке регулювання та захист прав господарів і туристів у сільському туризмі в Німеччині.

Сільський туризм в Австрії приваблює відпочиваючих свіжим повітрям та гостинністю. Ця форма відпочинку надає можливість насолоджуватися неймовірною природою, архітектурою, розвиненою інфраструктурою, екологічно чистими продуктами, збереженням традицій та смаків сільського регіону. Для агротуристичних селянських господарств в Австрії характерні наступні ознаки:

1. Активне ведення сільського господарства: господарства займаються сільськогосподарською діяльністю, що надає можливість відвідувачам познайомитися з роботою на фермі та прийняти участь у сільськогосподарських заняттях.

2. Членство в агротуристичній спілці: господарства можуть бути прямими або опосередкованими членами агротуристичної спілки або регіональних відділів, що сприяє обміну досвідом та забезпечує встановлення стандартів якості.

3. Кількість місць для розміщення: господарства надають до 30 ліжок для розміщення туристів.

4. Участь у семінарах і тренінгах: господарства підтверджують свою участь у семінарах і навчальних тренінгах, спрямованих на покращення якості обслуговування та розвиток сільського туризму.

5. Гарантія безпеки гостей: господарства забезпечують безпеку гостей, які перебувають у їхньому господарстві, впроваджуючи відповідні заходи із безпеки [5, с. 122].

В Польщі регулювання сільського туризму має свої особливості, які включають:

1. Непідприємницький статус: діяльність у сфері сільського туризму не вважається підприємницькою, що означає, що не стягується податок на додану вартість (ПДВ).

Також можливе звільнення від податку на доходи фізичних осіб за певних умов: належність житлового будинку, в якому здаються кімнати, до сільського господарства; здачу кімнат туристам, а не сезонним працівникам чи третім особам; розміщення кімнат для туристів у житловому будинку сільської родини, а не в іншій спеціально пристосованій будівлі для туристів; обмеження до п'яти кімнат, які здаються туристам.

2. Облік туристів і укладання договорів: господар зобов'язаний реєструвати туристів у спеціальному журналі і укладати договори з відпочивальниками. Невиконання умов договору може призвести до цивільної відповідальності [11, с. 28].

Угорщина має свої особливості у регулюванні сільського туризму, включаючи:

1. Особисте селянське господарство: законодавство Угорщини відносить діяльність у сфері сільського туризму до особистого селянського господарства, що сприяє застосуванню пільгового механізму оподаткування.

2. «Сільська гостинність» як вид робіт і послуг: «Сільська гостинність» вважається різновидом робіт і послуг, що традиційно надаються сільськими господарями. Регулювання відносин у сімейних садибах не відноситься до сфери підприємництва, тому доходи, отримані селянами від здачі в оренду житла туристам, не підлягають оподаткуванню. Однак для цього повинні бути виконані певні умови, такі як обмеження кількості ліжко-місць до 10, річний дохід від такої діяльності не перевищує 10 мінімальних місячних зарплат, місце постійного мешкання селянина є нерухомістю, яка здається в оренду, та розташування житла в сільській місцевості не в санаторно-курортній зоні.

3. Пільги в економічно депресивних регіонах: сільським господарям у економічно депресивних регіонах надаються додаткові спеціальні пільги та переваги.

4. Дозвіл на прийом відпочиваючих: якщо господар надає послуги для більш як 8 ліжок, потрібен дозвіл на прийом відпочиваючих, який надається після проведення інспекції. Інспекція перевіряє відповідність господаря мінімальним стандартам, необхідним для надання послуг туристам [11, с. 29].

Румунія відома своїм активним розвитком сільського туризму, особливо в Південних Карпатах. Подібно до вітчизняного сільського туризму в цьому регіоні, румунський сільський туризм має свої особливості. Він спрямований на збереження довкілля та етнокультурних традицій горян. Румунський сільський туризм пропонує різноманітні можливості для відвідувачів, включаючи народні промисли та ремесла, такі як гончарство, ткацтво, вишивки, виноробство, рибальство. Туристи можуть ознайомитись з обрядами, звичаями та гастрономічними традиціями румунських сіл. Екскурсії до сіл-музеїв дають можливість побачити унікальну сільську архітектуру та познайомитись з традиціями місцевого населення. Румунія також має розвинену мережу природно-заповідних територій, що сприяє екологічному туризму та відпочинку в природному середовищі. Загалом, Румунія приділяє значну увагу розвитку культурного туризму на сільських територіях, сприяючи збереженню традицій, розвитку господарської діяльності та підтримці екологічної рівноваги [5, с. 133].

Проаналізувавши регулювання сільського туризму у країнах Європейського Союзу можна зробити такі висновки і надати певні рекомендації.

Висновки:

1. Сільський туризм є важливим інструментом розвитку сільських регіонів в Європейському Союзі.

2. ЄС визнає значимість сільського туризму і приділяє увагу його правовому регулюванню.

3. Правові норми у ЄС спрямовані на стимулювання підприємницької діяльності у сфері сільського туризму та надання фінансової підтримки.

4. Застосування пільгового механізму оподаткування є одним із інструментів, який сприяє розвитку сільського туризму.

Рекомендації:

1. Удосконалення правового регулювання сільського туризму включає врахування європейського досвіду та передових практик.

2. Необхідно забезпечити формування ефективної політики підтримки сільського туризму на державному, регіональному та місцевому рівнях.

3. Механізми оподаткування повинні бути спрощеними та сприятливими для сільських господарств. Потрібно чітко відмежувати підприємницьку діяльність у цій сфері від непідприємницької, враховуючи перш за все критерії кількості ліжкомісць (10–15) та розташування господарства у санаторно-курортній зоні.

4. Необхідно забезпечити належне інформаційне, маркетингове та кадрове забезпечення для підтримки діяльності сільського туризму.

5. Рекомендується сприяти співробітництву між сільськими господарствами, недержавними організаціями та органами влади на місцях для спільного просування та розвитку сільського туризму.

Таким чином, врахування європейського досвіду з розвитку та регулювання сільського туризму є важливим кроком для подальшого удосконалення вітчизняного законодавства та формування ефективної державної, регіональної та місцевої політики підтримки цієї галузі на різних рівнях влади. Європейський досвід може надати цінні вказівки та рекомендації з розвитку сільського туризму, включаючи створення сприятливих умов для підприємництва, застосування оптимальних механізмів оподаткування, надання пільгового кредитного фінансування тощо. Окрім цього, важливим аспектом є підвищення інформаційної доступності та маркетингового просування сільського туризму, що сприятиме залученню туристів та популяризації потенціалу регіонів. Крім того, розвиток кадрового потенціалу у сфері сільського туризму, включаючи професійну підготовку та навчання, є важливим елементом успішного розвитку галузі.

Список використаних джерел

1. Пилипенко Г. М., Прушківська Е. В., Кусакова Ю. О. Компаративний аналіз розвитку зеленого туризму в Україні та світі. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2016. № 3. С. 145–153.
2. Папп В. В. Сільський зелений туризм як пріоритетний напрям розвитку сільських територій України. *Агросвіт.* 2015. № 18. С. 17–22.
3. The European Federation of Rural Tourism. Європейська федерація сільського туризму. URL: https://www.ruraltour.eu/
4. Івашина Л. П. Порівняльний аналіз зарубіжного та українського досвіду публічного регулювання розвитком сільського зеленого туризму. *Державне управління: удосконалення та розвиток.* 2021. № 2. URL: http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1970.
5. Кудла Н. Є. Сільський туризм: основи підприємництва та гостинності : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2015. 152 с.
6. Черниш І. В., Глєбова А. О., Маховка В. М. Конспект лекцій з дисципліни «Сільський та зелений туризм» для студентів напряму підготовки 6.140103 Туризм. Полтава : ПНТУ, 2015. 101 с.
7. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Сільський туризм : навч. посіб. Київ : Знання, 2006. 271 с.
8. Чеглей В. М. Світовий досвід розвитку сільського зеленого туризму. *Науковий вісник Ужгородського університету.* 2011. Спецвипуск 33. С. 203 – 207.
9. Гродіян А. О., Опельд Л. І., Міжнародний досвід зеленого туризму в Україні: проблеми та перспективи. *Міжнародна економіка.* 2014. № 1. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2667.
10. Коцан Н., Соловейнюк Ю. Особливості організації та регулюваня сільського зеленого туризму в Німеччині. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Розділ 3. Регіональні студії.* 2021. № 2. С. 90–100. URL: https:// relint.vnu.edu.ua/index.php/relint/article/view/227.
11. Гоблик В. В. Регулювання діяльності у сфері сільського зеленого туризму: досвід Європи. *Економіка і суспільство*. 2016. Випуск 3. С. 27–29.

2.2.2 Особливості бізнес-моделей із сільського туризму в європейських країнах (*Безкоровайна Л. В.*)

Не зважаючи на те, що сільський туризм − нове явище, історія розвитку як виду туризму почала свій розвиток в Західній Європі в 60-х і 70-х роках минулого століття. Територіально це явище концентрувалося в переважно сільськогосподарських районах Франції, Італії, Німеччини. Основним завданням такого виду туризму було збереження сільських поселень через відродження ремесла та підвищення підприємницької активності.

Нині сільський туризм − один із найбільше перспективних видів туризму, що має позитивний вплив на стійкий розвиток території й отримання економічної вигоди.

Так, у Франції кожен третій турист − це сільський турист, у Великобританії 10 % підприємців, які провадять бізнес в сільській місцевості, пропонують послуги в сфері сільського туризму, у Німеччині – 4 % таких підприємців.

В європейських країнах фермери та інші організації добровільно об'єдналися в сільські мережі для вирішення проблем своїх сільських громад із метою розвитку сталого сільського туризму.

Були розроблені нові альтернативні бізнес-моделі, котрі гарантують конкурентні переваги, покращують джерела доходу фермерів, повертають їм активну роль у системі агровиробництва та розвивають нові зв'язки на споживчому ринку [1].

Розвиток сільського туризму в Україні, на відміну від країн Європейського Союзу, ще не проникнув у сільську економіку. Тому необхідно вивчати існуючі європейські бізнес-моделі та розроблювати відповідні бізнес-плани з урахуванням специфіки України та її регіонів. Отже, не слід гаяти часу, треба моделювати сільський туризм в Україні вже зараз, щоби відновлювати та розвивати його у повоєнний час.

Виклики, котрі постають наразі перед підприємствами сільського туризму, а також перед закладами вищої освіти, що готують соціально відповідального та компетентного фахівця для галузі туризму та гостинності, полягають у такому:

- підвищення конкурентоспроможності бізнес-моделі сільського туризму в Україні;
- вивчення та впровадження нових підходів та освітніх технологій у систему підготовки фахівців у галузі сільського туризму задля формування їх готовності до надання туристичних послуг на основі креативності та інновацій;
- збереження та нешкідливе використання навколишнього середовища згідно з європейськими цінностями;
- ініціювання міжнаціональних взаємозв'язків між досвідченими та молодими працівниками, науковцями, фахівцями щодо забезпечення продуктивності галузі сільського туризму, його сталого розвитку на основі креативності та імплементування європейських традицій у національну систему [2].

На сьогодні моделі сільського туризму існують у Великобританії, Німеччині, Франції, Італії, Іспанії, Чехії, Польщі, та інших країнах Європи, котрі генерують до 20 % загальних надходжень від туризму.

Бізнес-модель, розроблена в секторі сільської економіки в європейських країнах, називається «Альтернативні агропродовольчі мережі» (AAFNs) – це мережа співпраці в агропродовольчому секторі в Європі, за допомогою нових взаємовідносин між виробниками та споживачами з чітко визначеними етичними та політичними цілями, котрі, зокрема,

характеризуються як: «взаємозв'язок між сільськими територіями та місцевими продуктами харчування і сільським господарством у зв'язку з відновленням місцевих засобів до існування та ідентичності, а також сталого розвитку сільського господарства в економічно життєздатний і соціально відповідальний спосіб» [1].

Щодо бізнес-ідей у галузі сільської економіки в європейських країнах, варто зазначити, що вчені С. Аммірато та А. М. Фелікетті (Університет Калабрії, Італія) розробили концепцію сільського туризму, котра розглядає його як систему з певними взаємозв'язками (рис. 2.1.2.1).

Водночас модель стратегічного планування сільського туризму (2017) іспанських учених (К. Фарія, Х. Ангаріта, Л. Лоренс, А. Очоа) продемонстрована на рис. 2.1.2.2.

З огляду на наведену модель, зазначимо, що вона демонструє наявність п'яти взаємопов'язаних етапів, а саме:

- розуміння, організація та ініціювання процесу планування сільського туризму;
- стратегічний аналіз та діагностика;

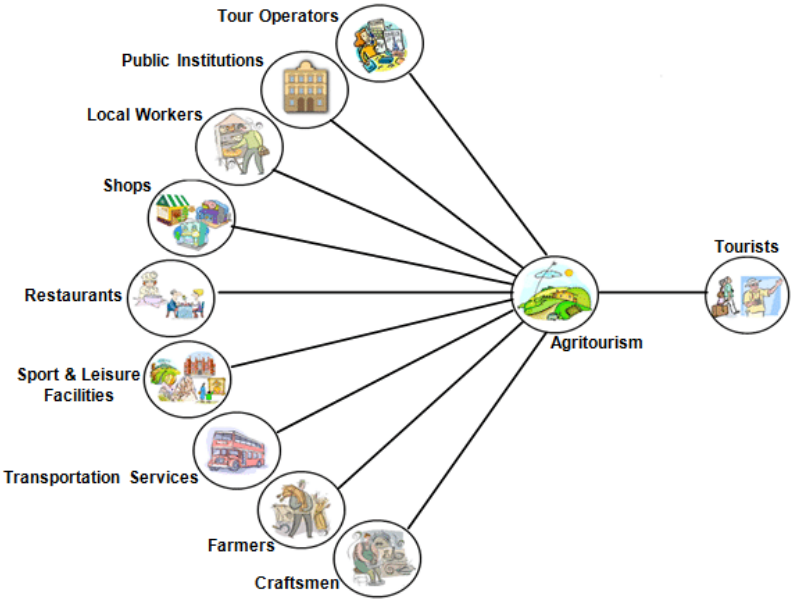

Рисунок 2.1.2.1 – Концепція сільського туризму за С. Амірато, А. М. Фелікетті

Джерело: [1]

- формулювання стратегії розвитку сільського туризму;
- планування дій (програм, проєктів);
- реалізація та моніторинг.

Відповідно до цієї моделі, процес розробки плану розвитку сільського туризму включає такі елементи, як:

- аналіз аспектів сільського середовища та розгляд його взаємозалежності з іншими галузями;
- вивчення законів та нормативно-правових актів;
- визначення установ та організацій, котрі прямо чи опосередковано впливають на розвиток туризму;
- визначення потреб, викликів та очікувань приймаючих громад, а також їхніх поглядів на розвиток сільського туризму.

Таким чином, з огляду на зазначене, підкреслимо, що на сьогодні сільський туризм є одним із найбільше перспективних видів туризму, котрий має позитивний вплив на стійкий розвиток території та отримання економічної вигоди, що доводить європейський позитивний практичний досвід туристичної діяльності в сільських територіях, а також наукові дослідження процесів наявного стану, планування та прогнозування розвитку сільського туризму в країнах Європи.

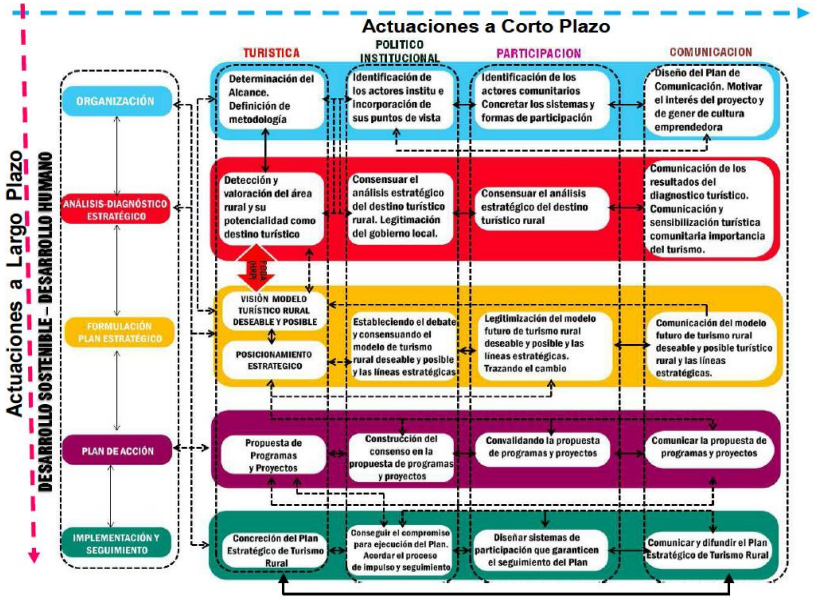

Рисунок 2.1.2.2 – Модель стратегічного планування сільського туризму (К. Фарія, Х. Ангаріта, Л. Лоренс, А. Очоа) (2017) [3]

Список використаних джерел

1. Ammirato S., Feliketti A. M. The Agritourism as a means of sustainable development for rural communities: a research from the field. *International Journal of Interdisciplinary Environmental Studies.* 2014. № 8 (1). P. 17–29. URL: http://surl.li/cecvl
2. Венгерська Н. С., Череп А. В., Воронкова В. Г., Безкоровайна Л. В., Осаул А. О. Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: досвід Європи та України. *Інтеграція освіти, науки і бізнесу* / за загальною редакцією А. В. Череп. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика». 2021. С. 56–61.
3. Centro de Análisis Estratégico para la Agricultura (CAESPA). URL: http://surl.li/cehwn

2.3 СУЧАСНИЙ ЄВРОПЕЙСЬКИЙ РИНОК ПОСЛУГ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

2.3.1 Європейські бізнес-моделі на ринку сільського, гастрономічного та екологічного туризму: комплементарний підхід (*Венгерська Н. С.*)

Останніми роками в таких країнах Європейського Союзу, як Іспанія, Португалія, Італія поширилася тенденція використання екологічних або «зелених» практик управління бізнесом, у тому числі в секторі туризму та індустрії гостинності. Туристичний бізнес пропонує споживачам екологічні та еко-гастрономічні тури в «зелених» ресторанах, розміщення в еко-готелях і садибах, що має прямий та непрямий вплив на навколишнє середовище. Теоретичні питання та практичні кейси взаємозв'язків екологічного та гастрономічного туристичного бізнесу є актуальними для широкого кола науковців з економіки, туризму, географії, екології й потребують поглибленого різнопланового вивчення, що може надати відповіді щодо побудови нових екологічних бізнес-моделей задля досягнення проголошених ООН 17 Цілей сталого розвитку. Вивчення досвіду країн Європейського Союзу в сфері синергії гастрономічного та екологічного туризму для українського бізнесу набуває також неабиякої актуальності з метою формування нових моделей зеленого туристичного бізнесу в умовах відновлення у воєнний та повоєнний періоди.

Розглядаючи італійські практики поєднання еко-, гастро-, агро- та відповідального туризму, можна відмітити туристичні дестинації в Лігурії, Тоскані та на Сицилії. В Італії досить відомою є туристична локація Чінкве-Терре в Лігурії, відвідуючи яку, туристи можуть долучитися до «сталих ініціатив»: дізнатися про вплив туризму на маленькі міста, такі як Чінкве-Терре; допомогти місцевому населенню у будівництві кам'яних стін у місті задля збереження їх архітектурної спадщини.

Популярними є туристичні локації, спрямовані на збереження культури «повільної їжі» (slow food) на противагу фастфуду (fastfood). Наприклад, італійська туристична компанія Vistaterra, котра займається просуванням на ринок екологічного туризму в поєднанні з гастрономічною та історичною спадщиною, надає відвідувачам послуги з розміщення в розкішних номерах та харчування у вигляді "slow food", захищаючи традиційну та регіональну кухню й співпрацюючи з місцевими постачальниками та підприємствами. На Сицилії останнім часом відбувається ренесанс екологічного та сталого туризму, зокрема місцеві фермери готові показувати та відкривати стародавні методи ведення сільського господарства для туристів, щоби вони змогли зрозуміти фермерський спосіб життя. В той же час в регіоні є туристичні ініціативи, присвячені захисту морського життя Сицилії. Тенденція поєднання бізнес-моделей екотуризму з гастротуризмом в сільській місцевості також є поширеною в сфері сімейного туристичного бізнесу в Тоскані [1].

З огляду на досвід Іспанії, необхідно зазначити, що не менш цікавим кейсом є поєднання сільського туризму, екотуризму (спостереження за птахами) та унікальної гастроспадщини в Баскських горах. Бізнес-модель передбачає ціннісну пропозицію, що включає [2]: 1) проживання у традиційному екологічному фермерському будинку в гірській сільській місцевості в супроводі добре обізнаних місцевих господарів та гідів, які є «місцевими очима» під час перебування туристів у локації; 2) знайомство з гастрономічною спадщиною басків: традиційний та авангардний баскський сніданок від місцевих виробників, органічні, вегетаріанські та веганські страви, візити до виноградників і виноробень Тхаколі (баскське біле вино), дегустація пінчос і вина, відвідування ферми пастухів й ознайомлення з місцевими секретами виробництва твердого сиру з овечого молока «ідіасабаль» (ісп. Idiazábal); 3) відвідування біорізноманітних природних зон Європи з трьома різними екосистемами й спостереження за білоголовими грифами, королівськими коршунами й зміями та іншими хижими птахами на спеціальних територіях захисту птахів мережі Natura 2000 (природний парк Горбеа, гірські хребти Аркамо-Гібіхо-Аррастарія та острів Оуквудс). Ця територія є зимовим притулком для хижих птахів із Північної Європи та літнім притулком від спеки Південної Іспанії та Північної Африки. Також спостереження за птахами можливе в сільській місцевості на луках біля фермерських будинків.

В основі наведеної бізнес-моделі лежить поєднання різних видів туризму, зокрема екологічного, гастрономічного (в тому числі органічного), пізнавального й сільського. Така модель є диверсифікованою та сприяє сталому розвитку сільської місцевості з залученням широкого кола фермерів, ресторанів місцевої кухні, фахівців із бьордвотчингу, екологів та ін. Маркетингова модель такої локації зосереджена на туристах,

які бажають не лише відпочити, а й витратити власні кошти задля економічних, соціальних та екологічних змін. В економічному вимірі така модель сприяє сталому розвитку місцевих громад, підвищенню зайнятості та розвитку малого бізнесу, котрий забезпечує традиційний спосіб життя та повагу до цінностей громади. Роботи, пов'язані з екотуризмом, сприяють економічній діяльності, завдяки чому їжа та напої, якщо вони виробляються та готуються на місці, можуть допомогти зменшити витоки грошей із місцевості. Тому місцева їжа басків значно втримує грошові потоки на місцевому рівні, а згодом прямо чи опосередковано впливає на економіку місцевої громади.

Сегмент споживачів, які свідомо купують етичні або екологічно чисті продукти, мають можливість формувати попит на органічні, «справедливі» (англ. fair trade) або «дружні до тварин» (англ. animal friendly) продукти. Багато споживачів вважають екологічні продукти харчування кращими за смаком, якістю, безпекою та свіжістю [3]. У зв'язку з попитом на таку їжу почали виникати сталі та «зелені» ресторани як нові бізнес-моделі в ресторанній індустрії. Сталий ресторан виник через потребу задовольнити все більшу кількість споживачів, які хочуть екологічно здорову їжу та які усвідомлюють, що певні звички життя зменшують вплив на навколишнє середовище. Орієнтація на збереження навколишнього середовища спонукала ресторанну індустрію докладати величезних зусиль у розробку та просування екологічно чистих товарів, а також змушувала професіоналів ресторанної індустрії створювати екологічні організації, наприклад: Green Restaurant Association та The Sustainable Restaurant Association [4].

«Зелені ресторани» визначають як «нові або відремонтовані споруди, спроектовані, побудовані, експлуатовані та знесені екологічно чистим та енергоефективним способом». Порівняно з традиційним рестораном, екологічний ресторан спрямовує свої зусилля на здійснення трьох Rs (з англ. reduce, reuse, recycle − зменшення, повторне використання та переробка) і двох Es (англ. energy and efficiency − енергія та ефективність). Крім того, «зелений» ресторан реалізує зелені практики та пропонує вибір зелених страв із використанням місцево вирощених або сертифікованих органічних продуктів. Для італійських ресторанів найбільше значення мають такі п'ять екологічних практик, як: 1) використання серветки з тканини або повторно обробленої паперової серветки; 2) практики водозбереження; 3) селективний збір твердих відходів; 4) енергозберігаючі практики; 5) скорочення використання екологічно небезпечних продуктів [4].

Невід'ємною частиною екотуризму та індустрії гостинності є «еко-готелі». Розглянемо португальський кейс поєднання еко-, гастро- та промислового туризму на прикладі еко-готелю "Eco Hotel Vila Galé Albacora" в місті Тавіра (округ Фаро, регіон Алгарве, Португалія) (рис. 2.3.1.1).

Рисунок 2.3.1.1 – Еко-готель “Eco Hotel Vila Galé Albacora” в місті Тавіра (округ Фаро, регіон Алгарве, Португалія) [5]

Цей готель належить до однієї з найбільших та найкращих португальських готельних груп Vila Galé Group, котра заснована в 1986 році. Готель розташований у природньому парку Ріа Формоза (порт Parque Natural da Ria Formosa) та є результатом реставрації колишнього табору з вилову тунця “Arraial Ferreira Neto”, де люди проживали з березня по вересень. Табір Arraial Ferreira Neto був створений в 1943 році біля міста Тавіра. Він виконував роль допоміжної структури для рибальських пасток із вилову тунця способом «альмадрава» (створення лабіринтів із сіток). У його основу була закладена концепція автономної міської одиниці з житловими районами (розміщення 150 рибальських сімей), промисловою зоною для обробки тунця та майстернею, зоною відпочинку, що включала школу та церкву [6]. Зі зменшенням кількості виловленого тунця, спад якого почався в 1961 році, значення табору зменшилося, а на початку 70-х років він більше не виконував своєї ролі та став напівзанедбаним.

Індустріальний ландшафт табору Arraial Ferreira Neto був змінений при його реставрації та перетворений на готель Vila Galé Albacora, що тепер має унікальні архітектурні, культурні та постіндустріальні особливості. Наразі промислову спадщину вилову риби демонструє тематичний музей мистецтва вилову тунця, що розташований у готелі (рис. 2.3.1.2).

У 2009 році португальська готельна група Vila Galé Group розпочала свій перший великий проєкт у сфері сталого розвитку, що передбачав управління екологічними ресурсами, збереження соціокультурної ідентичності громади міста Тавіри та забезпечення економічної діяльності в довгостроковій перспективі. Виконуючи цей проєкт, готель Vila Galé Albacora прагнув розвивати кращі екологічні практики в сфері гостинності, зокрема: зменшення та контроль споживання енергії, води та сировини; оптимізація ресурсів; поводження з відходами; дотримання Директиви (ЄС) 2019/904 і Закону № 76/2019 про упаковку та відходи з упаковки [8].

Рисунок 2.3.1.2 – Постіндустріальний ландшафт табору Arraial Ferreira Neto в природному заповіднику Ріа Формоза (Тавіра) (до та після реставрації) [7, с. 690].

Готелем був розроблений комплекс пізнавальних природоохоронних заходів, що включали туристичні маршрути природною зоною. Еко-готель Vila Galé Albacora є інтегрованим проєктом із екотуризму та збереження навколишнього середовища, що має такі три напрями, як: збереження та посадка місцевої рослинності та прибирання екзотичних видів на території навколо готелю. Крім того, щорічно на своїх об'єктах готель проводить заходи з екологічної освіти, майстер-класи, тренінги з екотуризму та спостереження за птахами.

Більш новаторським, з огляду на зелену практику, є досвід 5-ти зіркового італійського готелю Toscana Resort Castelfalfi (рис. 2.3.1.3) [9–10]. Готель Toscana Resort Castelfalfi оточений землями з оливковими гаями, полями та широкими виноградниками, що оброблялися тисячоліттями. Сьогодні 11 000 гектарів родючої землі продовжують оброблятися традиційними методами землеробства для виробництва великої кількості органічних продуктів. Не менше шести органічних вин виробляють 25 гектарів виноградників, а 10 000 оливкових дерев дають змогу виробити до 100 % органічної оливкової олії першого віджиму. Мед із польових квітів також виробляють за допомогою органічних методів бджільництва. Гості можуть спробувати мед на смак на місці. В певні місяці року гості також можуть взяти участь у зборі винограду та оливок.

Рисунок 2.3.1.3 – Панорама готелю Toscana Resort Castelfalfi (Тоскана, Італія) [9–10]

Бізнес-модель готелю передбачає низькі викиди вуглекислого газу та мінімальний вплив на навколишнє середовище завдяки використанню сучасного обладнання та дотриманню принципів зеленого будівництва для відновлення старовинних фермерських будинків. Управління ресурсами готелю відбувається з використанням сталих практик, а саме:

- електростанція на біомасі забезпечує зелену теплову енергію для опалення та охолодження будівель;
- штучні озера, збираючи дощову воду, гарантують екологічно чисте зрошення полів для гольфу, виноградників й оливкових гаїв;
- не використовується пластик та здійснюється переробка матеріалів у ресторанах і барах;
- сільськогосподарське виробництво є повністю органічним;
- гольф-клуб має міжнародний екологічний знак високоякісного спорту в усьому світі GEO Certified™;
- підтримка місцевих постачальників і використання місцевої сировини.

Важливо відмітити, що мінімальна ціна перебування для туриста чи гостя в цьому комплексі починається з 400 євро на добу. Відповідно така бізнес-модель комплементарності екологічного та нішевого гастрономічного (органічного) туризму в 5-зірковому готелі передбачає стратегію зняття вершків, що привертає до цієї послуги увагу не всього ринку, а лише деяких його сегментів із більш високим рівнем доходів. Результатами використання такого підходу є високий прибуток

і більш швидка окупність витрат екологічного готелю. Використання методу кейс-аналізу європейських практик синергії гастрономічного та екологічного туризму в Італії, Іспанії та Португалії дає можливість виокремити основні характерні ознаки диверсифікованих бізнес-моделей, котрі використовуються власниками туристичного та готельного сектору (табл. 2.3.1.1).

Таблиця 2.3.1.1 – Диверсифіковані бізнес-моделі гастрономічного та екологічного туризму на прикладі локацій в Італії, Іспанії та Португалії

Локація	**Суть диверсифікованої моделі**	**Опис ціннісної пропозиції бізнес-моделі**
Чінкве-Терре (Лігурія, Італія)	Малий сімейний бізнес. Еко-, гастро-, агро- та відповідальний туризм	Проживання у невеличких люксових будиночках або міні-готелях. Туристи долучаються до «сталих ініціатив» та допомагають місцевому населенню відродити архітектурну спадщину, морське біорізноманіття. Відвідування ресторанів та збереження культури «повільної їжі».
Еко-готель “Eco Hotel Vila Galé Albacora” (Португалія)	Готельний бізнес. Екологічний, гастрономічний, культурний та промисловий туризм	Проживання в екологічному 4-х зірковому готелі. Відвідування постіндустріальних ландшафтів та музеїв промислової спадщини. Знайомство з місцевою кухнею.
“The Land of the Basques Experience” (Країна Басків, Іспанія)	Малий сімейний бізнес. Сільський, екологічний, гастрономічний (у тому числі органічний), пізнавальний туризм	Проживання в традиційному екологічному фермерському будинку. Знайомство з гастрономічною спадщиною. Відвідування біорізноманітних природних зон та спостереження за птахами.
Готель Toscana Resort Castelfalfi (Італія)	Готельний бізнес. Екологічний, гастрономічний, органічний та люксовий відпочивальний туризм	Проживання в екологічному 5-ти зірковому готелі. Відвідування оливкових гаїв, виноградників. Органічні страви з місцевої їжі в ресторанах готелю.

Джерело: складено автором на основі [2–10]

Розглянуті італійські, іспанські та португальські практики засвідчили наявність дивесифікованих комплементарних моделей, що поєднують такі види туризму, як: еко, гастро-, агро- та відповідальний (Італія); еко-, гастро-, органічний та люксовий відпочивальний (Італія); сільський, еко-, гастро- (в тому числі органічний), пізнавальний (Іспанія); еко-, гастро-, культурний та промисловий (Португалія).

Європейська практика розвитку гастрономічного та екотуризму на прикладі Італії, Іспанії та Португалії свідчить про використання поєднання різних видів туризму, що сприяють сталому розвитку та впровадженню зелених практик управління ресурсами в туристичній та готельно-ресторанній сферах.

Еко-гастрономія та повільна їжа є важливим аспектом просування сталого споживання й невід'ємною частиною туристичних подорожей та індустрії гостинності. Еко-гастрономічний туризм використовує продукти харчування не лише як складову гастрономічної спадщини місцевості, а й як інструмент збереження біорізноманіття, зосереджуючись на місцевому та органічному виробництві. В той же час органічні способи виробництва, упаковки та зелені практики доставки їжі сприяють вирішенню проблем зміни клімату. Тобто, еко-гастрономічний туризм ілюструє нові моделі взаємовідносин між фермерами, ресторанами й туристами, які залучені до ланцюжка створення доданої вартості на туристичному ринку.

Список використаних джерел

1. Ecotourism and sustainable tourism in Italy. URL: https://www.findyouritaly.com/ecotourism-and-sustainable-tourism-in-italy/
2. Ecotourism, Birdwatching and Gastronomy in the Basque Mountains. URL: https://thelandofthebasques.com/visit-basque-country/ecotourism-bird-gastronomy/
3. Güneş S. G. Eco-gastronomy, Tourism and Sustainability: The Rise of Sustainable Restaurants in the World. *Erasmus International Academic Research Symposium on Educational and Social Sciences*. İzmir, 2019. № 5–6. P. 67–84. URL: https://www.academia.edu/40414909/Eco_gastronomy_Tourism_and_Sustainability_The_Rise_of_Sustainable_Restaurants_in_the_World
4. Doğan, H., Nebioğlu O. & Demirağ, M. A Comparative Study For Green Management Practices in Rome and Alanya Restaurants From Managerial Perspectives. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*. 2015. 3/2. pp.3–11.
5. Arraial Ferreira Neto. URL: https://pt.wikipedia.org/wiki/Arraial_Ferreira_Neto#Localiza%C3%A7%C3%A3o
6. VILA GALÉ ALBACORA. URL: https://www.vilagale.com/en/hotels/algarve/vila-gale-albacora
7. Loures L. Industrial Heritage: the past in the future of the city. WSEAS. *Transactions on Environment and Development*. 2008. № 4 (9). P. 687–696.
8. Ecotourism: the future of tourism in Portugal. URL: https://projects2014-2020.interregeurope.eu/caponlitter/news/news-article/12514/ecotourism-the-future-of-tourism-in-portugal/

9. Toscana Resort Castelfalfi. URL: https://www.castelfalfi.com/
10. Ecotourism: The Innovators. URL: https://www.johansens.com/inspiration/ecotourism-the-innovators/
11. Венгерська Н., Безкоровайна Л., Бойка О., Череп О. Синергія гастрономічного та екотуризу в Італії та Португалії. *Проблеми та перспективи впровадження європейського досвіду диверсифікації сільського туризму в Україні на засадах креативності та збалансованості* : зб. мат. ІІ Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 13–14 жовт. 2022 р.) / за ред. А. Череп, Н. Венгерської. Запоріжжя : Вид. дім «Гельветика», 2022. С. 88–94.
12. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність : навчально-практичний посібник / за ред. А. Череп, Н. Венгерської. Запоріжжя : Видавн. дім «Гельветика». 2022. 272 с.

2.3.2 Європейські практики екотуризму на засадах сталого розвитку (*Череп О. Г.*)

Сталий розвиток – це такий розвиток суб'єктів господарювання, регіонів і держави, при якому споживання і використання всіх наявних ресурсів відбуваються таким чином, який дозволяє екосистемі відновлюватися, поглинати викиди у воду, землю, навколишнє середовище з метою забезпечення життєздатності теперішніх та майбутніх поколінь. У 50–60-х рр. ХХ ст. сталий розвиток пов'язували лише з науково- технічним прогресом, використанням найбільш ефективних технологій та новітнього обладнання, що забезпечувало підвищення показників продуктивності праці і ефективності діяльності. Проте мало уваги приділяли питанням неефективного використання біорізноманіття та забруднення довкілля, тим самим негативно впливаючи на здоров'я людей. Реальною загрозою була проблема «межі зростання» продуктивності, на яку Римський клуб звернув увагу світової громадськості в 1972 році.

З метою уникнути екологічної катастрофи до стратегії економічного розвитку доцільно було включити завдання- збереження екосистеми та біорізноманіття. Вперше це питання було піднято на Конференції Організації Об'єднаних Націй з проблем навколишнього середовища людини (Стокгольм, 1972 р.), яка визнала актуальність екологічних проблем і необхідність ефективних міжнародних механізмів їх вирішення. Термін «сталий розвиток» з'явився в 1980 році, коли була опублікована Всесвітня стратегія охорони природи (WSC), розроблена Міжнародним союзом охорони природи (МСОП). Стратегія пропонує нову позицію: питання збереження природи та розвитку нероздільні. Розвиток суспільства має здійснюватися за умови охорони природи. Після того, як Х. Х. Брундтланд очолив публікацію доповіді «Наше спільне майбутнє» Міжнародної комісії

з навколишнього середовища та розвитку в 1987 році, поняття «сталий розвиток» стало широко використовуватися [1]. Концепція сталого розвитку набула домінування після Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) і знайшла відображення в Порядку денному на XXI століття, який прийнято конференцією.

Концепція сталого розвитку передбачає використання ресурсів без шкоди для майбутніх поколінь, через впровадження ефективних та екологічно безпечних технологій виробництва; створення гідних умов життя, шляхом забезпечення достатньою кількістю робочих місць, високою заробітною платою та соціальним захистом вразливих прошарків населення. Люди по всьому світу об'єднуються для того, щоб спробувати виправити несприятливу екологічну обстановку і не допустити ще більшого погіршення екології. Величезні підприємства переходять на безпечніші продукти, щоб знизити викиди газів в атмосферу, змінюються способи виробництва, встановлюється додаткове обладнання для очищення систем. Вагому роль у підтримці сталого розвитку відіграють суб'єкти середнього, малого і мікропідприємництва. Євроінтеграційні процеси дозолили установити, що сталий розвиток повинен стати основним питанням міжнародного співробітництва та забезпечити гармонійне поєднання фінансових, бюджетних та екологічних складових розвитку. Таке поєднання забезпечить не лише сталий, але і збалансований розвиток суспільства з метою ефективного використання трудових ресурсів та раціонального використання матеріальних, фінансових, техніко- технологічних та інформаційних ресурсів.

В процесі збалансованого розвитку європейська спільнота притримується основного принципу: збереження навколишнього середовища, екосистем і біорізноманіття, це зміна суспільних відносин, в основі яких лежить етичний зміст щодо ціннісних орієнтирів, дороговказ гармонізації відносин людини і природи. Для досягнення балансу принципи збереження культурної та природної спадщини мають гармонійно поєднуватися з принципами інноваційності та креативності. Творчі підходи до діяльності, що змінює природу, включають врахування складності природних екосистем і творчу адаптацію соціальної діяльності до здатності екосистеми підтримувати життя на Землі. Важливим є принцип екоефективності, тобто створювати більше товарів і надавати більше послуг, використовувати менше ресурсів і менше забруднювати навколишнє середовище [2].

Збалансований розвиток суспільства з урахуванням екологічних, соціальних та економічних складових – це вирішення проблем задоволення запитів суспільства щодо створення нових робочих місць на підприємства з екологічно чистими туристичними послугами Саме

розвиток туристичної галузі дає змогу Україні вирішити принципові питання створення моделі сталого розвитку економіки на засадах конкурентоспроможності на світовому ринку та забезпечення збереження екосистем та біорізноманіття як головної складової ефективного розвитку суспільства з урахуванням максимального задоволення туристичних потреб населення. Дослідили європейські заповідні території, метою діяльності яких є забезпечення сталого розвитку суспільства. Ми пропонуємо розглядати бізнес, який пов'язаний з біорізноманіттям як суб'єкт господарювання, метою діяльності якого є отримання прибутку з урахуванням ефективного та раціонального використання всіх наявних ресурсів, інноваційних енерго-, ресурсозберігаючих технологій на засадах збереження біорізноманіття та екосистем задля сталого розвитку та справедливого розподілу ефекту, що випливає із цього використання. Це визначення відображає три загальні цілі Конвенції ООН про біологічне різноманіття, які також закликають до більшого залучення приватного сектора до збереження біорізноманіття, сталого використання та справедливого розподілу вигод. Як в екологічній, так і в бізнес-спільноті зростає визнання потенціалу збереження біорізноманіття на комерційній основі.

Легко обґрунтувати бізнес, якщо діяльність компанії безпосередньо залежить від біорізноманіття. Екотуризм є прикладом компанії, дохід якої залежить від здоров'я навколишньої екосистеми. У цьому випадку немає потреби переконувати власників та менеджерів бізнесу інвестувати в управління біорізноманіттям. Підприємствам, які безпосередньо та значною мірою не залежать від екосистемних послуг, слід зосередити увагу на тому, як біорізноманіття та екосистемні послуги опосередковано впливають на їхній основний бізнес. 25 вересня 2015 року 193 країни прийняли Порядок денний сталого розвитку на період до 2030 року, який включає 17 глобальних цілей сталого розвитку (ЦСР), які мають комплексний характер та забезпечують збалансованість трьох компонентів сталого розвитку: економічного, соціального та екологічного (табл. 2.3.2.1) [3].

Основною метою концепції зеленої економіки є досягнення значного прогресу у взаємозв'язку між навколишнім середовищем та економікою як основи реалізації концепції сталого розвитку, і Уряд пропонує сприяти інвестиціям у природний капітал, вирішенню енергетичних питань та забезпеченню населення екологічно чистими продуктами харчування, приділяти увагу землекористуванню та оптимальному управлінню ресурсами, а також переходити до більш збалансованого розвитку. перехід до збалансованого розвитку, включаючи перехід до більш ефективних, екологічно чистих та ресурсозберігаючих технологій (рис. 2.3.2.1).

Таблиця 2.3.2.1 – Комплексний характер компонентів сталого розвитку

1	Ліквідувати бідність у всіх її формах і в усіх місцях
2	Ліквідувати голод, досягти продовольчої безпеки, поліпшити харчування та сприяти сталому розвитку сільського господарства
3	Забезпечити здоровий спосіб життя та сприяти добробуту людей різного віку; і Забезпечити інклюзивну, справедливу та якісну освіту та сприяти можливостям навчання впродовж життя для всіх
4	Забезпечити гендерну рівність
5	Забезпечити доступність та стале використання води та санітарії для всіх
6	Забезпечити доступ до недорогих, надійних, стійких і сучасних джерел енергії для всіх
7	Сприяти поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх
8	Розбудова стійкої інфраструктури та сприяння всеохоплюючій і стійкій індустріалізації та інноваціям
9	Зменшити нерівність всередині країн та між ними
10	Забезпечити відкритість, безпеку, стійкість та екологічну сталість міст і населених пунктів
11	Забезпечити перехід до моделей сталого споживання та виробництва
12	Вжити невідкладних заходів для вирішення проблеми зміни клімату та її наслідків
13	Збереження та раціональне використання океанів, морів і морських ресурсів в інтересах сталого розвитку
14	Сприяти побудові мирних та інклюзивних суспільств в інтересах сталого розвитку
15	Зміцнювати засоби реалізації Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку та активізувати його діяльність

Концепція та засади зеленої економіки вплинули на дискурс і політику в більшості країн світу, акцентуючи увагу на різних аспектах її місії в соціально-економічному розвитку.

У Великобританії, Франції та Китаї пріоритетами є економічне зростання та конкуренція; в африканських країнах, таких як Руанда, Марокко, Ефіопія, Сенегал та Південна Африка, основна увага приділяється здатності впроваджувати зміни, щоб відійти від нинішньої забрудненої парадигми розвитку; в країнах Азійсько-Тихоокеанського регіону основна увага приділяється соціальним питанням (створення робочих місць та (створення робочих місць та подолання бідності) і намагаються переорієнтуватися на вирішення питань сталого розвитку.

Рисунок 2.3.2.1 – Взаємозв’язок складових «зеленої» економіки

Незважаючи на те, що досі не існує єдиного міжнародно визнаного визначення зеленої економіки, сьогодні широко використовується наступне робоче визначення, розроблене експертами ЮНЕП у 2011 році та опубліковане у звіті «На шляху до зеленої економіки: шлях до сталого розвитку та викорінення бідності» (Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication) [4].

Зокрема, зелена економіка – це інструмент туристичної індустрії, який разом із дотриманням її принципів забезпечує високий рівень життя населення на основі соціальної рівності та виключає негативний вплив на біорізноманіття та екосистеми. Порядок денний сталого розвитку до 2030 року окреслює взаємозв’язок між концепцією зеленої економіки та сталим розвитком, але наголошує на включенні концепції зеленої економіки в мету сталого розвитку суспільства та визначає економіку як гаранта цього розвитку.

У процесі розробки стратегій розвитку туристичного сектору своїх економік європейські країни враховують тісний взаємозв’язок і взаємовплив між сталим туризмом і зеленою економікою, що дозволяє створювати природоохоронні території, які приваблюють туристів з усього світу. Туризм в Європі несе відповідальність за використання природних

ресурсів і отримує вигоду від них, а також відображає внесок туристичних компаній у збереження біорізноманіття.

У Хорватії є природний парк Теращиця. Парк займає південну частину острова Дугі-Оток і прилягає до великої затоки Теращіца, яка також включає 13 менших сусідніх острівців. Разом з морською акваторією загальна площа парку становить 70,5 км². Теращицька затока – одна з найбільших і найкрасивіших серед хорватських островів. Багато птахів гніздяться на прямовисних скелях на березі моря, що є особливою визначною пам'яткою парку. Солоне озеро Світ у парку також відоме своїм цілющим мулом [5].

Сам острів Дугі-Оток, як і весь Іллірією регіон, був заселений з давніх часів, про що свідчать палеолітичні стоянки, курганні могильники та іллірійські поселення. У III столітті до нашої ери острів Дугі-Оток разом з усією Іллірією потрапив під владу Риму.

У 10 столітті острів згадується у візантійській літературі під назвою Пізух. Однак до XI століття острів був перейменований на Тілагус. Проте в XI столітті він називався Тілагус, і поступово ця назва була перенесена на велику бухту на південній стороні острова, де вона залишається і сьогодні як Телашчіца.

У Середньовіччі острів, як і решта Далмації, належав Венеції; після розпаду Венеціанської республіки в 1797 році острів став частиною Австрії. Після Першої світової війни він став частиною Югославії, а після розпаду Югославії в 1990 році – незалежною частиною Хорватії.

На хорватському острові Дугі-Оток знаходиться найбільша карстова печера на острові – Страшна піч, яка була відкрита в 1898 році і продовжує приваблювати туристів.

Оригінальний собор Вознесіння Діви Марії в Салі був побудований в IX столітті; новий собор був побудований в 1465 році і приваблює туристів з усього світу.

Найстарішою будівлею на острові, ймовірно, є церква Святого Сапсана в Саварані.

Церква Святого Перегріна в Саварані була побудована в 9 столітті. Сьогодні церква Святого Перегріна в Саварині є жвавою темою для обговорення, надаючи можливість познайомитися з найстарішою історичною будівлею Хорватії та викликаючи соціальні дебати як серед науковців, так і серед туристів.

Маяк Вели Рат, найбільший маяк на Адріатичному морі (42 метри) з більш ніж 150-річною історією, є популярною туристичною пам'яткою [6].

Ластово (Хорватія) – хорватський острів, на території якого розташований величезний національний парк. Це найвіддаленіший з островів країни від материка. Відвідувачі можуть відпочити на пляжі, прогулятися парком, взяти напрокат каное або порибалити з берега [7].

Назва Національного парку Гран-Парадізо (Італія) в перекладі з італійської означає «великий рай». Це також справжній рай для багатьох тварин, в тому числі для талісмана парку – альпійського козла. До парку легко дістатися, він з'єднаний з автострадами до Франції та Швейцарії. Поблизу парку є готелі та ресторани; найкращий час для відвідування – з квітня по жовтень. Сім'ї та випадкові туристи віддають перевагу західній частині парку через високі гори, захоплюючі краєвиди та велику кількість готелів і місць для пікніків. Серйозні туристи відвідують південні долини. У Гран-П'яно-ді-Ноаска можна побачити, як пасуться гірські козли та антилопи. Влітку і взимку відвідувачі можуть зупинитися в кемпінгах, притулках і гірських хатинах. У парку прокладені пішохідні маршрути різної довжини та складності. Взимку тут також катаються лижники. Гран-Парадізо – єдиний гірський парк в межах італійського кордону, який піднімається вище 4000 м над рівнем моря. З вершини Гран-Парадізо видно вершини Монблан і Маттерхорн [9]; у 1860 році Джон Коуелл був першою людиною, яка піднялася на вершину Гран-Парадізо [10]. На заході парк межує з Національним парком Бануас у Франції, і разом ці два парки є найбільшою природоохоронною територією в Західній Європі. Два парки співпрацюють у наступних сферах контролю сезонної міграції популяцій кіз.

Західну Боснію, на шляху до Загреба та Плітвіцьких озер, зазвичай не відвідують, але вона має чим здивувати навіть найдосвідченішого мандрівника. Річка Уна – одна з найбільших річок Боснії і, безумовно, одна з найкрасивіших і наймальовничіших. Річка славиться своїми мальовничими каньйонами, але найважливішими з них є пороги та каньйон UNSC, де щороку в червні проводиться міжнародна регата (з центром у Біхачі). Університет також пропонує рафтинг. Є багато компаній, які цим займаються. Звичайно, він не такий розвинений, як сусідній регіон Плітвіцьких озер, але швидко прогресує: ще півтора роки тому він був абсолютно диким, а зараз скрізь прокладені дерев'яні стежки, розширюються місця для пікніків і будуються дороги. Територію обходять рейнджери і стежать за порядком [11].

Гірські Апенніни та їхні парки утворюють певний контраст з річкою По та її магічним шармом. Національний парк Тоскано-Емілійські Апенніни має незайману природу, середньовічні села і фортеці, піші прогулянки (на гору Сіллара, стежками і вздовж озера Санто- Парменсе) та інші туристичні атракції, які пропонують як історію, так і культуру. Любителі природи можуть відвідати лісовий парк Каррега або регіональний парк Седра і долина Парма, також відомий як парк «Сто озер». У регіоні є низка парків і природних заповідників, де можна покататися на гірських велосипедах, покататися на конях і зайнятися пішим туризмом. Ще однією визначною пам'яткою Парми є Via Francigena,

середньовічний паломницький шлях з Кентербері до Риму. Ділянка, що пролягає через провінцію Парма, – це легкий шлях крізь це захоплююче середовище, повз вітряні річки і закінчується на Апеннінському перевалі. Апенніни в тосканському регіоні Емілія, де знаходиться відомий курорт Абетоне [13].

Тепер розглянемо екосистемні послуги компаній і те, як вони оцінюються. Розглянемо індикатори взаємозалежності між бізнесом та біорізноманіттям на основі найкращих практик. Два інструменти були обрані як загальні найкращі практики (табл. 2.3.2.2):

Таблиця 2.3.2.2 – Характеристики найкращих європейських практики [14]

Показники	**Огляд корпоративних екосистемних послуг (ОКЕП)**	**Індикатор взаємозалежності бізнесу та біорізноманіття (ІВББ)**
Тип методології (керівництво, інструмент оцінки, метод)	Інструмент і метод самооцінки	Інструмент і керівництво для самооцінки
Рівень підходу (галузевий або глобальний)	Глобальний підхід	Глобальний підхід
Національна чи міжнародна ініціатива	Міжнародна ініціатива	Національна ініціатива (Франція)
Цільовий користувач (компанія, інвестори, інші)	Компанії	Компанії
Дата створення	Недавня ініціатива, опублікована у 2008 році	Недавня ініціатива, опублікована у 2008 році
Тип засновників та учасників ініціатив (організація / залучені компанії / розмір)	WRI (World Resource Institute), WBCSD, Meridian Institute	Orée, FRB (French Foundation for Research on Biodiversity)
Поширення сфери дії ініціативи	Метод, застосовний до всіх типів компаній. Набір інструментів, розроблений для тиражування: опитувальник Excel для оцінки залежностей компанії та впливу на екосистеми	Призначений для всіх типів компаній. Показники можуть застосовуватися до напівфабрикатів або готової продукції або до операцій компаній, у випадку групи або транснаціональної компанії
Можливість кількісного визначення результатів / переваг	Наявна	Наявна

1. Огляд корпоративних екосистемних послуг (ОКЕП), розроблений WBCSD/WRI, складається зі структурованої методології для керівництва для проактивної розробки стратегій управління бізнес-ризиками та можливостями, що виникають через їхню залежність від екосистем, в яких вони працюють, та вплив на них.

2. Індекс взаємозалежності бізнесу та біорізноманіття (ІВББ) Розроблений Orée у 2006 році у звіті «Інтеграція біорізноманіття у бізнес-стратегії». Ця аналітична система містить близько 20 критеріїв, які призводять до п'яти складових індикаторів, що характеризують взаємодію між біорізноманіттям та бізнесом.

3. ОКЕП є єдиним готовим до використання інструментом (звіт у форматі Excel та анкета), який допомагає бізнесу оцінити свою залежність від екосистем та вплив на них.

4. Методологія ОКЕП враховує всі впливи на біорізноманіття, але компаніям рекомендується обирати екосистемні послуги як пріоритетні. Компанії можуть легко використовувати інструмент ОКЕП та впроваджувати його власними силами (повний і практичний метод та безкоштовний інструмент Excel).

Крім того, застосування цього методу забезпечить реалізацію заходів зі збереження біорізноманіття та дасть відчутні результати. Однак метод може потребувати підтримки фахівців (як внутрішніх, так і зовнішніх консультантів для забезпечення найбільш ефективних результатів для компанії). Зовнішнє навчання може вимагати значних людських і фінансових інвестицій всередині компанії [15].

На додаток до думок економістів та французьких компаній різних секторів щодо обліку біорізноманіття, ІВВІ пропонує метод самооцінки, який виводить власну оцінку взаємозалежності на основі 23 критеріїв [16].

Цей метод включає п'ять різних критеріїв:

– Критерії, безпосередньо пов'язані з біологічними системами.
– Критерії, пов'язані з бізнес-стратегією.
– Критерії, що стосуються поточного ринку.
– Критерії, пов'язані з компенсаційними заходами.
– Критерії, пов'язані з впливом на біорізноманіття.

Ці критерії охоплюють більшість екологічних та економічних інтересів; підхід ІПВГ – це самооцінка, яка виводить підсумкову оцінку за критеріями, тому відповіді на деякі критерії можуть бути суб'єктивними (результати залежать від сприйняття та знань оцінювача) і тому не можуть бути виконані однією і тією ж особою. Без цього важко порівнювати результати між різними підприємствами.

Деякі з найкращих бізнес-моделей для біорізноманіття включають

1. 10-крокові рекомендації гольф-клубу Ljunghusen у Швеції та Комітету з полів для гольфу Європейської асоціації гольфу.

Поле для гольфу сертифіковане Організацією з охорони навколишнього середовища для гольфу (Golf Environment Organisation Certification). Гольф-клуб Ljunghusen розташований у прибережному природному заповіднику, де переважає пустеля. Управління ландшафтом постійно вдосконалюється. Не використовуються екзотичні види дерну, а використання добрив скоротилося приблизно на 80 % з 1980 року. Пестициди використовуються лише за необхідності. Переробка відходів також покращується, а всі небезпечні відходи належним чином утилізуються. Постійно докладаються зусилля для покращення можливостей енергозбереження, а споживання нафти скоротилося на 90 %, в основному завдяки використанню геотермального опалення. Проводиться екологічна освіта для персоналу та членів комітетів, а також підтримуються ефективні партнерські відносини. Комісія з гольф-полів Європейської асоціації гольфу розробила 10-етапну інструкцію щодо захисту, покращення та відновлення біорізноманіття на полях для гольфу для полів для гольфу по всій Європі та обговорила її з Європейською комісією [17].

2. Pierre & Vacances Center Parkes Group (PVCP Group) Стратегія біорізноманіття (PVCP Group) Бізнес-модель PVCP включає три різні бренди:

Девелопмент нерухомості, туризм, продаж нерухомості. Ця бізнес-модель має значний вплив на політику PVCP Group щодо біорізноманіття. Політика біорізноманіття має два основні аспекти.

Розвиток нерухомості (зосередженість на нових локаціях) і туризм (зосередженість на існуючих локаціях і прилеглих територіях). Для кожного аспекту реалізуються певні практики.

3. Польська агенція розвитку туризму є лідером ініціативи Business to Nature. Проект B2N (Business to Nature – міжрегіональний підхід до малих і середніх підприємств і підприємництва в природних зонах) – це нова ініціатива, співфінансована в рамках програми INTERREG IVC, спрямована на стимулювання економіки європейського регіону шляхом демонстрації та просування передового досвіду. Він спрямований на сприяння сталому розвитку розвитку підприємництва в природних зонах.

Ініціатива об'єднує 11 регіональних партнерів з 9 країн. У цих регіонах довкілля є основою розвитку [18].

Передові практики, характерні для туристичного сектору, включають наступне [19]:

1. Рекомендації щодо біорізноманіття готелів «Біорізноманіття:

МСОП співпрацює з Accor, однією з провідних світових готельних компаній, щоб дослідити внесок, який готелі можуть зробити у збереження та покращення біорізноманіття завдяки своїй щоденній діяльності. Ця настанова була опублікована в 2008 році [20].

2. Спостереження за дикою природою та екскурсії. UNEP/CMS. У 2006 році було опубліковано дослідження про переваги та ризики

спостереження за дикою природою, туристичної діяльності, яка швидко зростає, та її вплив на дику природу [21].

3. Рекомендації КБР та посібники користувача щодо біорізноманіття та розвитку туризму. Опублікована Конвенцією про біологічне різноманіття (CBD) у 2003 році, ця угода закликає до збереження біорізноманіття в середовищах існування та охоронюваних територіях з високим рівнем біорізноманіття, включаючи вразливі наземні, морські та прибережні екосистеми, а також вразливі прибережні та гірські екосистеми. Вона надає міжнародні рекомендації щодо діяльності, пов'язаної з до сталого розвитку туризму [22].

4. Туризм і біорізноманіття – картографування впливу глобального туризму. Ця публікація ЮНЕП (2003) представляє взаємозв'язок між гарячими точками біорізноманіття та туризмом з точки зору загроз і можливостей [23].

5. Міська асоціація туризму та охорони природи: Процес оцінки туризму (2005) є однією з тем, що розглядаються на практичному семінарі. Він був розроблений, щоб дозволити місцевим експертам швидко оцінити та проаналізувати туристичний потенціал дестинації [24].

Всесвітня туристична організація ООН (UNWTO), формуючи стратегію розвитку туризму та курортів до 2026 року, вказує, що питома частка туризму у світовому валовому внутрішньому продукті з урахуванням непрямих ефектів збільшиться до 10 разів. Водночас індустрія туризму робить значний внесок у зайнятість населення, оскільки частка робочих місць, прямо чи опосередковано зайнятих у індустрії туризму, становить 11 % [25].

Сфера туризму та курортів стає однією з основних галузей, що впливає на загальні умови та тенденції розвитку світової економіки.

Оскільки в регіоні пов'язана діяльність понад 50 галузей промисловості, його розвиток сприяє підвищенню рівня зайнятості, диверсифікації національної економіки, захисту та розвитку культурного потенціалу, захисту екологічної безпеки середовища, покращенню інновацій в національній економіці, що сприяє координації відносин різних країн з людьми. Крім того, туризм також є одним із засобів реалізації зовнішньої політики країни.

Розташована в центрі Європи, Україна має умови для адекватного економічного розвитку за рахунок туризму, але відстає від великих країн світу за рівнем розвитку туристичної інфраструктури та якістю туристичних послуг [26].

Переваги відповідального туризму та внесок у збереження біорізноманіття для туристичних операторів

– диверсифікація та вдосконалення послуг і продуктів;
– пропонує новий підхід до маркетингу та реклами;
– поліпшення громадської думки та загального сприйняття компанії;

– відмежування від конкурентів і позиціонування компанії як зразка для відповідального та інноваційного менеджменту;

– дайте компаніям можливість отримати нових клієнтів. Залучати суміжні підприємства, створюючи тим самим динаміку економічного зростання.

Крім того, такий підхід забезпечує стале управління туристичними ресурсами, тим самим забезпечуючи довгострокове використання туристичних об'єктів і ресурсів, а також сприяючи подальшій відповідальній поведінці в туризмі. Ті, хто задіяний у туристичній галузі, і ті, хто отримує вигоду від неї, виграють і зараз, і в майбутньому. Нарешті, на нових ринках і у відносинах з екологічно свідомими клієнтами та акціонерами імідж і репутація компанії можуть опинитися під загрозою. Встановлення стійких партнерських відносин із зацікавленими сторонами та визначення спільних цілей може позитивно вплинути на позитивне сприйняття компанії. Пом'якшуючи ці ризики, можна зміцнити репутацію та імідж бренду. Крім того, компанії, які виступають у ролі чемпіонів зі сталого розвитку, можуть отримати пряму вигоду від цього іміджу.

Список використаних джерел

1. Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_455 від 14.06.1992
2. Сталий розвиток для України. URL: https://sd4ua.org/shho-take-stalij-rozvitok/
3. Перетворення нашого світу : Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року. 11.05.2018 р. URL: https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/sustainable-development-report/the-2030-agenda-for-sustainable-development.html
4. Sustainable development goals. *Knowledge center*. URL: https://knowledge.org.ua/cili-stalogo-rozvitku/
5. Острів Дугі-Оток в Хорватії. *Вікіпедія*. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D1%83%D0%B3%D1%96-%D0%9E%D1%82%D0%BE%D0%BA
6. Маяк Veli RAT. URL: https://www.horvatia-online.ru/object/ru/KHorvatija/Majak-veli-rat/223/1/
7. 7 маловідомих курортів Європи та Азії, де можна незабутньо відпочити з сім'єю. URL: https://tsn.ua/tourism/7-malovidomih-kurortiv-yevropi-ta-aziyi-de-mozhna-nezabutno-vidpochiti-z-sim-yeyu-1090230.html
8. Tourism Sector and Biodiversity Conservation. Best Practice Benchmarking. URL: https://ec.europa.eu/environment/archives/business/assets/pdf/sectors/Tourism_Best%20Pratice%20Benchmarking_Final.pdf
9. Восхождение на Гран-Парадизо и Траверсе Монблана. URL: https://kuluarpohod.com/routes/gran-paradiso-monblanc/
10. Национальный парк Гран-Парадизо в Италии. URL: http://helpintourism.com/evropa/italiya/352-gran-paradiso.html
11. Законсервована Боснія і Герцеговина: історія, наслідки та перспективи Дейтонської угоди (частина 1). URL: https://mil.in.ua/uk/articles/

zakonservovana-bosniya-i-gertsegovyna-istoriya-naslidky-ta-perspektyvy-dejtonskoyi-ugody-chastyna-1/

12. Національний парк Тоскано-Емілійських Апеннін. URL: https://www.votpusk.ru/country/dostoprim_info.asp?ID=3169

13. Знаменитий курорт Абетоне. Горнолыжная Тоскана: Абетоне – La Tua Italia. URL: https://latuaitalia.ru/where-to-go/gornolyzhnaya-toskana-dobro-pozhalovat-v-abetone/

14. Інтеграція біорізноманіття у стратегію бізнесу. URL: https://uncg.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/Stratehiia.pdf

15. Глобальное управление морскими ресурсами в интересах достижения ЦУР. URL: https://www.un.org/ru/chronicle/article/21851

16. Організаційно-економічний механізм збереження біорізноманіття україни у контексті сталого розвитку. URL: http://lnau.edu.ua/lnau/files/disJakymchuk.pdf

17. Greener Golf Operations: A Comparative Case Study of Ontario Golf Courses Engaged in Environmental Sustainability Initiatives. URL: http://www.golfenvironment.org/certification/participating-facilities/SE/63/verifiers-report

18. Business to nature. Interregional Approach to SMEs and Entrepreneurship in Natural Areas www.business2nature.eu. URL: http://www.business2nature.eu/index.php?lang=en

19. Tourism Sector and Biodiversity Conservation. Best Practice Benchmarking. URL: https://ec.europa.eu/environment/archives/ business/assets/pdf/sectors/Tourism_Best%20Pratice%20Benchmarking_Final.pdf

20. Biodiversity: My hotel in action a guide to sustainable use of biological resources. URL: http://cmsdata.iucn.org/downloads/iucn_ hotel_guide_final.pdf

21. Convention sur la conservation des espèces migratrices appartenant à la faune sauvage. URL: http://www.cms.int/publications/ pdf/CMS_WildlifeWatching.pdf

22. Managing Tourism & Biodiversity. URL: http://www.cbd.int/doc/programmes/tourism/tourism-manual-en.pdf

23. Tourism and biodiversity – Mapping Tourism's global footprint. URL: http://www.unep.org/PDF/Tourism_and_biodiversity_report.pdf

24. Conservation International, USA, Arlington, 2005. URL: http://www.conservation.org/Documents/CI_ecotourism_tourism_assessment_process_manual.pdf

25. Всесвітня туристична організація ООН (ЮНВТО). Формування стратегії розвитку туризму та курортів до 2026 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/168-2017-%D1%80#Text

26. Стратегія розвитку туризму та курортів до 2026 року : схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 березня 2017 р. № 168- р. URL: https://tourlib.net/zakon /strategy2026.htm

2.4 КРЕАТИВНІ ІНДУСТРІЇ ТА СІЛЬСЬКА ЕКОНОМІКА

2.4.1 Моделі та стратегії розвитку сільського креативного туризму (*Воронкова В. Г.*)

Сільський креативний туризм – це модель розвитку сільського господарства та сільськогосподарських територій, яка використовує сучасні технології та інновації для покращення якості життя сільського населення, збільшення продуктивності сільськогосподарських процесів і зменшення негативного впливу на довкілля. Сільський креативний туризм базується на використанні інформаційно-комунікаційних технологій, високошвидкісного Інтернету, сенсорів, автоматизації та аналізу даних. Ці технології застосовуються для оптимізації сільськогосподарських процесів, таких як полив, годівля тварин, контроль за врожайністю, моніторинг рівня родючості ґрунту, розподіл ресурсів та енергоефективність. Важливим елементом креативного сільського туризму є розвиток сільськогосподарського підприємництва та створення сприятливих умов для розвитку малих і середніх підприємств в сільській місцевості. Завдяки розумному селу, сільське господарство може стати більш стійким, ефективним і екологічно чистим. Використання сучасних технологій дозволяє зменшити витрати на енергію, воду та ресурси, збільшити врожайність і покращити якість сільськогосподарської продукції. Сільський креативний туризм сприяє покращенню інфраструктури. Так, розумне село сприяє покращенню інфраструктури в сільських територіях, охоплює розвиток транспортної інфраструктури, енергетичних систем, інформаційних технологій, освіти, охорони здоров'я та інших суспільних послуг. Одним з напрямків покращення інфраструктури в розумному селі є розвиток транспортної мережі. Це може включати покращення стану доріг, будівництво нових дорожніх з'їздів, впровадження систем громадського транспорту, в тому числі екологічно чистих транспортних засобів, а також створення інфраструктури для велосипедистів та пішоходів. Сільський креативний туризм сприяє розвитку енергетичної інфраструктури. Це включає в себе використання відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна та вітрова енергія, для постачання електроенергії в сільських населених пунктах. Також можуть бути впроваджені енергоефективні технології, які дозволяють зменшити споживання енергії в будівлях та сільськогосподарських процесах. Інформаційні технології є ще одним аспектом покращення інфраструктури в розумному селі. Високошвидкісний Інтернет та доступ до цифрових технологій дозволяють жителям сільських районів отримувати доступ до онлайн-освіти, електронних послуг, е-аграрних рішень та інших цифрових інструментів, що сприяють їх розвитку та покращенню життя.

Суть креативного повороту в туризмі полягає в тому, щоб озброїти сільський туризм креативністю, включаючи сільське господарство, село та фермерів. Виходячи з цього можна виділити три основні аспекти креативного повороту сільського туризму. Шляхи реалізації, а саме: 1) розвиток креативного сільського господарства; 2) побудова креативних спільнот; 3) культивування креативних класів сільської місцевості та сільського господарства в контексті розвитку туризму. Креативне сільське господарство має такі характеристики, як великий інтелектуальний вклад, сильна новизна, високий ступінь інтеграції, високий ступінь досвіду та сильна рушійна сила. Креативне сільське господарство відображається в креативності продукту, креативності в сфері послуг, креативності в області навколишнього середовища та діяльності. Як приклад, можна назвати: 1) британська модель креативного сільського туризму; 2) нідерландська модель креативного сільського туризму; 3) італійська модель креативного сільського туризму; 4) французька модель креативного сільського туризму; 5) німецька модель креативного сільського туризму. Ключ до розвитку креативного сільського туризму у розумінні економіки креативних індустрій [1].

Сільський креативний туризм є моделлю туризму, яка поєднує в собі активне сприяння розвитку сільських територій, залучення туристів до сільськогосподарської діяльності та пізнавального відпочинку у сільській місцевості. Розвиток креативного сільського туризму передбачає впровадження різноманітних моделей та підходів, які сприяють привабливості та сталому розвитку сільських туристичних об'єктів. Креативний сільський туризм може використовувати хмарні обчислення та геоінформаційну систему як технічну підтримку для активного сприйняття різноманітних потреб різних стейкхолдерів сільського туризму та підвищення якості та ефективності туристичних послуг. Креативний сільський туризм – це найсучасніша модель туризму, яка виникла внаслідок швидкого розвитку цифровізації суспільства. Необхідно створити регіональні туристичні послуги, краще використовувати регіональні ресурси та сприяти збільшенню доходів фермерів у сільській місцевості, сприяти повній інтеграції розумних сіл і розумного туризму, які можуть швидше сприяти стабільному розвитку регіональної економіки [1]. На сучасному етапі економіки досвіду споживачі висувають більше вимог до туризму, необхідно реалізовувати різноманітні моделі туризму, щоб споживачі могли повністю відчути культурний відтінок кожної моделі туризму. У минулому застарілим формам продуктів сільського туризму бракувало певних інновацій, які були дефіцитними в регіональному та фольклорному туризмі. За допомогою розумного туризму керівники турфірм можуть повністю зв'язатися з реальними потребами споживачів, щоб сформулювати персоналізовані плани,

щоб вони могли самостійно обирати різні види туризму, ефективно сприяти покращенню якості сільського туризму [2].

Сільський креативний туризм підірвав традиційну модель маркетингу, адаптувався до використання найсучасніших технологій продуктів для запиту, бронювання квитків. За допомогою розумного туризму можна ефективно створювати Інтернет-сцени за допомогою різних маркетингових платформ, які можуть краще відігравати роль різноманітних маркетингових моделей. Бажання бути в контакті з місцевим населенням особливо сприяє появі креативного туризму, у якому туристи шукають отримання більш активного та спільного культурного досвіду, у якому вони можуть розвивати власну творчість. Креативній сільський туризм є важливою рушійною силою інклюзивного соціально-економічного розвитку та зменшення бідності.

Сільський креативний туризм як один із найбільш динамічних і стійких видів економічної діяльності, є каталізатором створення робочих місць, може стимулювати розвиток інфраструктури та громадських послуг. Завдяки своїй здатності створювати робочі місця, туризм відіграє важливу роль у розвитку потенціалу сільської місцевості. Його значний мультиплікаційний вплив на всі економічні сектори, такі як сільське господарство, виробництво, будівництво та транспорт, може значною мірою сприяти економічній диверсифікації сільських регіонів і місцевому економічному розвитку. Креативний сільський туризм є важливою рушійною силою інклюзивного економічного зростання та створення гідних робочих місць у сільській місцевості. Сектор туризму залучає велику кількість молоді та жінок і може бути важливим джерелом доходу для місцевих громад. Для того, щоб креативний сільський туризм процвітав стабільно, водночас створюючи робочі місця, пом'якшуючи бідність і покращуючи рівень життя сільського населення, політика та стратегії розвитку сільської місцевості повинні надавати пріоритет сприянню гідній праці у туристичному секторі. Крім того, він спрямований на сприяння координації ініціатив розвитку сільського туризму серед зацікавлених сторін, створення платформи для обміну знаннями, оцінки можливостей розвитку, аналізу проблем, з якими стикаються регіони. Туризм також надає можливості для підприємництва, особливо боротьби з безробіттям серед молоді, а надання їм якісної освіти та професійної підготовки, усунення нестачі навичок є ключовими для сприяння зайнятості сільської молоді в туристичному секторі. Сьогодні важливу роль відіграє модель еко-туризму, яка включає в себе екскурсії природних заповідниках, парках, екологічних маршрутах та інших природних об'єктах. Туристи можуть насолоджуватися краєвидами, спостерігати за дикими тваринами, досліджувати різноманітні екосистеми та взаємодіяти з природним середовищем. Це сприяє збереженню природних ресурсів та підвищенню екологічної свідомості [3].

Комплекс сільського туризму – це абсолютно нова модель розвитку, запропонована на основі узагальнення успішного досвіду узгодженого розвитку сільського туризму та міської та сільської місцевості, ідеально поєднує сільський туризм та узгоджений розвиток міста та села. Його основні риси: 1) обслуговує не тільки сільських жителів, а й туристів – жителів міст, що вимагає від нього поєднання функцій міст і сіл; 2) не лише переслідує економічні вигоди, але й екологічні та соціальні вигоди; 3) елементи кожного проекту комплексу сільського туризму утворюють динамічні відносини симбіозу та взаємодоповнюваності; 4) використовує сільські природні та культурні об'єкти як туристичні визначні пам'ятки та покладається на сільський ландшафт, сільське середовище, сільську архітектуру, сільську культуру та інші ресурси для проведення різноманітних видів дозвілля; 5) може поступово реалізувати тісну інтеграцію та скоординований розвиток економічного та соціального життя міста та села, скоротити розрив між містом і сільською місцевістю, інтегрують міста і села Комплекс сільського туризму є важливим носієм формування нової моделі міського-сільської економічної та соціальної інтеграції. Щоб побудувати комплекс сільського туризму, потрібно глибоко досліджувати характерні ресурси села, відстоювати низьковуглецеві, екологічні та інші наукові концепції, сприймати сільський туризм і відпочинок як контекст, використовувати комерцію дозвілля, а за основу взяти нерухомість сільського відпочинку, запорукою якого є якісний сервіс. Завдяки використанню розумних комплексних методів розвитку сільського господарства (циркулярне сільське господарство, креативне сільське господарство, екологічне сільське господарство), доповненого іншими галузями, такими як переробка та продаж сільськогосподарської продукції, наукові дослідження, освіта, медичне обслуговування та навчання, формується нова модель комплексу сільського туризму [4].

Крім того, можна розвивати креативне сільське господарство на основі місцевих культур, своєчасно здійснювати проекти сільського туризму, такі як сільськогосподарські визначні пам'ятки, досвід, дозвілля та відпустка. Проекти сільського туризму та дозвілля можуть інтегрувати різноманітні туристичні функції, такі як огляд визначних пам'яток, розваги, відпочинок, спорт, досвід, відпустка, конференція, догляд за людьми похилого віку та проживання, щоб створити унікальний комплексний туризм та відпочинок, наприклад, свято рибальства, фермерські зоопарки, досвід фермерства та інші проекти сільського туризму. Відпочинкова функція креативного сільського туризму є провідним чинником розвитку комплексу сільського туризму, під керівництвом якого раціональний розвиток різних видів сільського туризму робить його важливою привабливістю для туристів. Сьогодні ця «Зелена силіконова долина», яка збирає підприємства та молодь міста, активно співпрацює

з талановитими творчими людьми та бізнес-елітою. Уже є низка допоміжних проектів, таких як чайні, пекарні, кафе, універмаги, книжкові магазини, культурні центри, стоматологічні клініки, ферми, продовольчі магазини, комплексні супутникові офісні будівлі тощо.

Сільський креативний туризм поступово стає інкубатором для творчості, роботи, слугує зразком для відродження нових сільських галузей. Цифровий туризм також має різні моделі та парадигми, які використовуються для його розвитку:

1. Модель «бронювання через Інтернет» (Online Booking Model), яка передбачає можливість туристам бронювати готелі, квитки на транспорт, екскурсії та інші туристичні послуги через Інтернет,забезпечує зручність та швидкість процесу бронювання, дозволяє туристам порівнювати ціни та вибирати найкращі пропозиції.

2. Модель «мережі співробітництва» (Collaborative Networks Model), яка базується на співробітництві різних гравців туристичної індустрії, таких як готелі, туристичні агентства, транспортні компанії та інші, для створення інтегрованих туристичних продуктів та послуг. Це може включати обмін даними, ресурсами та партнерство для покращення конкурентоспроможності та задоволення потреб туристів.

3. Модель «послуги на основі місцезнаходження» (Location-Based Services Model) використовує географічну інформацію та технології місцезнаходження, такі як GPS, для надання персоналізованих послуг туристам на основі їх поточного місцеперебування, це можуть бути рекомендації щодо ресторанів, пам'яток або інших туристичних об'єктів.

Інтегрований розвиток індустрії сільського туризму та культурних і творчих індустрій також є важливим заходом для реалізації культурної спадщини та розвитку сільських територій. Розвиваються також моделі:

1. Модель агротуризму, в якій фермерські господарства перетворюються на туристичні об'єкти, де відвідувачі можуть брати участь у сільськогосподарських роботах, навчатися процесу вирощування продуктів харчування, дегустувати місцеві страви тощо. Це створює можливості для заробітку сільськогосподарських господарств і підвищує інтерес до сільського життя.

2. Модель розвитку ремесел, яка базується на підтримці та відновленні традиційних ремесел та ручної роботи в сільських областях. Туристи можуть відвідати майстерні, де вони будуть мати можливість навчатися різним ремісничим навичкам, придбати унікальні ручні вироби та підтримувати місцеву економіку.

3. Модель культурного туризму, у якій акцент зроблений на культурному спадку та традиціях сільського населення. Туристи можуть відвідати народні свята, фестивалі, музеї, етнографічні села та інші культурні об'єкти. Вони мають можливість ознайомитися з місцевою історією, традиціями, мистецтвом та гастрономією.

4. Модель активного відпочинку спрямована на пропозицію різноманітних активних відпочинкових можливостей в сільській місцевості, таких як велосипедні прогулянки, піший туризм, конно-спортивні прогулянки, риболовля тощо. Вона привертає людей, які цінують активний спосіб життя та природні красоти.

Ці моделі розвитку креативного сільського туризму можуть використовуватися окремо або комбінуватися залежно від особливостей та потенціалу кожної конкретної сільської місцевості. Вони сприяють розвитку сільськогосподарських господарств, залученню інвестицій, підвищенню економічного добробуту місцевого населення та збереженню природних багатств сільських місцевостей. [5].

Таким чином, Європейська стратегія цифрового розвитку – це набір моделей і стратегій розвитку креативного сільського туризму, політичних та законодавчих заходів, які впроваджуються Європейським Союзом для сприяння розвитку креативного сільського туризму. Головною метою стратегії є створення умов для максимального використання потенціалу моделей цифрових технологій для підвищення конкурентоспроможності, інноваційності та сталого розвитку європейських країн. Стратегія цифрового розвитку Європейського Союзу охоплює такі ключові напрямки: 1) створення єдиного цифрового ринку в Європі, зниження бар'єрів для перетоку даних, послуг та товарів між країнами, поліпшення умов для бізнесу та споживачів; 2) розвиток цифрових навичок серед населення та працівників, сприяння перекваліфікації та адаптації до швидкоплинного цифрового середовища; 3) забезпечення широкополосного доступу до високошвидкісного Інтернету та розвиток цифрової інфраструктури, включаючи мобільні мережі, хмарні обчислення, Інтернет речей та штучний інтелект. На сучасному етапі цифрової економіки споживачі висувають більше вимог до креативного сільського туризму, які націлюють на урізноманітнення моделей туризму, які б повною мірою реалізували культурні, соціальні, виробничі, творчі потреби різних споживачів, сприяючи підвищенню якості сільського туризму.

Список використаних джерел

1. Безкоровайна Л., Череп А., Воронкова В., Череп О., Венгерська Н. Стратегія диверсифікації послуг в сільському туризмі на засадах європейської практики сталого розвитку та креативності туризму. *Формування сучасних концепцій управління туризмом та готельно-ресторанним бізнесом в умовах парадигми сталого розвитку* : зб. мат. І Міжн. науково-практ. конф. (9–10 груд. 2021 р.). Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2021. С. 134–136.

2. Безкоровайна Л.В, Воронкова В. Г., Череп А. В., Венгерська Н. С. Інфрастурктура туризму: стратегія сталого розвитку (управління проектами, корпоративна культура та бізнес-етика підприємств туризму й гостинності). *Економіка, освіта, технології в контексті глобальних викликів* : мат. Міжн.

науково-практичної конф. (23–24 вер. 2021 р.). Черкаси : Черкаський державний бізнес-коледж, 2021. С. 109–112.

3. Венгерська Н. С., Воронкова В. Г., Безкоровайна Л. В. Креативні індустрії як нова модель зростання туристичної економіки. *Теоретико-прикладні аспекти розвитку туризму та гостинності в умовах міжнародної економічної інтеграції :* Всеукраїнська науково-практична конференція (27 трав. 2022 р.) Дніпро : Дніпровський гуманітарний університет, 2022. С. 13–15.

4. Формування сучасних концепцій управління туризмом та готельно-ресторанним бізнесом в умовах парадигми сталого розвитку : монографія / за заг. ред. Л. В. Безкоровайної. Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2022. С.262–270.

5. Череп А., Воронкова В., Андрюкайтене Р., Череп О. Напрями відновлення туристичного сектору та його перетворення на високоефективну галузь розвитку у контексті європейської парадигми. *Формування сучасних концепцій менеджменту організацій та адміністрування в умовах цифровізації* : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 706 с. С. 570–578.

6. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність : навчально-практичний посібник / за ред. А. Череп, Н. Венгерської. Запоріжжя : Видавн. дім «Гельветика», 2022. 272 с.

2.4.2 Нові технології та напрями розвитку розумного сільського туризму (*В. Г. Воронкова*)

Нові технології та напрями розвитку розумного сільського туризму – це сучасна сублімація креативних послуг, в основі яких нові субматриці підтримки індустрії креативного туризму на селі та упровадження технологій для досягнення інноваційного розвитку. Велику роль відіграє формування розумного сільського туризму особливо після кризи COVID-19 [1, с. 91–101]. Цифрова концепція розумного туризму є всебічною, охоплює не лише створення цифрових мальовничих місць, а включає туристичний маркетинг, інтеграцію онлайнових і офлайнових ресурсів у допоміжні системи туризму, такі як харчування, розміщення, транспорт, покупки та розваги, цифрові мальовничі місця. Індустрія розумного сільського туризму базується на передових комунікаційних технологіях, представлених еволюцією від 4G до 5G, є основною підтримкою попиту на креативні цифрові потоки в індустрії туризму. Використання нових технологій розумного сільського туризму 5G+ як можливості та просування нових ідей, моделей та шляхів є важливою ланкою технологічного розвитку туристичної галузі взагалі та впливу цифрової економіка та цифрових технологій на розвиток розумного сільського туризму. Упровадження нових технологій та напрямів розумного сільського туризму базується

на інноваційних сценаріях, заснованих на додатках і використанні 5G як туристичного середовища, в основі якого штучний інтелект, Інтернет речей, великі дані, віртуальна реальність, переносні пристрої, що сприяють упровадженню технологічних досягнень у сферу туризму. Нові технології створюють нові сценарії, які створюють нові вимоги та стимулюють нове споживання. Це очікування від індустрії сільського туризму щодо розвитку нових технологій, що представляють важливу мету розвитку розумного сільського туризму.

Нові технології та напрями розвитку розумного сільського туризм – це використання цифрових технологій та Інтернету для поліпшення туристичного досвіду та зручності у подорожах. Нові технології охоплюють використання мобільних додатків, веб-сайтів, соціальних медіа, онлайн-бронювань, електронних путівок та інших цифрових інструментів для планування подорожей, пошуку інформації про місця відпочинку, бронювання готелів, квитків на транспорт, екскурсій, відгуків та спілкування з іншими туристами. Нові технології та напрями розвитку розумного сільського туризму мають значний вплив на туристичну індустрію, дозволяючи туристам зручно планувати і бронювати свої подорожі в будь-який час і з будь-якого місця. Вони допомагають туристам знаходити нові місця, дізнаватися про місцеві культурні особливості, знаходити рекомендації та відгуки інших подорожуючих. За допомогою цифрових технологій туристи можуть більш ефективно використовувати свій час, отримувати персоналізовані рекомендації та індивідуальні пропозиції, зберігати документи та фотографії про подорожі в електронному вигляді. Використання віртуальної реальності (VR) та доповненої реальності (AR) є необхідним для віртуальних екскурсій до визначних пам'яток або віртуального огляду готелів перед бронюванням. Розумний туризм (Smart Tourism) є важливим напрямком розвитку цифрового туризму на селі, він включає в себе використання новітніх технологій та інноваційних рішень для покращення якості туристичного досвіду та оптимізації управління туристичною індустрією [2, с. 668–672].

Сруктурна схема нових технологій та напрямів розвитку розумного сільського туризму включає:

1. «Е-туризм» (e-Tourism) як напрямок вперше був введений Хейлом та Веррі у 2000 році і означає використання електронних технологій та Інтернету для організації та управління туристичною діяльністю, в основі якого акцент на важливості використання технологій для покращення якості послуг та задоволення потреб туристів.

2. «Смарт-туризм» (Smart Tourism), що використовує інноваційні технології, такі як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), аналітику даних для покращення туристичного досвіду та оптимізації управління туристичними процесами. Напрямок розвитку цього виду туризму

включає в себе використання смартфонів, сенсорів, розумних систем керування для забезпечення зручності туристів і покращення ефективності туристичної індустрії в цілому.

3. «Розумне село» (Smart creative village Model) використовує технології Інтернету речей (IoT), датчиків та розумних систем для створення інтелектуального середовища у селах, що покращують якість життя мешканців та туристів. Розумні села завдяки використанню технологій можуть надавати інформацію про туристичні атракції, оптимізувати транспортні маршрути, забезпечувати безпеку та зручність для відвідувачів.

4. Мобільний туризм» (Mobile Tourism) фокусується на використанні мобільних пристроїв, таких як смартфони та планшети для організації та планування подорожей, дозволяє туристам отримувати доступ до інформації про туристичні об'єкти, бронювання готелів, купівлю квитків і багато іншого «на льоту».

5. «Віртуальний туризм» (Virtual Tourism) передбачає використання віртуальної реальності (VR) та інших технологій для створення іммерсивних туристичних досвідів, у результаті чого туристи можуть відвідати віртуально різні місця, атракції та пам'ятки, не покидаючи свої домівки. Це відкриває нові можливості для туризму, особливо для тих, хто фізично не може подорожувати або сприяє вивченню туристичних об'єктів до фактичного відвідання.

6. «Туризм з доповненою реальністю» (Augmented Reality Tourism) поєднує технології реального світу з віртуальним шляхом застосування доповненої реальності. Туристи можуть дізнатися більше про туристичні об'єкти, спостерігати віртуальні об'єкти чи персонажів в реальному оточенні, отримувати інтерактивні інформаційні елементи та екскурсії, що збагачують їх досвід.

7. «Даних-приводний туризм» (Data-driven Tourism) формується на основі науки Data sciences майнинг даних, що використовує великі обсяги даних та аналітику для розуміння туристичних тенденцій, звичок та потреб туристів. Вона спирається на збір, аналіз та використання даних для покращення персоналізованого обслуговування та прийняття стратегічних рішень у сфері туризму.

8. «Туристичні майданчики зв'язку» (Tourist Communication Platforms) ставить акцент на розробку та використання електронних платформ, де туристи можуть обмінюватися досвідом, рекомендаціями, враженнями та інформаційними повідомленнями про подорожі, які вже відбулися чи які планується провести.

9. «Персоналізований туризм» (Personalized Tourism Model) зосереджується на наданні індивідуально підготовлених та персоналізованих туристичних послуг. З використанням даних про туристів, їхніх вподобань та потреб, цей напрямок туризму надає можливість створювати

унікальні туристичні пропозиції та рекомендації, що відповідають індивідуальним потребам та бажанням кожного туриста.

10. «Соціальний медіа-туризм» (Social Media Tourism) пояснює, як соціальні медіа впливають на туристичну індустрію, включає в себе використання соціальних мереж для поширення інформації про подорожі, де туристи діляться фотографіями та враженнями від подорожей, відбувається взаємодія з іншими туристами та отримання рекомендацій через коментарі та відгуки.

11. «Геотуризм» (Geotourism) орієнтується на вивчення та розуміння геологічних аспектів регіонів, що відвідуються туристами, наголошує на збереженні природного та культурного середовища, врахуванні потреб сільського населення та залученні громади до розвитку туризму. У контексті сільського цифрового туризму, геотуристичні ресурси та інформація про геологічні особливості можуть бути доступні туристам за допомогою мобільних додатків або електронних платформ [3, с. 458–462].

Можемо виділити принципи формування розумного сільського туризму, що впивають на напрями його розвитку за рахунок впровадження нових технологій: процвітання, належне управління, ефективне обслуговування туристів. Як чинник упровадження нових технологій формуються системи прикладного рівня розвитку розумного села, де робиться акцент на «процвітанні» села. В основі розумного сільського туризму розвиваються: 1) інтелектуальне туристичне середовище села; 2) маркетинг; 3) транзакції; 4) обслуговування. Слід також виділити шість бізнес-форматів розвитку розумного сільського туризму: 1) залучення туристів; 2) розвиток туризму мальовничих місць; 3) формування розумних готелів; 4) формування розумних туристичних агентств; 5) врахування інтересів різних верств користувачів; 6) всебічне застосування цифрових технологій. Так, створення мережевої платформи для відвідування мальовничих сільських регіонів, включаючи зелений, сільський туризм, може перенаправляти туристів за допомогою технологій бронювання. Створення платформи орієнтування туристичних напрямків може ефективно направляти та контролювати туристів, які не записалися на відвідування, а вологість, вуглекислий газ та інші показники можна ефективно регулювати у розумних селах. Особливу роль відіграє розумне село як місце бездротових подорожей, повного покриття бездротового Wi-Fi у цифрових мальовничих сільських місцевостях, де можна запускати інтерактивні тури та розвивати клієнтські послуги мобільного телефону, сприяти ознайомленню туристів з мальовничими місцями села, використовуючи електронні карти, самостійні екскурсії, Інтернет речей Завдяки створенню Інтернету речей у розумних селах, можна проаналізувати модель поведінки туристів і надати характеристики розподілу трафіку, збільшити пропускну спроможність туристів у мальовничих місцях на 40 %, підвищити якість обслуговування відвідувачів. З бездротовими мережами,

Інтернетом речей та Інтернет-соціальними платформами як порталами збору даних інтегруються дані від операторів, сільської адміністрації та інших відділів, розширюється обсяг джерел інформації, збираються дані з сільських регіонів з подібними кліматичними ресурсами. На основі даних можна проаналізувати характеристики статі та роду діяльності туристів, сформувати портрети туристів, за допомогою Інтернету та мобільного Інтернету реалізувати розумний маркетинг, обираючи комфортне та безпечне туристичне середовище. Розумний сільський туризм включає в себе різні аспекти розвитку села, такі як транспорт, покупки, розміщення, управління у надзвичайних ситуаціях, громадську безпеку тощо. Забезпечення безпеки та загальних послуг туристів є важливим змістом розумного села. Центри хмарних обчислень у розумних туристичних селах об'єднують хмарне сховище та хмарні обчислення, реалізуючи системи міського соціального управління, інтелектуальний транспорт, відеоспостереження та розумні будинки. За допомогою цифрових технологій та безпеки туристів формується комфортне та безпечне сільське туристичне середовище. Розумна туристична система включає систему онлайн-торгівлі, а головне завдання туристичних розумних подорожей інтегрувати офлайн-продукти та послуги культурного туризму в Інтернеті, створити основні торгові цифрові платформи та відкриті системи електронної комерції, сприяти реалізації квитків щодо подорожей на мальовничі місця, готелі, туристичні сувеніри, місцеві страви, онлайн-продаж продукції [4, с. 113–115].

Таким чином, справжня цінність цифрової туристичної економіки відображається у тому факті, що розумний сільський туризм сприяє загальному розвитку села, його потужність охоплює не тільки мальовничі місця. Інноваційним прикладом розвитку розумного туризму є формування культурного напрямку розвитку туризму на селі. Для цього слід побудувати культурний туристичний центр великих даних, інтегрувати глобальний туризм, сільський туризм, інвестиційні та фінансові проєкти, цифрові музеї, цифрові бібліотеки, ресурси цифрових культурних реліквій та інші ресурси даних, всебічно покращувати рівень інтелектуального управління та обслуговування. Нові технології та напрями розвитку розумного сільського туризму повинні сприяти інноваціям і розвитку індустрії туризму, використовувати «Інтернет +», великі дані, штучний інтелект та інші сучасні інформаційні технології для створення інтелектуальної туристичної платформи та розвитку офлайн-центрів туристичного досвіду та пунктів обслуговування для створення інтегрованої туристичної платформи, що об'єднує їжу, житло, транспорт, подорожі, покупки та розваги. Розумний туризм об'єднує інтегровану онлайнову та офлайнову систему обслуговування туристичних продуктів. Для розумних подорожей будуть створені міські центри великих даних трафіку, щоб інтегрувати різні дані трафіку та запустити програми великих даних трафіку. У розумних селах

слід створити багаторівневу всеосяжну платформу публічної інформації про транспорт і платформу продажу квитків, запровадити служби запитів щодо інформації про дорожній рух і подорожі. Підтримувати розвиток мобільних туристичних платформ і продовжувати розвивати нові формати, такі як онлайн-автомобілі та спільні велосипеди. Для формування розумного сільського туризму повинні бути розроблені державні цифрові програми. Завдяки цифровим технологіям, спорт, розваги та інші сценарії продовжують поширюватися на розумний туризм, нові його форми, такі як «інтеграція спорту та освіти», «інтеграція спорту та туризму» та «інтеграція спорту та розваг». Цифрове застосування спорту у цифровому туризмі виступає високопрофільною спортивною індустрією, важливим напрямком розвитку якості туризму. План розвитку індустрії спорту на відкритому повітрі пропонує просувати цифрові технології для розширення можливостей спортивних технологій на відкритому повітрі, розробляючи онлайн-продукти та послуги, такі як розумне катання на велосипеді, розумне катання на човні та моделювання польотів, створювати онлайн- і офлайн-співпрацю для відкритого спорту. В основі розумного сільського туризму – розвиток нових моделей споживання. Нові технології та напрями розвитку розумного сільського туризму сприяють інноваціям та розвитку нових технологій для вирішення суспільних викликів. Заохочується співпраця між державою, громадськістю, промисловістю та науковими установами для створення та впровадження цифрових інноваційних технологій.

Список використаних джерел

1. Венгерська Н., Воронкова В., Безкоровайна Л. & Череп А. Використання креативних цифрових технологій у сфері туризму під час пандемії COVID-19: економічні і соціальні наслідки. *Humanities studies* : Collection of Scientific Papers. Zaporizhzhia : Zaporizhzhia National University. 2021. № 7 (84). P. 91–101.
2. Венгерська Н., Воронкова В., Безкоровайна Л. Напрями розвитку креативного сільського туризму після пандемії COVID-19. *Цифрова трансформація соціоекономічних, управлінських та освітянських систем сучасного суспільства* : мат. Міжн. наук.-практ. конф. (23–24 лист. 2022 р.) / ред.-упорядн.: д.філософ.н., проф. В. Воронкова. Львів – Торунь : Liga-Pres, 2022. С. 668–672.
3. Воронкова В. Г. Інноваційні аспекти розвитку креативних технологій національної й світової індустрії туризму в умовах COVID-19. *Інноваційні рішення в економіці, бізнесі, суспільних комунікаціях та міжнародних відносинах* : мат. Міжн. науково-практ. інтернет-конференції. Дніпро : Університет митної справи та фінансів, 2021. С. 458–462.
4. Воронкова В. Г., Венгерська Н. С., Безкоровайна Л. В. Інновації у туристичному секторі як чинник конкурентоспроможності та виходу з кризи пандемії COVID-19. *Сучасні тенденції розвитку індустрії туризму та гостинності: глобальні виклики* : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Харків / колектив авторів ; Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, 2022. С. 113–115.

2.4.3 Європейський досвід розвитку сільського креативного туризму (*Венгерська Н. С.*)

Сфера сільського туризму є одним із важливих напрямів креативного та культурного розвитку сільських територій Європейського Союзу.

Проте креативний туризм відрізняється від культурного з огляду на спрямованість. Культурний туризм фокусується на культурній спадщині, музеях та пам'ятках, а креативний туризм зосереджується на іміджі, ідентичності, способі життя, атмосфері, наративах та засобах масової інформації [1].

Креативний туризм та культурний туризм мають різні бізнес-моделі. Компаративна таблиця 2.4.3.1 вдало демонструє характеристику відмінностей цих видів туристичної діяльності.

Задля розкриття можливостей сільського креативного туризму розглянемо поняття автентичності, котре розрізняють у таких двох вимірах [2], як:

- автентичність «передньої» сцени – це перша зустріч туристів із новою культурою; є штучною автентичністю, сформованою місцевими жителями для того, щоби залучити допитливих туристів, яких цікавлять стереотипи цього місця; в основному представлена фізичними предметами (прикраси в магазинах або репродукції історичних подій);
- автентичність «задньої» сцени – представляє справжню автентичність і є менш помітною для туристів; вона відкриває доступ до нетуристичного життя місцевих жителів; використання креативності як ресурсу через свою творчу діяльність допомагає посилити автентичний характер місця.

Автентичність «задньої» сцени сільського туризму створює можливості виокремлення ніші сільського креативного туризму через навчання та спілкування з місцевими жителями, перебуваючи на локації. В сільській місцевості мистецтво та творчі індустрії є стратегічними секторами відновлення економіки, оскільки вони можуть стимулювати та розвивати згуртованість громад, а також надавати туристичні та інші можливості [3]. «Сільська ідилія» приваблює туристів до сільських територій, де вони можуть відчути «цінність віддаленості» від території, дедалі частіше асоціюються як з «втечею», так і з «оновленням», що сприяє розвитку, наприклад, «кемпінгів» цифрової детоксикації. Сільські території стикаються з безліччю проблем, котрі призводять до втрати людського капіталу під впливом міграції молоді до міст. Однак, є також альтернатива вирішенню цих проблем – це залучення людей, які зацікавлені в житті на селі. Ця група складається з сімей середнього віку, людей, які змінюють професію, або людей похилого віку, особливо представників творчого класу.

Таблиця 2.4.3.1 – Відмінність між бізнес-моделями культурного та креативного туризму

Критерій	Бізнес-модель культурного туризму	Бізнес-модель креативного туризму
Ресурси	На основі існуючих ресурсів культурної спадщини із заздалегідь визначеними характеристиками: будівлі, події, Світова спадщина ЮНЕСКО, списки національних пам'яток тощо.	На основі місцевого креативу капітал у постійному розвитку. Будь-який художній, інноваційний або творчий процес може бути джерелом для креативного туризму: від плетіння кошиків до танців самби, від занять із виготовлення гітари до металообробки
Цільові ринки	Великі групи і особи, які мають загальні інтереси до культури	Маленькі групи і особи з вузькими нішевими інтересами
Вплив на культурну спадщину	Масовий культурний туризм та «овертуризм» вже становлять небезпеку для багатьох об'єктів культурної спадщини	Неруйнівна участь, відповідальність відвідувачів, створення нової культурної спадщини
Сталість	Обмежена, оскільки ресурси для культурного туризму в багатьох випадках не можна поновлювати	Дуже висока, оскільки креативний туризм базується на безперервному процесі творення

Джерело: складено автором на основі [1]

Представляючи сільські території як привабливе місце для життя з цікавим природним, культурним та історичним потенціалом та адекватною інфраструктурою, Д. Мак Гренахані, Т. Воян [4] передбачають, що учасників креативного класу приваблюють сільські території за тими ж атрибутами, що приваблюють туристів. Тому для цього вони пропонують розвивати сільські території, використовуючи ті ж стратегії, що застосовуються для розвитку туризму. Такий підхід може забезпечити досягнення двох цілей – територіальні громади залучатимуть креативних людей та одночасно підтримуватимуть розвиток туризму.

Цікавим кейсом синергії креативних індустрій та агротуризму є мережа відкритих ферм у Франції (Réseau des fermes ouvertes (франц. мовою) або Open Farm (англ. мовою). Французькі «відкриті ферми»

сприяють покращенню взаємовідносин між суб'єктами в сфері сільського господарства.

Одне з основних завдань програми Leader – Implementing Local Development Strategies полягає в досягненні ефективної інтеграції сільськогосподарського сектору Європи до Local Action Groups (LAG). Франція має цікавий досвід таких підходів. До них належать такі інноваційні політичні ініціативи, як the Territorial Farming Contacts (CTEs), що мали на меті переорієнтувати французьке сільське господарство на більш широкий та багатогалузевий підхід. Оригінальні моделі CTE поступово оновлювались. Наразі ці моделі відображають екологічні та соціальні пріоритети.

Мережа відкритих ферм "Réseau des fermes ouvertes" − це успішний проєкт, що базується в Дордоні та підтримується LAG Périgord, допомагає фермерам інформувати місцевих жителів та громадськість про їх важливий внесок у розвиток сільської місцевості. Загальна мета − сприяти та створювати продуктивні відносини між фермерами та іншими сільськими суб'єктами.

Перигор − це історико-культурний регіон на південному заході Франції. Цей регіон є відомим м'яким кліматом, кулінарною та історичною спадщиною. Мережа відкритих ферм у Перигорі об'єднує фермерів, які кожного літа відкривають свої ферми для відвідування громадськістю, під час яких вони представляють свою професію, спосіб життя та зобов'язання. Важливими завданнями є просування фермерського виробництва та спілкування з громадськістю, яка іноді є досить далекою від розуміння «сільського життя».

Одним із напрямів диверсифікації ферм стало використання креативу, що став основою проведення культурних івентів. Наприклад, влітку 2009 року у відкритій фермерській мережі Périgord відкрилися чотири окремі програми заходів для відвідувачів. А у 2013 році були представлені на виставці фотографії корів у вбранні. З нагоди відкриття виставки корова могла «дефілювати» з ковдрою. Цей виступ став приводом для репортажу, створення галереї та організації фотовиставки (рис. 2.4.3.1). Важливим для розуміння сільського креативного туризму є досвід португальського проєкту CREATOUR «Розвиток креативного туризму в малих містах та сільських районах», що пояснили чотири напрями, котрі стосуються креативної туристичної діяльності: активна участь, творче самовираження, навчання та взаємодія з місцевою громадою [11–15]. Команда CREATOUR здійснила національний аналіз підходів, розроблених організаціями-учасницями проєкту, щоби запропонувати креативні туристичні ініціативи (рис. 2.4.3.2).

Рисунок 2.4.3.1 – Мережа відкритих ферм у Перигорі

Фото: П'єр Мальфетс/Pierre Malphettes.

Джерело: сформовано автором на основі [5–10]

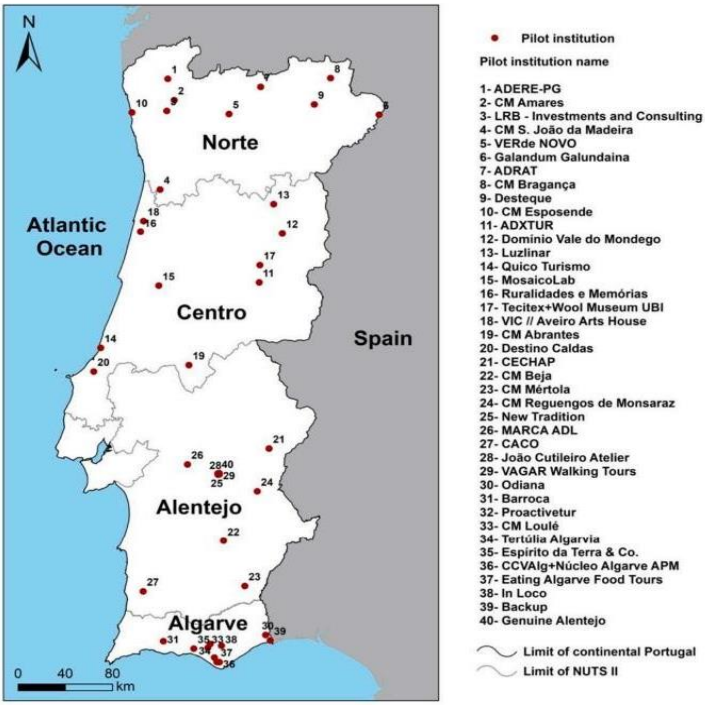

Рисунок 2.4.3.2 – Організації-учасники португальського проєкту CREATOUR «Розвиток креативного туризму в малих містах та сільських районах» [11]

На організаційному рівні вони виокремили п'ять основних моделей креативного туризму, а саме: окремі повторювані пропозиції; серія креативних заходів та інших ініціатив на спільну тематику; локальні мережі креативного туризму; невеликі фестивалі, що включають креативну туристичну діяльність; послуги тимчасового креативного розміщення (проживання).

Креативні туристи мають «портрет» із певними характеристиками, що відрізняються від культурного туриста. В таблиці зображено три кластери креативних туристів (табл. 2.4.3.2).

Таблиця 2.4.3.2 – Портрет креативного туриста

Кластер	**Рівень мотивації**	**Участь у заходах**	**Контакт із учасниками та місцевими**
Кластер 1 «Шукачі новинок»	високий	бажають брати участь в оригінальних, веселих заходах та стимулюють власні креативні здібності	прагнуть контакту з іншими учасниками та з місцевою громадою
Кластер 2 «Володарі знань та навичок»	високий	залученість до оригінальних заходів, веселощів, а також беруть участь у заходах, що стимулюють креативність, разом із партнерами по подорожі	шукають контакту з місцевою громадою
Кластер 3 «Шукачі креативного дозвілля»	висока оцінка всіх мотивів	креативне туристичне дозвілля сприймається як освітній та творчий досвід, що може позитивно вплинути на їх емоції, стимулювати активізувати креативний вимір під час подорожей	шукають взаємодію з іншими учасниками

Джерело: складено на основі [28]

Основні відмінності між кластерами стосовно їх мотивації до вибору креативного туристичного досвіду полягають у такому [28]: Кластер 1 «Шукачі новинок» та Кластер 2 «Володарі знань та навичок» розглядають «культурну мотивацію» як найважливіший мотиватор для вибору креативної туристичної діяльності, тоді як Кластер 3 «Шукачі творчого

дозвілля» розглядає «взаємодію з іншими учасниками» як найважливішу мотивацію.

Важливо підкреслити, що «супроводжувати когось» є найменш важливою мотивацією для Кластеру 1; однак, це один із найважливіших мотиваторів для Кластеру 3. У тому ж ключі «Я знаю промоутера діяльності» є найважливішим мотиватором для Кластеру 3, тоді як для Кластерів 1 та 2 – це найменш важливий мотиватор. Відзначимо, що хоча пандемія 2019–2021 рр. вплинула негативно на туристичну галузь країн Європи, проте створила можливості для переходу на новий етап. Одним із шляхів підвищення стійкості в туризмі стало поєднання здавалося б, до цього не пов'язаних ланцюжків створення вартості. Одним із напрямів є цифровий контент та розробка цифрових туристичних дестинацій, таких як розвиток онлайн-розваг у сфері культурної спадщини [16].

В умовах пандемії актуальними стали переходи туристичної галузі до сталого, циркулярного, креативного та соціально інклюзивного розвитку. Європейський досвід засвідчив, що перехід до екологічно чистого та сталого туризму потребує обґрунтованої інвестиційної політики, «зеленого фінансування» та розвитку інституцій туризму [17]. Також У XXI ст. більшість видів економічної діяльності продукує креативні ідеї, товари та формуються нові мережі реалізації креативного потенціалу.

В умовах пандемії робоча група ЄС радила в нових пропозиціях сталого культурного туризму наголошувати на таких поняттях, як «повільний» туризм, «автентичність», «сторітеллінг», «добробут» та «контакт із місцевими жителями». У 2020 році надзвичайний спад подорожей та туризму під час пандемії COVID-19 посилив необхідність думати про нові моделі та підходи. Наприклад, в результаті круглого столу, організованого ЮНЕСКО у 2020 році, експертами було зазначено, що необхідно переходити до «інклюзивного та відновлювального (регенеративного) туризму» в умовах COVID-19. Спад у туризмі «можна використовувати для розробки нових моделей та підходів до стійкого відновлення туризму, що підтримує громади, створює робочі місця, сприяє розвитку та захисту культурної спадщини» [16].

Зокрема, регенеративний туризм виходить за межі сталого туризму, щоб зосередитись на «віддачі» та сприянні активній регенерації громад, культур, спадщини, місць, ландшафтів тощо [17].

Іншим напрямом сільського креативного туризму може бути циркулярний туризм, котрий передбачає, що кожен учасник (мандрівник, приймаюча сторона, туроператор і постачальник) використовує екологічно чистий підхід до туристичної діяльності. Якщо мандрівник або турист обирає форму циркулярного туризму, то він відповідально підходить до всіх етапів свого перебування: від підготовки до перебування на туристичній локації чи при отриманні місцевого досвіду [18–20]. Цікавим напрямом

аграрного та сільського креативного туризму є ознайомлення з технологіями Індустрії 4.0 в сфері сільської економіки, «розумного сільського господарства», Big Data агропромислових підприємств і навколишнього середовища. Європейська практика свідчить про поширене використання IoT-рішень і цифрових продуктів у галузі аграрного й еко-бізнесу з метою вирішення глобальних економічних, екологічних і соціальних викликів.

Список використаних джерел

1. Ivanov, S. Creative Tourism Business Model and its Application in Bulgaria URL: https://www.researchgate.net/publication/228257477_Creative_Tourism_Business_Model_and_its_Application_in_Bulgaria
2. Sasu, K. A., Epuran, G. (2016). An overview of the new trends in rural tourism. Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series V: *Economic Sciences*. Vol. 9 (58) No. 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/313824342_An_overview_of_the_new_trends_in_rural_tourism
3. Triarchi, E. and Karamanis, K. (2017). Alternative tourism development: a theoretical background. *World Journal of Business and Management*. Vol. 3. No. 1. pp. 35–54.
4. McGranahan, D., Wojan, T. (2007). Recasting the Creative Class to Examine Growth Processes in Rural and Urban Counties. *Regional Studies.* 41 (2), pp. 197–216.
5. Le réseau des Fermes Ouvertes à Périgueux (24): Optiques Limousines / Pierre Malphettes. URL: https://www.pointdefuite.eu/?p=586
6. Fermes ouvertes en Périgord. URL: https://www.vezere-perigord.fr/fr/fermes-ouvertes-en-perigord
7. De ferme en ferme 2021. URL: https://www.defermeenferme.com/
8. Vincent Banos et Jacqueline Candau. L'initiative des Fermes Ouvertes en Périgord. p. 6–20 URL: https://journals.openedition.org/tem/2362
9. Creativity and Innovation in EU Rural Development. European Commission The Magazine from the European Network for Rural Development. URL: http://surl.li/okfma
10. Axis 4 (Leader) – Implementing Local Development Strategies. URL: https://enrd.ec.europa.eu/sites/default/files/assets/pdf/measure-information-sheets/2014-06-19/C_Infosheet_411_2_3.pdf
11. Bakas, F. E., Duxbury, N., and Castro, T. (2018). Creative tourism: Catalysing artisan entrepreneur networks in rural Portugal. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour and Research.* Vol. 24. Special Issue on Artisan, Cultural and Tourism Entrepreneurship.
12. Duxbury, N., Silva, S. and Castro, T. V. Creative tourism development in small cities and rural areas in Portugal: insights from start-up activities, in Jelinčić, D. A. and Mansfeld, Y. (Eds), Creating and Managing Experiences in Cultural Tourism. World Scientific Publishing, Singapore.
13. Policy recommendations on creative tourism development in small cities and rural areas. URL: https://creatour.pt/en/publications/policy-recommendations-on-creative-tourism-development-in-small-cities-and-rural-areas/

14. Duxbury, N., Bakas, F. E., Vinagre de Castro T., Silva S. (2020). Creative tourism development models towards sustainable and regenerative tourism. *Sustainability.* № 13 (2). P. 1–17. URL: https://www.mdpi.com/2071-1050/13/1/2

15. Remoaldo, P., Serra, J., Marujo, N. et. (2020). Profiling the participants in creative tourism activities: Case studies from small and mem sized cities and rural areas from Continental Portugal. *Tourism Management Perspectives.* Vol. 36. URL: http://surl.li/okfmf

16. Marques Santos, A., Madrid, C., Haegeman, K. and Rainoldi, A., (2020). Behavioural changes in tourism in times of COVID-19. Publications Office of the European Union, Luxembourg, URL: http://surl.li/okfmi

17. OECD Tourism Trends and Policies (2018). URL: http://surl.li/okfmn

18. Triarchi, E. and Karamanis, K. (2017). Alternative tourism development: a theoretical background. *World Journal of Business and Management*. Vol. 3. No. 1. P. 35–54.

19. Green Ideas for Tourism for Europe. URL: http://www.greentourism.eu/

20. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність : навчально-практичний посібник / за ред. А. Череп, Н. Венгерської. Запоріжжя : Видавн. дім «Гельветика», 2022. 272 с.

РОЗДІЛ 3
ПРОБЛЕМИ ДИВЕРСИФІКАЦІЇ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

3.1 СУЧАСНИЙ СТАН ТА ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ІНФРАСТРУКТУРИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

3.1.1 Сучасний стан та шляхи покращення інфраструктури розвитку сільського туризму (*Череп А. В.*)

За даними Всесвітньої туристичної організації, сільський зелений туризм є одним із п'яти ключових стратегічних напрямів розвитку туристичної індустрії у світі до 2025 року [1]. У наш час зелений туризм найбільш поширений в Угорщині, Чехії та Великобританії, а також в Іспанії, Італії та Німеччині. Ці, а також деякі інші європейські країни під егідою Ради Європи об'єдналися в Центрально Східноєвропейську Федерацію з розвитку сільського зеленого туризму [2].

Сільський туризм, на наш погляд, включає тимчасове перебування в екологічно чистому середовищі з природоохоронною метою. Це можуть бути, для прикладу, різні волонтерські проекти, молодіжні табори щодо очищення певних територій, їх маркування, догляду за тваринами у різних об'єктах природно-заповідного фонду, оснащення виставкових об'єктів тощо. Це теж сільський зелений туризм, адже участь у таких заходах дозволяє людині змінити місце перебування та поєднати відпочинок з іншими корисними заходами, орієнтованими на покращення стану навколишнього природного середовища

Дослідивши різні точки зору науковців-економістів, вважаємо, що формування кластерів в туристичній галузі в конкретному регіоні є ефективним інструментом вирішення проблем як держави, регіонів, так і підприємств кластерних об'єднань підприємств.

Кластер є основою для добровільного та неформального об'єднання географічних та економічних особливостей розвитку країни, торгових посередників, наукових та фінансових установ, державних органів влади задля підтримки взаємної ефективності, конкурентного та соціально-економічного розвитку регіону.

Кластерна модель – це система досліджень і розробок, їх реалізація, яка передбачає організацію синергетичних аспектів для взаємного

впровадження географічно наближених суб'єктів господарювання, торгових посередників, державних органів влади і науково-дослідних установ.

Механізм розробки кластерних моделей являє собою комплекс питань, які направлені на інноваційно- інвестиційний розвиток підприємств і соціально- економічний розвиток регіону та держави.

Щодо формування туристичного кластеру, то його розвиток забезпечить не лише інвестиційно-інноваційний розвиток суб'єктів господарювання, торгових посередників, державних органів влади і науково-дослідних установ, а і туристичної галузі, розвиток суміжних галузей і регіону. У кластері об'єднання враховує зв'язок гілок і зв'язок між гілками. При цьому кожен елемент кластерної мережі є самостійною бізнес-одиницею.

Кластерна модель розвитку туристичної галузі є новою моделлю в Україні. Тому вкрай необхідно та корисно розкрити переваги, які запропонована кластерна модель приносить розвитку індустрії туризму. Переваги бізнес-кластерів для бізнесу та органів державної влади наведено на рис. 3.1.1.1.

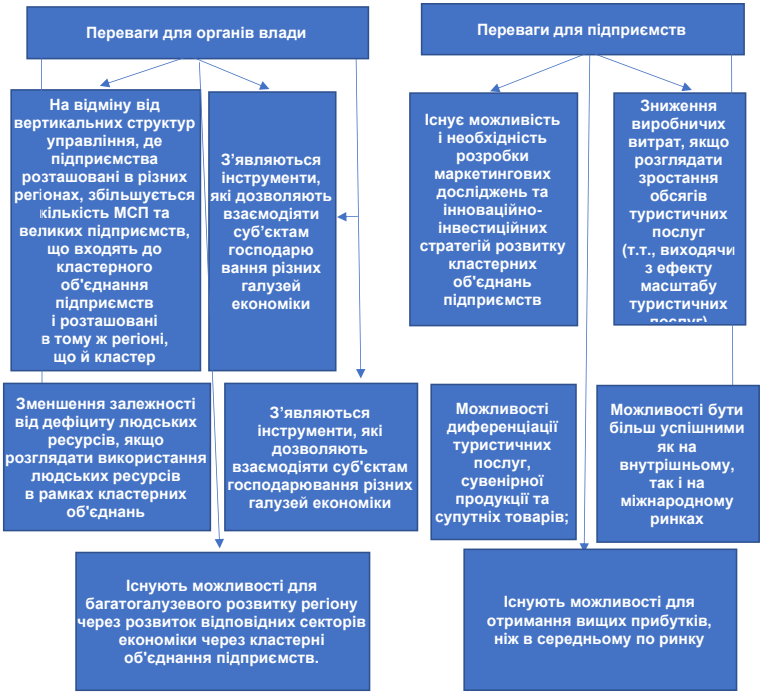

Рисунок 3.1.1.1 – Переваги кластерних об'єднань для підприємств та органів влади

Наша проектна команда досліджувала теоретичні та практичні аспекти розробки кластерної моделі. Основоположники теорії кластерів А. Маршалл і Б. С. Ястремський обґрунтував доцільність формування та функціонування кластерів у рамках промислового виробництва. Секторальний підхід застосування кластерів на регіональному рівні вперше застосував М. Портер (Гарвардська школа бізнесу). Світовий досвід розвитку туризму показує, що кластерний підхід до управління туристичною діяльністю створює реальні умови для зміщення домінантного розвитку виїзного туризму на в'їзний, що, у свою чергу, має наслідки для соціальної стабільності. Економічний розвиток територій [3; 4].

Нині в Україні створені всі необхідні умови для формування та розвитку кластерних об'єднань підприємств туристичної галузі.

Культурно-історичний центр Львівської, Тернопільської, Запорізької, Київської, Одеської та Миколаївської областей.

Доречно зосередитися на економічній системі, яка будує туристичні кластери, зображені на рис. 3.1.1.2.

Усі складові економічної системи туристичного кластера дуже тісно пов'язані між собою. Туристично-рекреаційні ресурси представляють всі

Рисунок 3.1.1.2 – Економічна система побудови туристичного кластеру

природні, історичні, культурні, технологічні, соціальні та економічні елементи для розвитку певного регіону чи місцевості та відображають його етнічні, географічні та соціокультурні особливості, а отже, є основою туристичної діяльності. Вони сприяють автентичному, культурному, духовному та моральному відпочинку і терапії, призначені для відновлення та розвитку психічних і фізичних сил людини та гармонізації її з природою.

Крім садиб, існують інші суб'єкти, які потенційно можуть працювати у сфері зеленого туризму:

– надавачі послуг з тимчасового розміщення в готелях та пансіонатах в екологічно чутливих районах, що спеціалізуються на задоволенні потреб зеленого туризму;

– надавачі послуг з тимчасового розміщення в екологічно чутливих районах, у тому числі в межах територій природно-заповідного фонду кемпінги та автостоянки, розташовані на екологічно чутливих територіях;

– туристичні організації та приватні гіди, що пропонують різні послуги, такі як розміщення, транспорт та доступ до об'єктів зеленого туризму;

– реалізація проектів зеленого туризму, як правило, в громадських (молодіжних) організаціях.

Основними послугами зеленого туризму є:

– проживання в екологічно чистому середовищі;

– контакт з тваринами;

– годування, догляд, катання на конях тощо (полювання є суперечливим видом діяльності в зеленому туризмі);

– активні спортивні тури/маршрути;

– верхова їзда, піші прогулянки, їзда на велосипеді, рафтинг, лижі, бігові лижі, сноуборд, навички подолання природних перешкод-альпінізм, рельєф, орієнтування та навички в'язання вузлів у лісовій та гірській місцевості [5];

– можливість брати участь у виконанні різних завдань, таких як сільське господарство, охорона навколишнього середовища, будівництво;

– вивчення та практика ремесел- вивчення та вживання місцевої кухні, пічне приготування їжі, наприклад, на дровах;

– збирання грибів, ягід та лікарських трав;

– санаторно-курортне лікування (фітотерапія, ванни тощо), народні засоби лікування.

Галузі, що пропонують туристичну діяльність, включають:

– агропромисловий сектор, що забезпечує високоякісними продуктами харчування для туризму;

– транспорт усіх видів, що забезпечує туристів транспортними засобами;

– маркетингові агенції: окрім маркетингових досліджень, вони займаються позиціонуванням та рекламою діяльності туристичного кластеру;

– наукові установи, які формулюють стратегії розвитку туристичної галузі;

– державні органи, які формують регіональну політику розвитку туристичної галузі та стимулюють діяльність трейдерів, зацікавлених в інвестиціях та інноваціях;

– підприємства, що виробляють спеціальне обладнання, наприклад, для готелів;

– підприємства, що виробляють сувенірну продукцію;

– телекомунікаційних операторів.

На формування та розвиток туристичних кластерів значною мірою впливають регіональні чинники, які забезпечують розвиток регіональної інфраструктури, інвестиційну привабливість економічних суб'єктів та регіонів, стратегічну перспективу регіональної конкурентоспромож ності, а також регулювання та правовий контроль туристичної галузі.

Структура рекреаційного кластеру наведена на рис. 3.1.1.3.

Основні завдання органів державної влади щодо формування кластерної моделі розвитку туристичної галузі представлені в таблиці 3.1.1.1.

Рисунок 3.1.1.3 – Структура рекреаційного кластеру

Таблиця 3.1.1.1 – Ключові завдання органів влади у формуванні кластерних моделей розвитку туристичних підприємств

Учасники кластера		Основні завдання
Державні органи влади	Регіональний рівень (обласна державна адміністрація)	Розробка та затвердження регіональних планів розвитку туристичного підприємництва на основі кластерних технологій.
		Ідентифікація та моніторинг формування кластеру на регіональному рівні, включаючи визначення оптимальної структури кластера, регіональну локалізацію всіх ланок, співфінансування аналітичних досліджень щодо перспектив розвитку кластера, конкурентоспроможності кластера на зовнішніх ринках, оцінку впливу кластера на соціальну сферу.
		Створити комунікаційні платформи для потенційних учасників регіональних кластерів, у тому числі залучити їх до формування та обговорення стратегій регіонального розвитку, а також сприяти обміну досвідом між регіонами у формуванні політики кластерів.
		Інтеграція учасників кластеру (у тому числі через спільні форми), реалізація програм сприяння виходу підприємств кластеру з зовнішніх ринків, спільні маркетингові дослідження та рекламні кампанії, реалізація освітньої політики, яка погоджена з потенційними учасниками майбутнього кластера, забезпечення можливості комунікації й кооперації підприємств та освітніх установ.
		Сформувати інституційне середовище та інформаційно-комунікаційну інфраструктуру, яка є сприятливою для розвитку регіональних виробничих кластерів.
		Розробити план відродження туризму на основі кластерної технології.
		Розробити комплекс першочергових заходів щодо реалізації кластерної стратегії в ТГ області.
		Здійснювати заходи щодо вдосконалення регуляторного процесу з метою створення сприятливого бізнес-середовища.
		Розробити та затвердити план сприяння інвестиційній привабливості економіки області для розвитку малого підприємництва туристичної галузі.
		Здійснювати комплексну модернізацію підприємств, утверджувати принципи та механізми соціально-економічних структур та інноваційні моделі, розвивати сферу соціальних послуг як запоруку підвищення якості життя громадян регіону.

Разом із завданнями органів державної влади дуже важливо, щоб завдання суб'єктів туристичного кластеру були сформовані так, як показано в таблиці 3.1.1.2.

Таблиця 3.1.1.2 – Основні завдання для учасників туристичного кластеру, що можуть бути визначені міськими радами

Учасники кластера		**Основні завдання**
Державні органи влади	Місцевий рівень (міська рада)	Залучення іноземного капіталу для модернізації та розширення сфери туристичних послуг
		Налагодження ефективної взаємодії існуючих елементів інноваційної інфраструктури
		Розпочато створення в міській раді координаційного офісу впровадження кластерних заходів протидії
		Здійснювати моніторинг ринкового середовища та готувати умови для пожвавлення діяльності суб'єктів господарювання та корпоративних агломерацій
		Розробка програм підвищення конкурентоспроможності міських господарських одиниць на основі інноваційних кластерних структур

Основним завданням формування кластерної моделі розвитку туристичної галузі є створення регіональної програми забезпечення розвитку та конкурентоспроможності всіх секторів економіки, пов'язаних з кластером, на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Саме висока конкурентоспроможність кластера і всіх відповідних секторів економіки на внутрішньому і зовнішньому ринках гарантує високий рівень життя населення і розвиток соціальної сфери.

Основні завдання органів державної влади також стосуються моніторингу та формування інституційного середовища та інформаційно-комунікаційної інфраструктури. Іншими важливими завданнями органів влади є підготовка комплексної програми інвестиційно-інноваційної модернізації туристичного кластеру та розвиток соціальних послуг для покращення якості життя місцевого населення.

Крім завдань місцевої провінційної адміністрації, сформульовані також завдання міської ради щодо розвитку туристичних кластерів, які наведено в табл. 3.1.1.3.

Лише через вирішення вищезазначених завдань туристичні кластери можуть мати значний вплив на регіональний та державний розвиток. Розвиток туристичних кластерів дозволяє збільшити надходження грошових потоків, у тому числі іноземного капіталу, для реалізації ефективних

інноваційних проектів у туристичній галузі, забезпечити високу конкурентоспроможність туристичних послуг та туристичних підприємств і, відповідно, створити нові робочі місця, знизити соціальну напруженість, збільшити валовий внутрішній продукт, доходи працівників, всі збільшення податкових надходжень до різних видів бюджетів, задоволення споживчого попиту на туристичні послуги Розвиток туристичних кластерів має на меті створення синергетичного ефекту від взаємодії суб'єктів кластеру, що створює мультиплікативний ефект і гарантує розвиток багатьох секторів економіки та суміжних галузей; розвиток інфраструктури [6].

Розвиток туристичних кластерів гарантує підвищення якості та конкурентоспроможності туристичних послуг, що позитивно впливає на зростання доходів домогосподарств та добробуту населення.

Таблиця 3.1.1.3 – Основні завдання для бізнесу щодо формування кластерної моделі розвитку туристичних підприємств

Учасники кластера		**Основні завдання**
Бізнес	Рівень підприємств	Розробка програми діяльності туристичного кластеру
		Залучення фінансових ресурсів, в тому числі- інвестиційних
		Освоєння та вихід на нові ринки збуту туристичних послуг, що дозволить створити нові робочі місця, збільшити обсяги туристичних послуг.
		Забезпечення стратегічного планування діяльності на найближчі 5–10 років.
		Забезпечити професіоналізм підприємств туристичного кластеру.
		Участь у навчальних програмах для розвитку навичок працівників, у тому числі з країн ЄС, з метою підготовки висококваліфікованих спеціалістів.
		Країни Європейського Союзу також беруть участь у спеціалізованих виставках, конференціях, семінарах і форумах, присвячених використанню моделей кластерного розвитку.
		Забезпечити інформаційну підтримку розвитку туристичних кластерів, у тому числі з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.
		Забезпечення якості, гостинності та конкурентоспроможності туристичних послуг та туристичних кластерів
		Забезпечити організацію ефективних рекламних кампаній, у тому числі з урахуванням досвіду країн Європейського Союзу.
		Відстоювання власних інтересів на внутрішньому та зовнішньому ринках.

На рис. 3.1.1.4 вказано можливий напрямок впливу бізнес-кластерів на національну та регіональну економіку.

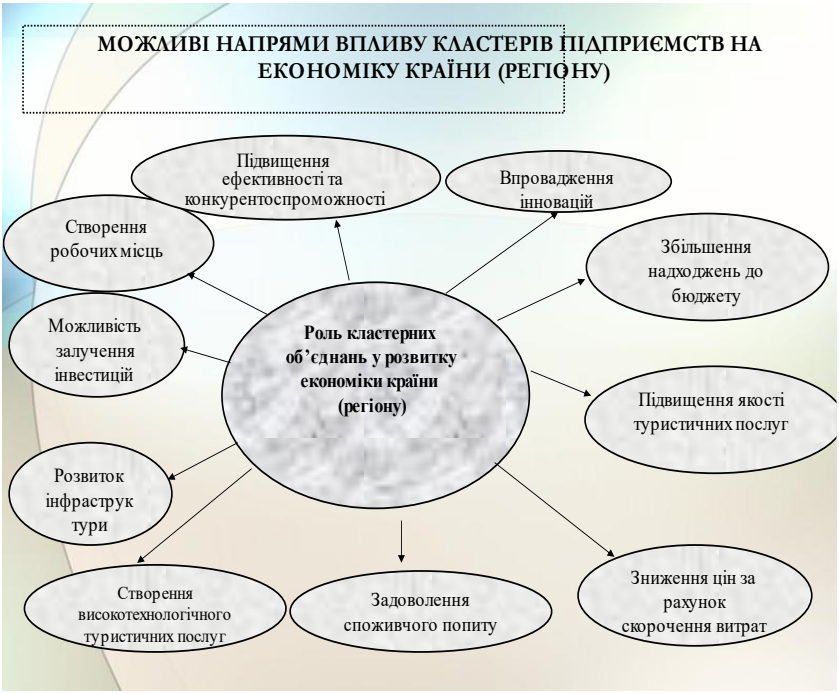

Рисунок 3.1.1.4 – Роль кластерних об'єднань у розвитку української та регіональних економік.

Метою «Стратегії формування туристичних кластерів» є створення конкурентоспроможного туристичного продукту, здатного забезпечити сталий розвиток регіону та країни в цілому.

Дослідження в цій галузі показують, що формування туристичних кластерів може стати способом диверсифікації економічного розвитку сільських територій, контролювати скорочення чисельності населення та вирішувати нагальні регіональні проблеми.

Наразі в Україні в середньому 31,1 % населення проживає у сільській місцевості. У західних областях цей показник значно вищий. Тому Уряду необхідно вжити невідкладних заходів для забезпечення розвитку сільських територій та громад. Для цього необхідно диверсифікувати економіку та розвивати галузі, які приваблюють робочу силу.

У випадку України реальним способом диверсифікації діяльності місцевого населення могло б стати формування туристичного кластеру 4 огляду на соціально-економічну ситуацію в нашій країні.

Список використаних джерел

1. Shpak. The cluster approach is the development of regional tourism and recreational facilities. *Електронний журнал «Ефективна економіка».* URL: http:// www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2718
2. Сприяння сталому туризму за допомогою інтегрованого кластерного підходу.Любляна, Словенія. 8 травня 2018 р.
3. Горішевський П. Гуцульщина – туризм для всіх. *Регіональний часопис «Яремчанський вісник».* 13 червня 2003. URL: https:// facebook.com/yavisnyk.
4. Горішевський П. Сільський зелений туризм: історія та сучасний стан. *Сільський зелений туризм.* Івано- Франківськ, 2003. С. 15–29.
5. Шевчук А. В. Зелений туризм як середовище інноваційної діяльності. *Інноваційна економіка.* 2017. № 9–10. С. 28- 32.
6. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність : навчально-практичний посібник / за ред. А. В. Череп, Н. С. Венгерської. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика». 2022. 272 с.

3.2 КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ АГРОПРОМИСЛОВИХ РЕГІОНІВ У НАПРЯМІ СТАЛОГО ТА КРЕАТИВНОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ

3.2.1 Вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму та проблеми диверсифікації сільського туризму в Україні (*Воронкова В. Г.*)

В епоху Інтернет індустрія туризму перетворилася з трудомісткої та капіталомісткої галузі в інформаційно-інтенсивну, у контексті якої сільський туризм сьогодні у найширшому сенсі – це високоякісний продукт інформатизації та цифровізації з метою, щоб отримати над конкурентами переваги.

Сільський інтелектуальний туризм представляє не лише інновації інтелектуальних технічних засобів, а й глибоку зміну туристичного мислення з точки зору туризму екологічної цивілізації та сталого розвитку. Цього розвитку можливо досягти, здійснивши революцію у традиційній індустрії туризму, сформувавшись як найсучасніша модель туризму, яка виникла внаслідок стрімкого розвитку технологій на конкурентних перевагах компанії. Звичайно, що цей аспект має позитивно сприйматися споживачами. Тому туристичні компанії повинні зламати традиційну форму розвитку і стати на шлях кращого використання регіональних ресурсів та покращення доходів у сільській місцевості, щоб сприяти стабільному розвитку сільської економіки [1]. З огляду на трансформацію та вдосконалення сільського туризму та креативного використання макросередовищних змінних, висувається стратегія «творчого повороту

сільського туризму»: 1) формування креативного сільського господарства; 2) формування креативної спільноти; 3) формування креативного класу. У високотехнологічному розвитку технологій відбувається вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму у контексті технологій "4.0" і "5.0", які включають в себе такі напрями, як штучний інтелект, робототехніка, інтернет речей, біотехнології та інші інноваційні рішення, що впливають на різні сфери життя [1].

Вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму асоціюється з терміном «Четверта промислова революція» або «Індустрія 4.0", тому сільський інтелектуальний туризм означає інтеграцію індустрії та діяльності сільського туризму в соціальний та економічний розвиток місцевих громад, спираючись на багаті природні та культурні рекреаційні ресурси у сільській місцевості. Вона походить від ідеї, що нові технології, такі як Інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), блокчейн, розширена реальність (AR) та віртуальна реальність (VR), змінюють способи використання технологій у сільському туризмі, враховують сучасні тенденції та потреби мандрівників, сприяють автоматизації та використанню нових технологій. Креативні технології на селі націлені на те, щоб зробити туризм більш стійким, персоналізованим, технологічно просунутим та соціально відповідальним у результаті того, що досвід подорожей туристів зростає, стає все більш різноманітним, а традиційний спосіб розвитку сільського туризму вже не може задовольнити потреби. Вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму сприяє досягненню сталого розвитку, враховуючи екологічні, соціальні та економічні аспекти, сприяючи зменшенню негативного впливу туризму на навколишнє середовище та місцеві культури.

Сільський туризм заохочує вжиття заходів щодо охорони природи, використання поновлюваних джерел енергії, обліку місцевих соціокультурних особливостей та участі у проектах соціальної відповідальності. Туристичні підприємства та місцеві спільноти стали працювати разом для мінімізації негативного впливу туризму на довкілля та культурну спадщину. Ключовим фокусом є задоволення індивідуальних потреб та уподобань туристів.

Вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму сприяє використанню таких технологій, як штучний інтелект, великі дані, інтернет речей, які використовуються для створення персоналізованих та унікальних туристичних послуг та вражень. Це може включати використання робототехніки, віртуальної та доповненої реальності, автоматизації та автономних транспортних засобів для підвищення ефективності та якості туристичних послуг. Вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму розвивається у контексті використання цифрових технолоігй «4.0» і «5.0», закликає туристичні компанії та спільноти

до активної соціальної відповідальності, розгортається навколо участі у проектах із захисту місцевих культур та традицій, підтримки економічного розвитку місцевих спільнот та підвищення обізнаності щодо важливості сталого туризму. Вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму здійснюється у контексті створення інноваційних і стійких туристичних моделей, які задовольняють потреби сучасних мандрівників і сприяють розвитку місцевих співтовариств [2].

Сільський туризм стимулює співробітництво та партнерство для досягнення спільних цілей та сталого розвитку. У фокусі парадигми знаходиться індивідуальний підхід до туристів та створення персоналізованих туристичних послуг.

За допомогою технологій, таких як штучний інтелект та аналіз великих даних, пропонуються унікальні та налаштовані під конкретного туриста враження. Це може включати розвиток цифрових платформ, застосування віртуальної і доповненої реальності, блокчейна та інших передових технологій. Україна прагне розвивати цифровий туризм на селі у контексті парадигми 4.0, що передбачає використання передових технологій, які забезпечують персоналізований, інтерактивний та збалансований досвід для туристів. Технології використовуються з метою поліпшення якості життя людей, збереження природних ресурсів та вирішення соціальних проблем.

Креативні технології 4.0 співіснують із штучним інтелектом (ШІ), робототехнікою та іншими автоматизованими системами, використовуються як інструменти для підтримки та посилення людського потенціалу туристичної фірми. Вплив креативних технологій на розвиток сільського туризму розвивається навколо створення інклюзивного та рівного сільського туризму, в якому туристи мають можливість використовувати технології та отримувати від них користь, для цього враховуються потреби людей з різними здібностями та потребами. Це поширюється на використання у сільській місцевості полів, рибних ставків і лісів для розвитку збирання, рибальства та пов'язаних з ними видів дозвілля, що задовольняє основні потреби міських жителів у відпочинку.

Річард Флоріда зазначив, що людська творчість відіграє важливу роль у економічному та соціальному житті, відіграє важливу роль у житті та є найважливішою економічною рушійною силою [3].

Фахівці вітчизняної туристичної галузі вважають, що креативність – це перетворення туристичних ресурсів у продукти, інструмент для відкриття нового туристичного простору, локомотив туристичної економіки та сприяння модернізації традиційної індустрії туризму. Одним словом, творчість – це життя туризму, туризм – це креативна індустрія, а конкуренція серед туристичних напрямків є здебільшого конкуренцією креативності. Це вимагає, щоб керівники сільського туризму звернули увагу

на силу креативності та використовували креативність для просування інноваційних продуктів і трансформації режиму розвитку. Креативність стосується унікальних і нових ідей людей щодо виробництва, маркетингу, обміну та споживання туристичних продуктів, що є довготривалим відтворенням творчого класу. Кристалізація різноманітної розумової роботи полягає у комплексному використанні творчого мислення для перегляду та розвитку сільських ресурсів: формування креативного сільського господарства; формування креативної спільноти; формування креативного класу. Спираючись на ресурси сільської місцевості, сільське господарство та фермерів, слід використовувати сільський простір виробництва, розвивати екологію, зміцнювати творчість.

Креативне збирання творчого капіталу на селі, зосередження на творчому плануванні, перетворення «трьох сільських» ресурсів у туристичні ресурси, перетворення сільського у простір культивування нових ландшафтів, планування нових видів діяльності відкриває нові ринки, підвищує привабливість, конкурентоспроможність і додану вартість сільського туризму, задовольняє потреби туристів з різноманітними та індивідуальними характеристиками. У порівнянні з традиційною моделлю розвитку сільського туризму модель, орієнтована на креативність, має такі характеристики: інноваційне мислення, ендогенну силу для розвитку сільського туризму, екологічний простір як своєрідне сільське господарство та прекрасний простір для відпочинку. Джон Хаукінс, відомий як «батько креативної економіки», вважає, що творчість є найважливішим природним ресурсом з високою вартістю; у нову епоху найціннішою валютою є не гроші, а інтелектуальна власність [4].

Сільська творчість базується на повному вивченні та оцінці соціальних умов села, культурних ресурсів, екологічного середовища, звичок землеробства та народних звичаїв.

Слід звернути увагу і на проблеми диверсифікації сільського туризму в Україні:

1. Сільські громади мають обмежені ресурси та доступ до фінансування для розвитку туристичної інфраструктури та просування своїх послуг, що може ускладнити запуск нових проектів і покращення існуючих, що змушує сільський туризм залишатися обмеженим.

2. Недостатня транспортна інфраструктура, обмежені рейси громадського транспорту, відсутність зручних зв'язків можуть знизити інтерес до відвідування сільських районів.

3. Обмежена інфраструктура, така як готелі, ресторани, транспортні засоби, що може ускладнити привабливість сільського туризму для відвідувачів, оскільки їм може бути складно знайти зручні місця для проживання та отримання необхідних послуг.

4. Сільські громади можуть стикатися зі складнощами, пов'язаними з недостатнім рівнем освіченості та цифровими навичками, необхідними

для успішного розвитку туризму, не мати достатньої інформації про потенційних відвідувачів, невміння застосувати маркетинг у сфері туризму та уміння впроваджувати нові технології.

5. Залежність від погодних умов, таких як дощі, снігопади або спекотна погода, можуть обмежити активності туристів та знизити потенційні доходи сільських громад.

6. Сільський туризм стикається з конкуренцією із сторони інших туристичних напрямків, таких як міський туризм або пляжний відпочинок.

Важливо розробити ефективні стратегії маркетингу та просування турпродукту, щоб залучити увагу туристів та виділитися серед інших конкурентів, сприяючи збереженню балансу між технологічними розробками та збереженням природних ресурсів. Технології використовуються з метою створення сталого розвитку та зменшення споживання шкідливих для навколишнього середовища матеріалів.

Пріоритетом є розробка технологій, які сприяють енергоефективності, використання відновлювальних джерел енергії, екологічному будівництву та зменшення викидів шкідливих речовин.

Ці характеристики покликані створити сільський туризм, де технології служать для блага людей і сприяють досягненню сталого розвитку, соціальної справедливості та екологічної збалансованості, для чого добре використовувати сільський простір виробництва, екологію, а також зміцнювати творчість.

Існує необхідність дослідження структурних взаємовпливів трансформацій креативних технологій туризму у напрямі його сталого розвитку у контексті європейського досвіду, що включає: 1) розвиток креативних технологій цифрової економіки і цифрового менеджменту як чинників сталого розвитку туристичного бізнесу за рахунок упровадження Data science – аналізу і обробки даних турфірм у цифровій формі; 2) розвиток цифрових технологій як мегатрендів Data Mining, що включає добування даних, інтелектуальний аналіз даних, глибинний аналіз даних, направлених на розширення та персоніфікацію даних про клієнтів для подальшого розвитку туристичного бізнесу, щоб реалізувати нові фічі для клієнтського профілю та розвитку direct-комунікацій, відслідковуючи ситуацію в туристичних організаціях у зв'язку з поведінкою клієнтів і коригуючи ціни на турпоїздки; 3) виявлення специфічних особливостей трансформації туризму за рахунок використання Big-data-методів, удосконалення тенденцій розвитку креативних смарт-технологій туризму для збалансованого сталого розвитку; 5) розвиток креативних технологій у різних бізнес-моделях сільського туризму в Україні та країн ЄС; 6) впровадження моделей глибинного (машинного) навчання у сферу туристичного бізнесу; 7) для digital-аналітичного мислення та культури характерними є креативність, інтуїція, знання проблемної ділянки туристичного

бізнесу, так як спеціалісти повинні приймати креативні рішення і застосовувати креативні технології, щоб зробити туристичний бізнес ефективним. Всі ці компоненти складають концепцію креативних цифрових технологій у туристичному бізнесі сільського розумного туризму цифрового суспільства [5].

Для реалізації проблем у розвитку сільського туризму, необхідно: проводити туристичні консультації щодо навколишнього середовища, клімату, мальовничих місць замість того, щоб просто об'єднати потреби туристів для зворотного надання індивідуальних професійних порад; завантажити всі мальовничі місця та мобільні додатки туристичних агентств, щоб зрозуміти, що кожне мальовниче місце має продуктивність інтелектуальної інформації; підвищувати рівень інтелектуального обслуговування, яке часто знаходиться на низькому рівні, має місце слабка поінформованість про інтернет-маркетинг; організація туризму спирається на старі методи ведення бізнесу: приділяти більшу увагу рекламі самого мальовничого місця, так як сільська аудиторія має слабке розуміння концепції та функцій реклами та маркетингу, не формулює мережевий рекламний план у поєднанні з реальністю, тому слід розвивати платформу просування мережевого маркетингу; готувати кадри професіоналів для сільського туризму, так як існує серйозна нестача професіоналів у сфері інтелектуального туризму.

Сьогодні, під впливом постійного вдосконалення розвитку цифрових сільських туристичних атракцій, професійних талантів у індустрії інтелектуального туризму дуже мало; активізувати зусилля для вдосконалення кадрового потенціалу, щоб створити хорошу основу для стабільного розвитку професіоналів сільського туризму, що призвело до негативних наслідків повільного розвитку індустрії сільського інтелектуального туризму.

Таким чином, реалізація впливу креативних технологій на розвиток сільського туризму та вирішення проблем диверсифікації сільського туризму в Україні націлені на розвиток креативності, яка є одним із основних елементів сприяння сільському туризму, що виступає новою рушійною силою у нову еру.

Вирішення проблем сільського туризму буде сприяти посиленню конкуренції, яка буде реалізуватися за рахунок розвитку інфраструктури цифрових технологій, що вплине на розвиток креативного сільського господарства, креативних спільнот і креативного класу.

Слід визнати, що конкретні шляхи реалізації творчого повороту сільського туризму повинні бути підтримані державою, сільськими громадами, творчою спільною.

Список використаних джерел

1. Воронкова Валентина, Череп Алла, Венгерська Наталя. Умови досягнення сталого та креативного розвитку сільських територій в Україні та ЄС. *Проблеми та перспективи впровадження європейського досвіду диверсифікації сільського туризму в Україні на засадах креативності та збалансованості* : збірник матеріалів І Міжнародної науково-практичної конференції (Запоріжжя, 15–16 вересня 2021 року). Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. С. 67–69.

2. Череп А. В., Воронкова В. Г., Нікітенко В. О. Вплив зелених ІКТ на сталий розвиток зеленої економіки та зеленого менеджменту. *Green Construction (Зелене будівництво)* : матеріали ІІ Міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Київський національний університет будівництва і архітектури. 2023. С. 251–255.

3. Череп А. В., Воронкова В. Г. Концепція креативних технологій у туристичному бізнесі. *Виклики європейської регіональної політики в умовах пандемії COVID-19* : збірник матеріалів міжнародного круглого столу. Тернопіль : ЗУНУ, 2020. С. 54–58.

4. Череп А., Воронкова В., Венгерська Н. Формування стратегії розвитку сільського зеленого туризму в Україні. *Ukrainian-Polish Scientific Dialogues International Conference* (20–23 October 20–21). Khmelnytskyi – Kamiantes-Podilskyi. 2021. P. 107–108.

5. Воронкова В. Г., Венгерська Н.С,, Безкоровайна Л. В. Майбутнє подорожей і готельної галузі як основний двигун глобалізованого світу та цифровізації. *Стратегічні пріоритети розвитку підприємництва, торгівлі та біржової діяльності* : ІІІ Міжнародна науково-практична конференція (11–12 травня 2022 року). Запоріжжя : Національний університет «Запорізька політехніка», 2022. С. 302–304.

РОЗДІЛ 4
ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ НА ОСНОВІ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ

4.1 ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ НА ОСНОВІ ДОСВІДУ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

4.1.1 Загальна характеристика державного регулювання сільського туризму в Україні (*Омельянчик С. В.*)

На сьогоднішній день сільський туризм в Україні є одним із перспективних напрямків розвитку сільської місцевості. Зокрема, можна акцентувати увагу на наступних його перевагах:

1. Екологічний і сталий розвиток: сільські райони часто мають природні ресурси, зелені ландшафти та недоторкані екосистеми. Сільський туризм сприяє збереженню природи та привертає увагу до екологічних питань. Він може сприяти розвитку сталого сільськогосподарського виробництва, використанню органічних методів та збереженню біорізноманіття.

2. Розвиток місцевої економіки: сільський туризм може стимулювати економічний розвиток сільських районів. Він сприяє створенню нових робочих місць, підтримці малого бізнесу та розвитку місцевих підприємств. Туристи, відвідуючи села, витрачають гроші на проживання, харчування, покупки місцевих товарів та послуги, що сприяє зростанню доходів місцевого населення.

3. Збереження культурної спадщини та культурний обмін: багато сільських районів мають багату культурну спадщину, традиції та історію. Сільський туризм може допомогти зберегти ці цінності, ознайомити туристів з традиційними ремеслами, фольклором, мистецтвом та іншими аспектами культури села. Це сприяє міжкультурному обміну, взаєморозумінню та толерантності. Взаємодія між туристами та місцевим населенням може бути взаємовигідною і створювати нові можливості для розвитку та співпраці.

Однак, незважаючи на значний потенціал для розвитку, сільський туризм не знайшов гідного місця у сучасному законодавстві України. Існує загальний правовий акт, який регулює діяльність у галузі туризму –

Закон України «Про туризм» (№ 324/95), від 15 вересня 1995 року [1]. Він визначає основи державного регулювання та державної політики у сфері туризму, міжнародного співробітництва, загальні положення щодо організації туристичної діяльності, забезпечення її безпеки, контролю, відповідальності та підготовки високоякісних фахівців.

Відповідно до цього Закону реалізація державної політики в галузі туризму здійснюється шляхом:

визначення і реалізації основних напрямів державної політики в галузі туризму, пріоритетних напрямів розвитку туризму;

визначення порядку класифікації та оцінки туристичних ресурсів України, їх використання та охорони;

спрямування бюджетних коштів на розробку і реалізацію програм розвитку туризму;

визначення основ безпеки туризму;

нормативного регулювання відносин у галузі туризму (туристичного, готельного, екскурсійного та інших видів обслуговування громадян);

ліцензування в галузі туризму, визначення кваліфікаційних вимог до посад фахівців туристичного супроводу;

встановлення системи статистичного обліку і звітності в галузі туризму та курортно-рекреаційного комплексу;

організації і здійснення державного контролю за дотриманням законодавства в галузі туризму;

визначення пріоритетних напрямів і координації наукових досліджень та підготовки кадрів у галузі туризму;

участі в розробці та реалізації міжнародних програм з розвитку туризму [1].

Основними пріоритетними напрямами державної політики в галузі туризму є:

удосконалення правових засад регулювання відносин у галузі туризму;

забезпечення становлення туризму як високорентабельної галузі економіки України, заохочення національних та іноземних інвестицій у розвиток індустрії туризму, створення нових робочих місць;

розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму;

розширення міжнародного співробітництва, утвердження України на світовому туристичному ринку;

створення сприятливих для розвитку туризму умов шляхом спрощення та гармонізації податкового, валютного, митного, прикордонного та інших видів регулювання;

забезпечення доступності туризму та екскурсійних відвідувань для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю

та малозабезпечених громадян шляхом запровадження пільг стосовно цих категорій осіб [1].

Регулювання в галузі туризму здійснюється такими державними органами: Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, Верховною Радою Автономної Республіки Крим та Радою міністрів Автономної Республіки Крим, місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, а також іншими органами в межах їх компетенції [1].

Тобто, можна виділити наступні рівні державного регулювання туризму: державний (ВРУ, КМУ, ДАРТ), регіональний (облради та обладміністрації), місцевий (сільські, селищні, міські ради та відповідні адміністрації).

Окремої уваги заслуговує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів. Зараз це – Державне агентство розвитку туризму України (ДАРТ). Слід зазначити, що цей орган постійно реорганізується, ліквідувався, підпорядковувався: 1993 – Державний комітет України з туризму, 1999 – Державний комітет молодіжної політики, спорту та туризму України, 2001 – Державний департамент туризму, 2002 – Державна туристична адміністрація України, 2006 – Міністерство культури і туризму України, 2011 – Державне агентство України з туризму та курортів, 2014 – ліквідація Державного агентства України з туризму та курортів та покладення його функцій на Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, у 2016 році у його складі був утворений Департаменту туризму та курортів, 2019 – Державне агентство розвитку туризму України при Мінінфраструктури України [2]. Звичайно, постійні пертурбації у центральному органі виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів є маркером для розвитку туристичної галузі України загалом. Ця обставина деяким чином пояснює відсутність профільного законодавства із регулювання сільського, екологічного, релігійного, автомобільного або іншого виду туризму в Україні.

Основними цілями державного регулювання в галузі туризму є:

забезпечення закріплених Конституцією України прав громадян на відпочинок, свободу пересування, відновлення і зміцнення здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав;

безпека туризму, захист прав та законних інтересів туристів, інших суб'єктів туристичної діяльності та їх об'єднань, прав та законних інтересів власників або користувачів земельних ділянок, будівель та споруд;

збереження цілісності туристичних ресурсів України, їх раціональне використання, охорона культурної спадщини та довкілля, врахування державних і громадських інтересів при плануванні та забудові територій;

створення сприятливих умов для розвитку індустрії туризму, підтримка пріоритетних напрямів туристичної діяльності [1].

Для забезпечення охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок та інших прав громадян, патріотичного виховання, органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються державні цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму [1].

Враховуючи факт постійної реорганізації, ліквідації, підпорядкування центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері туризму та курортів, низької ефективності такого органу для сільського туризму, постала нагальна необхідність у створенні неприбуткової громадської організації, яка б опікувалась цим питанням. Такою організацією стала Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. Метою Спілки є сприяння створенню сприятливих умов для розвитку сільського зеленого туризму, залучення більшої кількості туристів до сільських районів України та підвищення якості туристичних послуг. Організація співпрацює з різними зацікавленими сторонами, такими як сільські громади, сільські господарства, туристичні оператори, органи влади та інші заінтересовані організації та особи. Спілка здійснює різноманітні заходи для досягнення цих цілей, такі як організація семінарів, тренінгів та конференцій, проведення маркетингових кампаній, розробка інформаційних матеріалів та просування сільського туризму на національному та міжнародному рівнях.

Одним з головних завдань Спілки є створення мережі сільських туристичних об'єктів та регіонів, які відповідають принципам зеленого туризму. Це включає розвиток інфраструктури, пропаганду екологічної свідомості серед сільського населення, підтримку місцевих підприємців та підвищення якості та різноманітності туристичних послуг. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні виступає важливим партнером та координатором у зусиллях з просування сільського туризму, створення прибуткових можливостей для сільського населення та збереження природного та культурного спадку сільських районів країни.

У 2017 році Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, основними завданнями якої є: здійснення комплексу заходів з підтримки розвитку туристичної індустрії, зокрема створення привабливого інвестиційного клімату у сфері туризму та курортів; забезпечення належного рівня міжгалузевої координації та міжрегіональної кооперації, що сприятиме раціональному використанню туристичних ресурсів і дасть можливість оптимізувати витрати з державного і місцевих бюджетів на здійснення заходів у сфері туризму та курортів; об'єднання зусиль органів державної влади та органів

місцевого самоврядування, представників туристичного бізнесу, інших галузей економіки та інститутів громадянського суспільства для популяризації України у світі і формування іміджу України як країни, привабливої для туризму; гармонізація національного законодавства з європейським, дотримання цілей і принципів, проголошених стратегічними документами розвитку держави [3].

Стратегією визначено основні засоби реалізації за напрямом «Нормативно-правова база сфери туризму та курортів». Це, по-перше, імплементація законодавства ЄС у сфері туризму та курортів, що забезпечить вдосконалення законодавства у зазначеній сфері з урахуванням досвіду провідних туристичних країн ЄС шляхом: розроблення пропозицій щодо внесення змін до Законів України «Про туризм» та «Про курорти»; розроблення законопроектів щодо запровадження інституту саморегулівних організацій у сфері туризму та курортів (створення національної туристичної організації); візової лібералізації та спрощення візових процедур для туристів із країн, що є цільовими ринками для України; актуалізації діючих та укладення нових міжвідомчих та міжурядових угод про співпрацю у сфері туризму та курортів; розроблення і затвердження порядку створення і ліквідації туристичних представництв України за кордоном тощо [3].

По-друге, гармонізація національних стандартів у сфері туризму та курортів з міжнародними стандартами, що сприятиме підвищенню якості національного туристичного продукту шляхом: забезпечення діяльності технічних комітетів стандартизації із залученням суб'єктів туристичного ринку, організацій роботодавців та громадських об'єднань у сфері туризму та курортів; впровадження міжнародної системи якості послуг за такими напрямами, як туроператорська та турагентська діяльність; готелі та аналогічні засоби розміщення; заклади громадського харчування; гіди-перекладачі та екскурсоводи; туристичні інформаційні центри; курорти, оздоровчі послуги та кемпінги; пляжі, дайвінг; екологічний, сільський, активний туризм; інші пріоритетні види туризму для держави та регіонів; виставкова діяльність тощо; визначення та забезпечення типізації та спеціалізації курортів [3].

По-третє, лібералізація та ефективне регулювання провадження підприємницької діяльності у сфері туризму та курортів шляхом: скасування ліцензування туроператорської діяльності і впровадження альтернативного механізму ефективного регулювання діяльності туроператорів та інших суб'єктів туристичного ринку; скасування обов'язкової та заохочення добровільної категоризації готелів та аналогічних засобів розміщення; створення сприятливих умов для організації діяльності національних туристичних операторів та підтримка малого бізнесу у сфері туризму та курортів [3].

Загалом окремі аспекти діяльності у сфері сільського туризму регулюються наступними нормативно-правовими актами:

Цивільним кодексом України;

Господарським кодексом України;

Податковим кодексом України;

Сімейним кодексом України;

Законами України:

«Про особисте селянське господарство»;

«Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»;

«Про фермерське господарство»;

«Про зайнятість населення»;

«Про захист прав споживачів»;

«Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань»;

«Про охорону навколишнього природного середовища»;

«Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»;

«Про страхування»;

«Про стандартизацію»;

«Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності»;

«Про ліцензування певних видів господарської діяльності»;

Постановою Кабінету Міністрів України № 297 «Про затвердження порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» від 15 березня 2006 р.;

Постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2009 р. № 803 «Про затвердження Порядку встановлення категорій готелям та іншим об'єктам, що призначаються для надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)»;

Наказами Міністерства аграрної політики України: від 19 грудня 2006 р. № 100 «Про затвердження ветеринарно-санітарних вимог утримання птиці в особистих селянських господарствах», від 14 січня 2004 р. № 4 «Про затвердження ветеринарно-санітарних правил для боєнь, забійно-санітарних пунктів господарств та подвірного забою тварин»; від 07.04.2022 № 209 «Про затвердження гігієнічних вимог до дрібнотоварного виробництва та обігу молока» та іншими нормативними актами.

Слід звернути увагу, що на сьогодні єдиним спеціальним законом, який регулює діяльність у сфері туризму є однойменний закон 1995 року. Для ефективного розвитку туризму в Україні, його окремих видів та вирішення комплексу проблем у цій галузі наявність тільки одного закону виглядає явно недостатнім. Існує нагальна потреба у вдосконаленні діючого законодавства шляхом прийняття профільних законів у туристичній

сфері: ЗУ «Про сільський та сільський зелений туризм», ЗУ «Про готельне господарство», ЗУ «Про спортивний туризм» тощо. У перспективі можна буде говорити про створення Туристичного кодексу як фундаментального законодавчого акту та який би забезпечував надійне регулювання діяльності у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 02.07.2023).

2. Омельянчик С. В. Моделі державного управління туризмом у світі та Україні : аналіз та пропозиції щодо вдосконалення. *Запорізькі правові читання* : тези доповідей щорічної міжнародної науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, 18 травня 2007 року) / за заг. ред. Т. О. Коломоєць. Запоріжжя : ЗНУ, 2007. С. 160–162.

3. Про схвалення стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року : Розпорядження КМУ від 16.03. 2017 № 168-р. URL: https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249826501(дата звернення: 02.07.2023).

4.1.2 Правове регулювання здійснення діяльності у сфері сільського туризму в запитаннях та відповідях (*Омельянчик С. В.*)

При виникненні бажання організувати діяльність у сфері сільського туризму у заінтересованої особи (сільського господаря) виникає багато запитань щодо правового регулювання такої діяльності. В. Васильєв, О. Гафурова у своїй брошурі: «Сільський зелений туризм – від роз'єднаних садиб до територіальних кластерів» досить вдало поєднали режим запитання-відповідь. На наш погляд такий формат є найбільш підходящим, стислим і потребує свого логічного продовження з урахуванням реалій сьогодення.

Чи законна діяльність у сфері сільського туризму?

Така діяльність є повністю законною. Ст. 6 Закону України «Про туризм» визначає розвиток сільського туризму пріоритетним напрямом державної політики [1]. Ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство» надає право сільським господарям займатись сільським туризмом [2].

Хто може надавати послуги у сфері сільського туризму?

Послуги у сфері сільського туризму можуть надавати власники особистих селянських господарств, особи, які займаються фермерським

господарством, отримали земельні ділянки для будівництва та обслуговування житлового будинку й господарських будівель (присадибна ділянка), а також індивідуального дачного будівництва і садівництва [8].

Чи обов'язкова реєстрація сільського господаря як підприємця?

Діяльність, пов'язана з веденням особистого селянського господарства, не відноситься до підприємницької діяльності (ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство») [2]. Однак, особа може добровільно зареєструватись фізичною особою-підприємцем. Фермерське господарство здійснюється виключно на підприємницькій основі.

Що представляє собою особисте селянське господарство та сімейне фермерське господарство?

Особисте селянське господарство – це господарська діяльність, яка проводиться без створення юридичної особи фізичною особою індивідуально або особами, які перебувають у сімейних чи родинних відносинах і спільно проживають, з метою задоволення особистих потреб шляхом виробництва, переробки і споживання сільськогосподарської продукції, реалізації її надлишків та надання послуг з використанням майна особистого селянського господарства, у тому числі й у сфері сільського зеленого туризму (ст. 1 Закону України «Про особисте селянське господарство») [2].

Фермерське господарство є формою підприємницької діяльності громадян, які виявили бажання виробляти товарну сільськогосподарську продукцію, здійснювати її переробку та реалізацію з метою отримання прибутку на земельних ділянках, наданих їм у власність та/або користування, у тому числі в оренду, для ведення фермерського господарства, товарного сільськогосподарського виробництва, особистого селянського господарства, відповідно до закону (ст. 1 Закону України «Про фермерське господарство») [3].

Який максимальний розмір земельної ділянки для ведення особистого селянського господарства?

Відповідно до ст. 5 Закону України «Про особисте селянське господарство» для ведення особистого селянського господарства використовують земельні ділянки розміром не більше 2,0 гектара, передані фізичним особам у власність або оренду в порядку, встановленому законом.

Розмір земельної ділянки особистого селянського господарства може бути збільшений у разі отримання в натурі (на місцевості) земельної частки (паю) та її спадкування членами особистого селянського господарства відповідно до закону [2].

Чи потрібна державна реєстрація діяльності у сфері сільського туризму або отримання дозвільних документів?

Державна реєстрація такої діяльності при особистому селянському господарстві не вимагається. Також не потрібно отримання будь-яких дозволів від органів державної влади чи органів місцевого самоврядування.

Чи може сільський господар взяти до себе на роботу працівника?

Це питання варто детально розкрити розглянувши різні види робіт згідно із Цивільним кодексом України та Кодексом законів про працю. Так ЦК дозволяє заключати цивільно-правові договори із працівником для досягнення певного результату. Наприклад сільський господар вирішив збудувати заклад для харчування. розваг, надання послуг тощо і запросив для цього будівельників. В цьому разі це цивільно-правовий договір, який не потребує реєстрації фізичною-особою підприємцем.

Відповідно до трудового законодавства фізична особа також має право брати на роботу працівників без реєстрації як підприємець. Робота в цьому випадку має виконуватись для обслуговування власних потреб роботодавця. За таким договором можна взяти на роботу водія, повара, прибиральницю, фітнес-тренера, няню тощо. Трудовий договір оформлюється виключно у письмовій формі. Однак слід мати на увазі, що якщо приймати вказаних вище працівників для обслуговування туристів, то це вже вважатиметься підприємницькою діяльністю і потребуватиме державної реєстрації як фізичної особи-підприємця.

Які послуги можна надавати туристам у сфері сільського туризму та чим вони регулюються?

Туристам можна надавати такі послуги: послуги з тимчасового розміщення (проживання) туристів; послуги з обслуговування житлового приміщення, харчування, збереження майна; розважальні послуги тощо.

Загальні положення сфери послуг регулюються Цивільним кодексом України.

Чи потрібно отримати ліцензію для надання послуг у сфері сільського туризму?

Ліцензуванню у сфері сільського туризму підлягає тільки туроператорська діяльність. Надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) туристів, послуг з обслуговування житлового приміщення, харчування, збереження майна, розваг тощо не потребує отримання ліцензії.

У разі здійснення туристичного супроводу необхідно отримати відповідний дозвіл. Дозвіл повинні отримувати гіди-перекладачі, екскурсоводи,

спортивні інструктори, провідники та інші фахівці туристичного супроводу – фізичні особи, які проводять діяльність, пов'язану з туристичним супроводом, за винятком осіб, які працюють на відповідних посадах підприємств, установ, організацій, яким належат чи які обслуговують об'єкти відвідування (музеї, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, монастирські комплекси, спеціалізовані виставки тощо) [4]. Більш детально це питання врегульоване Наказом Державної туристичної адміністрації України від 24.09.2004 року № 83 «Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу». Відповідно до нього дозвіл на право здійснення туристичного супроводу видається акредитаційними комісіями, створеними Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими держадміністраціями строком на 3 роки.

Чи передбачена законом необхідність отримання сертифікації послуг у сфері сільського туризму?

Отримання відповідної категорії якості та рівня обслуговування на об'єктах туристичної інфраструктури здійснюється виключно на добровільних засадах. Послуги, що надаються сільськими господарями, сертифікації не підлягають.

Яка максимальна кількість місць може бути надана сільським господарем туристам для тимчасового розміщення без державної реєстрації фізичною особою-підприємцем?

Для відповіді на це питання слід керуватися Постановою Кабінету Міністрів України № 297 «Про затвердження порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання)» від 15 березня 2006 р. Вона виділяє індивідуальні та колективні засоби тимчасового розміщення туристів:

колективні – засоби розміщення загальною кількістю місць 30 або більше, в яких надають місце для ночівлі в кімнаті чи іншому приміщенні і за які справляється плата за встановленими цінами;

індивідуальні – житло, в якому за плату або безоплатно надається обмежена кількість місць (менш як 30). У такому засобі одиниці розміщення (кімнати, житло) повинні бути відокремлені одна від одної.

Фізичні особи – власники або орендарі індивідуальних засобів розміщення надають послуги з тимчасового розміщення (проживання) без державної реєстрації їх як суб'єктів підприємницької діяльності [5].

Тобто, сільський господар може надати до 30 ліжкомісць для тимчасового розміщення без державної реєстрації фізичною особою-підприємцем.

У якій формі заключати договори у сфері послуг із сільського туризму?

Тут слід керуватись ст. 206–208 Цивільного кодексу України.

Відповідно до ч. 3 ст. 208 правочини фізичних осіб між собою на суму, що перевищує у двадцять і більше разів розмір неоподатковуваного мінімуму доходів громадян (340 грн), мають вчинятися у письмовій формі, крім правочинів, передбачених частиною першою статті 206 цього Кодексу [6].

Частина перша ст. 206 – усно можуть вчинятися правочини, які повністю виконуються сторонами у момент їх вчинення, за винятком правочинів, які підлягають нотаріальному посвідченню та (або) державній реєстрації, а також правочинів, для яких недодержання письмової форми має наслідком їх недійсність [6].

Тому, договори про надання послуг з тимчасового розміщення мають письмову форму, а договори про харчування, розваги чи прибирання житлового приміщення можуть мати усну форму.

Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо його зміст зафіксований в одному або кількох документах (у тому числі електронних), у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони, або надсилалися ними до інформаційно-телекомунікаційної системи, що використовується сторонами. Договір вважається укладеним з моменту отримання підтвердження особи, яка надає послуги з розміщення, про прийняття замовлення та вказівки можливого початку надання такого обслуговування з визначеного часу [6].

Чи мають право сільські господарі реалізовувати вироблену сільськогосподарську продукцію туристам? Чи оподатковується така діяльність?

Сільські господарі мають на це право. При такій діяльності вони мають дотримуватись чинних нормативів щодо якості та безпечності харчової продукції, санітарних, екологічних та інших вимог згідно із законодавством.

При оподаткуванні такої діяльності слід керуватись ст. 165 Податкового кодексу України.

Відповідно до п.п. 165.1.24 п. 165.1 ст. 165 ПКУ до загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються доходи, отримані від продажу власної сільськогосподарської продукції, що вирощена, відгодована, виловлена, зібрана, виготовлена, вироблена, оброблена та/або перероблена безпосередньо фізичною особою на земельних ділянках, для ведення:

– садівництва та/або для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд (присадибні ділянки) та/або для індивідуального дачного будівництва;

– особистого селянського господарства та/або земельні частки (паї), виділені в натурі (на місцевості) [7].

Отримані від продажу власної сільськогосподарської продукції (крім продукції тваринництва) доходи не є оподатковуваним доходом, якщо за рік їх сума сукупно не перевищує 12 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 01 січня звітного (податкового) року (у 2023 році це 80,400 тис. грн) [7].

При продажу власної продукції тваринництва груп 1–5, 15, 16 та 41 УКТ ЗЕД (живі тварини; риба і ракоподібні, молюски та інші водні безхребетні; м'ясо та їстівні субпродукти; молоко та молочні продукти, яйця птиці, натуральний мед, їстівні продукти тваринного походження; інші продукти тваринного походження; готові харчові продукти з м'яса та риби; жири, олії та віск тваринного походження), отримані від такого продажу доходи не є оподатковуваним доходом, якщо їх сума сукупно за рік не перевищує 50 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 01 січня звітного (податкового) року (у 2023 році – 335,0 тис. грн) [7].

Таким чином сільські господарі можуть реалізовувати власну сільськогосподарську продукцію туристам без оподаткування на суму до 80,400 тис. грн на рік, а продуктів тваринництва на суму до 335 тис. грн на рік. У разі перевищення цих доходів оподаткування здійснюється відповідно до Податкового кодексу України.

Як оподатковується діяльність із надання послуг у сфері сільського туризму?

Відразу слід сказати, що оподаткування буде залежати від форми такої діяльності – підприємницька чи ні. Також слід керуватись Податковим кодексом України.

Фізичні особи, які здійснюють діяльність у сфері сільського туризму, оподатковуються податком з доходів фізичних осіб на загальних підставах, у порядку, передбаченому розділом IV ПКУ: При визначенні бази оподаткування враховуються всі доходи платника податку, отримані ним як у грошовій, так і негрошовій формах. Ставка податку – 18 % [7].

До загального місячного (річного) оподатковуваного доходу платника податку не включаються доходи, отримані від продажу власної сільськогосподарської продукції, що вирощена, відгодована, виловлена, зібрана, виготовлена, вироблена, оброблена та/або перероблена безпосередньо фізичною особою на земельній ділянці, наданій їй для ведення ОСГ, розмір якої не перевищує 2 га. Крім того, при продажу власної продукції тваринництва, отриманий дохід не оподатковується, якщо його сума сукупно за рік не перевищує 50 розмірів мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року [7].

Фізичні особи, які здійснюють діяльність у сфері сільського туризму також є платниками земельного податку.

Ставка податку за земельні ділянки сільськогосподарських угідь має становити не більше 1 відсотка від їх нормативної грошової оцінки. Органи місцевого самоврядування до 25 грудня року, що передує звітному, подають відповідному контролюючому органу за місцезнаходженням земельної ділянки рішення щодо ставок земельного податку та наданих пільг з його сплати [7].

Пільги щодо сплати земельного податку можуть застосовуватися до власників ОСГ, площа земельної ділянки якого становить не більше 2 га. Від сплати податку звільняються: інваліди першої і другої групи; фізичні особи, які виховують трьох і більше дітей віком до 18 років; пенсіонери (за віком); ветерани війни та особи, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»; фізичні особи, визнані законом особами, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Також від сплати податку звільняються на період дії єдиного податку четвертої групи власники земельних ділянок, земельних часток (паїв) та землекористувачі за умови передачі земельних ділянок та земельних часток (паїв) в оренду платнику єдиного податку четвертої групи [7].

Окрім цього, фізичні особи, які є власниками об'єктів житлової та/або нежитлової нерухомості виступають платниками податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки.

Ставки податку встановлюються за рішенням сільської, селищної, міської ради або ради об'єднаних територіальних громад, залежно від місця розташування (зональності) та типів об'єктів нерухомості у розмірі, що не перевищує 1,5 % розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня звітного (податкового) року, за 1 м^2 бази оподаткування [7].

Яка звітність встановлена законодавством для власників особистого селянського господарства?

Сільський господар зобов'язаний вести Книгу реєстрації, в якій зазначається: прізвище, ім'я та по батькові гостя, рік народження, місце реєстрації, документ, який посвідчує особу, дата прибуття та вибуття, вартість наданих послуг [8].

Також сільський господар подає до Державної фіскальної служби декларацію про майновий стан і доходи, отримані від надання послуг у сфері сільського туризму за формою, встановленою Міністерством фінансів України.

Як власнику особистого селянського господарства припинити діяльність у сфері сільського туризму?

Чинне законодавство України не передбачає виконання якихось додаткових дій сільським господарем із припинення такої діяльності.

Список використаних джерел

1. Про туризм : Закон України від 15 вересня 1995 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text (дата звернення: 02.07.2023).
2. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15 травня 2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15#Text (дата звернення: 02.07.2023).
3. Про фермерське господарство : Закон України від 19 червня 2003 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15#Text (дата звернення: 02.07.2023).
4. Про затвердження Положення про порядок видачі дозволів на право здійснення туристичного супроводу фахівцям туристичного супроводу : Наказ Державної туристичної адміністрації України від 24.09.2004 року № 83 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1344-04 (дата звернення: 02.07.2023).
5. Про затвердження порядку надання послуг з тимчасового розміщення (проживання) : Постанова Кабінету Міністрів України від 15 березня 2006 року № 297 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/297-2006-%D0%BF#Text (дата звернення: 02.07.2023).
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text (дата звернення: 02.07.2023).
7. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text (дата звернення: 02.07.2023).
8. Сільський зелений туризм – від роз'єднаних садиб до територіальних кластерів : брошура / В. Васильєв, О. Гафурова. Київ, 2018. 64 с.

4.2 РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В РАМКАХ СПІВРОБІТНИЦТВА З ПРОЄКТАМИ ТА ПРОГРАМАМИ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ТА УСТАНОВ

4.2.1 Інтернаціоналізація агропромислового сектору, включаючи сільський туризм (*Бойка О. А.*)

Україна – країна з потужним агропромисловим сектором. Ця галузь займає одне з провідних місць у нашій економіці. Розвиток агропромислового сектору, його модернізація та диверсифікація це один з головних пріоритетів політики нашої держави.

Агропромисловий сектор складається з багатьох відгалужень та останнім часом все швидше розширюється та доповнюється новими можливостями та новими пропозиціями. Одним з важливих напрямів розвитку агропромисловості є стрімкий та потужний розвиток сільського туризму та агротуризму.

Коли йде мова про інтернаціоналізацію агропромислового сектору, то в першу слід звернути увагу на відносини з країнами ЄС як нашими

найближчими сусідами та з країнами Азії, які також є одними з найбільших експортерів продукції українського виробництва.

Якщо подивитись на дані щодо експорту України за 11 місяців 2022 року [2] представлені нижче, можна помітити що саме продукція агропромислового сектору становить найбільшу частку в експорті України, навіть не зважаючи на військові дії які перешкоджають цьому сектору найбільше (рис. 4.2.1.1).

Як видно з рисунку 4.2.1.2 основними споживачами продукції України є країни ЄС (63,3 %) та Азії (21,8 %). Це створює підґрунтя для того щоб поставити за мету залучення інвестицій у розвиток (а зараз ще й у відновлення) агропромислової галузі України саме з цих регіонів через їх залежність від кількості та якості продукції що її постачає Україна на світовий ринок [1].

Де ж шукати ці інвестиції? На допомогу може прийти використання можливостей програм ЄС, і, зокрема, Європейська Зелена Угода (European Green Deal). 11 грудня 2019 року було прийнято Комюніке комісії європейському парламенту, європейській раді, раді, європейському економічному і соціальному комітету та комітету регіонів – Європейська Зелена угода.

Європейська зелена угода – це дорожня карта для того, щоб зробити економіку ЄС більш стійкою. Вона спрямована на перетворення блоку з 27 країн на економіку з низьким рівнем викидів вуглецю, не знижуючи процвітання та, водночас, покращуючи якість життя людей за рахунок

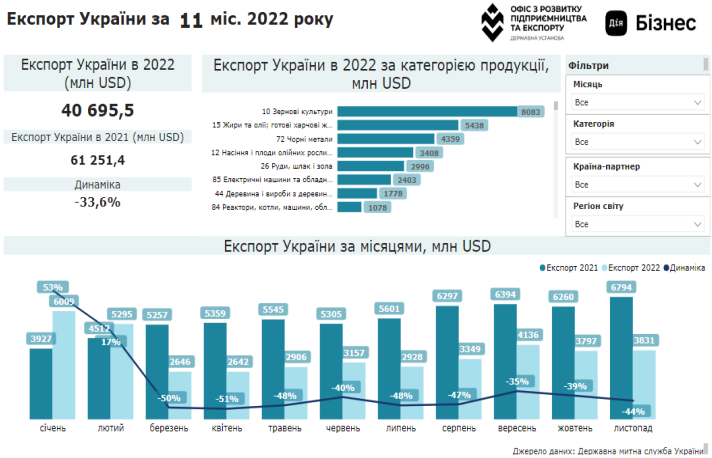

Рисунок 4.2.1.1 – Експорт України у 2022 році за категорією продукції

Джерело: [2]

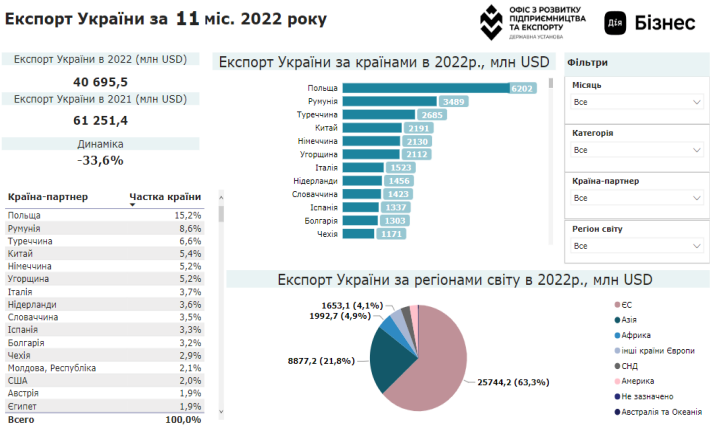

Рисунок 4.2.1.2 – Експорт України в 2022 році за країнами призначення

Джерело: [2]

чистішого повітря та води, покращення здоров'я та процвітаючого природного світу. Водночас угода передбачає, що цей перехід буде справедливим та інклюзивним. Ця угода звертає увагу з одного боку на людей, їх потреби та працевлаштування, а з іншого боку на потреби регіонів.

Передбачалось, що Європейська зелена угода діятиме через нормативну та законодавчу базу, яка встановить чіткі цілі для досягнення серед яких нульові викиди вуглецю до 2050 року та скорочення викидів на 50–55 % до 2030 року (порівняно з рівнями 1990 року). Також серед ключових цілей повинні бути такі як зупинка втрати видів, скорочення відходів і раціональне використання природних ресурсів.

Увесь бюджет ЄС постійно підлягає перевірці, щоб переконатися, що він витрачається на користь навколишнього середовища з детальною дорожньою картою «50 дій до 2050 року» для інших секторів.

Лідерство ЄС у сфері клімату через Європейську зелену угоду (ЄЗУ) має вирішальне значення для того, щоб змусити Китай та інші основні джерела викидів взяти на себе більш амбітні кліматичні зобов'язання. [3].

Європейська зелена угода має 8 пріоритетів (рис. 4.2.1.3):

- Зростання кліматичних амбіцій ЄС до 2030 та 2050 рр.
- Постачання чистої, доступної та безпечної енергії.
- Мобілізація промисловості для чистої економіки замкненого циклу.
- Будівництво та реконструкція енерго- та ресурсозберігаючим способом.
- Прискорення переходу до стійкої та розумної мобільності.

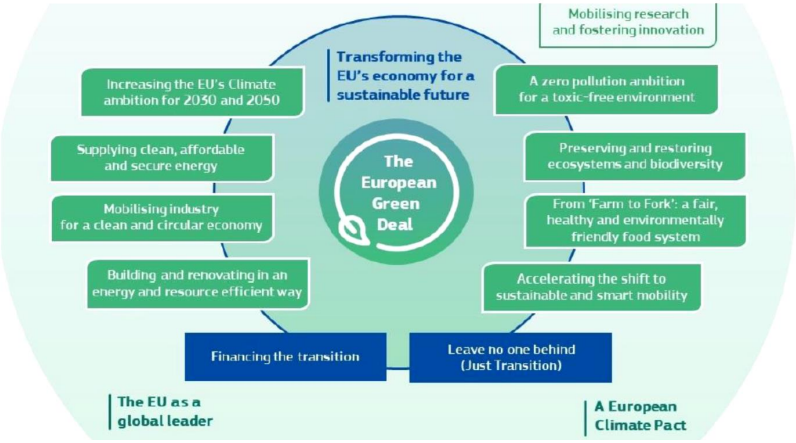

Рисунок 4.2.1.3 – Діаграма Європейської зеленої угоди

Джерело: [3]

- Від «ферми до виделки»: розробка справедливої, здорової та екологічно чистої системи харчування.
- Збереження та відновлення екосистем і біорізноманіття.
- Прагнення до нульового забруднення навколишнього середовища без токсичних речовин.

Українські виробники та підприємства агропромислового сектору, включаючи ті що приділяють всю або частину своєї діяльності та уваги сільському туризму, можуть шукати фінансування дотичне до усіх цих пріоритетів проте особливо до 6 пріоритету – «Від ферми до виделки».

Саме ці частини виробництва можна успішно поєднувати з туристичними пропозиціями та створювати нові проєкти що стосуються агропромислового сектору.

Окрім того ЄС розробила спеціальний документ: «Європейська зелена угода: можливості та загрози для України» [4].

В цьому документі проаналізовано можливості для України долучитися до Європейської зеленої угоди. Зроблено 8 висновків та надано 5 рекомендацій.

Рекомендації поділено в залежності до того кому саме вони адресовані.

ДЛЯ УРЯДУ УКРАЇНИ, який має сформулювати пріоритети діяльності Уряду:

- врахування можливостей і загроз ЄЗУ;
- запросити європейську сторону до діалогу про розробку Дорожньої карти для України в рамках ЄЗУ;

• підтримувати подальшу європейську інтеграція України в пріоритетні для України напрями ЄЗУ;

• сформулювати сприятливі політики України; підтримати інтеграцію українських виробників у промислові виробничі ланцюги ЄС, зокрема, забезпечити якнайшвидше підписання АССА;

• використовувати та просувати нові можливості для фінансування та залучення зелених інвестицій;

• продовжити цифровізацію;

• інформувати підприємства про роль «вуглецевого сліду» в майбутньому експорті до ЄС.

ДЛЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ, яка, насамперед, має забезпечити процес повної реалізації вимог європейського законодавства щодо ЄЗУ, зокрема шляхом посилення механізмів контролю відповідності законопроектів європейському законодавству та інтеграції сприятливих політик та стратегій, змінювати міркування на всіх етапах законотворчості.

ДЛЯ БІЗНЕСУ, який має:

• враховувати цілі ЄЗУ у процесі стратегічного планування свого розвитку та використання фінансових інструментів ЄЗУ;

• шукати можливості для інтеграції в нові процеси промислового виробництва на ринку ЄС;

• взяти до уваги, що доступи на Ринки ЄС у майбутньому суттєво залежатимуть від відповідності товарів і послуг ЄС кліматичним та екологічним вимогам.

ДЛЯ ГРОМАДИ ТА СУСПІЛЬСТВА, які, перш за все, мають сприяти кращому підвищенню обізнаності всіх зацікавлених сторін про можливості та виклики ЄЗУ, а також продовжити процес моніторингу впровадження євроінтеграційних реформ в Україні.

ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СТОРОНИ, яка має розглядати Україну як необхідного партнера в реалізації ЄЗУ,

• розробити разом з Урядом України дорожню карту для України на прикладі Дорожньої карти для балканських країн, наданої ЄЗУ;

• сприяти інтеграції України в нові «зелені» виробничі процеси в ЄС шляхом запуску промислового діалогу;

• посилити контроль над сталість товарів і послуг, що імпортуються в ЄС з України, зокрема деревини, с.-г. продуктів;

• підтримувати інвестиції з ЄС, спрямовані на виробництво «зелених» товарів, декарбонізацію економіки;

• продовжувати надавати допомогу Україні в наближенні законодавства у сфері довкілля і захисту клімату, сільського господарства, енергетики, транспорту;

• розробляти флагманські ініціативи для інтеграції України до природоохоронної зони ЄС, зокрема розпочати діалог щодо усунення

бар'єрів для імплементація директив щодо птахів і середовищ існування та інтеграцію України до мережі NATURA 2000 [4].

Також слід зазначити, що в ЄС створено окремий документ який стосується взаємодії Європейської зеленої угоди з країнами Східного партнерства, до числа яких входить і Україна. Цей документ більш обширний та містить аналіз ситуації по всіх країнах-партнерах включаючи і рекомендації до дій.

Підсумовуючи вищевикладене можна сказати, що агропромисловий сектор України має великий потенціал щодо залучення інвестиційних фондів для свого розвитку та відновлення (особливо у післявоєнний час) при умові дотримання стратегії сталого розвитку галузі та при відповідності виробництва цілям сталого розвитку. При складанні пропозицій цей чинник треба обов'язково враховувати та виносити однім з пріоритетних напрямів розвитку. Також, це гарна можливість не лише для фінансування існуючих виробництв та господарств, їх модернізації, екологізації та оновлення, але й для започаткування нових підприємств, господарств та ферм одразу побудованих на засадах стійкості, екологічної безпеки та сталого розвитку.

Список використаних джерел

1. Бойка О. А., Будько Д. З. Перспективи та можливості залучення інвестиційних фондів для розвитку та відновлення агропромислового сектору України. *Економіка та підприємництво в умовах сучасних викликів* : матеріали збірника Всеукраїнської науково-практичної конференції (01 лютого 2023 р.) Житомир : Поліський національний університет, 2023. С. 100–104.
2. Експорт з України. URL: https://export.gov.ua/
3. The European Green Deal. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
4. European Green Deal: Opportunities and Threats to Ukraine URL: http://www.ier.com.ua/files/publications/Policy_papers/IER/2020/european-green-dealenfinal_IER_com_ua.pdf

4.2.2 Кейси та перспективи успішних партнерств проєкту Erasmus+ JMM DIRUT у контексті сталого сільського розвитку (*Венгерська Н. С.*)

Досвід реалізації проєкту 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні» за підтримки програми Європейського Союзу Erasmus+ (далі проєкт Erasmus+ JMM DIRUT) за 2019–2023 рр. засвідчив, що закладена в ньому ідея стала точкою створення нових партнерств із регіональними, національними та європейськими

стейкхолдерами. Наш досвід засвідчив, що в рамках Жан Моне Модуля партнерства можуть бути ефективними і довгостроковими, якщо коло напрямів діяльності та ідеї проєкту є актуальними та затребуваними в суспільстві.

Нижче наведені приклади («кейси») реалізації спільних активностей у рамках регіональних, національних та європейських партнерств у напрямі сталого розвитку сільських територій та сільського туризму зокрема. Їхній опис підготовлено на основі елементів проєктних заявок, в яких проєкт Erasmus+ JMM DIRUT є партнером, та інформаційних повідомлень про хід реалізації заходів. Знайомлячись із цими кейсами, Читачі можуть почерпнути нові ідеї для розширення співпраці громади з існуючими та майбутніми партнерами. Вони можуть стати практичними моделями розвитку сільського туризму в рамках співробітництва з проєктами та програмами європейських організацій та установ.

Важливо зазначити, що для нашої команди партнерства були створені завдяки обміну досвідом у формі експертних консультацій, стажувань, спільних тематичних круглих столів, конференцій, навчальних візитів, дослідницьких візитів, відвідувань міжнародних туристичних виставок, тематичних екскурсій та неформальному нетворкінгу. З часом кількість напрямів співпраці розширилася, з'явилися нові пріоритети та завдання. Але у багатьох випадках зацікавленість усіх сторін у розв'язанні тих чи інших проблем переростала в спільні проєкти, котрі подавалися для залучення зовнішнього фінансування від європейських інституцій. Наведемо деякі приклади різносторонньої співпраці в рамках партнерства проєкту Erasmus+ JMM DIRUT за 2019–2023 рр.

Кейс 1. Проєкт Зимова школа «Креативно про цілі сталого розвитку» за підтримки Британської Ради в рамках Проєкту «Активні громадяни».

Ця історія є прикладом не тільки сталого, а й багатогранного міждисциплінарного проєкту соціальної дії. **Проєкт** «**Зимова школа «Креативно про цілі сталого розвитку»»** був реалізований за підтримки Британської Ради в рамках Проєкту «Активні громадяни» [1–2]. Потреба в реалізації цього партнерства була викликана недостатнім рівнем знань студентської та учнівської молоді в цій сфері, що породжувала брак молодих лідерів-змін, які розуміють важливість 17 Цілей сталого розвитку на глобальному та локальному рівнях, і готові змінювати суспільство. Задля цього було запропоновано змінювати підходи до залучення молоді через креативні методики та заходи соціальної дії. Одним із варіантів вирішення окреслених питань було запропоновано проведення зимової школи «Креативно про цілі сталого розвитку» протягом січня-лютого 2022 року, в рамках якої були проведені освітні заходи шляхом синергії

методів формального та неформального навчання, технологій віртуальної реальності та виїзних тематичних занять до сільських територій задля розвитку критичного та креативного мислення молоді, формування молодіжних локальних креативних спільнот сталого розвитку територій. Відповідно мета проєкту полягала в розширенні рівня знань учнівської та студентської молоді м. Запоріжжя про цілі сталого розвитку шляхом проведення зимової школи «Креативно про цілі сталого розвитку», котрі були реалізовані в змішаних форматах в різних закладах: Запорізькому національному університеті – лекції та тренінги, що проводилися викладачами проєкту Erasmus+ JMM DIRUT, «Марафон 17»; Історико-туристичному комплексі «Етносело» – етнокультурна зустріч та воркшоп щодо створення арт-об'єктів; VR hub «Креативно про цілі сталого розвитку» – VR гра, взаємодія та експозиція арт-об'єктів.

Рисунок 4.2.2.1 – Проєкт Зимова школа
«Креативно про цілі сталого розвитку» за підтримки Британської Ради
в рамках Проєкту «Активні громадяни»

Партнерами проєкту виступили такі організації м. Запоріжжя та м. Київ, як: Громадська організація «Дивосвіт», Асоціація національних меншин Запорізької області, Комунальний заклад «Запорізька обласна універсальна наукова бібліотека» Запорізької обласної ради, Комунальний заклад «Запорізька обласна бібліотека для юнацтва» Запорізької обласної ради, Запорізька організація Національної спілки художників України, Запорізький національний університет, ZViT студія по розробці VR контенту.

Формат роботи школи передбачав тренінги та лекції, що проходили в аудиторіях ЗНУ, етнокультурну зустріч, експозиції арт-робіт її учасників та спілкування у віртуальному просторі. Навчальні заняття проводилися у вечірній час в аудиторіях Запорізького національного університету. Після завершення навчального курсу слухачі отримали сертифікати учасників. Також у рамках школи була передбачена участь у Марафоні 17 із залученням соцмереж, створення плакатів, арт-кубів тощо, візит до етносела, персональні виставки робіт її учасників у бібліотеках міста, зокрема в ЗНУ, презентації та спілкування у віртуальному просторі.

Кейс 2. Різностороння співпраця: синергія проєктів Erasmus+ JMM в Запорізькому національному університеті.

Цей кейс є ще одним прикладом сталої співпраці в рамках проєктів Erasmus+. Зокрема тематика сталого розвитку сільських територій та диверсифікованих бізнес-моделей є досить актуальною, що підтверджується фінансовою підтримкою програми Erasmus+ ЄС та має продовження **у Запорізькому національному університеті,** зокрема в таких **проєктах Erasmus+ JMM, що реалізуються у 2021–2025 рр.,** як:

- 101047938 – EUROLAND – ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH-RSCH EUROLAND «Європейські практики в управлінні землями сільськогосподарського призначення»;
- 101085348 – EUROSECRET – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH EuroSecret «Європейські практики соціального підприємництва: сталість, інклюзія та креативність»;
- ERASMUS-JMO-2023-MODULE 101127828 NEWAGRO «Євроінтеграція та сталий розвиток сільських територій України як запорука забезпечення продовольчої безпеки в умовах повоєнного відновлення».

Економічний факультет ЗНУ на сьогодні є лідером в закладі освіти за кількістю проєктів JMM, оскільки здійснює реалізацію ще двох таких проєктів, як: 101048168 – HumEU – ERASMUS-JMO-2021-HEI-TCH – «Європейська гуманістична візія в управлінні людськими ресурсами», 101085727 – EU-DIGITIZATION – ERASMUS-JMO-2022-HEI-TCH-RSCH «Цифровізація економіки в умовах пандемії Covid-19 як стратегічна платформа розвитку економіки держави».

Кейс 3. Гостьовий науковий візит до Талліннського університету **та робота в складі міжнародного дослідницького проєкту «Розвиток українських прифронтових громад та туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє» за підтримки Естонського дослідницького агентства.**

Співпрацю між Талліннським університетом та проєктом Erasmus+ JMM DIRUT розпочато восени 2022 року завдяки запрошенню автором естонського представника до участі у II міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми та перспективи впровадження європейського досвіду диверсифікації сільського туризму в Україні на засадах креативності та збалансованості». Захід був організований за підтримки програми ЄС «Еразмус+», напряму ім. Жана Моне в рамках проєкту 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні». Нетворкінг під час конференції слугував платформою для запрошення українських представників до Естонії як гостьових наукових дослідників. Одним із пріоритетів, на якому партнери зосередили свою увагу, стала тематика розвитку туристичного бізнесу в прифронтових громадах, у тому числі сільського та креативного туризму [3–4].

Гостьовий візит передбачав відвідування Талліннського університету представниками Запорізького національного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Криворізького державного педагогічного університету, Харківської державної академії культури.

Цей гостьовий візит передбачав досить широкий спектр напрямів роботи, а саме: ознайомлення з тенденціями розвитку та науково-дослідною діяльністю Талліннського університету, участь у дослідницькому проєкті «**Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє»**, організацію наукових семінарів, відвідування заходів та тренінгів, обмін досвідом щодо використання інноваційних методів викладання, проведення лекцій для студентів.

В результаті проєкту було підготовлено науковий звіт на тему «Розвиток українських прифронтових громад та туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє» на основі соціологічних опитувань представників туристичної сфери п'яти прифронтових областей України (Дніпропетровської, Запорізької, Сумської, Донецької та Харківської), підготовлено наукові публікації, в яких проаналізовано досвід розвитку туризму в країнах, де відбувались військові дії [5].

Координатор дослідницького проєкту, доцент з управління рекреацією Талліннського університету Март Рейманн організував важливу

Рисунок 4.2.2.2 – Візит представника Талліннського університету доц. Марта Рейманна до кафедри туризму та готельно-ресторанної справи Запорізького національного університету в жовтні 2022 року

низку зустрічей, зокрема зустріч із керівництвом Талліннського університету, проректором із розвитку Кетрін Сакс та проректором із науки Кетрін Ніглас, які ознайомили українську делегацію зі структурою університету та особливостями його участі в різноманітних європейських програмах. Визначною була також зустріч із депутатом Парламенту Естонії Марко Міккельсоном, який ознайомив учасників із історією Естонського Парламенту, особливостями трансформації естонського суспільства, та завірив візитерів у подальшій підтримці суспільства Естонії в різних сферах та напрямах.

Важливою була зустріч із Міським головою муніципалітету Куусалу Терьє Краанвелт, яка ознайомила українську делегацію з особливостями розвитку підприємництва, аграрного виробництва та сільського туризму в громаді. Також гості відвідали провідну міжнародну туристичну виставку Естонії Tourest 2023, на якій вони ознайомилися з туристичними продуктами різних регіонів та дестинацій Естонії та багатьох країн світу: Туреччини, США, Японії, Танзанії, Латвії, Фінляндії, Мальти, Грузії, Албанії тощо. На жаль, Україна не була представлена на виставці, але в результаті нетворкінгу з представниками різних туристичних організацій Естонії, було обговорено перспективи поглиблення українсько-естонського співробітництва щодо розвитку різних видів туризму у повоєнний період, зокрема акцентовано увагу на розвитку сільського туризму.

Гостьовий візит було підкріплено численними екскурсіями в сфері сільського, пізнавального та промислового туризму, котрі стали запорукою апробації прогресивної досвіду Естонії як в розвитку туризму, так і в розвитку освіти й науки в Україні.

Досить ефективно зустрічі проходили з точки зору міжнародної співпраці та кластерної взаємодії у ланцюжку «освіта-наука-бізнес-громадськість-держава». Зустрічі супроводжувалися взаємодією з Естонською асоціацією сільського туризму (EESTI MAATURISM, Сільський туризм Естонії (ERTO)), метою якої є представлення спільних інтересів постачальників послуг сільського туризму задля підтримки розвитку сільського туризму в Естонії. Організація налічує близько 300 членів з усіх сільських районів Естонії, що є дійсно сильною мережею туристичних підприємств та інших постачальників туристичних послуг. ERTO представляє кластер сільського туризму, до складу якого входять підприємці сільського туризму, сільські МСП у сільськогосподарському та виробничому секторах, постачальники активного туризму, туристичні асоціації, школи з навчанням туризму та ін.

Також у рамках візиту була налагоджена тісна співпраця з українською делегацією представників сільського туристичного бізнесу ГО «Спілка сільського зеленого туризму України», що уможливило чітке бачення потреби бізнесу, його проблем та перспектив. Від Запорізької області представником виступила ЗОГО «Дивосвіт», із якою проєкт Erasmus+ DIRUT активно співпрацював протягом останніх трьох років. До того ж було налагоджено тісну співпрацю з представниками кафедри загальної та регіональної географії Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Криворізького державного педагогічного університету, Харківської державної академії культури, ОКЗ «Харківського організаційно-методичного центру туризму».

Участь в зазначеному естонському проєкті надала її учасникам можливість обміну інформацією та поширення практики й досвіду проєкту

Рисунок 4.2.2.3 – Проєкт «Розвиток українських прифронтових громад та туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє» за підтримки Талліннського університету та Естонського дослідницького агентства

Erasmus+ JMM DIRUT в Естонії, розширення міжнародної проєктної співпраці з представниками Талліннського університету, розроблення та подання нових грантових пропозицій із сільського туризму разом із фахівцями інших українських університетів та туристичного бізнесу щодо диверсифікації сільської економіки з урахуванням практик Європейського Союзу. Все це уможливило поширення результатів проєкту Erasmus+ DIRUT, що реалізується в Запорізькому національному університеті, на європейському рівні.

Кейс 4. Проєкт «Диверсифікація сільської економіки через мережу громадських консультаційних центрів туризму» за підтримки Естонського центру міжнародного розвитку та Талліннського університету

Цей кейс є прикладом налагодженої співпраці з європейським партнером – Талліннським університетом. Напрацювання команди проєкту «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні» (Erasmus+ JMM DIRUT) у контексті формування кластерної (мережевої) моделі сільського креативного туризму були покладені в основу естонсько-українського проєкту. Грант було отримано в травні 2023 року.

Мета проєкту – це розробка концепції мережі громадських туристично-консультаційних центрів на базі членів ГО «Спілка сільського зеленого туризму України» з урахуванням кращих практик диверсифікації сільського життя в Європейському Союзі.

На початковій стадії проєкт передбачає проведення хакатонів за участю місцевих підприємців, освітян, науковців, громадськості, представників держави та місцевого самоврядування шести прифронтових та прикордонних областей (Запорізька, Дніпропетровська, Харківська, Сумська, Київська – Черкаська, Житомирська). Починаючи із Запорізької області, вбачається проведення круглих столів та хакатонів із місцевими зацікавленими сторонами під керівництвом регіональних представників ГО «Спілка сільського зеленого туризму України» та представників Запорізького національного університету, а результати обговорюватимуться в онлайн-дискусіях експертних груп. Після проведення та апробації пілотної моделі хакатону в Запорізькій області заходи будуть проведені в Харківській області на чолі з представниками Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, в Сумській області на чолі з представниками Сумського державного педагогічного університету, в Київській та в Черкаській областях на чолі з фахівцями Київського національного університету імені Тараса Шевченка, в Житомирській області на чолі з представниками Поліського національного університету.

Метою хакатонів є визначення потреб, проблем, викликів та шляхів диверсифікації сільської економіки через туризм. Учасники хакатонів у кожній області мають скласти карти потреб, проблем і запропонувати рішення, котрі стосуються їх області. Під час проведення хакатонів буде використана тренінгова форма роботи (обговорення про диверсифікацію сільської економіки, мозкові штурми та формування плакатів-карт потреб, проблем та рішень, бізнес-моделей). Важливо відзначити, що ідеї та напрацювання курсу «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні» (Erasmus+ JMM DIRUT) були покладені в основу розробки тренінгів [7].

На основі карт буде розроблено програми навчання у співпраці з представниками професійно-технічної та університетської освіти, міжнародними експертами. На основі розробленої програми будуть проводитися як контактні, так і онлайн тренінги для тренерів. Концепція та навчальні програми, створені в результаті проєкту, будуть використані для створення загальнонаціональної мережі консультаційних центрів.

Створені навчальні програми також будуть використані та інтегровані в навчальні плани університетів, що підвищить практичну спрямованість університетів. Зокрема, за результатами обговорення карт потреб буде оновлено курс «Диверсифікація сільського туризму через збалансованість та креативність: поширення європейського досвіду в Україні» (Erasmus+ JMM DIRUT).

Концепція консалтингового центру складається з навчальних програм і мережі тренерів. Тренінги проходитимуть у приміщеннях членів ГО «Спілка сільського зеленого туризму України», що стане для них корисною фінансовою підтримкою.

Отже, наведені «кейси» проєкту Erasmus+ JMM DIRUT можуть стати основою для розробки нових ідей для розширення співпраці вашої громади з існуючими і майбутніми партнерами й слугувати практичними моделями розвитку сільського туризму в рамках співробітництва з проєктами та програмами європейських організацій та установ.

Список використаних джерел

1. У ЗНУ презентували проєкт «Зимова школа «Креативно про цілі сталого розвитку»» для студентської й учнівської молоді за підтримки Британської Ради. URL: https://www.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=56137&lang=ukr&news_code=u-znu-prezentuvali-pro--kt---zimova-shkola----kreativno-pro-tsili-stalogo-rozvitku------dlya-studentskoyi-j-uchnivskoyi-molodi-za-pidtrimki-britanskoyi-radi

2. Зимова школа «Креативно про цілі сталого розвитку» URL: https://www.facebook.com/groups/508289590510829/

3. Талліннський університет (Естонія) співпрацює із ЗНУ в рамках проєкту “Erasmus+» JMM DIRUT. URL: https://sites.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=57877&lang=ukr&news_code=tallinnskij-universitet--estoniya--spivpratsyu---iz-znu-v-ramkakh-pro--ktu---Erasmus----JMM-DIRUT

4. Науковиця економічного факультету ЗНУ та гостьова дослідниця Талліннського університету Наталя Венгерська ділиться результатами міжнародної співпраці. URL: https://www.znu.edu.ua/cms/index.php?action=news/view_details&news_id=59351&lang=ukr&news_code=naukovitsya-ekonomichnogo-fakultetu-znu-ta-gostova-doslidnitsya-tallinnskogo-universitetu-natalya-vengerska-podililasya-rezultatami-mizhnarodnoyi-spivpratsi

5. Рейманн М., Венгерська Н., Корнус О., Пацюк В., Холодок В., Паланг Х. Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє : аналітичний звіт за результатами міжнародного дослідницького проєкту (кінц.) / за ред. М. Рейманна. Суми : Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2023. 123 с.

6. EESTI MAATURISM – ESTONIAN RURAL TOURISM ASSOCIATION. URL: https://www.maaturism.ee/index.php?id=the-competition-will-take-place-from

7. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність : навчально-практичний посібник / за ред. А. В. Череп, Н. С. Венгерської. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика». 2022. 272 с.

4.2.3 Перспективи післявоєнного розвитку сільського туризму України в умовах євроінтеграції (*Венгерська Н. С.*)

У даному підрозділі монографії розкриємо перспективи та можливості розвитку туризму, в тому числі сільського у прифронтових громадах України – Запорізької, Дніпропетровської, Харківської, Донецької та Сумської областей, на основі досліджень, що були здійснені в рамках синергії проєкту Erasmus+ JMM DIRUT Запорізького національного університету та естонсько-українського науково-дослідницького проєкту «Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє» на базі Центру ландшафту та культури Школи гуманітарних наук Талліннського університету за підтримки Естонського дослідницького агентства у співпраці з представниками Криворізького державного педагогічного університету, Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка, Харківської державної академії культури. В ході дослідження було проведено опитування в лютому 2023 року. Респондентами виступили 144 особи з п’яти регіонів України: Дніпропетровська область – 45 (31,3 %), Донецька − 18 (12,5 %), Запорізька – 15 (10,4 %), Сумська – 29 (20,1 %), Харківська область – 37 (25,7 %). Це були переважно власники туристичного бізнесу, працівники закладів туристичної інфраструктури та атракцій, представники громадських організацій туристичного спрямування та виконавчої

влади, яка координує туристичну діяльність на прифронтових територіях України [1–4].

Головні перспективи розвитку туризму респонденти всіх досліджуваних областей вбачають у відновленні функціонування туристичних локацій (40,1 %) та у можливості модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів (31,5 %). Водночас 21,0 % респондентів вважають, що туристи будуть приїжджати подивитись на наслідки військових дій. Вагаються з відповідями 6,6 % осіб, а 0,8 % респондентів не бачать жодних перспектив (рис. 4.2.1.3.1).

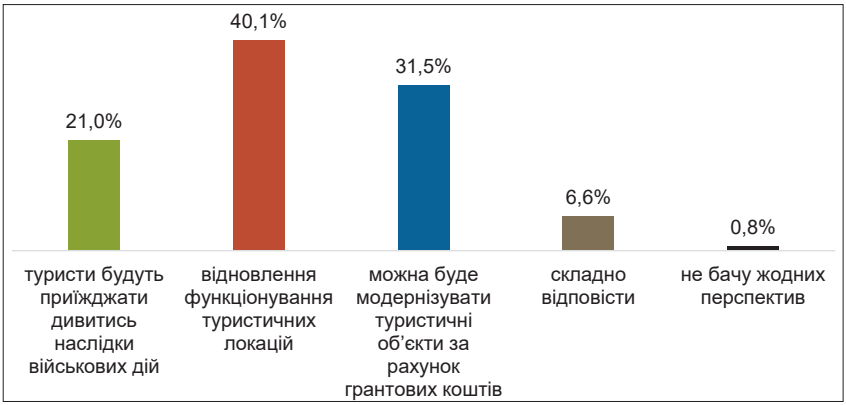

Рисунок 4.2.3.1 – Які Ви бачите перспективи розвитку туризму у вашій громаді після закінчення війни? (N = 144)

Джерело: розрахунки автора

Головними перспективами розвитку туризму, на думку респондентів міської місцевості, є відновлення функціонування туристичних локацій (74,5 %) та можливість модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів (56,4 %). Опитані респонденти із сільської місцевості вбачають головні перспективи розвитку туризму у відновленні функціонування туристичних локацій (61,8 %) та в можливості модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів (55,9 %) (табл. 4.2.3.1).

Перспективи розвитку туризму Запорізької області, на думку респондентів, вбачаються у відновленні функціонування туристичних локацій (44,8 %) та можливості модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів (31,0 %).

Таблиця 4.2.3.1 – Відповіді респондентів на питання: «Які Ви бачите перспективи розвитку туризму вашої громади після закінчення війни?»

Суть перспективи	Міська місцевість	Сільська місцевість
відновлення функціонування туристичних локацій	74,5 %	61,8 %
туристи будуть приїжджати подивитись на наслідки військових дій	40,9 %	26,5 %
можна буде модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів	56,4 %	55,9 %
не бачу жодних перспектив	0,9 %	2,9 %
вагаюсь із відповіддю	12,7 %	8,8 %
Всього	110	34

Джерело: складено на основі [1–4]

Водночас 20,7 % респондентів вважають, що туристи будуть приїжджати подивитись на наслідки військових дій. Вагалися з відповідями 3,4 % опитаних (рис. 4.2.3.2).

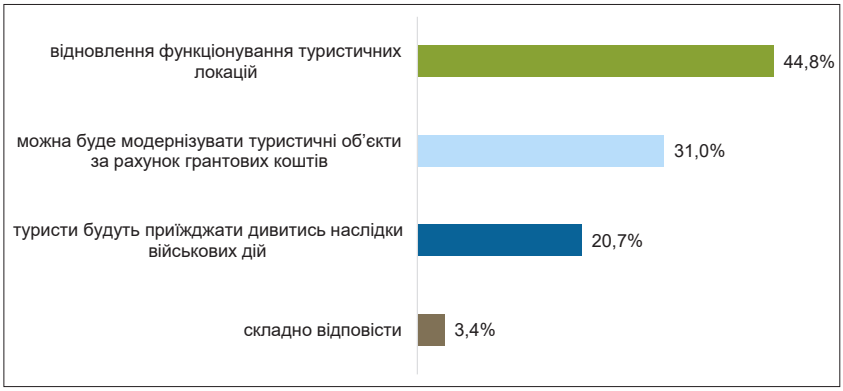

Рис. 4.2.3.2. Які Ви бачите перспективи розвитку туризму вашої громади після закінчення війни? (Запорізька область, N=15)

Джерело: розрахунки автора

Головними перспективами розвитку туризму Запорізької області респонденти міської місцевості вбачають у відновленні функціонування туристичних локацій (90,9 %) та можливості модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів (54,5 %).

Опитані респонденти сільської місцевості Запорізької області визначили, що головною перспективою розвитку є: відновлення функціонування туристичних локацій (75,0 %); можливість модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів (75,0 %); туристи будуть приїжджати подивитись на наслідки військових дій (50,0 %) (табл. 4.2.3.2).

Таблиця 4.2.3.2 – Відповіді респондентів на питання: «Які Ви бачите перспективи розвитку туризму у вашій громаді після закінчення війни?» (Запорізька область)

Суть перспективи	Міська Місцевість	Сільська місцевість
відновлення функціонування туристичних локацій	90,9 %	75,0 %
туристи будуть приїжджати подивитись на наслідки військових дій	36,4 %	50,0 %
можна буде модернізувати туристичні об'єкти за рахунок грантових коштів	54,5 %	75,0 %
складно відповісти	9,1 %	
Всього	11	4

Джерело: розрахунки автора

Більше половини опитаних респондентів усіх досліджуваних областей вважають перспективними такі види туризму, як: культурно-пізнавальний (59,8 %); фестивальний та подієвий (52,8 %); спортивний та активний (48,0 %).

До не перспективних видів туризму опитані віднесли: темний туризм (77,0 %); релігійний (66,0 %); лікувально-оздоровчий (54,1 %); індустріальний (промисловий) (53,5 %) та сільський (52,1 %). Можливо передбачити, що зазначені види є не перспективними по-перше, через військові дії та наслідки, до яких вони призводять (табл. 4.2.3.3).

Більше половини опитаних респондентів Запорізької області вважають перспективними такі види туризму, як: культурно-пізнавальний (53,3 %); фестивальний та подієвий (53,3 %); гастрономічний туризм (53,3 %).

До не перспективних видів туризму Запорізької області респонденти віднесли: темний (86,6 %); екстремальний (80,0 %); промисловий (66,7 %) та екологічний туризм (60,0 %) (табл. 4.2.3.4).

На рівні всіх досліджуваних областей сільський туризм як неперспективний напрямок туризму визначили 61,3 % опитаних представників туристичного бізнесу (туроператор, турагент, ФОП тощо) та 60,0 % опитаних представників освіти та/або наук (табл. 4.2.3.5).

Таблиця 4.2.3.3 – Відповіді респондентів на питання: «Як Ви вважаєте, які види туризму будуть користуватися попитом у вашій громаді після завершення військових дій?»

Види туризму	Перспективо	Важко сказати	Не перспективо
культурно-пізнавальний	59,8 %	25,7 %	14,5
сільський	29,1 %	18,8 %	52,1 %
екологічний	31,9 %	26,4 %	41,7
релігійний	18,7 %	15,3 %	66,0 %
лікувально-оздоровчий	28,5 %	17,4 %	54,1 %
індустріальний (промисловий)	26,4 %	20,1 %	53,5 %
спортивний та активний	48,0 %	26,4 %	25,6 %
екстремальний	27,1 %	23,6 %	49,3 %
етнокультурний	41,6 %	21,5 %	36,9 %
гастрономічний	38,1 %	29,9 %	32,0 %
фестивальний та подієвий	52,8 %	22,2 %	25,0 %
військовий	36,8 %	22,2 %	41,0 %
темний	10,5 %	12,5 %	77,0 %
креативний	29,9 %	29,2 %	40,9 %
діловий	33,3 %	22,9 %	43,8 %

Джерело: складено на основі [1–4]

Таблиця 4.2.3.4 – Відповіді респондентів на питання: «Як Ви вважаєте, які види туризму будуть користуватися попитом у вашій громаді після завершення військових дій?» (Запорізька область (N=15)

Види туризму	Перспективо	Важко сказати	Не перспективо
культурно-пізнавальний	53,3 %	26,7 %	20,0 %
сільський	26,7 %	26,7 %	46,6 %
екологічний	20,0 %	20,0 %	60,0 %
релігійний	6,7 %	13,3 %	80,0 %
лікувально-оздоровчий	40,0 %	20,0 %	40,0 %
індустріальний (промисловий)	20,0 %	13,3 %	66,7 %
спортивний та активний	26,7 %	33,3 %	40,0 %
екстремальний	6,7 %	13,3 %	80,0 %
етнокультурний	40,0 %	20,%	40,0 %
гастрономічний	53,3 %	13,4 %	33,3 %
фестивальний та подієвий	53,3 %	20,0 %	26,7 %
військовий	33,3 %	20,0 %	46,7 %
темний	6,7 %	6,7 %	86,6 %
креативний	20,0 %	33,3 %	46,7 %
діловий	33,3 %	26,7 %	40,0 %

Джерело: розрахунки автора

Таблиця 4.2.3.5 – Відповіді респондентів на питання: «Як Ви вважаєте, сільський туризм буде користуватися попитом у вашій громаді після завершення військових дій?» з огляду на їх сферу діяльності туристичного бізнесу

Респондент	Сільський туризм		
	не перспективо	важко сказати	перспективо
об'єкт туристичної інфраструктури (заклад розміщення, харчування тощо)	38,1 %	19,0 %	42,9 %
представник ГО та клубів туристичного спрямування	38,5 %	23,1 %	38,5 %
представник туристичного бізнесу (туроператор, турагент, ФОП тощо)	61,3 %	14,5 %	24,2 %
структурний підрозділ виконавчої влади, що координує туристичну діяльність	28,6 %	28,6 %	42,9 %
заклад туристичної атракції (музеї, пізнавально-дозвіллєві заклади тощо)	44,0 %	16,0 %	40,0 %
представник освіти та/або науки	60,0 %	20,0 %	20,0 %
Всього	75	27	42
	52,1 %	18,8 %	29,2 %

Джерело: складено на основі [1–4]

Щодо неперспективності сільського туризму у Запорізькій області, то 50,0 % опитаних представників освіти та/або науки, по 66,7 % опитаних об'єктів туристичної інфраструктури та представників туристичного бізнесу визначили даний вид туризму не перспективним після завершення військових дій.

Перспективним сільський туризм серед громад Запорізької області визначили 50,0 % опитаних представників ГО та клубів туристичного спрямування (табл. 4.2.3.6).

Серед можливостей розвитку туристичного бізнесу більшість опитаних всіх досліджуваних областей зазначили, що дуже перспективними є залучення фінансування та стимулювання інвестицій від вітчизняних та міжнародних партнерів (53,8 %); впровадження інновацій у сфері розвитку туризму (50,7 %); розробка нових туристичних продуктів у вашій громаді (50,4 %). Перспективним також вважають отримання консультативних послуг (55,4 %) (табл. 4.2.3.7).

Можливостями розвитку туристичного бізнесу Запорізької області, на думку опитаних, є розробка нових туристичних продуктів в їх громаді (53,3 %) (табл. 4.2.3.8).

Таблиця 4.2.3.6 – Відповіді респондентів на питання: «Як Ви вважаєте, сільський туризм буде користуватися попитом у Вашій громаді після завершення військових дій?» у розрізі їх сфери діяльності туристичного бізнесу (Запорізька область)

Респондент	Сільський туризм		
	не перспективо	вагаюсь відповісти	перспективо
об'єкт туристичної інфраструктури (заклад розміщення, харчування тощо)	66,7 %		33,3 %
представник ГО та клубів туристичного спрямування		50,0 %	50,0 %
представник туристичного бізнесу (туроператор, турагент, ФОП тощо)	66,7 %	16,7 %	16,7 %
заклад туристичної атракції (музеї, пізнавально-дозвіллєві заклади тощо)	50,0 %		50,0 %
представник освіти та/або науки	50,0 %	50,0 %	
Всього	7	4	4
	46,7 %	26,7 %	26,7 %

Джерело: розрахунки автора

Таблиця 4.2.3.7 – Відповіді респондентів на питання: «Які можливості розвитку туристичного бізнесу Ви вбачаєте в умовах війни та післявоєнного відновлення?» всіх досліджуваних областей

Можливості	Досить перспективо	Перспективо	Не перспективо
розробка нових туристичних продуктів у вашій громаді	50,4 %	40,1 %	9,5 %
отримання консультативних послуг	28,9 %	55,4 %	15,7 %
розвиток туристичної інфраструктури	48,5 %	46,3 %	5,2 %
моніторинг, просування, маркетинг локацій	39,7 %	48,1 %	12,2 %
залучення фінансування та стимулювання інвестицій від вітчизняних та міжнародних партнерів	53,8 %	33,3 %	12,9 %
навчання та розбудова потенціалу галузі туризму	47,3 %	39,5 %	13,2 %
впровадження цифрових інструментів	48,1 %	36,8 %	15,1 %
впровадження інновацій у сфері розвитку туризму	50,7 %	39,7 %	9,6 %

Джерело: складено на основі [1–4]

Таблиця 4.2.3.8 – Відповіді респондентів на питання: «Які можливості розвитку туристичного бізнесу Ви вбачаєте в умовах війни та післявоєнного відновлення?» (Запорізька область)

Можливості	Досить перспективо	Перспективо	Не перспективо
розробка нових туристичних продуктів у вашій громаді	53,3 %	33,3 %	13,4 %
отримання консультативних послуг	28,6 %	50,0 %	21,4 %
розвиток туристичної інфраструктури	46,7 %	46,7 %	6,6 %
моніторинг, просування, маркетинг локацій	33,3 %	60,0 %	6,7 %
залучення фінансування та стимулювання інвестицій від вітчизняних та міжнародних партнерів	46,7 %	33,3 %	20,0 %
навчання та розбудова потенціалу галузі туризму	33,3 %	53,4 %	13,3 %
впровадження цифрових інструментів	46,7 %	46,7 %	6,6 %
впровадження інновацій у сфері розвитку туризму	50,0 %	35,7 %	14,3 %

Джерело: розрахунки автора

Водночас 39,4 % опитаних представників туристичних об'єктів прифронтових громад всіх досліджуваних областей зазначили, що їх організація входить до туристичного кластеру, ще 23,9 % бажають вступити до кластеру в майбутньому.

Співпраця в кластерах відбувається між туристичними агенціями, операторами, волонтерами та фірмами (рис. 4.2.3.3).

Для туристичних об'єктів усіх досліджуваних областей важливими перевагами у кластерній співпраці є: отримання кращого доступу до ресурсів (28,8 %); досягнення переваг у маркетингу та в розробці продукту (по 27,7 %).

Водночас 10,4 % опитаних визначили, що перевагою є заощадження операційних витрат (рис. 4.2.3.4).

Розгляд співвідношення результатів відповідей респондентів «сільської-міської місцевості» надає можливість зробити висновок, що, згідно з відповідями респондентів із сільської місцевості, кластерна співпраця має більший відсоток лише за показниками заощадження витрат.

За іншими параметрами респонденти-містяни мають більш високі показники, що підтверджує недостатнє розуміння представників туризму в сільській місцевості своєї вигоди та можливостей від кластерної співпраці (табл. 4.2.3.9).

Для туристичних об'єктів Запорізької області важливими перевагами в кластерній співпраці є: досягнення переваг у маркетингу (33,3 %);

отримання кращого доступу до ресурсів (26,7 %) та досягнення переваг у розробці продукту (23,3 %).

Водночас 13,3 % опитаних визначили, що перевагою є заощадження операційних витрат.

Також була висловлена думка, що створення нових ресурсів і продуктів для туристів після війни (3,3 %), є перевагою в кластерній взаємодії (рис. 4.2.3.4).

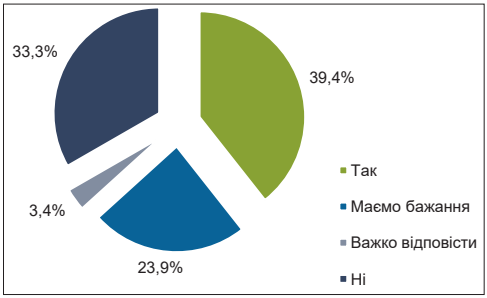

Рисунок 4.2.3.3 – Відповіді респондентів на питання: «Чи входить ваша організація до туристичних кластерів (чи інших об'єднань) та як Ви співпрацюєте?» всіх досліджуваних областей (N = 118)

Джерело: складено на основі [1–4]

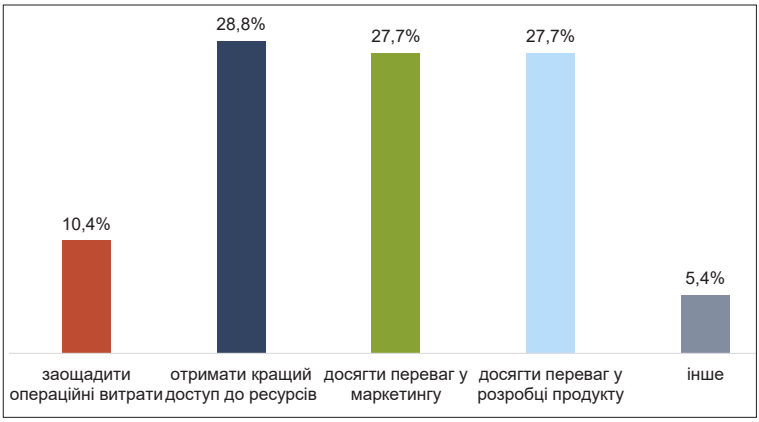

Рисунок 4.2.3.4 – Відповіді респондентів на питання: «Які переваги у кластерній співпраці є для Вас найбільш важливими?» всіх досліджуваних областей (N = 144)

Джерело: складено на основі [1–4]

Таблиця 4.2.3.9 – Відповіді респондентів на питання «Які переваги в кластерній співпраці є для Вас найбільш важливими?» за місцем проживання

Перевага кластеру	Міська місцевість	Сільська місцевість
заощадити операційні витрати	20,6 %	21,9 %
отримати кращий доступ до ресурсів	60,8 %	50,0 %
досягти переваг у маркетингу	58,8 %	46,9 %
досягти переваг у розробці продукту	57,7 %	50,0 %
Інше	11,3 %	9,4 %
Всього	97	32

Джерело: складено на основі [1–4]

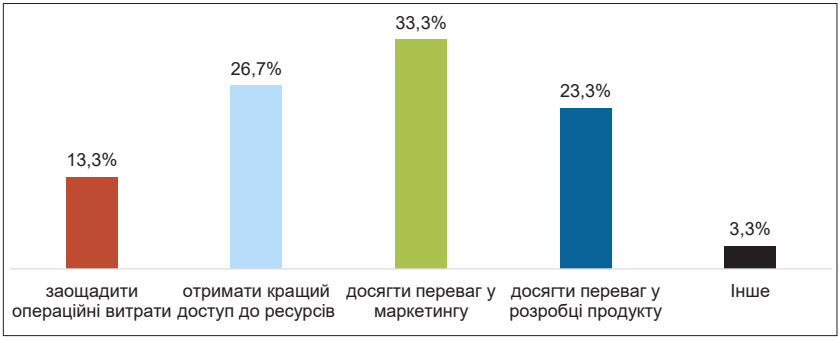

Рис. 4.2.3.5. Відповіді респондентів на питання «Які переваги у кластерній співпраці є для Вас найбільш важливими?» (Запорізька область, N = 15)

Джерело: розрахунки автора

На рівні всіх досліджуваних областей 81,8 % опитаних респондентів розглядають можливість розвитку та вдосконалення свого бізнесу відповідно до європейських практик (рис. 4.2.3.6).

На основі аналізу результатів дослідження з'ясовано, що в майбутньому респонденти хотіли би вивчити: нові цікаві туристичні пропозиції (15,8 %); попит на туристичні послуги з боку внутрішніх і зовнішніх туристів (15,6 %); проєктну та грантову діяльність (13,5 %); ефективну рекламу в соціальних мережах та робота з цифровими платформами (13,3 %).

Рисунок 4.2.3.6 – Відповіді респондентів на питання «Чи розглядаєте Ви можливість розвитку та вдосконалення свого бізнесу відповідно до європейських практик?» (N = 110)

Джерело: складено на основі [1–4]

Водночас 11,0 % респондентів хотіли би співпрацювати з громадою та бізнесом; 11,0 % – отримати знання з франчайзингу; 10,0 % – визначити, як будувати моделі з якісним сервісом за помірними цінами та 9,8 % цікавить портрет туриста після закінчення війни (рис. 4.2.3.7).

Рис. 4.2.3.7. Відповіді респондентів на питання «Які напрями Ви би хотіли вивчити на майбутнє» (N = 144)

Джерело: складено на основі [1–4]

Представники сільської місцевості всіх досліджуваних областей мають потребу у вивченні попиту на туристичні послуги з боку внутрішніх і зовнішніх туристів, розробки нових цікавих туристичних пропозицій та ефективної реклами в соціальних мережах, роботи з цифровими платформами (табл. 4.2.3.10).

Таблиця 4.2.3.10 – Відповіді респондентів на питання: «Які напрями Ви би хотіли вивчити на майбутнє?» за місцем проживання

Потреби	Міська місцевість	Сільська місцевість
попит на туристичні послуги з боку внутрішніх і зовнішніх туристів	65,5 %	66,7 %
портрет туриста після закінчення війни	44,5 %	30,3 %
нові цікаві туристичні пропозиції	67,3 %	63,6 %
ефективна реклама в соціальних мережах та робота з цифровими платформами	57,3 %	51,5 %
якісний сервіс за помірними цінами	40,9 %	45,5 %
співпраця з громадою та бізнесом	46,4 %	45,5 %
проєктна та грантова діяльність	59,1 %	48,5 %
фандрайзинг (залучення коштів)	46,4 %	45,5 %
Всього	110	33

Джерело: складено на основі [1–4]

В майбутньому респонденти Запорізької області хотіли би вивчити нові цікаві туристичні пропозиції (17,9 %); попит на туристичні послуги з боку внутрішніх і зовнішніх туристів (14,9 %) (рис. 4.2.3.8).

Рисунок 4.2.3.8 – Відповіді респондентів на питання: «Які напрямки Ви би хотіли вивчити на майбутнє» (Запорізька область, N = 15)

Джерело: розрахунки автора

Респонденти сільської місцевості Запорізької області хотіли би вивчити: нові цікаві туристичні пропозиції (75,0 %); попит на туристичні послуги з боку внутрішніх і зовнішніх туристів (75,0 %), ефективну рекламу в соціальних мережах та роботу з цифровими платформами (50,0 %); співпрацю з громадою та бізнесом (75,0 %); якісний сервіс за помірними цінами (75,0 %); проєктну та грантову діяльність (75,0 %).

Таблиця 4.2.3.11 – Відповіді респондентів на питання: «Які напрями Ви би хотіли вивчити на майбутнє?» (Запорізька область)

Потреби	Міська місцевість	Сільська місцевість
попит на туристичні послуги з боку внутрішніх і зовнішніх туристів	63,6 %	75,0 %
портрет туриста після закінчення війни	63,6 %	25,0 %
нові цікаві туристичні пропозиції	81,8 %	75,0 %
ефективна реклама в соціальних мережах та робота з цифровими платформами	45,5 %	50,0 %
якісний сервіс за помірними цінами	45,5 %	75,0 %
співпраця з громадою та бізнесом	36,4 %	75,0 %
проєктна та грантова діяльність	63,6 %	25,0 %
фандрайзинг (залучення коштів)	36,4 %	75,0 %
Всього	11	4

Джерело: складено на основі [1–4]

Отже, зазначене вище демонструє можливості та перспективи розвитку туризму прифронтових громад п'яти областей України: Дніпропетровську, Донецьку, Запорізьку, Сумську та Харківську з урахуванням таких чинників, як: повномасштабне вторгнення росії на територію України та його впливів на туристичну сферу; кластерна співпраця; євроінтеграційні процеси та потреби представників сфери туризму у вивченні та впровадженні європейських практик.

Список використаних джерел

1. Рейманн М., Венгерська Н., Корнус О., Пацюк В., Холодок В., Паланг Х. Розвиток українських прифронтових громад і туристичного бізнесу в умовах війни та стратегії на майбутнє : аналітичний звіт за результатами міжнародного дослідницького проєкту (кінц.) / за ред. М. Рейманна. Суми : Інститут стратегій інноваційного розвитку і трансферу знань, 2023. 123 с.

2. Рейманн М., Корнус О., Венгерська Н., Холодок В., Пацюк В., Паланг Х. Розвиток туристичного бізнесу прифронтових громад в умовах війни: зарубіжний

та український досвід. *Регіональна економіка.* 2023, № 1. С. 105–113. https://doi.org/10.36818/1562-0905-2023-1-14

3. Рейманн М., Корнус О., Паланг Х., Корнус А. Особливості розвитку туристичної діяльності у Сумській області в умовах війни та перспективи на майбутнє. *Наукові записки СумДПУ ім. А. С. Макаренка. Географічні науки.* 2023. Том. 3 Вип. 4. С. 42–58. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.7812068

4. Рейманн М., Корнус О. Г., Венгерська Н. С., Корнус А. О., Паланг Х. Розвиток туризму у сільській місцевості Сумської області в умовах російсько-української війни та перспективи на майбутнє. *Актуальні проблеми дослідження довкілля* : матеріали X Міжнародної наукової конференції (Суми-Тростянець, 25–27 травня 2023 р.) / ред. кол.: А. О. Корнус, Л. П. Міронець та ін. Суми : Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, 2023. С. 171–174.

5. Диверсифікація європейського сільського туризму через збалансованість та креативність : навчально-практичний посібник / за ред. А. В. Череп, Н. С. Венгерської. Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 272 с.

ANNOTATIONS

CHAPTER 1. THEORETICAL FOUNDATIONS OF THE ORGANIZATION OF RURAL TOURISM

1.1 Rural Tourism as Part of the Concept of Sustainable Development

1.1.1 Rural Tourism in the Conditions of Sustainable Development Paradigm (L. Bezkorovaina)

The Sustainable Development Goals or Global Goals are a set of 17 interrelated global goals formulated as a blueprint for a better and more sustainable future for all of us. The tourism industry, as one of the goals of sustainable development of society, is one of the largest industries in the world. Along with the gradual disappearance of borders, and the spread and globalization of business, the demand for travel services continues to grow. Sustainable development of tourism means full consideration of the current and future economic, social and environmental consequences of tourism activities in accordance with the requirements of travellers, the specifics of the tourism industry, environmental conditions, and host communities. Rural tourism as a type of tourism meets the needs of society regarding personal rest, recovery, recreation, and knowledge of the environment and its harmless use, restoration and development of rural areas. Therefore, the issue of studying the features of rural tourism development in the system of global goals of sustainable development is relevant and important today.

1.2 Preconditions for the Development of Rural Tourism in Ukraine and the EU

1.2.1 The Concept of Rural Tourism Diversification in the Context of Dissemination of the European Experience in Ukraine (V. Voronkova)

The concept of diversification of rural tourism in the context of the European experience in Ukraine is the process of increasing the number of tourists offers and services in order to meet the various interests of tourism consumers. Balance and creativity play an important role in the development of the tourism sector. The European experience in the development of rural tourism can be useful for Ukraine, as most European countries have already achieved significant success in this area. Ukraine should ensure adequate

infrastructure for the development of creative industries in rural areas, work on attracting investments for the development of tourism sector infrastructure, and develop a strategy that takes into account local potential and elements of the European experience.

The following areas of development should be used for the successful dissemination of European experience.

1. To organise an exchange of experience between Ukrainian and European rural tourism experts.

2. To establish partnerships and networks between Ukrainian and European rural regions, which will be engaged in the development of rural tourism.

3. To develop an effective marketing and promotion strategy for rural tourism in Ukraine.

4. To promote the development of local rural tourism initiatives by providing financial and advisory support.

5. To promote the introduction of sustainable rural tourism concepts through the implementation of environmental, social and economic sustainability.

Adopting the best practices and innovations, which Europe has to offer and adapting them to Ukrainian realities and the specifics of rural regions will help to develop rural tourism and bring it to a higher level of its development. European countries successfully combine various areas of rural tourism development, such as rural hotels, agritourism, gastronomic tourism, and cultural exchange. The concept of sustainable rural tourism development ensures balanced interaction between tourism activities and natural, cultural and social environment. It meets the needs of tourists, promotes the preservation of natural resources and cultural heritage, and ensures the development of local communities. The development of creative industries can be aimed at supporting local artists, craftsmen and other creative professions.

The European concept of rural tourism diversification suggests that it is important to involve local residents in the development of rural tourism and creative industries. Social media networks, websites, tourism portals and other communication channels should be used to promote best practices in rural tourism. The development of rural tourism and creative industries requires cooperation between stakeholders such as local organisations, government agencies, businesses, and NGOs. Ukraine uses the European experience of rural tourism and works to attract investment for infrastructure development, support local businesses in rural tourism and creative industries, and develop partnership opportunities with private sector, foundations and donor organisations. It is necessary to establish links with other regions working on the development of sustainable rural

tourism and creative industries to share experiences in order to implement best European practices in rural tourism development and support the development of cultural and creative industries in Ukraine. Moreover, to use modern technologies, to promote the concept of rural tourism, to consider the possibility of implementing digital solutions, websites, mobile applications, social media.

1.3 The Role of European Integration Processes in the Development of Rural Tourism in Ukraine

1.3.1 The Role of European Integration Processes in the Development of Rural Tourism in Ukraine (A. Cherep)

Innovations in tourism are impossible without increasing investment activity since financial support is the basis for implementing all elements of the country's tourism potential. At the same time, the dynamics of investment processes in Ukraine do not fully meet the needs of economic growth and are accompanied by constant contradictions due to the multifaceted nature of these processes and unresolved issues of ensuring the innovative activities in the tourism industry. For tourist businesses, innovative activity will depend on the market environment, market conditions, the volume of tourist services, the competition level, competitive advantages of business entities in the market of tourist services, marketing activities, the life cycle of tourist services, the effectiveness of strategic planning, and employees, hospitality, and the competitiveness of tourist services.

World practice shows that developing rural green tourism in the form of small family-type hotels is a serious socio-economic project to shift part of the agricultural population from production to the service sector. Its mission is to stimulate the development of agricultural areas and their population by organizing new specific sectors of the local economy. Except economic ones, this national policy also pursues social and socio-cultural goals: to stop rural degradation, depopulation, and the growth of negative social phenomena, and to preserve and partially recreate cultural heritage and national identity.

Development models of green and rural tourism are given.

Concepts of managing the development of green and rural tourism are highlighted and characterized.

Analysis of foreign experience is carried out, which shows that integration of various types of tourism with rural and green tourism is important for successful development. For Ukraine, rural green tourism can become a real trend of diversification of rural population activities. Considering our

country's socio-economic situation, the following options for developing rural green tourism would be optimal.

Specialization in creating integrated tourism products is considered a strategic trend for rural green tourism development in Ukraine. Its distinguishing feature is that, in addition to traditional supply, only organic products produced in rural areas are considered as a source of consumption.

1.4 Factors and Risks of Rural Tourism Development for Small and Medium-sized Businesses

1.4.1 Constraining Factors, Problems and Risks of the Rural Tourism Development in the Frontline Communities of Ukraine (N. Venherska)

In Ukraine, as a result of Russia's military aggression, tourism has suffered significant losses, and in regions close to or where hostilities are ongoing, it has ceased operations altogether. Given this, it is necessary to study foreign experience in restoring tourism and to develop the author's own scientific and practical recommendations for the further tourism development in wartime and post-war period.

The aim of this chapter is to reveal the problems and risks of the Ukrainian frontline community's development (Zaporizhzhia, Dnipro, Sumy, Kharkiv, and Donetsk regions) and the tourism business during the war. The study is based on the results of a sociological survey of tourism business owners, employees of tourist infrastructure and attractions, representatives of tourism NGOs, and executive authorities coordinating tourism activities in the frontline territories of Ukraine. There were 144 respondents from 5 regions of Ukraine: Dnipropetrovs'k, Donetsk, Zaporizhzhia, Sumy, and Kharkiv regions. The sociological survey was conducted from February 2nd to 15th 2023 by Estonian (Tallinn University) and Ukrainian scientists (including academic coordinator Erasmus+ JMM DIRUT) with the support of the Estonian Research Agency.

The sociological survey was conducted using the Google form tool on various areas of tourism business activity. In this chapter we show the peculiarities of tourism business before the war, changes in tourism after the outbreak of hostilities, problems and threats to the tourism business, the greatest benefits for the community in terms of tourism business development during the war and the post-war period.

According to the sphere of employment of the respondents, representatives of the tourism business significantly prevailed – 62 people (37.6 %), followed by representatives of public organisations and tourist clubs – 26 (15.8 %), representatives of tourist attractions (museums, exhibition halls, educational and leisure facilities, etc.) – 25 (15.2 %), employees of various tourist

infrastructure facilities (accommodation, catering, etc.) and executive authorities coordinating tourist activities in the frontline territories of Ukraine – 21 people (12.7 %) each; the smallest percentage of respondents were representatives of education and science – 10 people (6.1 %).

Before the outbreak of war in Ukraine, the main essence and feature of tourism business in frontline cities were excursions (27.1 %) and travel agencies' activities (17.6 %). Organisational and coordinating activities in the tourism sector accounted for 16.8 %. 13 % of respondents said that the main essence of their activities was holding tourist events, organising hiking trips – 9.9 %; accommodation of visitors – 8.4 %. 3.4 % identified tour operator activities.

For urban residents, the main types of tourism business were excursions (47.3 %) and travel agencies' activities (40.9 %), as well as organisational and coordinating activities in the tourism sector (32.7 %). For rural residents, excursion activities were of key importance (55.9 %).

With the beginning of the war, the following changes in the tourism industry took place in the front-line settlements of Ukraine: first, the level of the population's solvency decreased (22.6 %); secondly, attractive tourist facilities stopped functioning or receiving tourists (22.3 %); thirdly, the level of interest in visiting tourist facilities decreased (18.3 %). Tourist entities of the front-line communities noted that after the start of the military aggression, they provided such types of tourist services as excursions, tours, information and consulting services, volunteer assistance to displaced persons, etc.

According to the survey, there have been changes in the tourism industry in urban and rural areas. Thus, in urban communities, the largest number of respondents paid attention to the decrease in the level of the population's solvency (61.8 %) and the fact that attractive tourist facilities have stopped functioning or receiving tourists (58.2 %). There were also changes in rural communities, but none of the options exceeded 40 % of respondents' responses.

Among the problems faced by tourism businesses, respondents noted: tourist facilities in zones of occupation or active hostilities became inaccessible (16.1 %); due to low demand, they decided to temporarily suspend their activities (13.6 %); tourism activity partners have stopped functioning or do not accept tourists (13.2 %); employees went abroad (11.9 %); had to completely reorient their activities from tourism to another direction (10.3 %); had to completely stop functioning within the absence of economic profitability (10.0 %); emotional exhaustion of employees and their moral unpreparedness to work in the service sector (9.4 %); employees were called up to serve in the Armed Forces (6.5 %).

According to the interviewees, the greatest threats to the tourism development of the community are: 72.7 % – threat of loss of material cultural

values in the occupied and front-line territories; 59.7 % – dangerousness of the territory due to its excessive mining; 57.5 % – significant deterioration of the financial capacity of clients. Among the opportunities for tourism business development, the majority of respondents said that attracting funding and stimulating investment from domestic and international partners is very promising (53.8 %); introducing innovations in tourism development (50.7 %); and developing new tourism products in a community (50.4 %). Receiving advisory services is also considered promising (55.4 %).

1.4.2 Problems and Directions of Strategic Development of Eco-tourism (O. Cherep)

Ecotourism is a type of cognitive tourism, which takes place in the natural environment and, in addition, has several defining characteristics inherent in this type of activity, according to international standards.

The establishment of ecotourism is associated with several factors, such as the awareness of the importance of nature and biodiversity conservation, the development of environmental awareness and increased interest in environmental problems. Many factors and actors, including activists, organisations, scientists and entrepreneurs, played a role in the development of ecotourism.

The basic concepts and principles of ecotourism are considered. The five most suitable tourist destinations for ecotourism in Ukraine are described. The problems and strategic trends of ecotourism development in amusement parks are characterized.

The European paradigm of ecotourism emphasizes the preservation of nature and cultural heritage of the regions visited by tourists. This paradigm aims to develop tourism, which is environmentally sustainable, socially responsible and economically beneficial to local communities.

The main principles of the European paradigm of ecotourism are described and practical measures implemented within the framework of the European paradigm of ecotourism are given.

Tourism business standardization is an activity aimed at tracking the quality and management system of tourist services from their supply to services provision, and customer feedback.

The tasks of the system of state standardization of tourism business in Ukraine are characterized.

The main standards and their requirements are considered.

The principles and measures of the European ecotourism paradigm aim to create a tourism sector, which contributes to the environmental preservation, support of local communities, and the enrichment of cultural heritage, could be implemented in Ukraine.

CHAPTER 2. MODELS AND STRATEGIES FOR ORGANIZATION OF A CREATIVE RURAL TOURISM BUSINESS: THE EU EXPERIENCE

2.1 Regional and Tourism European Policy

2.1.1 Impact of Rural Tourism Development on Regional Development in European Countries (L. Bezkorovaina)

The tourism industry is one of the important ones, which affects the general state and trends of economic development in European countries, in particular, in rural areas. Rural tourism has the opportunity to solve social problems of a village. Agrotourism has the ability to solve the employment problems of rural populations, as the funds received from its implementation can be used by local communities to improve local infrastructure. Tourist attractiveness is one of the factors, which reveals the nature of the tourist flow and, accordingly, the system of tourism policy measures, which guarantees the effective development of tourism in the long term in case the system of measures regulated by the state is properly built. And thus, the development of rural areas specialised in tourism. Therefore, the issue to study the impact of rural tourism development on regional development in European countries is necessary and appropriate.

2.1.1.1 European Tourism Development Programmes in Rural Areas (L. Bezkorovaina)

European rural policy is based on: productivity diversification; valorization of local values; development of rural tourism. A professional organisation, which takes an active part in European discussions and structures related to tourism is RURALTOUR (European Federation of Rural Tourism). Its main goal is to promote the development of rural tourism and make investments in this field's projects. The European Commission proposed the Common Agricultural Policy for 2021–2027 period, the purpose of which is to: provide farmers with fair incomes; increase competitiveness; to improve the quality of food products, the quality of life of farmers and their position in the food chain; solve the problems of climate change; preserve the environment, landscapes and biodiversity; promote intergenerational exchange; support active rural communities; to protect the quality of food products and public health; support the development of knowledge and innovation. As part of the reorientation of the Common Agrarian Policy, the EU launched innovative programmes for the development of rural areas (LEADER, PRODER and Territorial Pacts) based on territorial logic, multi-sectoral

diversification and state financing. Therefore, today the study of European programmes for the development of tourism in rural areas is an important and relevant issue.

2.1.2 Resolutions and Strategies for the Tourism Industry Development in the EU with a View to Preserving and Restoring Biodiversity, and Preventing Climate Change (O. Boika)

EU countries pay close attention to the preservation and restoration of biodiversity, as well as to the prevention of climate change. This is one of the priorities of the EU policy, which is reinforced by several Directives and Resolutions enshrined in several strategies. Many of them have been updated recently, taking into account present day reality (the COVID-19 pandemic impact, acceleration of climate change, and obtaining the results of numerous thorough studies by scientists).

Given that the tourism industry is one of those industries of human activity which, on the one hand, is almost entirely based on the use of biodiversity and, on the other hand, creates a tangible negative impact on the environment and biodiversity, tourism nature use can be considered from two sides as a consumer (tourists by themselves) and production (tourist business entities).

This subsection contains indicators used to assess the actual changes in the natural environment due to the tourist activities.

The main provisions of the new EU Strategy on the sustainable development of tourism activities are also given, with special attention to points directly related to issues of biodiversity, rational nature management and diversification of the tourism industry.

Two Resolutions about ecotourism and its role in overcoming poverty and promoting the development of this field of tourism are compared. The text of these Resolutions is provided.

2.2 Analysis of the European Model of Rural Tourism Development

2.2.1 Experience of Certain EU Countries in Rural Tourism Development (S. Omel'yanchyk)

For successful rural tourism development, it is important to analyze the experience of certain European countries in this field, such as France, Spain, Italy, Austria, Germany, Poland, Hungary, and Romania. This publication examines progressive strategies, political approaches, and innovative practices, which have been successfully implemented to stimulate rural tourism development. It explores measures taken to attract tourists, expand

tourism services, and create a favourable environment for the sector's growth. The publication identifies common trends, successful approaches, and specific characteristics typical for some European Union countries, which could be applied by other countries, including Ukraine, to accelerate the development of rural tourism.

2.2.2 Features of Business Models for Rural Tourism in European Countries (L. Bezkorovaina)

Today, rural tourism is one of the most promising types of tourism, which has a serious impact on the sustainable development of rural territories and obtaining economic benefits for rural residents. This is confirmed by the European positive practical experience of tourism activities in rural areas, as well as scientific studies of its current state processes, planning and forecasting of rural tourism development in European countries. Therefore, the study of business models for rural tourism in European countries is a relevant and necessary issue for the Ukrainian tourism system today.

2.3 The Modern European Market of Rural Tourism Services

2.3.1 European Business Models in the Market of Rural, Gastronomic and Ecological Tourism: Synergistic Approach (N. Venherska)

The role of eco-gastronomy, slow food and eco-gastronomic tourism in the formation of new business models in tourism and the hotel and restaurant industry is revealed. The synergy of ecological and gastronomic tourism makes it possible to use food products in two dimensions as: 1) a component of the gastronomic heritage of the territory; 2) a biodiversity conservation tool with an emphasis on local and organic production. Eco-gastronomy involves preparation and consumption of food with care for the environment, which becomes a major factor in the selection of ingredients during preparation and marketing of products to consumers. Eco-gastronomy is based on the principles of sustainable agriculture and farming in order to achieve economic goals, but preserving biodiversity and food traditions and emphasizing the quality and taste of food. Eco-gastronomic tourism is a type of tourism, which uses food not only as a component of the gastronomic heritage of the area, but also as a tool for biodiversity conservation, focusing on local organic production, the use of organic packaging and green food delivery practices, which contributes to the solution of climate change.

Using the case method, the author analyzes features of gastronomic and ecological tourism combination on the example of business models of EU countries (Italy, Portugal, and Spain). It is determined that the new

trends in these models are: use of “green” business management practices; construction of diversified models of gastronomic tours in combination with rural, responsible, ecological, educational, cultural, industrial, and recreational tourism; practice of accommodation in eco-hotels and eco-homesteads; provision of food in “green” restaurants.

Comparative analysis of green management practices of tourism and hotel-restaurant business in Italy and Portugal prove that management actively implements tools to help reduce CO_2 emissions, in particular: construction of biomass power plants, which provide green thermal energy for heating and cooling buildings; formation of artificial lakes, which collect rainwater and guarantee ecologically clean irrigation of golf courses, vineyards and olive groves; recycling materials in restaurants and bars banning plastic; support of local suppliers and use of local raw materials; organic agricultural production at rural hotels.

The considered Italian, Spanish and Portuguese practices testify to diversified complementary models, which combine the following types of tourism: eco, gastro-, agro- and responsible (Italy); eco-, gastro-, organic and luxury vacation (Italy); rural, eco-, gastro- (including organic), educational (Spain); eco-, gastro-, cultural and industrial (Portugal).

The European practice of developing gastronomic and ecotourism on the example of Italy, Spain and Portugal shows the use of a combination of different types of tourism, which contribute to sustainable development and the implementation of green resource management practices in tourism and hotel and restaurant spheres.

2.3.2 European Practices of Ecotourism on the Basis of Sustainable Development (O. Cherep)

Sustainable development is the development of economic entities, regions and the country, in which consumption and use of all available resources occurs in a way which allows the ecosystem to recover, absorb emissions into water, land, and the environment to ensure the viability of current and future generations.

The concept of sustainable development involves the use of resources without harm to future generations, through implementation of efficient and environmentally safe production technologies; creation of decent living conditions; by providing a sufficient amount of jobs, high wages and social protection for vulnerable parts of the population.

European integration processes allowed to establish sustainable development as the main issue of international cooperation, which ensures a harmonious combination of financial, budgetary, and environmental components of development. Such a combination will ensure not only stable,

but also balanced development of a society with the aim of effective use of labour resources and rational use of material, financial, technological, and informational resources.

The complex nature of the sustainable development components is considered. The relationship between the components of the "green" economy is characterized.

Indicators of interdependence between business and biodiversity based on best practices are considered. The characteristics of the best European practices are given. Best practices specific to the tourism sector are described in detail.

Located in the center of Europe, Ukraine has all the conditions for adequate economic development due to tourism, but lags behind the major countries of the world in terms of the level of tourist infrastructure development and the quality of tourist services.

The advantages of responsible tourism and the contribution to the preservation of biodiversity for tourism operators are emphasized.

This approach ensures sustainable management of tourism resources, thereby ensuring the long-term use of tourism facilities and resources, as well as promoting further responsible behaviour in tourism.

Entering new markets and forming relations with environmentally conscious customers and shareholders could compromise the company's image. Establishing sustainable partnerships with stakeholders and defining common goals can positively influence the positive perception of the company. By mitigating these risks, one can strengthen its reputation and brand image. Additionally, companies, which act as sustainability champions can directly benefit from this image.

2.4 Creative Industries and the Rural Economy

2.4.1 Models and Strategies of Rural Creative Tourism Development (V. Voronkova)

Creative rural tourism is a model of tourism that combines active promotion of rural development, involvement of tourists in agricultural activities and cognitive recreation in rural areas. Creative rural tourism is the most advanced model of tourism that has emerged as a result of the rapid development of society's digitalisation. Creative rural tourism is gradually becoming an incubator for creativity, work, and serves as a model for reviving new rural industries. The following models are being developed: the "online booking" model; the "cooperation network" model; and the "location-based services" model, which would fully meet the cultural, social, production, and creative needs of different consumers, contributing to the quality of rural

tourism.With a smart village, agriculture can become more sustainable, efficient and environmentally friendly. The use of modern technologies can reduce energy, water and resource costs, increase productivity and improve the quality of agricultural products.

Creative rural tourism helps to improve infrastructure, while smart villages help to improve facilities in rural areas, including the development of transport infrastructure, energy systems, information technology, education, healthcare, and public services. Successful models of rural tourism include: 1) British model; 2) Dutch model; 3) Italian model; 4) French model; 5) German model. The key to the development of creative rural tourism lies in understanding the economy of creative industries.

Creative rural tourism is a model of tourism, which combines active promotion of rural development, involvement of tourists in agricultural activities and cognitive recreation in rural areas. The development of creative rural tourism involves the introduction of various models, which promote the attractiveness and sustainable development of rural tourist attractions. Creative rural tourism can use cloud computing and geographic information systems as technical support to actively respond to diverse needs and improve the quality and efficiency of tourism services.

Creative rural tourism is the most modern model of tourism, which has emerged as a result of the society's rapid digitalisation. Creative rural tourism becomes an incubator for creativity, work, and serves as a model for the revival of new rural industries.

Digital tourism has different models used for its development: 1) the Online Booking Model allows tourists to book hotels, transport tickets, excursions and other tourist services online, to compare prices, and choose the best deals; 2) the Collaborative Networks Model is based on cooperation of various actors in the tourism industry, such as hotels, travel agencies, transport companies who create integrated travel services; 3) the Location-Based Services Model uses geographic information and location technologies, such as GPS, to provide personalised services to tourists based on their location. The Rural Tourism Complex is a new development model proposed on the basis of successful rural tourism, urban and rural experiences, combining rural tourism, urban and rural development.

2.4.2 New Technologies and Trends for the Development of Smart Rural Tourism (V. Voronkova)

The development of smart rural tourism played an important role in the wake of the COVID-19 crisis. The smart rural tourism industry is based on advanced communication technologies, represented by the evolution from 4G to 5G, which are the main support for the demand of creative digital

flows in the rural tourism industry. New technologies include mobile apps, websites, social media, online bookings, e-tickets and other digital tools application to plan trips, search for information about destinations, book hotels, transport tickets, excursions, reviews and communicate with other tourists. Government digital programmes should be developed to promote smart rural tourism.

The structural scheme of new technologies and areas of smart rural tourism development includes:

1. e-Tourism, which means the use of electronic technologies and the Internet to manage tourism activities, with an emphasis on using technology to improve the quality of services and meet the needs of tourists.

2. Smart Tourism, which uses innovative technologies such as the Internet of Things (IoT), artificial intelligence (AI), and data analytics to improve the tourist experience and optimize the management of tourism processes.

3. The Smart Creative Village Model uses Internet of Things (IoT), sensors and smart systems to create intelligent environments in villages, which improve the quality of life for residents and tourists.

4. Mobile Tourism focuses on mobile devices such as smartphones and tablets for travel planning, allowing tourists to access information about tourist attractions, hotel reservations, and ticketing.

5. Virtual Tourism involves virtual reality (VR) to create immersive tourist experiences, as a result tourists can visit different places, attractions and sights virtually without leaving their homes.

6. Augmented Reality Tourism combines real-world technologies with the virtual world through augmented reality. Tourists can learn about tourist attractions, observe virtual objects in real environments, and receive interactive information elements or guided tours.

7. Data-driven tourism is based on data science and data mining, which uses large amounts of data and analytics to understand tourist trends, habits and needs.

8. Tourist Communication Platforms focus on the development and use of electronic platforms where tourists can exchange experiences, recommendations, impressions and information about trips, which have already taken place or are planned.

9. The Personalised Tourism Model focuses on the provision of individually tailored and personalised tourism services.

10. Social Media Tourism includes social media to disseminate information about travel, where tourists share photos and travel experiences.

11. Geotourism focuses on the study and understanding of the geological aspects of the visited regions, emphasises the preservation of the natural and cultural environment, taking into account the needs of the rural population and involving the community in tourism development.

The perception of tourism as a viable economic activity is very closely linked to competitiveness. In the international tourism market, European tourism is seen as one facing increasing competition from emerging economies on other continents. However, the tourism business is seen as a determinant of the competitive positions of economic diversification. Tourism in the European Union is seen as a fast-growing area of the tourism sector, which can contribute to the sector's overall growth, while tackling social problems and creating new jobs. International tourism and its economic significance have not been studied enough by scholars, as well as its development through the prism of economic diversification which has an increasing impact on the country's economy.

2.4.3. European Experience in the Rural Creative Tourism Development (N. Venherska)

The field of rural tourism is one of the important areas of creative and cultural development of rural areas of the European Union. However, creative tourism differs from cultural tourism in terms of their position. Creative tourism and cultural tourism have different business models. Cultural tourism focuses on cultural heritage, museums and attractions, while creative tourism focuses on image, identity, lifestyle, atmosphere, narratives and media.

Rural areas face many problems, which lead to the loss of human capital due to the migration of young people to cities. However, there is also an alternative to solving these problems – it is the involvement of creative people who are interested in rural life or implementation of creative projects.

An interesting case of synergy between creative industries and agritourism is the network of open farms in France (Réseau des fermes ouvertes). The network of open farms "Réseau des fermes ouvertes" is a successful project based in Dordogne and supported by LAG Périgord, which helps farmers to inform local residents and the public about their important contribution to rural development. The overall goal is to promote and create productive relationships between farmers and other rural entities. One of the directions of farms' diversification has been creativity, which has become the basis of cultural events. For example, in the summer of 2009, the Périgord open farm network opened four separate programmes of events for visitors. And in 2013, photos of cows in costumes were presented at the exhibition. On the occasion of the exhibition opening, a cow could "parade" with a blanket. This performance became the occasion for a report, the creation of galleries and organization of photo exhibitions.

Important for the understanding of rural creative tourism is the experience of the Portuguese project CREATOUR "Development of creative tourism in small towns and rural areas", which explained four areas related

to creative tourism activities: active participation, creative expression, learning and interaction with the local community. At the organizational level, they identified five main models of creative tourism: separate repeated offers; series of creative events and other initiatives on a common theme; local networks of creative tourism; small festivals included creative tourism activities; and temporary creative accommodation services.

It should be noted that although the 2019–2021 pandemic had a negative impact on the tourism industry in European countries, it created opportunities for the transition to a new stage. In the conditions of the pandemic, transitions of the tourism industry to sustainable, circular, creative and socially inclusive development have become urgent. European experience has shown that the transition to environmentally friendly and sustainable tourism requires a sound investment policy, "green financing" and the development of tourism institutions. In the context of the pandemic, the EU working group advised new proposals for sustainable cultural tourism to emphasize concepts such as "slow" tourism, "authenticity", "storytelling", "well-being" and "contact with local residents".

Another direction of rural creative tourism can be circular tourism, which assumes that each participant (traveller, host, tour operator and supplier) uses an environmentally friendly approach to tourism activities. European practice shows the widespread use of IoT solutions and digital products in the field of agrarian and eco-business in order to solve global economic, environmental and social challenges.

CHAPTER 3. PROBLEMS OF DIVERSIFICATION OF RURAL TOURISM IN UKRAINE BASED ON SUSTAINABILITY AND CREATIVITY

3.1 The Current State and Ways of Improving the Rural Tourism Network Infrastructure

3.1.1 The Current State and Ways of Improving the Rural Tourism Network Infrastructure (A. Cherep)

According to the World Tourism Organization, rural green tourism is one of the five key strategic directions for the development of the tourism industry in the world until 2025. Nowadays, green tourism is mostly widespread in Hungary, the Czech Republic, Great Britain, Spain, Italy, and Germany. These, as well as some other European countries, under the auspices of the Council of Europe, have united in the Central and Eastern European Federation for the Development of Rural Green Tourism. Having studied the different points of view of scientists-economists, we believe that forming

clusters in the tourism industry in a specific region is an effective tool for solving the problems of the state, regions, and an enterprise, and cluster associations of enterprises.

The cluster model is a system of research and development implementation, which involves organization of synergistic aspects for the mutual implementation of geographically close business entities, trade intermediaries, state authorities and research institutions. The cluster model development mechanism is a complex of issues aimed at enterprises' innovation and investment development, as well as regional and national socio-economic development. The advantages of cluster associations for enterprises and authorities are given.

The main task of forming the cluster model for the development of the tourism industry is to create a regional programme to ensure the development and competitiveness of all sectors of the economy related to the cluster on the domestic and foreign markets. The high competitiveness of the cluster and all relevant sectors of the economy on the domestic and foreign markets guarantees a high standard of living for the population and the development of the social sphere. The main tasks of state authorities also relate to monitoring and shaping the institutional environment and information and communication infrastructure. Other important tasks of the authorities are preparing a comprehensive programme of investment and innovation modernization of the tourist cluster and developing social services to improve the local quality of life.

The authorities' key tasks in forming cluster models of the development of tourist enterprises are formulated. In addition to the tasks of the local provincial administration, the tasks of the city council regarding the development of tourist clusters have also been formulated. Along with the tasks of the state authorities, it is very important that the tasks of the subjects of the tourism cluster are also formed in the proper way given by the authors.

3.2 Competitiveness of Rural Areas Directed at Sustainable and Creative Tourism Development

3.2.1 The Impact of Creative Technologies on the Development of Rural Tourism and the Problems of Rural Tourism Diversification in Ukraine (V. Voronkova)

The development of high-tech societies is resulting in the impact of creative technologies on the development of rural tourism in the context of "4.0" and "5.0" technologies, which include such areas as AI, robotics, the Internet of Things, biotechnology and other innovative solutions that affect various spheres of life. It is important to develop effective strategies for promoting tourism

products, developing rural tourism, standing out among other competitors, helping to maintain a balance between technological developments and the preservation of natural resources, aimed at expanding and personalising customer data for the further development of the tourism business.

The impact of creative technologies on the development of rural tourism facilitates: 1) formation of creative agriculture; 2) formation of a creative community; 3) formation of a creative class. The development of creative technologies takes place in the development of the "4.0" and "5.0" societies. Including such areas as artificial intelligence, robotics, the Internet of Things, biotechnology, the impact of creative technologies is focused on an individual approach to tourists and the creation of personalised tourism services. Technologies such as artificial intelligence and big data analysis are used to offer unique and customised services. The development of digital platforms, the use of virtual and augmented reality, blockchain and other advanced technologies are also being pursued. Ukraine aims to develop rural digital tourism in the context of the 4.0 paradigm, which involves advanced technologies, which provide a personalised, interactive and balanced experience for tourists. Technologies are used to preserve natural resources and solve social problems. Creative technologies 4.0 coexist with artificial intelligence (AI), robotics and other automated systems are used as tools to support the creative potential of a travel agency. New tourism markets are opening up due to the transformation of rural resources into tourism resources, rural space into a space for cultivating new landscapes, and creative planning of new activities. All these factors increase the competitiveness and added value of rural tourism and meet the needs of tourists with diverse and individual requirements.

Problems of rural tourism diversification in Ukraine: 1) rural communities have limited resources and access to finance; 2) underdeveloped transport infrastructure, limited public transport services; 3) limited infrastructure, including hotels, restaurants, and vehicles; 4) insufficient education and digital skills; 4) dependence on weather conditions; 5) competition from other tourist destinations, such as urban tourism or beach holidays. European experience includes: 1) development of creative technologies of the digital economy through the introduction of Data science – travel agency data; 2) development of Data Mining, including data mining, in-depth data analysis aimed at expanding and personalising customer data. 3) use of Big-data methods to improve the development of creative smart technologies; 5) development of creative technologies for rural tourism business models; 6) introduction of deep (machine) learning models in the rural tourism business; 7) formation of digital-analytical thinking in the tourism business. All these components make up the concept of creative digital technologies in the rural smart tourism business.

CHAPTER 4. PROSPECTS FOR RURAL TOURISM DEVELOPMENT BASED ON EUROPEAN EXPERIENCE

4.1 Integration of Authorities, Science and Rural Tourism Representatives in Ukraine Based on the Experience of European Countries

4.1.1 General Overview of State Regulation of Rural Tourism in Ukraine (S. Omel'yanchyk)

The development of rural tourism requires the establishment of a reliable and progressive legislative framework to protect the interests of all participants in tourism activities. In Ukraine, there is a single general legal act that regulates the activities in the tourism industry, namely the Law of Ukraine "On Tourism." It defines the foundations of state regulation and policies in the field of tourism, international cooperation, general provisions regarding the organization of tourism activities, ensuring its safety, control, responsibility, and the training of high-quality professionals. However, having only one law is clearly insufficient for the effective development of tourism, its various forms, and addressing the complex issues in this field. There is an urgent need to improve the existing legislation by adopting specialized laws in the tourism sector, particularly the draft law "On Rural and Rural Green Tourism." This would facilitate the effective development of tourism, its various forms, and address the specific needs and challenges of rural tourism in Ukraine.

4.1.2. Legal Regulation of Activities in the Field of Rural Tourism in Questions and Answers (S. Omel'yanchyk)

The development of rural tourism requires the establishment of a reliable legislative framework for the effective organization of such activities and the protection of all participants involved. In Ukraine, the activities in the field of rural tourism are primarily regulated by the following legislative acts: the Civil Code of Ukraine, the Economic Code of Ukraine, the Tax Code of Ukraine, the Law of Ukraine "On Tourism," the Law of Ukraine "On Personal Peasant Farming," the Law of Ukraine "On Farming," Cabinet of Ministers Resolution № 297 "On Approval of the Procedure for Providing Temporary Accommodation Services," and other regulatory acts. In this subsection, one can quickly find answers to current questions regarding the legal regulation of rural tourism.

4.2 Rural Tourism Development in Cooperation with Projects and Programmes of the European Organizations and Institutions

4.2.1 Internationalization of the Agro-industrial Sector, Including Rural Tourism (O. Boika)

Ukraine is a powerful agro-industrial country. This industry occupies one of the leading places in our economy. Development of the agro-industrial sector, its modernization and diversification is one of the main priorities of the policy of our state.

The agro-industrial sector has recently been expanding including new opportunities and new proposals. One of the important directions of developing this sector is rapid and powerful development of rural tourism and agrotourism.

When it comes to the internationalization of the agro-industrial sector, first, attention should be paid to relations with the EU countries as our closest neighbours and with Asian countries, which are also among the largest importers of Ukrainian products.

If you pay attention to the data on Ukraine's exports during 11 months of 2022, you can see that it is the products of the agro-industrial sector, which make up the largest share of Ukraine's exports, even without considering the military actions, which hinder this sector most of all.

The main consumers of Ukrainian products are the EU countries (63.3 %) and Asia (21.8 %). This creates the basis for setting the goal of attracting investments in the development (and now also in the restoration) of the agro-industrial sector of Ukraine, as funding received from these regions can be explained by their dependence on the quantity and quality of products supplied by Ukraine to the world market. The possibilities of the EU programmes and in particular the European Green Deal, can help with this. This subsection provides a concise analysis of the EUU priorities and recommendations provided by the EU regarding the use of the opportunities of this programme by Ukraine in particular.

The agro-industrial sector of Ukraine has great potential for attracting investment funds for its development and recovery (especially in the post-war period), provided that the industry's sustainable development strategy is followed, and that production meets the goals of sustainable development. When drawing up proposals, this factor must be considered and made one of the priority areas of development. Also, this is a good opportunity not only for financing existing industries and farms, their modernisation, environmentalization and renewal but also for starting new enterprises and farms immediately built on the principles of sustainability, ecological safety, and sustainable development.

4.2.2 Cases and Perspectives of Erasmus+ JMM DIRUT Project Successful Partnerships in the Context of Sustainable Rural Development (N. Venherska)

The experience of implementing the project 620720-EPP-1-2020-1-UA-EPPJMO-MODULE "Diversification of rural tourism through sustainability and creativity: dissemination of European experience in Ukraine" (Erasmus+ JMM DIRUT) for 2019–2023 proved that partnerships can be effective and long-term, if the range of activities and project ideas are relevant and in demand in society.

Below are examples ("cases") of activities implementation within the framework of regional, national and European partnerships in the direction of sustainable development of rural areas and rural tourism in particular.

It is important to note that for our team, partnerships were formed through the exchange of experience in the form of expert consultations, internships, joint thematic round tables, conferences, study and research visits, international tourism exhibitions, thematic excursions and informal networking. Over time, the number of areas of cooperation expanded, new priorities and tasks appeared. But in many cases, the interest of all parties in solving certain problems grew into joint projects, which were submitted to attract external funding from European institutions. Here are some examples of multifaceted cooperation within the framework of the Erasmus+ JMM DIRUT project partnerships for 2019–2023.

Case 1. The Winter School project "Creativity and Sustainable Development Goals" with the support of the British Council within the framework of the "Active Citizens" Project. The goal of the project was to expand the level of knowledge of pupils and students of the city of Zaporizhzhia about the goals of sustainable development by holding a winter school "Sustainable Development Goals", which were implemented in mixed formats at: Zaporizhzhia National University – lectures and trainings conducted by project teachers Erasmus+ JMM DIRUT, "Marathon 17"; Historical and touristic complex "Ethnoselo" – an ethnocultural meeting and a workshop on the creation of art objects; VR hub "Sustainable Development Goals" – VR game, interaction and exhibition of art objects. Also, within the framework of the school, exhibitions of the works of its participants were planned in city libraries, in particular in ZNU, presentations and communication in virtual space.

Case 2. Multilateral cooperation: synergy of Erasmus+ JMM projects at Zaporizhzhia National University.

This case is another example of sustainable cooperation within Erasmus+ projects. In particular, the topic of sustainable development of rural areas and diversified business models is quite relevant, which is confirmed

by the financial support of the EU Erasmus+ program and continues at the Zaporizhzhia National University, in particular in three Erasmus+ JMM projects, which are implemented in 2021–2025.

Case 3. Research visit to Tallinn University and work as part of the international research project "Development of Ukrainian front-line communities and tourist business in the conditions of war and strategy for the future" with the support of the Estonian Research Agency.

Cooperation between Tallinn University and the Erasmus+ JMM DIRUT project begins in 2022 with the invitation of the Estonian representative to the II international scientific and practical conference "Problems and prospects of implementing the European experience of diversifying rural tourism in Ukraine on the basis of creativity and sustainability". Networking at the conference became a platform for inviting Ukrainian representatives to Estonia as guest researchers. One of the priorities on which the partners focused their efforts was the development of tourism business in frontline communities, including rural and creative tourism. This visit included a fairly wide range of areas of work: familiarization with the development trends and scientific research activities of Tallinn University, participation in the research project "Development of Ukrainian front-line communities and tourist business in conditions of war and strategies for the future", conducting scientific seminars, attending events and trainings, exchange of experience regarding the use of innovative teaching methods, lectures for students.

The coordinator of the research project, associate professor of recreation management at Tallinn University, Mart Reiman, organized quite an unforgettable series of meetings, in particular with the management of Tallinn University, with the member of the Parliament of Estonia, Marko Mikkelson, with the Mayor of Kuussala Municipality, Terje Kraanvelt, who introduced the Ukrainian delegation to the peculiarities of the development of entrepreneurship and agricultural production and rural tourism in the community. The leading international tourist exhibition of Estonia Tourest 2023 was also visited, numerous excursions in the field of rural, educational and industrial tourism, which became a guarantee of approval of the progressive experience of Estonia in the development of tourism, education and science in Ukraine.

The meetings were quite effective from the point of view of international cooperation and cluster interaction in the "education-science-business-society-state" chain. At the meetings, interaction took place with the Estonian Association of Rural Tourism (EESTI MAATURISM, Rural Tourism of Estonia (ERTO)), with the Ukrainian delegation of representatives of the rural tourism business of the NGO "Union of Rural Green Tourism of Ukraine", which provided an opportunity to clearly see the needs of business, its problems and prospects. Zaporizhzhia region was represented by ZNGO "Divosvit",

with which the Erasmus+ DIRUT project has been actively cooperating for the past three years. In addition, close cooperation was established with the Department of General and Regional Geography of Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko, Kryvyi Rih State Pedagogical University, Kharkiv State Academy of Culture, OKZ "Kharkiv Organizational and Methodological Center of Tourism". Participation in this Estonian project provided an opportunity to exchange and spread the practices and experience of the Erasmus+ JMM DIRUT project in Estonia, to expand international project cooperation with representatives of Tallinn University, to develop and submit new grant proposals for rural tourism together with representatives of other Ukrainian universities and tourism businesses regarding the diversification of the rural economy, taking into account the practices of the European Union. All this made it possible to spread the results of the Erasmus+ DIRUT project implemented at the Zaporizhzhia National University at the European level.

Case 4. The project "Diversification of the rural economy through a network of public tourism advisory centres" with the support of the Estonian Center for International Development and Tallinn University.

This case is an example of established cooperation with a European partner – Tallinn University. The work of the team of the project "Diversification of rural tourism through sustainability and creativity: dissemination of European experience in Ukraine" (Erasmus+ JMM DIRUT) in the context of the formation of a cluster (network) model of rural creative tourism was the basis of the Estonian-Ukrainian project. The grant was received in May 2023.

The goal of the project is to develop the concept of a network of public tourist consultation centres on the basis of members of the NGO "Union of Rural Green Tourism of Ukraine" taking into account the best practices of diversification of rural life from the European Union.

At the initial stage, the project envisages holding hackathons with the participation of local entrepreneurs, educators, scientists, the public, representatives of the state and local self-government of six front-line and border regions (Zaporizhzhia, Dnipropetrovsk, Kharkiv, Sumy, Kyiv – Cherkasy, Zhytomyr).

The goal of hackathons is to identify needs, problems, challenges and ways to diversify the rural economy through tourism. Hackathon participants in each region will create maps of needs, problems and propose solutions that apply to their region.

At the hackathons, a training form of work will be used (discussions about the diversification of the rural economy, brainstorming and the creation of poster maps of needs, problems and solutions, business models). It is important to note that the ideas and developments of the course "Diversification of rural tourism through sustainability and creativity:

dissemination of European experience in Ukraine" (Erasmus+ JMM DIRUT) were the basis for the development of trainings. Based on the maps, training programs will be developed in cooperation with representatives of vocational and technical and university education, international experts. The created educational programs will also be used and integrated into the curricula of universities, which increases the practical orientation of universities. In particular, the course "Diversification of rural tourism through balance and creativity: dissemination of European experience in Ukraine" (Erasmus+ JMM DIRUT) will be updated based on the results of the discussion of needs maps.

Therefore, these cases of the Erasmus+ JMM DIRUT project can become the basis for the development of new ideas for expanding the cooperation of your community with existing and future partners and act as practical models for the development of rural tourism in the framework of cooperation with projects and programs of European organizations and institutions.

4.2.3 Prospects of Rural Tourism Post-war Development of Ukraine in the Conditions of European Integration (N. Venherska)

In this chapter the prospects and opportunities for tourism development after the war, the greatest benefits for the community in terms of tourism business development during the war and the post-war period, participation in tourism clusters, and the development of tourism business using European practice are determined.

The main prospects for tourism development were the reopening of tourist locations (40.1 %) and the possibility of upgrading tourist facilities with grant funds (31.5 %). 21 % of respondents believe that tourists will come to see the consequences of the hostilities. 6.6 % found it difficult to answer, and 0.8 % indicated that they did not see any prospects. At the same time, residents of both urban and rural area chose the same priority options: restoring the functioning of tourist locations (74.5 % and 61.8 % respectively), and modernising tourist facilities with grants (56.4 % and 55.9 % respectively).

More than half of the respondents consider such types of tourism as cultural and educational (59.8 %); festival and event (52.8 %); sports and active (48.0 %) to be promising. The respondents considered dark tourism (77 %); religious (66 %); health and wellness (54.1 %); industrial (53.5 %) and rural (52.1 %) to be unpromising types of tourism. It can be assumed that these types are not promising in the first place, because of the hostilities and the consequences they entail.

It is worth noting that 81.8 % of respondents are positive about the possibility of developing and improving their business in line with European practices. In the future, respondents would like to explore new and interesting

tourist offers (15.8 %); demand for tourism services from domestic and foreign tourists (15.6 %); project and grant activities (13.5 %); effective social media advertising and work with digital platforms (13.3 %). 39.4 % of the surveyed tourist facilities in the frontline communities indicated that their organisation is a member of a tourist cluster, and another 23.9 % want to join a cluster in the future. Cooperation in clusters is between travel agencies, operators, volunteers and companies. For tourism facilities, the most important benefits of cluster cooperation are: better access to resources (28.8 %); and advantages in marketing and product development (27.7 % each).

It is important to pay attention to the fact that, in order to improve their business, the most respondents singled out the item "studying new interesting tourist offers" (15.8 %). In our opinion, if we take into account the results of the survey about the unpromising types of tourism for the front-line communities, then there is a need to diversify tourist offers, which is possible due to the combination of promising and unpromising types of tourism, which the respondents singled out. It is appropriate to study the world, European and national experience of tourist offers in the field of dark tourism, the synergy of rural, medical and creative tourism.

The results of the survey showed the needs of the tourism business in improving qualifications and learning foreign languages, digital tools, social and fundraising marketing, European experience in tourism development; establishing relations with stakeholders; improvement of activities of existing and creation of new clusters; development of grant applications and business plans for obtaining financing from international donors and investors; development of memory routes. These directions can be provided by the interaction of public organisations, educational institutions and representatives of state authorities. In particular, educational institutions and public organisations can create training courses at the expense of grant funds for entrepreneurs in the field of tourism and help create project proposals for the restoration of community tourist locations.

When analysing the types of tourism, promising (cultural and educational, festival, event, sports and active) and non-promising types of tourism of the frontline communities (dark tourism, religious, medical and recreational, industrial (industrial), rural) were identified. In our opinion, the results of the survey on promising types of tourism indicate that the respondents want the studied regions to leave the acquired image of destinations with cultural-cognitive, festival-event and sports-active tourism products in the future, and not with the "legacy of war and tragedies".

Наукове видання

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ КОМПЛЕМЕНТАРНОГО РОЗВИТКУ СТАЛОГО СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ТА КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЙ

Монографія

За загальною редакцією
доктора економічних наук, професора А. В. Череп,
кандидата економічних наук, доцента Н. С. Венгерської

Технічні редактори	*Лариса Безкоровайна*
	Оксана Гринюк
Дизайн обкладинки	*Анастасія Юдашкіна*
Верстання	*Юлія Семенченко*

ГЕЛЬВЕТИКА
ВИДАВНИЧИЙ ДІМ

WWW.HELVETICA.UA

Підписано до друку 10.07.2023 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Arimo. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 13,02. Наклад 100. Замовлення № 1223м-096.
Віддруковано з готового оригінал-макета.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
69002, Україна, м. Запоріжжя, вул. Олександрівська, 84, оф. 414
Тел.: +38 (097) 723 06 08, +38 (095) 934 48 28
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.